

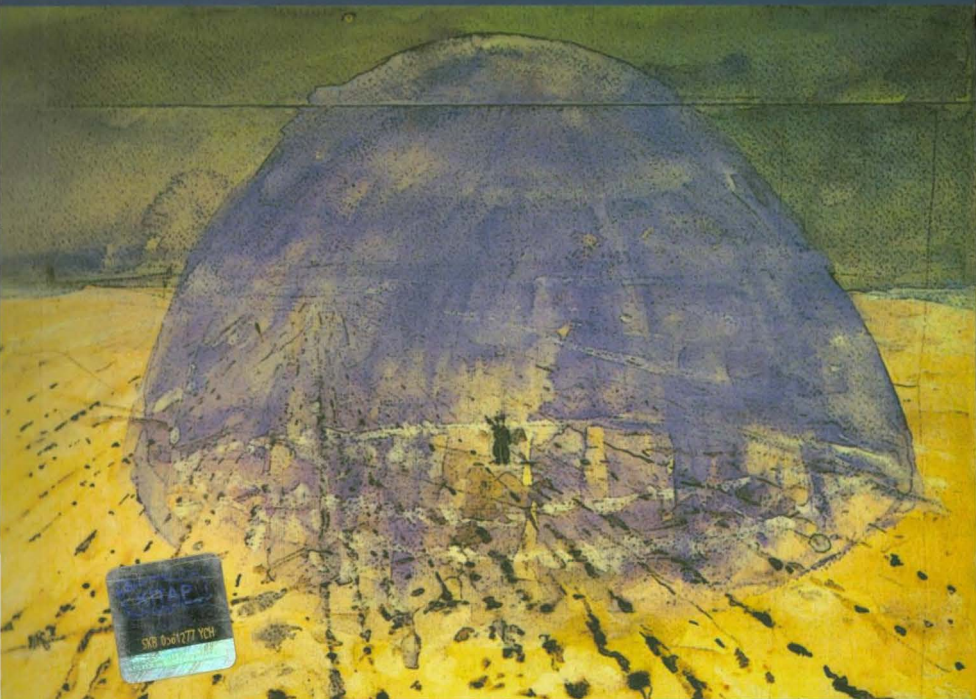
iletişim
DOSTOYEVSKİ

T O P L U E S E R L E R İ 15

**STEPANÇIKOVO
KÖYÜ VE SAKİNLERİ**

ÇEVİREN ERGİN ALTAY

JOSEPH FRANK'İN SONSÖZÜYLE

DOSTOYEVSKI
Stepançikovo Köyü ve Sakinleri

Selo Stepançikovo i ego Obitateli

© Sonsöz: 1976, Princeton University Press

© 2004, Princeton University Press

Joseph Frank, "The Village of Stepanchikovo",

Dostoevsky: The Seeds of Revolt, 1821-1849

Sonsözün yayın hakkı Princeton University Press'ten alınmıştır.

İletişim Yayınları 1305 • Dünya Klasikleri 39

ISBN-13: 978-975-05-0584-3

© 2008 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2008, İstanbul

2. BASKI 2010, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Orhan Pamuk

DİZİ EDITÖRÜ Emre Ayvaz

EDITÖR Belce Öztuna

KAPAK UYGULAMA Suat Aysu

KAPAKTAKİ RESİM Anselm Kiefer, "Her İnsan

Kendi Cennet Kubbesinin Altındadır", 1970

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Ceren Kınık

BASKI ve CİLT Sena Ofset

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

DOSTOYEVSKI

Stepançikovo Köyü ve Sakinleri

Село Степанчиково и его Обитатели

RUSÇADAN ÇEVİREN *Ergin Altay*

JOSEPH FRANK'IN SONSÖZÜYLE

i l e t i ş i m

DOSTOYEVSKI (Fyodor Mihailoviç). Bir doktorun oğlu olan Dostoyevski 1821'de Moskova'da doğdu. Çocukluğunu Moskova'daki Marya Hastanesi'nin bir lojmanında, zorba ve çoğu zaman sarhoş bir babayla hasta bir anne arasında geçirdi. Çok geçmeden annesi ölünce, katı disiplinli Petersburg Mühendis Okulu'na gönderildi. Sinirli, aşırı duyarlı bir yaradılışı olan Dostoyevski (o sıralar kendisine takılan adla, "ateş Fedya"), Petersburg'da kitap okuyarak, bir köşeye çekilip düşlere dalarak ya da kardeşi Mihail ile söyleşerek günlük gerçeklerden kaçmaya çalışırdı. Babasının 1839'da aniden öldüğünü burada öğrendi. Kuşkulu bir ölümdü bu; onu yanında çalıştırdığı köylülerin öldürdüğü söylenir. Babasının ölümünü istediği düşüncesi, yakasını hiç bırakmadı ve Dostoyevski'yi bunalıma düşürdü. Bazılarına göre ilk sara nöbetine de bu suçluluk duygusu neden oldu. Freud ve birçok psikanalizci, babaya duyulan bu nefrete ve bunu izleyen suçluluk kompleksine dayanarak, Dostoyevski'nin hastalığının sinirsel kökenli olduğu sonucunu çıkardılar ve dehasıyla hastalığı arasında doğrudan bir bağlantı kurdular. Oysa bu yorum, yazarın nöbetler sırasında gösterdiği o zihin açıklığını, o "dokuz canlılığı" göz ardı etmek demektir. Sara, Dostoyevski için, gerçek-te, "istenç dışı, ama ayrıcalıklı bir deneyim", büyülen bir ayna olmuştur.

Dostoyevski zayıf sinirli, duygusal, bir anda coşkudan çökkünlüğe geçen bir kimseydi. Gogol etkileri taşıyan ilk romanı *İnsancıklar*, Belinski'nin övgülerini kazanıp yazarna ün sağladığında coşkuya kapılan Dostoyevski, daha sonraki yapıtları *Öteki* (1846) ve *Ev Sahibesi* (1847) aynı eleştirmenin alaylarına hedef olunca ruhsal çöküntüye düştü, derdinden hasta oldu. Kendisini dengesizliğe kadar sürükleyen gerilimlerden kurtulmayı bilen ve dış dünyadan kopan benliğinin parçalanışını kendisi çözümleyen yazarın yapıtındaki en zengin ruhbilimsel temalardan biri de bu çift kişiliklik, ikizler-benzerler temasıdır.

Dostoyevski 1848'de *Beyaz Geceler* ile *Bir Yufka Yürekli*'yi yayımladı. Bu yapıtlarının da beğenilmemesi gururunu incitti. Petraşevski'nin çevresinde toplanan genç suikastçılara katıldı, onlarla birlikte tutuklandı ve ölüm cezasına çarptırıldı (Aralık 1849). Canlanının bağışlandığı, cezanın infazına birkaç dakika kala bildirildi. Dostoyevski'nin cezası, hafifletilerek Sibirya'da dört yıl kürek cezasına çevrildi. Tüm maddi ve manevi yoksunluklara ve sara nöbetlerine karşın bu korkunç yıllar, Dostoyevski'nin İncil'i ve mahkûmlardaki gönül zenginliğini, yani "sert kabuğun içindeki altın"ı keşfetmesini sağladı. Dört yıllık kürek cezasından sonra Semipalatinsk'te zorunlu ikâmete mahkûm edilen Dostoyevski, yoksul ve veremli genç dul Marya Dmitriyevna Isayeva'ya acıyarak evlendi. 1859'da Petersburg'a dönmesine izin verildi, *Ezilmiş ve Aşakılanmışlar* (1861) ve *Ölü Bir Evden Hatıralar* (1862) ile kendini yeniden kabul ettirdi. Kardeşi ve N.N. Strahov ile birlikte önce *Vremja* (Zaman), sonra da *Epoha* (Dönem) adlı dergileri kurdu ve yönetti. Bu dergilerde, Batı karşıtı Slavcı düşüncelerini savunduğu tartışma yazılarını yayımladı.

Büyük "metafizik" romanlarının ilki ve tüm yapıtlarının anahtarı olan *Yeralından Notlar* 1864'te yayımlandı. *Suç ve Ceza* (1866), *Kumarbaz* (1867), *Budala* (1868), *Ebedi Koca* (1870), *Cinler* (1872) gibi başyapıtlar birbirini izledi. Alacaklıları tarafından sıkıştırılan yazar, daha tamamlamadan yapıtlarını yayımcılara satıyordu. Daha hızlı çalışabilmek için sekreter olarak tuttuğu 20 yaşındaki Anna Grigoriyevna Snitkina ile ilk karısının ölümünden üç yıl sonra, 1867'de evlendi. Para peşinden koşması bitmek bilmedi. Kumar tutkusuyla Dostoyevski, borç aldı, ödedi; sonunda karısıyla ülkesinden ayrılarak Avrupa'nın kumarhanelerini dolaşmaya başladı. Bir kızı oldu, ama öldü. Bu ölüm, Dostoyevski'yi deliliğin eşiğine kadar sürükledi. 1875'te *Delikanlı*, 1876'da *Bir Yazarın Günlüğü* ve 1879-80'de *Karamazov Kardeşler* yayımlandı. Bu son romanının, bir bölümünü oluşturacağı *Bir Büyük Günahkârın Yaşamı* adlı büyük çaplı tasarısını gerçekleştiremeden 1881'de Petersburg'da öldü. Dostoyevski gelmiş geçmiş en büyük romancılardan birisi, belki de birincisidir.

Birinci Bölüm

I GİRİŞ

Dayım Albay Yegor Ilyiç Rostanef emekliye ayrıldıktan sonra, kendisine miras kalan Stepançikovo Köyü'ne yerleşmiş, orada, ömrünü malikânesinde geçirmiş atadan bir toprak sahibi gibi yaşamaya başlamıştı. Kesinlikle her şeyi hoşnutlukla karşılayan, her şeye alışverişen insanlar vardır. Emekli albay da bunlardandı. Ondan daha uysal, her şeye boyun eğen bir insan düşünmek bile güçtür. Tutup ondan –şöyle birazcık ciddi bir tavırla– birini omzuna alıp iki versta uzakta bir yere taşımalarını isteyecek olsalar taşırdı sanırım. Bir kez istemekle her şeyini vermeye, ilk isteyenle, handiyse sırtındaki son gömleğini ortak kullanmaya hazır olacak derecede iyi yürekliydi. Babayiğit bir dış görünüşü vardı: Uzun boylu, iri yapılydı. Yanakları al al, dişleri –fildişi gibi– bembeyazdı. Uzun bıyığı koyu kıızıldı. Sesi gürdü, çın çın öterdi kahkahaları. Konuşması kesik kesik, çabuktu. Emekliye ayrıldığında kırk yaşlarındaydı. Aşağı yukarı on altı yaşında girdiği hafif süvaride geçmişti ömrü. Çok genç yaşta evlenmişti, karısını çılgınca seviyordu. Ama ölmüştü karısı, dayımın yüreğinde silinmez, soylu bir anı bırakarak... So-

nunda Stepançikovo Köyü kendisine miras kalınca –böylelikle altı yüz köleye ulaşmıştı varlığı– görevden ayrılmış, yukarıda söylediğim gibi, çocuklarıyla –sekiz yaşında olan Ilyuşa ile (onu doğururken ölmüştü annesi) on beş yaşlarında genç bir kız olan, annesinin ölümünden sonra Moskova’da bir pansiyona verdiği büyük kızı Saşa ile– köye yerleşmişti. Ama çok geçmeden Nuh’un Gemisi’ne dönmüştü dayımın evi. Bakın neler oldu:

O mirasa konup da emekliye ayrıldığı günlerde, ikinci evliliğini on altı yıl önce, dayım asteğmenken yapan general karısı anneciği de dul kalmıştı. Annesi, ilk kocası öldükten sonra General Krahotkin ile (evlenmeyi oğlu düşündüğü sıralar) evlenmişti. Anneciği, evlenmesi için istediği anne onayını uzun süre vermemişti dayıma. Ağlayıp sızlamış, oğlunu bencillikle, nankörlükle, saygısızlıkla suçlayıp durmuştu. Dayımın iki yüz elli kölelik varlığının, ailesini (yani –çevresindeki asalaklarıyla, finolarıyla, fifileriyle, Çin kedileriyle vb.– sevgili annesinin) geçindirmeye zaten yetmediğini söylüyordu. Bu sitemlerin, azarlamaların, sızlanmaların arasında (oğlundan önce) evlenivermişti. Kırk iki yaşındaydı o zamanlar. Gelgelelim bunda da zavallı dayımı suçlayacak bir neden bulmuştu. Generalle sadece ihtiyarlığında kendisine bir sığınak edinmek, saygısız bencilin, oğlunun, bağışlanamayacak bir küstahlığa kalkışınakla –bir yuva kurmaktı dayımın bu küstahlığı– ondan esirgediği sığınağı edinmek için evlendiğini söylüyordu önüne gelene.

Görünüşte öylesine akli başında bir insana benzeyen rahmetli General Krahotkin’i kırk ikilik bir dulla evlenmeye iten gerçek nedeni hiçbir zaman öğrenemedim. Kadının paralı olduğunu sanmış olsa gerek. Ona düpedüz bir bakıcının gerektiğini, zira sonraları, ihtiyarlığında onu her yandan saran hastalıkları daha o zamandan sezinlediğini düşünenler de vardı. Bilinen tek şey şu: Evlilikleri süresince hiç de derin bir saygı beslememişti karısına general. Her fırsatta alay etmişti onunla. Tuhaf bir insandı. Yarım yamalak bir öğrenim görmüştü, ama oldukça zekiydi. Ayırmadan herkesi küçümserdi. Prensip diye bir takıntısı yoktu. Herkesle, her şeyle alay ederdi. Yaşlanınca

da, düzenli, iyi sayılamayacak yaşayışı sonucu hastalıkları yüzünden huysuz, sinirli, acımasız bir ihtiyar olmuştu. Görevinde başarılıydı. Ne var ki, “tatsız bir olay” nedeniyle pek uygunsuz bir biçimde –mahkemede yakayı güç kurtararak, emekli aylığından da yoksun kalarak– emekliye ayrılmak zorunda kalmıştı. Bu iyice huysuzlaştırmıştı onu. Malı mülkü hemen hiç olmadığı, sayıları yüzü bulan köleleri yoksulluk içinde kıvrandığı halde, emekliye ayrılınca, yan gelip yattı general. Günlerini, tam on iki yılını, geçiminin neyle sağlandığını, ona kimin baktığını kendisine dert edinmeden geçirdi. Oysa bu arada yaşamın her türlü hazzını tatmak da istiyor, giderlerini kısmaya yanaşmıyor, özel kupa arabasını satmıyordu. Çok geçmeden ayakları tutmaz oldu. Ömrünün son on yılını, ondan en yakası açılmadık küfürlerden başka bir şey işitmemiş, boylu boslu iki uşağın, gerektiğinde bir yerden bir yere ittiği tekerlekli sandalyesinde geçirdi. Kupa arabasının, uşakların, tekerlekli sandalyenin masraflarını generalin karısının saygısız oğlu –çiftliğini, üst üste ipotek ettirerek, en zorunlu gereksinimlerinden kısararak, o zamanki durumuna göre hemen hemen hiç ödeyemeyeceği borçlara girerek– karşılıyordu. Ama bencil adından, nankör evlat adından kurtulamamıştı gene de. Dayım o denli temiz yürekliydi ki, bencil bir insan olduğuna kendi de inanmıştı sonunda. Bu yüzden, kendisini cezalandırmak için, bencillikten kurtulmak için giderek daha çok para yollamaya başlamıştı annesine. General karısı tapıyordu kocasına. Aslında en çok hoşlandığı da, onun bir general, kendisinin de onun sayesinde general karısı olmasıydı.

Evde general karısının –kocasının varlığıyla yokluğu belli değilken– çevresindeki asalakların, kent dedikoducularının, finoların arasında parlak bir yaşam sürdüğü ayrı bir bölümü vardı. Küçük kentin önde gelenlerindendi general karısı. Dedikodular; vaftiz analığına, nikâh analığına çağrılmalar, ufak ufak oynanan *prejerans*’lar,* genel olarak da, general karısı olduğu için kendisine gösterilen saygı, evdeki sıkıntılarını silip

(*) Üç dört kişinin 32 kağıtla oynadığı bir kağıt oyunu.

atmaya yetiyordu. Kentin laf taşıyıcıları her gün uğrarlardı ona. Her yerde, her zaman başköşe onundu. Sözün kısası, generallik sıfatından yararlanabildiğince yararlanıyordu. General, karısının hiçbir şeyine karışmıyordu. Öte yandan, başkalarının yanında insafsızca alay ediyordu onunla. Söz gelimi, böyle "kilise ekmekçisi" bir kadınla neden evlendiğini soruyordu. İtiraz edemiyordu ona kimse. Tanıdıkları yavaş yavaş uzaklaşmışlardı. Oysa gerekliydi onun için toplum: Çene çalmayı, hafiften tartışmayı sever, karşısında onu dinleyen birinin oturmasını isterdi. Eski liberal düşüncelilerden, tanrıtanımazlardandı. Bu yüzden göksel şeylerden söz etmeyi de severdi.

Ne var ki, küçük N... kentinin dinleyicileri göksel şeylere pek ilgi duymuyorlardı. Giderek daha seyrek ziyaretine gelmeye başlamışlardı. Aile arasında *vist-preferans* oynamayı deniyorlardı. Ama her oyunun sonunda sinir krizi geliyordu generale. Öyle ki, karısı da, evde asalak geçinen sığıntılar da dehşete kapılıyor; mum yakıyor, dualar okuyor, bakla falı, kâğıt falı bakıyor, cezaevinde ekmek dağıtıyorlar; yeni bir *vist-preferans* partisi kuracakları, yaptıkları her yanlışlık yüzünden azar, küfür işitecekleri, handiyse dayak yiyecekleri öğlen sonrası saatini korkuyla beklemeye başlıyorlardı. Bir şey hoşuna gitmediği zaman hiç kimseden çekinmezdi general. Görgüsüz bir kadın gibi ciyak ciyak bağırmaya, bir arabacı gibi ağzına geleni söylemeye başlar, bazen kâğıtları parça parça edip yere fırlattıktan, oyun arkadaşlarını kovduktan sonra can sıkıntısından, öfkesinden ağlamaya bile başlardı. Hem bütün bunların nedeni çoğu zaman, dokuzlu yerine atılan bir vale olurdu. Gözleri zayıfladığı için son zamanlarda bir okumacıya gereksinimi olmuştu. Foma Fomiç Opiskin de o zaman çıkmıştı ortaya.

Ne yalan söyleyeyim, öykümün bu yeni kişisini biraz törenli anlatmaya başladım. Hiç kuşkusuz, öykümün en önemli kişilerinden birisidir. Okuyucunun dikkatine ne denli değdiğini anlatmayacağım burada: Bu konuda okuyucunun kendisinin karar vermesi daha bir yerinde.

Foma Fomiç, General Krahotkin'in evine boğaz tokluğuna —ne daha çok, ne daha az— çalışan bir sığıntı olarak girmişti.

Ortaya nereden çıktığı, bilinmezliğin karanlığıyla örtülüdür. Bununla birlikte, bazı araştırmalar yaptım. Dikkate değer bu insanın geçmişiyle ilgili ufak tefek bilgiler edindim. Bir zamanlar, bir yerde devlet hizmetinde çalıştığını, başka bir yerde –kuşkusuz– “doğruluğu yüzünden” çok çektiğini söylüyorlardı. Bir zamanlar Moskova’da edebiyatla ilgilendiğini söyleyenler de vardı. Şaşılacak bir şey değil bu: Foma Fomiç’in kara cahilliği, onun edebiyat alanındaki başarısını engelleyemezdi kuşkusuz. Ama yalnızca şu biliniyordu kesinlikle: Hiçbir yerde dikiş tutturamamıştı Foma. Sonunda, çile doldurmak için, okumacı olarak generalin yanına girmek zorunda kalmıştı. Generalin evinde yediği bir lokma ekmek için katlanmadığı hakaret yoktu. Doğrusu, sonraları, generalin ölümünden sonra Foma hiç beklenmedik bir biçimde, ansızın önemli, olağanüstü bir kişilik olunca, soytarılığı kabullenirken kendini yüce gönüllülükle dostluğa adadığını, generalin onun velinimeti olduğunu, generalin büyük, anlaşılmamış bir insan olduğunu birçok kez söylemişti bize. Ruhunun en değerli, en gizli sırlarını yalnız ona, Foma’ya açarmış general. Generalin isteğiyle yabani hayvanların taklidini yapması, kılıktan kılığa girmesi sadece hastalıklardan bunalan zavallı bir dostun acılarını hafifletmek, onu eğlendirmek içinmiş. Ancak, Foma Fomiç’in bu konudaki sözleri hayli kuşku götürür. Öte yandan, aynı Foma Fomiç’in, soytarıyken, general evinin kadınlar bölümünde bambaşka bir durumu vardı. Bu durumu kendisine nasıl sağladığını, bu gibi işlerde uzman olmayanların anlaması güçtür. General karısının mistik bir saygısı vardı ona. Nereden geliyordu bu saygı, bilinmiyor. General evinin kadınlar bölümünde bir zaman sonra bazı meraklı bayanların tımarhanelerde ziyaret ettikleri bilge kişilerin, kâhinlerin uyandırdıkları etkiyi andıran bir etki uyandırmıştı. Yüksek sesle din kitapları okuyor, Hristiyanlığın erdemlerinden gözyaşları dökerek söz ediyor, hayatını, yaptığı büyük işleri anlatıyor, öğlen ayinlerine hatta sabaha karşı ayinlerine gidiyor, bazı kehanetlerde bulunuyor, özellikle, düş yorumlamasını pek iyi beceriyor, tanıdık insanları ustalıkla eleştiriyordu. General arka odalarda neler

olup bittiğini sezinliyor, sığıntısını daha acımasız eziyordu. Ne var ki Foma'nın çektikleri, general karısıyla çevresindekilerin ona olan saygısını daha da güçlendiriyordu.

Sonunda değişti her şey. General öldü. Ölümü pek tuhaf oldu. Bu liberal düşünceli, tanrıtanımaz adam inanılmayacak ölçüde korktu ölümden. Ağlıyor, yaptıklarından pişmanlık duyuyor, tasvirleri öpüyor, papazları istiyordu. Ölü duasını okudular, kutsal yağ sürdüler bedenine. "Ölmek istemiyorum!" diye bağııyordu zavallı. Gözlerinde yaşlar, Foma Fomiç'e bile onu bağışlaması için yalvarıyordu. Bu durum sonraları olağanüstü bir "fors" sağladı Foma Fomiç'e. Generalin ruhunun bedeninden ayrılmasından hemen önce de bir olay oldu. General karısının birinci evliliğinden kızı, teyzem Praskovya Ilyiniçna –hiç evlenmemişti, generalin evinde kalıyordu– generalin en sevdiği kurbanlarından biriydi. Generalin tekerlekli sandalyede geçirdiği on yıl boyunca da, sonu gelmeyen hizmetleri için gerekliydi ona. Saflığıyla, sessizliğiyle, cana yakınlığıyla yalnız o başarabilmişti generalin gözüne girmeyi. Teyzem, iki gözü iki çeşme, başının altındaki yastığı düzeltmek için yaklaşmıştı generalin yatağına. Ama tam o anda general teyzemin saçlarına yapışmış, öfkeyle üç kez sallamıştı başını. On dakika sonra da ölmüştü. General karısının onu görmek istemediğini, böyle bir anda onu evine almaktansa ölmeye razı olacağını söylemesine karşın, albaya haber verdiler. Cenaze töreni –kuşkusuz gene, eve almak istemedikleri saygısız evladın parasıyla– pek parlak oldu.

Generalin de yüz kadar kölesinin bulunduğu, birkaç toprak sahibinin olan bakımsız, harap Knyazovka Köyü'nde beyaz mermerden, orada yatmakta olanın aklını, yeteneklerini, yüce gönüllülüğünü, aldığı nişanları, generallliğini öven yazılarla süslü bir mezar vardır... Bu yazıların yazılmasıyla Foma Fomiç pek yakından ilgilenmişti. General karısı, dik kafalı oğlunu affetmemek için uzun süre çırpındı durdu. Çevresini almış sığıntılarının, finolarının arasında hıçkırığa hıçkırığa ağlayarak, "dik kafalı"nın dileğine boyun eğip Stepançikovo'ya gitmekten tene, "gözyaşlarıyla ıslatıp yumuşatarak" kuru ekmek yiyece-

ğini, elinde bir bastonla pencere diplerinde dileneceğini, dünyada ayağını onun evine atmayacağını söylüyordu! Bu gibi durumlarda ayak sözcüğünü bazı kadınlar pek etkili bir ses tonuyla söylerler. General karısı da büyük bir ustalıkla, bir sanatçı gibi söylüyordu bu sözcüğü... Sözün kısası, heyecanlı atıp tutmaların sonu gelmedi uzun süre. Bu arada şunu da belirtmek yerinde olur, general karısı bir yandan ağlayıp sızarken, bir yandan da Stepançikovo'ya taşınmak için ufak ufak hazırlanmaya başlamıştı. Albay, Stepançikovo ile kent arasındaki kırk verstalık yolu hemen her gün gide gide atlarının canını çıkarıyordu. Öyleyken, gururu incinmiş annesinin karşısına çıkabilmesi için izni ancak, generalin toprağa verilmesinden iki hafta sonra alabildi. Foma Fomiç arabuluculuk yapıyordu. Bu iki hafta boyunca durmadan sitem etti "dik kafalı"ya. "İnsanlık dışı" davranışı yüzünden demediğini bırakmadı onun için. Kederinden ağlayacak, umutsuzluğa kapılacak kadar duygulandırdı onu. Zavallı dayımın üzerinde Foma Fomiç'in sınırsız, acımasız etkisi o sıralar başlar. Karşısındakinin nasıl bir insan olduğunu anlamıştı Foma. Soytarılığının artık sona erdiğini, koyunun bulunmadığı yerde keçi örneği, kendisinin de adam yerine geçebildiğini hemen sezinlemişti. Böylece acısını çıkardı çektiklerinin. Şöyle diyordu:

– Öz ananız, nasıl demeli, sizi dünyaya getirmekten başka bir suçu olmayan ananız, eline bir değnek alıp soğuktan titreyen kollarıyla ona yaslanı yaslanı, dilenmeye çıkarsa hoşunuza mı gidecek bu? Bir general karısını, hem onun gibi erdemleri olan bir kadını buna zorlamak canavarlık olmaz mı? Günün birinde –elbette yanlışlıkla– sizin pencerenizin dibine gelir, bir dilim ekmek için elini uzatırsa –pekâlâ olabilir bu– ne yaparsınız? O anda siz, yani onun öz oğlu kuştüyü bir yatağa yan gelmiş yatıyor, lüks içinde hayatın zevkini çıkarıyor olabilirsiniz! Korkunç bir şey olurdu bu, korkunç! Ama asıl korkunç olanı –izninizle açık açık söyleyeceğim bunu albayım– evet asıl korkunç olanı da, karşımda duygusuz bir direk gibi, ağzınız iki karış açık, gözlerinizi kırptıştırarak dikilmenizdir. Doğrusu yakışık almayan bir durum bu. Oysa böyle

bir şeyi düşünmek bile saçınızı başınızı yolmanıza, dereler gibi gözyaşı dökmenize yetmeliydi... Ne diyorum ben de? Dereler değil, nehirler, göller, denizler, okyanuslar gibi gözyaşı dökmeliydiniz...

Anlayacağınız, aşırı heyecandan saçmalamaya başlamıştı Foma. Aslında güzel konuşmaya kalkıştığı zamanlar sonu böyle gelirdi hep. Kuşkusuz, sonunda general karısı, onun sırtından geçinen sığıntılarıyla, finolarıyla, Foma Fomiç ile baş gözdesi Matmazel Perepelitsına ile onurlandırdı Stepançikovo'yu. Oğlunun yanında kalıp kalamayacağına şöyle bir baktıktan sonra karar vereceğini, bu arada onun saygısını bir kez daha deneyeceğini söylüyordu. Annesi saygısını denerken, albayın durumunu gözünüzün önüne getiriyorsunuz kuşkusuz! Daha yeni dul kalmış bir kadın olarak, ilk zamanlar, bir daha geri gelmeyecek generalini anımsadığında, haftada iki üç kez umutsuzluğa düşmeyi kendi için bir görev sayıyordu general karısı. Nedendir bilinmez, her zaman da kabak albayın başında patlıyordu. Kimi zaman –özellikle konukların yanında– küçük torunu Ilyuşa ile on beş yaşındaki kız torunu Saşa'yı yanına çağırırdı general karısı, yanı başına oturturdu onları, böyle bir babanın eline düşmekle felaketlerin en büyüğüne uğramışlar gibi acıyarak, üzüntüyle uzun uzun bakardı onlara. İçini dertli dertli çeker, sonunda bir şey söylemeden –en azından bir saat– esrarlı gözyaşları dökerdi. Bu gözyaşlarını anlayamazsa vay halineydi albayın! Zavallı da hemen hiçbir zaman anlayamazdı bu gözyaşlarını. Böyle anlarda –saflığından– aksi gibi çıkagelir, ister istemez bir sınavın içine düşerdi. Ne var ki her şeye karşın annesine olan saygısı azalmıyordu albayın. Sonunda en yüksek noktasına bile varmıştı. Sözün kısası, general karısı da, Foma Fomiç de, başlarının üstünde bunca yıl esen General Krahotkin fırtınasının artık geçtiğini, bir daha geri gelmemek üzere geçtiğini kesinlikle anlamışlardı. Kimi zaman durup dururken birden bayılıyor, kanepeye yığılıyordu general karısı. Bir telaştır başlıyordu evin içinde. Albay ne yapacağını, ne yana koşacağını şaşırıyor, gazel yaprağı gibi titriyordu.

General karısı, kendine gelince:

– Kalpsiz evlat! diye bağırmaya başlıyordu. İçimi parçaladın... *mes entrailles, mes entrailles!**

Albay, annesinin dediğini anlayamamış gibi soruyordu:

– Ne yaptım da parçaladım içinizi anneciğim?

– Parçaladın işte! Parçaladın! Bir de temize çıkarmaya çalışıyor kendisini! Vicdansızlığın bu kadarı görülmemiştir, kalpsiz evlat! Ölüyorum!..

Albayın durumu perişan kuşkusuz...

Ama sonunda ölmüyordu general karısı. Canlanıyordu gene. Yarım saat sonra albay birine –karşısındakinin ceketinin düğmesiyle oynayarak– şöyle diyordu:

– Evet kardeşim, bir *grande dame*, bir general karısıdır o! Dünyanın en iyi yürekli kadınıdır. Ama biliyor musun, kibar, ince ruhlu insanlara alışmış kadıncağız... Benim gibi dan-dun bir herifin yanında tuhaf oluyor! Demin kızdı bana. Kabahat bende elbette. Doğrusunu istersen, kardeşcağızım, kabahatimin ne olduğunu bilmiyorum, ama bir suçum olmuştur sanırım...

Bazen Matmazel Perepelitsına; şu kaşsız, takma saçlı, ufak gözlerinin bakışı haris, dudakları iplik gibi incecik, ellerini her zaman hıyar suyuyla yıkayan tohuma kaçmış, her şeye yılan gibi tıslayan yaratık da albaya akıl vermek gereksinimi duyuyordu:

– Sizin saygısızlığınızdır bunun nedeni efendim. Bencil olduğunuz için incitiyorsunuz annenizi. Alışık degillerdir böyle şeylere. Bir general karısıdır karşınızdaki, oysa siz ancak bir albaysınız.

Birisiyle konuşurken:

– Sana bir şey söyleyeyim mi kardeşim, diyordu albay, şu Matmazel Perepelitsına olağanüstü bir kız. Toz kondurmuyor anneme! Bulunmaz bir kız! Onun bir sığıntı falan olduğunu sanma sakın. Yarbay kızdır kendisi. Böyle işte kardeşim!

Bunlar bir şey değildi kuşkusuz. Numara yapmakta öylesine usta olan general karısı da, eski sığıntısının karşısında bir sı-

(*) İçimi, içimi! (Fransızca)

çan yavrusu gibi tir tir titriyordu. Foma Fomiç iyice büyülemişti onu. Yaşlı kadın gözünün içine bakıyordu Foma'nın. Onun gözleriyle görüyor, onun kulaklarıyla duyuyordu. Dayımın yanında kalan, gene hafif süvari emeklisi, henüz genç, ama varının yoğunun altından girip üstünden çıkmış bir akrabam, general karısıyla Foma Fomiç'in arasında bağışlanamayacak bir ilişki bulunduğundan kuşkusu olmadığını açık açık söylemişti bana. Son derece kaba, basit olan bu düşünceyi o anda nefretle reddetmiştim kuşkusuz. Hayır, başka bir şey vardı ortada. Bu başka şeyi de, okuyucuya önce Foma Fomiç'in -daha sonra öğrendiğim- yaradılışını anlatmadan açıklayamayacağım.

Son derece değersiz, kişilikten yoksun, toplumun dışladığı, hiç kimsenin bir gereksinim duymadığı, yararsız, tepeden tırnağa iğrenç, öte yandan alabildiğine gururlu, kendini beğenen, ama bu gururunu az da olsa haklı çıkaracak en küçük bir yeteneği olmayan bir insan getirin gözünüzün önüne. Önceden uyarırım sizi: Sınırsız bir gururun kendisidir Foma Fomiç. Değişik bir gururdur onunki. Ancak tam anlamıyla bir hiç olan, genellikle küçüklükten beri ağır başarısızlıklarla ezilen, uzun yıllar gururu için için işlemiş, kıskançlıkla acı çekmiş, karşılaştığı her insana, başkalarının her başarısına duyduğu çekemezliğin zehrini içine akıtmış insanlarda görülebilen bir gururdu bu. Bütün bunlara bir de çirkin mi çirkin bir sıkılganlıkla, delice bir kuşkuculuğun tuz biber ektiğini söylemeye gerek var mı bilmem? Şöyle soracaklar çıkar belki: "Böylesine bir gurur nereden geliyor? Toplumsal durumlarına bakarak hadlerini bilmeleri gereken bu zavallı, değersiz kimselerin bu gururunun kaynağı nedir?" Nasıl yanıtlamalı bu soruyu? Kim bilir, istisna olanlar vardır belki. Kahramanım da onlardan biri olabilir. Gerçekten de, sonra anlaşılacağı gibi, bir istisnadır o. Hem izninizle sorabilir miyim: Her şeye boyun bükten, sizin soytarınız, sığıntınız, uşağınız olmayı kendilerine bir onur, bir mutluluk sayan insanların hiç gururu olmadığını mı sanıyorsunuz siz? İnaniyor musunuz buna? Peki evinizin arka odalarındaki, burnunuzun dibindeki, sofranızdaki kıskançlıklara,

dedikodulara, fitnelere, iftiralara, esrarlı fiskoslara ne buyrulur? Kim bilir, kaderin ezdiği bu yersiz yurtsuzların, soytarılarınızın, meczuplarınızın bazılarında gurur küçülmekle yok olmuyor da, sırf bu küçülmeyle, bu meczuplukla, soytarılıkla, asalaklıkla; boyun eğmeye, kişiliksizliğe ömür boyu bu zorunlulukla daha da çoğalıyor belki, alevleniyor? Kim bilir, çirkin bir biçimde gelişen, büyüyen bu gurur –belki de ilk kez, daha bir çocukken, gözlerinin önünde annesinin, babasının küçülmesiyle horlanan– geleceğin yersiz yurtsuzunun baskıyla, yoksullukla, çevresindeki pislikle küçülen kişiliğinin düzme, başlangıçta bozulmuş, kokuşmuş duygusudur belki? Foma Fomiç'in genel kuralın dışında kaldığını söylemiştim zaten. Onun bir zamanlar edebiyatçı olduğu, bu alanda hayal kırıklığına uğradığı, anlaşılmadığı da doğrudur. Anlaşılmamak –edebiyatta kuşkusuz– Foma Fomiç gibi nicelerini mahvedebilir... Kesinlikle bilmiyorum, ama Foma Fomiç'in, edebiyatla ilgilenmeye başlamadan önce de bir yerde dikiş tutturabilmiş olabileceğini sanmıyorum. Başka işlerde de ücret yerine tekme ya da daha kötü şeyler almıştır belki. Ne var ki, bu konuda bir şey öğrenemedim. Ama sonraları bazı araştırmalar yaptım. Foma'nın bir zamanlar Moskova'da gerçekten de bir romancık döktürdüğünü biliyorum şimdi. Otuzlu yıllarda Moskova'da her yıl yirmi-otuz tanesi çırpıştırılan, zamanında Baron Brambeus'un* nüktelerine iyi hammadde olmuş Moskova'nın Kurtuluşu, Kazak Fırtınası, Oğul Sevgisi ya da 1104 Yılında Ruslar gibi romanlara pek benzeyen bir şeydi yazdığı... Çok eskidendi bu kuşkusuz. Ama edebiyat yılanı bazen –özellikle kişilikten yoksun, biraz aptal kimseleri– pek derin, bir daha iyileşemeyecek biçimde sokar. Foma Fomiç, edebiyat alanına adımını atmasıyla hayal kırıklığına uğraması bir olmuş, arkasından, bütün meczupların, aylakların, yersiz yurtsuzların oluşturduğu hayal kırıklığına uğramışlar kalabalığına katılmıştı. Sanırım ondaki o iğrenç övünme, övülme, kendini gösterme, sayılma,

(*) Baron Brembeus: Yazar Yosif İvanoviç Senkovski'nin (1800-1858) takma adı. Arap dili profesörüydü. Çeşitli edebiyat dergilerinde yazmıştır. *Şen Adam* mi-zah dergisinin kurucusudur – ç.n.

beğenilme tutkusu daha o zamanlar başlamıştır. Soyтарыken bile ona tapan bir budala grubu yaratmıştı çevresinde. Onun en büyük gereksinimi bir yerde, ne yapıp yapıp en önemli kişi olmak, birtakım kehanetlerde bulunmak, şunu bunu kötölemek, kendisini göklere çıkarmaktı! Onu öven çıkmazsa, hemen kendi kendini övmeye başladılar. Stepançikovo'da, dayımın evinde –oranın tek hâkimi, her şeyi bilen tek kişisi olduktan sonra– Foma'nın söylediklerini ben de dinledim. Bazen, çok önemli bir şeyden söz ediyormuş gibi, esrarlı bir tavırla “Sizlerin yanında kalıcı değilim ben,” diyordu. “Buralarda yaşayamam! Şöyle bakıyorum, hepinizin işlerini yoluna koyduktan, hepinize neyi nasıl yapacağınızı öğrettikten sonra çekip gideceğim. Dergi çıkaracağım Moskova'da! Konuşmalarımı her ay otuz bin kişi dinleyecek. Adım sarsacak sonunda her yanı. Düşmanlarımın yandığı gündür o zaman!” Ne var ki, bu büyük insan, üne kavuşmaya hazırlanırken, ödülünü hemen istiyordu. Aslında bir şeyin ödülünü önceden almak –özellikle bu durumda– hoş olur. Onu –Foma'yı– çok büyük bir utkunun beklediğine, Tanrı'nın onu bu utku için yarattığına, bu utkunun gerçekleşmesi için, düşlerinde gördüğü kanatlı bir adamın –ya da buna benzer bir şeyin– onu buna zorladığına dayımı iyice inandırmıştı. Özellikle, insanları günahlardan koruyacak, derin anlamlı, dünyayı sarsacak, Rusya'yı bir baştan bir başa sarsacak bir yapıt yazacakmış. Rusya sarsılmaya başlayınca o –Foma– ününü umursamadan manastıra çekilecek, Kiyef mağaralarında anayurdunun mutluluğu için gece gündüz dua edecekmiş. Bütün bunlar gözlerini kamaştırıyordu dayımın.

Şimdi siz söyleyin, ömrünce sürünmüş, ezilmiş, belki gerçekten ayak altına alınıp ezilmiş Foma'dan ne çıkardı başka? Tepeden tırnağa tutku, gurur olan Foma'dan, edebiyat alanında hayal kırıklığına uğramış Foma'dan, açlıktan ölmek için işi soytarılığa dökmüş Foma'dan, önceki hiçliğine, güçsüzlüğüne karşın, zorba ruhlu olan Foma'dan, övünmekten ölesiye hoşlanan, amacına ulaşmış küstah Foma'dan; birden istediği kadar onura, gurura kavuşmuş budala bir kadın koruyucuyla her şeye razı –uzun süre süründükten sonra evine düştüğü–

bir erkek koruyucunun el üstünde tuttuğu, şımarttığı Foma'dan başka ne beklenirdi? Dayımın yaradılışından daha bir ayrıntılı söz etmek zorundayım şimdi. Yoksa Foma Fomiç'in başarısı anlaşılamaz. Yalnız bu arada şunu da söyleyeyim, "Yüz verirsen astarını da ister" atasözü Foma Fomiç için söylenmişti sanki. Çektiklerinin acısını çıkarma fırsatı geçmişti eline! Ezilmekten kurtulan aşağılık bir insan, bu kez başkalarını ezmeye başlar. Şimdiye dek ezmişlerdi Foma'yı. Şimdi de o başkalarını ezme gereksinimi duyuyordu. Alay etmişlerdi onunla, şimdi de kendisi alay ediyordu başkalarıyla. Bir soytarıydı eskiden, soytarılıktan kurtulur kurtulmaz soytarı sahibi olma gereksinimi duymuştu. Övünürken işi saçmalamaya kadar vardiıyor, nazlandıkça nazlanıyor, kuş sütü bile istiyor, çevresindekilere alabildiğine eziyet ediyordu. O kadar ileri gidiyordu ki, aklı başında kimseler onun yaptıklarına daha tanık olmadan, yalnızca anlatılanları dinleyince bütün bunları bir mucize, büyü sayıyor, haç çıkartıp yere tükürüyorlardı.

Dayımdan söz ediyordum. Bu ilginç insanın yaradılışını anlatmadan (yineliyorum) Foma Fomiç'in yabancı bir evde akıl almaz, iğrenç bir biçimde baskı kurması, soytarılıktan büyük adamlığa bu geçişi anlaşılmaz. Dayım, aşırı derecede iyi yürekli olmasının yanında -dış görünüşü biraz kaba olmasına karşın- pek ince ruhlu, yüce gönüllü, mert bir insandı. "Mert" sözcüğünü çekinmeden kullanıyorum: Hiçbir görevin, zorunluluğun karşısında duraksamaz, bu yolda hiçbir engelden yılmazdı. Ruh yönünden bir çocuk kadar temizdi. Gerçekten de, kırk yaşında bir çocuktü. Coşkun yaradılışlı, hep neşeli, bütün insanları melek sanan, başkalarının kusurlarının suçunu kendisinde arayan, başkalarının iyi özelliklerini aşırı büyüten, hatta elle tutulur yanı olmayan kimselere en iyi özellikleri yakıştıran bir çocuk... Bir başkasında kötü bir yanın olduğunu düşünmekten bile utanan, yakınlarını her türlü erdemle bezemek isteyen, başkalarının başarısını sevinçle karşılayan, böylece, kendilerine yarattıkları güzel bir dünyada yaşayıp giden, uğranılan başarısızlıklarda da herkesten önce kendisini suçlayan, olabildiğince temiz yürekli, dürüst bir insandı. Başkaları-

nın çıkarı uğruna kendilerini feda etmek için gelmişlerdir böyle insanlar dünyaya. Onun –dayımın– korkak, kişilikten yoksun, zayıf bir insan olduğunu söyleyecek biri de çıkabilir. Evet, zayıf, hatta aşırı derecede yumuşak yaradılışlı bir insandı dayım. Ama kişiliğinin zayıflığından değildi bu. Başkalarını gücendirmek, sert davranmış olmak korkusundandı. Başkalarına –daha doğrusu insanlara– olan aşırı saygısındandı. Bununla birlikte yalnızca kişisel çıkarı söz konusu olduğu zamanlar korkak, kişilikten yoksun oluyordu. Aslında kişisel çıkarlarını umursamaması, küçümsemesi ömrünce onunla alay edilmesine yol açmıştı. Bu çıkarlarını küçümsemesinden yararlananların bile onunla alay ettiği olmuştu. Öyleyken, düşmanı olduğuna hiçbir zaman inanmamıştı: Oysa vardı düşmanı. Ama nasılsa fark edemiyordu onları. Evin içinde gürültü patırtıdan, bağırıp çağırışmadan ateşten korkar gibi korkar, her şeyi hemen kabul eder, her şeye boyun eğdi. Kendisini yapmacıklıkla, zayıflıkla suçlayanlara karşı kendini temize çıkarmaya çalışırken, çabuk çabuk konuşarak dediği gibi, “Herkesin hoşnut, mutlu olması için!..” tuhaf bir iyi yüreklilikle, utangaç bir incelikle boyun eğdi her şeye. Soylu her çeşit etkiye kendini kaptırmaya hazır olduğunu söylemeye gerek yok kuşkusuz. Dahası var, usta bir alçak, bütünüyle avcunun içine alabilirdi onu. Kötü bir işe de –bu işi ona soylu bir iş olarak yutturarak– sokabilirdi onu. Dayım pek kolay inanırdı herkeşe. İnanılmaması gereken kimselere inandığı da çok olurdu. Birçok sıkıntıdan sonra, sonunda, onu aldatan kimsenin bir alçak olduğuna karar verdiği zamanlar, önce kendisini –çoğunlukla yalnız kendisini– suçlardı. Şimdi, onun sessiz, sakin evinde ansızın hüküm sürmeye başlayan kaprisli, kendi gibi budala olan taptığı bir erkekten ayrılmayan, o zamana dek yalnızca kocası generalden korkmuş, artık hiç kimseden korkmayan, hatta geçmişinin acısını çıkarmak gereksinimi duyan bunak bir kadını getirin gözünüzün önüne... Dayımın, sırf annesidir diye kendisini ona derin saygı duymaya zorunlu saydığı bunak bir kadını... Bu iki budala, dayıma, onun kaba, sabırsız, görgüsüz, en önemlisi de son derece bencil olduğunu sayıp

dökmekle başlamışlardı işe. Çok tuhaftır, bunak kocakarı, söylediklerine kendi de inanıyordu. Evet, sanırım Foma Fomiç de –hiç değilse bir ölçüde– inanıyordu buna. Dayımı –ruhunu kurtarması, gemi aziya almış tutkularını dizginlemesi için–, Foma'yı ona Tanrı'nın yolladığına, onun mağrur bir insan olduğuna, zenginliğiyle övündüğüne, yedirdiği bir lokma ekmeği Foma Fomiç'in başına kakabilecek kadar zayıf yaradılışlı olduğuna inandırmışlardı. Çok geçmeden, günahkâr bir insan olduğuna bütün varlığıyla inanmaya başlamıştı zavallı dayım. Saçını başını yolmaya, bağışlanması için yalvarıp yakarmaya hazırды.

Biriyle konuşurken şöyle dediği oluyordu:

– Kabahat bende kardeşçagızım, bütün kabahat bende! İyilik ettiğin insana bir kat daha ince davranmalısın... yani demek istiyorum ki... amma da yaptım! Ne iyiliği... Saçmalamaya başladım gene! İyilik falan ettiğim yok ona benim. Tam tersine, evimde kalmakla o iyilik ediyor bana... ben ona değil! Oysa tutup, yediği bir lokma ekmeği kaktım başına! Yani başına kakmadım aslında, ama ağzımdan öyle bir şey kaçtı besbelli... Ben farkına varmadan sık sık kaçıyor ağzımdan böyle şeyler... Hem hayatta çok acı çekmiş, kimsenin yapamayacağı şeyleri başarmış bir insan bu. Olmadık hakaretlere katlanarak, tam on yıl hizmet etmiş hasta bir dostuna. Bütün bunların bir ödülü olması gerek! Nihayet, bilim yanı da var... Yazar kendisi! Çok okumuş bir insan. Anlayacağın, olağanüstü soylu bir kişi...

Çok okumuş, mutsuz Foma'nın kaprisli, acımasız efendisinin yanında soytarılık ettiğini düşündükçe iyi yürekli dayımın içi üzüntüden, nefretten parçalanıyordu. Foma'nın tuhaflıklarını, çirkin çıkışlarını onun çektiği acılara, katlandığı hakaretlere, insanlara olan kırgınlığına veriyordu... İnce, soylu ruhunda bir anda vermişti kararını: Acı çekmiş bir insandan, olağan bir insandan beklenen şeyler beklenemezdi. Onu bağışlamak bir yana, yaralarını şefkatle sarmak, onu yeniden ayağa kaldırmak, insanlarla barıştırmak gerekirdi. Dayım bunu kendine amaç edindikten sonra iyice coşmuş, yeni dostunun açgözlü, şımarık, bencil, tembel, uyuşuk bir yaratıktan başka bir şey ol-

madığını anlama olanağını hepten yitirmişti. Foma'nın bilgeliğine, dehasına kesinlikle inanıyordu. Dayımın –ömründe bir şey öğrenmeye kalkışmamış olmasına karşın– “bilime”, “edebiyata” büyük, içten bir saygısı olduğunu söylemeyi unuttum.

Onun en temiz, en önemli tuhaflıklarından biriydi bu.

Foma Fomiç'in çalışma odasından iki oda ötede bile parmaklarının ucuna basarak yürürken, gene de şöyle dediği olurdu:

– Eser yazıyor!

Mağrur, esrarlı bir tavırla eklerdi:

– Doğrusu yazdığının ne olduğunu bilmiyorum, ama karmakarışık bir şey olsa gerek... Olumlu anlamıyla karmakarışık diyorum kuşkusuz. Anlayanlar var onun yazdıklarını... Ama senin benim gibilere göre değil bunlar, canım kardeşim... Üretici güçler üzerine birşeyler yazıyor galiba... öyle demişti. Politikayla ilgili olsa gerek. Evet, her yana yayılacak adı! O zaman onun yakınları olarak seninle ben de ünlü birer kişi olacağız. Bunu o kendi söyledi bana, kardeşim...

Dayımın, Foma'nın emriyle o güzelim koyu kızıl favorilerini kesmek zorunda kaldığını biliyorum. Onun, favoriyle Fransız'a benzediği, bu yüzden anayurdunu az sevdiği düşüncesi yer etmiş kafasında... Foma yavaş yavaş dayımın çiftlik işlerine de karışmaya, ona aklınca yollar göstermeye başlamıştı. Korkunç şeylerdi gösterdiği yollar. Köylüler çok geçmeden durumu, gerçek efendinin kim olduğunu anlamışlardı. Kara kara düşünüyorlardı. Bir gün, Foma Fomiç'in köylülerle konuşmasını dinledim: Doğrusunu söyleyeyim, gizliden dinlemiştim bu konuşmayı. Foma, kafası çalışan Rus köylüsüyle konuşmayı sevdiğini söylemişti bana. Bir gün harman yerine gitmiş –arpayı buğdaydan ayıramamasına karşın– çiftlik işlerinden söz etmeye başlamıştı köylülere. Sonra köylünün, efendisine olan kutsal görevlerini tatlı tatlı anlattıktan, elektrik enerjisi, emeğin dağılımı konularına –bu konularda tın tın olduğu belliydi ya– şöyle hafiften değindikten, dinleyicilerine dünyanın güneşin çevresinde nasıl döndüğünü açıkladıktan sonra –güzel, heyecanlı konuşmasından coşup– bakanlardan

söz etmeye başlamıştı. Anlıyordum onu. Puşkin de bir adamın, dört yaşında oğluna durmadan “Babacığın büyük bir kahramandır, çar çok sever onu...” dediğini anlatır. Demek o adamın da dört yaşında bir dinleyiciye gereksinimi varmış. Köylüler can kulağıyla dinliyorlardı Foma Fomiç’i. Arhip Korotki adında ak saçlı bir köylü –besbelli Foma Fomiç’in gözüne girmek amacıyla– ansızın:

– Çar çok büyük bir aylık mı bağlamıştı sana beyefendi? diye sordu.

Ama bu soru biraz senli benli geldi Foma Fomiç’e. Hoşlanmazdı senli benlilikten. Zavallı köylünün yüzüne küçümsemeyle bakarak:

– Sana ne bundan, sersem? dedi. Neden uzatıyorsun bana suratını, tüküreyim diye mi?

“Kafası çalışan Rus köylüsü” ile hep böyle konuşuyordu Foma Fomiç.

Başka bir köylü karıştı söze:

– Babamızsın sen bizim... Biliyorsun, cahil insanlarız bizler. Kim bilir, binbaşısın sen belki, albaysın, belki ekselanssındır... Ne diyeceğimizi bilmiyoruz sana.

– Sersem! diye yineledi Foma Fomiç (ama biraz yumuşamıştı). Aylıktan aylığa fark vardır, anladın mı beyinsiz herif? Bakarsın generaldir adam, üç beş ruble bir şey alır... demek ki parayı hak edecek bir hizmeti yoktur. Çara bir yararı dokunmuyordur... Bakanlıkta çalışırken yirmi bin veriyorlardı bana, ama almıyordum bu parayı. Benim için bir onurdu yurduma hizmet etmek. Paradan yana bir sıkıntım yoktu çünkü. Aylığı-mı halkın eğitim sorununa, bir de Kazan yangınında zarar görenlere bağışlamıştım.

Köylü şaşırmıştı:

– Vay canına! dedi. Demek Kazan’ı yeniden sen kurdun ha, anam babam?

Köylüler, genellikle şaşarlardı zaten Foma Fomiç’e...

Foma Fomiç, böyle bir adama böyle bir konuşmanın onurunu verdiğine canı sıkılıyormuş gibi:

– Eh işte, dedi, benim de bir payım var orada.

Dayımla başka türlü konuşuyordu. Tıka basa yediği öğle yemeğinden sonra yumuşak bir koltuğa yayılıp –koltuğun arkasında bir uşak ayakta durmak, taze bir ıhlamur dalıyla sinekleri kovmak zorundaydı– evet, tıka basa yediği öğle yemeğinden sonra yumuşak bir koltuğa yayılır, söz gelimi, şöyle başlardı:

– Eskiden neydiniz siz? Ben buraya gelmeden önce neye benziyordunuz? Oysa şimdi ruhunuzda göksel bir kıvılcım var. Ben düşürdüm içinize bu kıvılcımı! Söyleyin, düşürdüm mü, düşürmedim mi? Söyleyin, içinize göksel bir kıvılcım düşürdüm mü, düşürmedim mi?

Aslında, bu soruyu niçin sorduğunu Foma Fomiç kendi de bilmezdi. Ama dayımın susması, şaşırması tepesini attırırdı. Eskiden öylesine sabırlı, ezik olmasına karşın şimdi en küçük bir itiraz karşısında birden parlıyordu. Şimdi de dayımın susması sıkıyordu canını. Kendine bir hakaret sayıyordu bunu.

– Hadi söyleyin, diye diretiyordu. İçinizde bir kıvılcım var mı, yok mu?

Dayım kızarıp bozarıyor, eziliyor, ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilemiyordu.

Foma Fomiç gücenik:

– İzninizle, yanıt beklediğimi anımsatırım size, dedi.

General karısı, omuzlarını kaldırarak:

– *Mais repondez done** Yegorcuğum! diye karıştı söze.

Foma Fomiç, her zaman önünde, masada hazır duran şekerlikten –general karısı ilgileniyordu bu işle– bir şeker aldı. Hoşgörür bir tavırla:

– Size, içinizde bu kıvılcımın olup olmadığını soruyorum, diye yineledi.

Dayım, sonunda, bakışında derin bir umutsuzluk, karşılık verdi:

– Vallahi bilmiyorum Foma... Öyle bir şey var galiba içimde... İyisi mi sorma sen bana bu gibi şeyleri, gene saçmalarım belki...

– Anlaşıldı! Demek size göre, yanıt vermeye bile değmeye-

(*) Yanıt versenize (Fransızca).

cek kadar değersiz bir insanım... Bunu mu söylemek istiyorsunuz? Pekâlâ, öyle olsun bakalım. Bir hiç olayım, zararı yok...

– Ah Foma, nereden çıkardın bunu şimdi? Ne zaman söylemek istedim böyle?

– Evet, söylemek istediğiniz buydu.

– Yemin ederim, öyle demek istemedim!

– Güzel! Ben yalan söylüyorum! Varsın, beni suçladığınız gibi, kavga için bahane arayan da ben olayım. Varsın, uğradığım hakaretlere bir de bu eklensin... Katlanırım hepsine...

General karısı korku içinde,

– *Mais mon fils...** diye haykırdı.

Dayım umutsuz:

– Foma Fomiç! dedi. Anneciğim! Vallahi bir suçum yok! Farkına varmadan kaçtı ağzımdan!.. Sen bana bakma Foma, aptalın biriyim ben. Aptal olduğumun ben de farkındayım. Aklımın başında olmadığının farkındayım... Biliyorum Foma, hepsini biliyorum! (Kolunu salladı dayım.) Bırak artık, söyleme! Kırk yıl koyun gibi yaşamıştım. Seni tanımadan önce adam sanıyordum kendimi... Bir keçi kadar günahkâr olduğumu, su katılmamış bir bencil olduğumu, dünyanın nasıl taşıyabildiğine şaşıtığım kadar kötülük yaptığımı bilmiyordum!

Foma Fomiç, sözlerinin doğruluğu anlaşıldığı için mutlu:

– Evet, gerçekten bencilsiniz! dedi.

– Bencilin biri olduğumu şimdi kendim de anlıyorum zaten! Hayır, yeter artık! Düzelteceğim kendimi, daha iyi bir insan olacağım.

Foma Fomiç, dindarca bir iç çekti, öğle yemeği sonrası uykusuna gitmek için – öğle yemeklerinden sonra hep yatar, biraz kestirirdi Foma Fomiç– bu konuşmaya bir son verdi:

– Umarım!

Bu bölümü bitirirken izin verin, dayımla aramdaki ilişkiden söz edeyim biraz. Bir anda Foma Fomiç ile nasıl karşı karşıya kaldığımı, huzur dolu köy Stepançikovo'da o zamana dek olanlardan çok çok önemli olayların burgacına her şeyden ha-

(*) Oglum..

bersiz, birden nasıl düştüğümü anlatayım. Önsözümü böylece bitirmek, sonra doğrudan öyküme girmek istiyorum.

Çocukluğumda, annemle babamın ölümünden sonra, dayım babalık etti bana. O okuttu beni. Sözün kisası, çoğu öz babanın yapmadığını yaptı benim için. Beni evine aldığı günden sonra bütün ruhumla bağlandım ona. On yaşlarındaydım. Anımsıyorum, çabucak ısınmıştık birbirimize, bütününü anlamıştık birbirimizi. Birlikte topaç çeviriyorduk. Sonra bir gün, ikimizin de akrabası çok huysuz bir kocakarının şapkasını çalmıştık. Şapkayı uçurtmanın kuyruğuna bağlamıştım, bulutlara yollamıştım...

Yıllar sonra Petersburg'da görüştüm dayımla. Onun parasıyla sürdürdüğüm öğrenimimi yeni bitirmiştım. Bu görüşmemizde genç yüreğimin olanca tutkusuyla bağlandım ona: Dayımın yaradılışında soylu, cana yakın, içten, neşeli, son derece temiz bir şey şaşırtıyordu beni. Onu tanıyan herkesi de kendisine çekiyordu bu özelliği. Üniversiteyi bitirdikten sonra bir süre işsiz güçsüz dolaştım Petersburg'da. Toy gençlerde çok görüldüğü gibi, en kısa zamanda pek ilginç, hatta büyük bir iş başaracağıma inanıyor, Petersburg'dan ayrılmak istemiyordum. Dayımla seyrek, ancak paraya gereksinimim olduğu zamanlar –her istediğimde hemen yollardı bana para– mektuplaşıyorduk. Bu arada dayımın, birtakım işler için Petersburg'a gelmiş bir uşağından köyde, Stepançikovo'da tuhaf şeyler olduğunu öğrenmiştim. Bu ilk söylentiler ilgilendiriyordu beni, şaşırtıyordu. Dayıma sık sık mektup yazmaya başlamıştım. Mektuplarıma hep üstü kapalı, tuhaf yanıtlar veriyordu. Her mektubunda yalnızca bilimden söz etmeye çalışıyor, bilim alanında gelecekte benden çok şey beklediğini, gelecekteki başarılarımla şimdiden kıvanç duyduğunu yazıyordu. Uzun bir aralıktan sonra ansızın, eski mektuplarına hiç mi hiç benzemeyen tuhaf bir mektup aldım ondan. Mektup öylesine tuhaf imalarla, öylesine karışık karışıklıklarla doluydu ki, başlangıçta hemen hiçbir şey anlayamadım. Açık seçik olan tek şey, bu mektubu yazanın büyük bir endişe içinde olduğuydu. Şunu anlamıştım mektuptan: Dayım, soyadı Yejovikin olan çok çok yoksul bir taşra memurunun,

dayımın parasıyla Moskova'da bir okulda iyi bir öğrenim görmüş kızıyla –dayım kendi evinde büyütümüştü bu kızı, şimdi de çocuklarının mürebbiyesiydi– bir an önce evleninemi son derece ciddi –adeta yalvarırcasına– öneriyordu bana. Kızın çok bedbaht olduğunu, onu mutlu etmenin benim elimde olduğunu, böylelikle büyük bir yüce gönüllülük göstermiş olacağımı, yüreğimin bunu yapacak kadar soylu olduğunu yazıyor, kıza drahoma da vereceğini vaat ediyordu. Ancak, drahomadan söz edişi biraz esrarlı, ürkekti. Mektubunu, bütün bunları çok gizli tutmam için yalvararak bitiriyordu. Bu mektup çok şaşırtmıştı beni. Sonunda başım dönmeye başlamıştı. Öyle ya, benim gibi, gözlerini dünyaya yeni açmış hangi delikanlıyı –hiç değilse, söz gelimi romantik açıdan– etkilemezdi böyle bir öneri? Üstelik bu mürebbiyenin pek tatlı, güzel bir kız olduğunu da duymuştum. Dayıma, hemen yola çıkacağımı yazmıştım, ama neye karar vereceğimi bilemiyordum. Dayım mektupla birlikte yol paramı da yollamıştı. Buna karşın, kuşkular, endişeler içinde iki hafta daha oyalandım Petersburg'da. O arada birden, Kafkasya'dan Petersburg'a dönüş yolu üzerindeki Stepançikovo'ya uğrayan dayımın eski görev arkadaşlarından biriyle karşılaştım. Orta yaşlı, kafası çalışan müzmin bir bekârdı. Foma Fomiç'ten nefretle söz etti bana. Bu arada, o zamana dek habersiz olduğum bir durumdan da söz etti: Foma Fomiç ile general karısı dayımı, garip bir geçmişiyle aşağı yukarı yarım milyonluk bir drahoması olan, tohuma kaçmış, yarı deli sayılabilecek tuhaf bir kızla evlendirmeyi koymuşlardı kafalarına. General karısı bu kızı, akraba olduklarına inandırmayı, böylece onu eve, yanlarına çekmeyi başarmıştı bile. Dayım umutsuzluk içindeydi kuşkusuz. Ama sonunda yarım milyonluk bu kızla evleneceğe benziyordu. Ayrıca akıl küpü iki kafadar –Foma Fomiç ile general karısı– besbelli albayın ona tutulabileceğinden, belki de tutulduğundan korktukları için olacak, dayımın çocuklarının mürebbiyesi kimsesiz, zavallı kıza korkunç baskı yapıyorlar, onu evden uzaklaştırmak için ellerinden geleni yapıyorlarmış. Özellikle bu son durum şaşkına çevirmişti beni. Ne var ki, dayımın bu kızı gerçekten sevip sevmediği üzerine

sorduğum sorulara adam kesin bir yanıt veremedi ya da vermek istemedi. Zaten güçlkle çekip alıyordum ağzından sözcükleri. Pek isteksiz konuşuyordu. Ayrıntılı bilgi vermekten kaçındığı belliydi. Düşünmeye başlamıştım. Bu haberle dayımın mektubu, onun önerisi arasında garip bir karşıtlık vardı... Zaman kaybetmeye gelmezdi. Dayımın gözünü açmak, onu avutmak, hatta –elimden gelirse– onu kurtarmak, yani Foma Fomiç'i kovmak amacıyla Stepançikovo'ya gitmeye karar verdim. Ayrıca, dayımı karta kaçmış o kızla evlendirmelerine engel olacaktım. Sonra, –dayımın mürebbiyeyi sevmediğine, bunun Foma Fomiç'in bir uydurması olduğuna inandığım için– mutsuz, ama kuşkusuz ilginç bu kızı evlenme önerimle mutlu kılacaktım... Yavaş yavaş kendimi öylesine heyecanlandırmış, öylesine duygulandırmıştım ki –gençliğimden, bir de işsiz güçsüzlüğümünden– kuşkuları hepten silip atmıştım içimden. Bir an önce mucizeler yaratmak, büyük şeyler yapmak isteğiyle kavruluyordu içim. Hatta masum, tatlı bir kızı mutlu etmek için görülmemiş bir yüce gönüllülük yapmakta olduğumu sanıyordum... Kısacası, anımsıyorum, yolculuğum boyunca pek hoşnuttum kendimden. Hazırandı. Güneş pırıl pırlıdı gökyüzünde. Yolun iki yanında, sararmaya yüz tutmuş buğday tarlaları göz alabildiğine uzanıyordu... Petersburg'da uzun süre kapalı kalmıştım. Doğaya ancak şimdi gerektiği gibi bakıyorum duygusu vardı içimde.

II

BAY BAHÇEYEF

Yolculuğumun sonuna yaklaşıyordum. B... kasabasında –Stepançikovo'ya on verstalık bir yolum kalmıştı– bindiğim arabanın ön tekerlek lastiği koptuğu için, kasabanın girişinde, kontrol noktasının yakınındaki demircide durmak zorunda kalmıştık. Lastiği on versta dayanacak kadar şöyle üstten tutturmak çok az zaman alacağı için, uzaklaşmamaya, ustalar lastiği takarlarken demirci dükkânında beklemeye karar vermiştim.

Arabadan inince, benim gibi arabasının onarılması için burada durmak zorunda kalmış şişman bir bay gördüm. Yakıcı sıcaklığın altında bir saattir beklediği belliydi. Bağırıp çağırıyor, ağzına geleni söylüyor, pek güzel olan kupa arabasının çevresinde harıl harıl çalışan işçileri öfkeli bir sabırsızlıkla sıkıştırıyordu. İlk bakışta bu öfkeli bay pek huysuz görünmüştü bana. Kırk beş yaşlarındaydı. Orta boylu, şişko, çopur yüzlüydü. Şişmanlığı, şiş gırtlığı, tombul, sarkık yanakları bolluk içinde sürüp giden mutlu bir toprak sahibi yaşamının belirtileriydi. Dış görünüşünde kadınsı bir şey vardı. Daha ilk bakışta göze çarpıyordu bu. Giysisi bol, rahat, temiz, ama modadan uzaktı.

Beni ömrümde ilk kez görmesine, üstelik hiç konuşmamış olmamıza karşın, bana niçin kızıyor gibiydi, aklım almıyordu. Arabadan inerken bana öfkeli bakışından anlamıştım bunu. Bense, onunla tanışmayı çok istiyordum. Uşaklarının çene çalmasına kulak misafiri olmuş, onun Stepançikovo'dan, dayımın yanından geldiğini anlamıştım. Bu bakımdan, birçok şeyi sorup öğrenmem için tam fırsattı. Şapkamı çıkardım, olanca ki-barlığım ile, yolculukta bu gibi aksaklıkların ne kötü olduğundan söz edecek oldum. Ama şişko, can sıkıntısı, küçümseme dolu bir bakışla tepeden tırnağa şöyle bir süzdü beni, kendi kendine birşeyler homurdandı, ağır ağır sırtını döndü bana. Sayın bayın sırtı da hayli ilginçti gerçi, ama istediğim gibi bir konuşma bekleyemezdim bu yanından kuşkusuz...

Yolculuktaki aksaklıklar üzerine söylediğimi hiç duymamış gibi, oda hizmetçisine bağırıp birden:

– Grişacık! Homurdanıp durma orada! Kırbacı yersen görürsün homurdanmak nasıl olurmuş!..

“Grişacık” dediği, uzun etekli redingot giymiş, çok uzun favorilerine ak düşmüş, ak saçlı bir eski zaman uşağıydı. Birtakım belirtilerden onun da çok öfkeli olduğu anlaşılıyordu. Kaşlarını çatmış, kendi kendine birşeyler homurdanıp duruyordu. Efendiyle uşak arasında bir çatışma başladı hemen.

Grişacık, sanki kendi kendine, ama herkesin duyacağı gibi yüksek sesle:

– Kırbacı yersenmiş! Biraz daha böğür!.. diye homurdandı.

Sonra tekerleğin bir yerine bir şey yapmak için öfkeyle döndü arkasını.

Şişko birden mosmor kesildi:

– Ne? diye bağırdı. Ne dedin? “Biraz daha böğür” mü?.. Küstahlaşıyorsun!

– Siz de ne diye başımın etini yiyorsunuz? Ağız açtırmıyorsunuz insana!

– Başının etini mi yiyorum? Duyuyor musunuz? Yüzüme karşı homurdansın, gene de bir şey söylemeyeyim istiyor!

– Niçin homurdanacaktım?

– Niçin mi?.. Homurdanacak bir şey yok mu ortada yani? Niçin homurdandığını biliyorum ben: Yemeğin yarısında sofradan kalkıp yola çıktım diye homurdanıyorsun.

– Bana ne bundan! İsterseniz hiç yemek yemeyin. Umu- rumda değil. Size homurdanmıyorum ben. İşçilere bir şey söyledim...

– İşçilere bir şey söylemiş... Peki işçilere homurdanmanı gerektiren ne var ortada?

– Onlara homurdandığını yok benim, arabaya söyleniyorum.

– Peki arabaya niçin söyleniyormuşsun bakalım?

– Kırıldı diye! Bir daha kırılmasın, hep sağlam olsun diye.

– Arabaya söyleniyordun demek... Hayır, arabaya değil, bana söyleniyordun. Hem suçlusun, bir de ağzını bozuyorsun!

– Ne istiyorsunuz benden efendim? Bırakın beni Tanrınızı severseniz!

– Niçin yol boyunca kös kös oturdun öyleyse? Tek kelime konuşmadın benimle... ha? Başka zaman çenen kapanmazdı!

– Ağzıma sinek kaçtı da ondan açmadım çenemi... Köş köş oturdum. Masal anlatmamı mı istiyordunuz size? Yolda masal dinlemek istiyorsanız, masalcınız Malanya kadını alsaydınız yanınıza...

Şişko, karşılık vermek için açtı ağzını, ama besbelli, söyleyecek bir şey bulamadığı için sustu. Uşak, tanıkların önünde gösterdiği konuşma, tartışma gücünden, efendisi üzerindeki etkisinden pek hoşnut, –bir kat daha mağrur bir tavırla– ustalara döndü, onlara birşeyler göstermeye koyuldu.

Tanışma çabalarım –özellikle benim beceriksizliğim yüzünden– boşa gitmişti. Ama beklenmedik bir olay yardım etti bana. Demircinin önünde, kim bilir ne zamandan beri tekerleksiz duran, onarılmayı her gün boşuna bekleyen kapalı bir arabanın penceresinden ansızın uykulu, kir pas içinde, saç baş karmakarışık bir yüz uzandı. Bu yüzün görünmesiyle demircide çalışanların hep birlikte kahkahayı basmaları bir oldu. Bu kahkahaların nedeni, arabanın penceresinden bakan adamın oraya kapatılmış olması, oradan çıkamamasıydı. Adamı sarhoşken getirip atmışlardı oraya. Şimdi ayılmıştı. Dışarı çıkarılması için yalvarıp yakarmasına kulak asan yoktu. Sonunda, birisinin gidip aletini getirmesi için yalvarmaya başlamıştı. Bütün bunlar oradakileri pek güldürüyordu.

Son derece tuhaf şeylere pek sevinen, gülen insanlar vardır. Sarhoş bir köylünün mimikleri, birisinin sokakta ayağının takılıp düşmesi, iki kadının ağız dalaşı, –nedendir bilinmez– bazı kimseleri içten bir sevinçle coşturur. Şişko toprak sahibi de bunlardandı. Öfkeli, hırçın yüz anlatımı yerini yavaş yavaş, hoşnut, yumuşak bir anlatıma bıraktı. Sonunda hepten aydınlandı yüzü.

İlgiyle:

– Vasilyef dedikleri bu galiba? diye sordu. Nasıl girdi oraya?

İşçiler her yandan:

– Evet efendim, Vasilyef! diye bağıldılar. Evet Stepan Alekseyeviç, Vasilyef!

İşçilerden orta yaşlı, zayıf, uzun boylu olanı, yüzünde kibirli bir anlatımla arkadaşları arasında büyüklük taslar gibi:

– İçkiyi fazla kaçırdı da, efendim, dedi. Üç gün önce işi bıraktı, durmadan içiyor. Bizim buraya serdi postu! Şimdi de keskisini istiyor. Be akılsız adam, ne yapacaksın şimdi keskiyi? Elinde kalan son aletini de içkiye vermek istiyor besbelli!

Vasilyef, başını arabanın penceresinden uzatmış, ince, titrek sesiyle yalvarıyordu:

– Ah Arhipciğim! Para dediğin güvercin gibidir. Gelir, uçup gider! Tanrı aşkına çıkar beni buradan.

Arhip sert karşılık verdi:

– Otur oturduğun yerde akılsız! Buldun da bunuyorsun! Üç günde ne hale geldin baksana. Bu gece sabaha karşı sokakta bulup sürüyerek taşıdılar seni buraya. Tanrı'ya şükret ki sakladık seni. Matvey İlyiç'e de "Hastalandı, bizim dükkânda birden sancılandı," dedik.

Bir kez daha çınlattı kahkahalar her yanı.

– Peki ama keskim nerede?

– Merak etme, bizim Zuy'da! Bir keskidir tutturdu gitti! Stepan Alekseyeviç, efendimiz, ayyaş herifin teki bu Vasilyef.

Ansızın neşelenen şişko, kahkahayla gülmekten tıkanacak gibi:

– Ha, ha, ha! Ah kerata seni! dedi. Kentte böyle çalışıyorsun demek, aletini içkiye veriyorsun!

Birden bana döndü:

– Öyle iyi bir marangozdur ki, Moskova'da bulamazsınız bir eşini! diye ekledi. Ama her zaman böyle kepaze eder kendisini namussuz. Çıkar onu Arhip. Bir ihtiyacı vardır belki.

Efendinin dediğini yaptılar. Ayıldığı zaman Vasilyef'le eğlenebilmek için kaçmasın diye arabanın kapısına çaktıkları çivi-yi çıkardılar. Vasilyef dışarı fırladı. Üstü başı yırtık, çamur içindeydi. Güneşten gözlerini kıstı, aksırdı, sendeledi. Sonra elini gözüne siper etti, çevresine bakındı. Başını iki yana sallayarak:

– Öf be, amma da kalabalıkmış burası! diye mırıldandı.

Sonra dalgın, kendi kendine sitem ediyormuş gibi ekledi:

– Hepsi de ayık galiba... Eh, iyi sabahlar kardeşlerim, gününüz aydın olsun.

Gene kahkahalar duyuldu.

– İyi sabahlarmış! Görmüyor musun salak, neredeyse akşam olacak!

– At bakalım atabildiğim kadar Yemelya... gün senin günün!

– Biz böyleyiz işte, bir oluruz ama pir oluruz!

Şişko, bir kez daha kahkahayı koyuverdi:

– Ha, ha, ha! Amma da laf ebesiymiş!

Sonra gene gülümseyerek baktı bana.

– Utanmıyor musun hiç, Vasilyef? diye ekledi.

Vasilyef kolunu sallayarak, ciddi:

– Kederimden efendim Stepan Alekseyeviç, dedi. (Kederinden bir kez daha söz etmek fırsatı bulduğuna sevindiği belliydi.) Kederimden!..

– Nedir kederin, aptal?

– Ne görülmüş ne duyulmuş bir keder bu, efendim: Foma Fomiç'in üzerine geçiriyorlar bizi.

Şişko, bedeni sarsılarak:

– Kimi? Ne zaman? diye haykırdı.

Ben de bir adım ileri atmıştım: Olay hiç beklenmedik bir biçimde benimle de ilgili bir durum almıştı.

– Evet Kapitonovka köylülerinin hepsini. Efendimiz albay, Tanrı sağlık, esenlik versin ona, bizim Kapitonovka'yı, babadan kalma köyünü Foma Fomiç'e bağışlamak istiyor. Tam yetmiş köleyi ona ayırıyor. "Senin üzerine yazdıracağım Foma!" diyor. "Bir şeyin yok sayılır, küçük bir toprak sahibisin. Ölen babandan köle olarak, Ladoga Gölü'nde dolaşan iki balıkçık kalmış sana yalnızca... Çünkü baban... (Vasilyef, öyküsünün Foma Fomiç'le ilgili yerlerini acımasız bir haz duyarak alaylı anlatıyordu.) Çünkü baban, nereden geldiği, kimin nesi olduğu bilinmeyen atadan bir soyluydu. O da senin gibi şunun bunun evinde kalıyordu, mutfağından çöplenip gidiyordu. Ama ben sana Kapitonovka'yı verince sen de bir toprak sahibi olacaksın. Soylu bir aileden geliyorsun zaten. Kendi kölelerin olacak sobanın yanında yan gel, soylulara yakışır biçimde keyfine bak..."

Ama Stepan Alekseyeviç anlatılanı dinlemiyordu artık. Vasilyef'in yarı sarhoş öyküsünün olağanüstü bir etkisi olmuştu üzerinde. Şişko öyle sinirlenmişti ki, yüzü bile mosmor kesilmişti. Gırtlak kemiği titriyordu, ufak gözleri kanlanmıştı. Bir yerine inme incek sandım.

Sık sık soluyarak:

– Bir bu eksikti! diye mırıldandı. Şu aşağılık herif, sığıntı Foma toprak sahibi olacak ha! Tüh Tanrı kahretsin! Mahvolduğunuz gündür! Hey siz, çabuk bitirin işinizi! Eve gidiyoruz!

Kararsızlık içinde bir adım öne çıktım:

– İzninizle sorabilir miyim, dedim, Foma Fomiç’ten söz ettiniz demin. Yanılmıyorsam soyadı Opiskin olacak... Gördüğünüz gibi, acaba... Doğrusunu isterseniz bu kişiyle ilgilenmemi gerektiren özel nedenlerim var. Sonra, efendisi Yegor İlyiç Rostanef’in köylerinden birini Foma Fomiç’e armağan etmek niyetinde olduğunu söyleyen şu iyi yürekli adamın sözlerine ne ölçüde inanmak gerektiğini öğrenmeyi de çok isterdim. Çok ilgilendiriyor beni bu, hem ben...

Şişman bay sözümü kesti:

– İzin verin önce ben sorayım size –sizin deyiminizle– bu kişi ne bakımdan ilgilendiriyor sizi? Siz kişi diyorsunuz ya, aslında Tanrı’nın belası köpek herif demeliydiniz! Kişi kim, o rezil kim! Kişi değil, kepazenin tekidir!

Sözü geçen üzerine şimdilik hiç bilgimin olmadığını, ama Yegor İlyiç Rostanef’in dayım olduğunu, benim de Sergey Aleksandroviç falanca olduğumu anlattım.

Şişkonun yüzü içten bir sevinçle aydınlandı:

– Şu bilgin olmayasın sakın? diye haykırdı. Aman aslanım, dört gözle bekliyorlar sizi orada. Ben de oradan, Stepançikovo’dan geliyorum zaten. Sofradan kalktım, tatlıyı yemedim... Foma ile bir arada oturamadım! İğrenç rezilin yüzünden herkesle kavga ettim... Şu rastlantıya bak! Kusuruma bakmayın iki gözüm. Stepan Alekseyeviç Bahçeyef’im ben. Çocukluğunuzu bilirim ben sizin, şu kadardınız... Kim derdi ki?.. İzin verin öpeyim sizi...

Uzanıp yanaklarımdan şapır şupur öptü.

Biraz heyecanlı olduğum ilk dakikalardan sonra yavaş yavaş sorulara geçtim: Bulunmaz bir fırsattı bu çünkü.

– Neyin nesidir şu Foma denen adam? diye sordum. Bütün evi buyruğu altına almayı nasıl başarabilmiş? Nasıl oluyor da sopayı kapıp kapı dışarı etmiyorlar onu? Ne yalan söyleyeyim...

– Kimi kapı dışarı edecekler, onu mu? Aklınızı kaçırdınız galiba siz. Yegor İlyiç, herifin karşısında susta duruyor. Siz tutmuş neden söz ediyorsunuz! Foma bir gün, perşembeye çarşamba demelerini buyurdu da, evde herkes perşembeye çarşamba demeye başladı. “Perşembe gününün olmasını istemi-

yorum, çarşamba olsun.” Böylece bir haftada iki çarşamba olmuş. Uydurduğumu, yalan söylediğimi sanıyorsunuz belki! Şu kadarcık yalan yok dediğimde! Anlayacağınız, anam babam, akıl almaz bir şey bu!

– Duydum, ama ne yalan söyleyeyim...

– Ne yalan söyleyeyim, ne yalan söyleyeyim! Dilinize dolamışsınız şunu! Ne söyleyecekmisiniz?.. Hayır efendim, iyisi mi bana sorun da, şu anda nasıl bir ormandan gelmekte olduğumu anlatayım size... Albay Yegor Ilyiç’in annesi, gerçi çok saygıdeğer bir kadın, üstelik general karısı da, evet, öyle olmasına öyle ama bence bunağın teki. O yılan suratlı Foma’nın üzerine titriyor. Bütün kabahat onda: Foma’yı eve getiren de o. Kadını avcunun içine almış herif. Ekselans unvanı taşıyor ama –ellilik bir kocakarıyken General Krahotkin ile evlenerek kazandı bu unvanı– evet, ekselans unvanı taşıyor ama ağzı var dili yok bir kadın... Yegor Ilyiç’in, kırk yaşında hâlâ evlenememiş kız kardeşi Praskovya Ilyiniçna’dan söz etmek bile istemiyorum. Durmadan ah vah ediyor, tavuk gibi gıdıklıyor... Çekilmez bir şey, Tanrı belasını versin! Neylersin ki kadın! Hiçbir şeyine saygılı olmasan, yalnızca kadınlığına saygı göstermek zorundasın. Tuh! Söylemesi bile ayıp: Teyzeniz oluyor. Bir tek Aleksandra Yegorovna, albayın kızı, daha çocuk ama –topu topu on altı yaşında kızcağız– bence evdekilerin en akıllısı: Saygı duymuyor Foma’ya. Öyle hoşuma gidiyor ki. Tam anlamıyla tatlı bir kız! Kime saygı duyacak zaten? Rahmetli General Krahotkin’in soytarısı, şu insan bozuntusu Foma’ya mı? General eğlensin, neşelensin diye yabani hayvan taklidi yapan Foma’ya mı? Tanrı’nın siligi, adam oldu çıktı... Şimdi de albay, yani dayıcığınız bu soytarı emeklisini öz babası yerine koymuş, başköşeye oturtmuş onu. Evi-ne sığınmış alçağın önünde yerlere kadar eğiliyor... Tuh! Tanrı kahretsin!

– Aslında fakirlik ayıp değildir... hem... doğrusunu söyleyeyim... izninizle, onun yakışıklı, zeki bir erkek olup olmadığını sorabilir miyim?

Bahçeyef:

– Foma mı? dedi. Elbette, yüz çizgileri çini mürekkebiyle çizilmiş gibi yakışıktır!

Sesinde aşırı bir öfke titreşimi vardı. Sorularım nedense sinirleridiriyordu on.ı. Bana da kuşkulu bakmaya başlamıştı.

– Bir tablo kadar yakışıktır! diye sürdürdü konuşmasını. Duyuyor musunuz çocuklar? Tam da bulmuş yakışıklıyı! Doğrusunu isterseniz canım, dünyada ne kadar yabani hayvan varsa hepsine benziyor! Miskinin ince bir zekâsı olsaydı bari... zekâsının hatırı için –dişimi sıkara da olsa– hakkıdır bu saygı derdim belki. Zekâ diye bir şey de yok onda! Büyülü bir şey içirdi hepsine sanki. Tanrı kahretsin rezili! Anlatmaktan yoruludum. Aşlında tükürüp geçmeli, hiç sözünü etmemeli! Sözlerinizle sinirimi bozdunuz bayım! Hey, tamam mı araba?

Canı sıkkın Grigori

– Voronok'un nalını değiştirdik mi tamam, diye seslendi.

– Voronok'un nalını mı? Şimdi gösterirdim ben sana Voronok'un nalını ya... Evet beyim, size öyle şeyler anlatabilirim ki, ağzınızı açarsınız yalnızca, kıyamete kadar da öyle açık kalır ağzınız... Doğrusu eskiden ben de saygı duyuyordum ona. Ne düşünüyorsunuz şu and. ? Saklamıyorum açıkça söylüyorum: Aptallık ettim. Benim de gözümü boyamıştı. Bilgedir! Bilmediği yoktur, her bilimi baştan sona incelemiştir! Bir damla verdi bana: Hasta bir adamım ben canım, sağlık durumum bozuktur. Sağlığımın yerinde olduğunu inanmadınız belki... İşte onun verdiği damla, az kaldı nalları diktiriyor u bana. Şimdi bir şey söylemeyin, dırlayın yalnızca. Gidince göreceksiniz her şeyi. Albayı dünyaya geldiğine pişman edecek sonunla. Bir gün kan ağlayacak dayıcığınız ama iş işten geçmiş olacak. O Foma pisliğinin yüzünden çevrede kimse konuşmaz oldu onunla zaten. Gelen herkese hakaret ediyor herif. Beni bırakın, rütbesi yüksek olanların bile gözünün yaşına bakmıyor! Her önüne gelene akıl veriyor. Ahlak hocası kesildi başımıza rezil. “Bilginim ben, hepinizden akıllıyım, yalnız beni dinlemelisiniz,” demek istiyor sanki. “Bir bilim adamıyım ben.” Ne bilim adamı hem! Bilim adamı dediğin bilgisiz olanların başının etini yer miymiş?.. O bilim adamı çenesi bir açıldı mı kapanmak bilmiyor! Zır, zır,

zır!.. Anlayacağınız, öyle bir dil ki ondaki, kesip çöplüğe atsanız, karga gelip gagalayana kadar orada da işler. Hindi gibi kabardı da kabardı!.. Boyundan büyük işlere kalkışıyor. Hem ne işlere! İnanmazsınız, uşaklara Fransızca öğretmeye kalktı. İster inanın, ister inanmayın! Sözde gerekliymiş uşaklara Fransızca! Dünyadan habersiz uşakların Fransızca bilmelerinde yarar varmış! Tuh! İğrenç rezilin biri bu adam, başka bir şey değil! Sorarım size, uşağın Fransızca neyine? Peki bizlerin ne işimize yarar bu dil? Mazurka oynarken kızlarla fingirdeşmemize, başkalarının karılarıyla cilveleşmemize mi? Ahlaksızlıktan başka bir şey değil bu! Bence bir şişe votka çekti mi istediği dili bülbül gibi konuşur insan. Sizin Fransızcanıza saygım bu kadardır işte! (Bahçeyef küçümser bir öfkeyle baktı yüzüme.) Siz de konuşuyorsunuzdur Fransızca... "Vır, vır, vır! Kedi, köpeği ısır!" Siz okumuş bir kimsesiniz, canım... öyle değil mi? Okullarda bilimle ilgilendiniz mi?

– Evet... bir ölçüde merakım vardır...

– Bütün bilimleri görmüşsünüzdür sanırım?

– Evet efendim, yani hepsini değil... Doğrusunu söyleyeyim, şimdi daha çok gözlem yapmak istiyorum. Petersburg'da boş oturdum hep, şimdi dayımın yanına gidiyorum...

– Ne işiniz var dayınızın yanında? Oturacak yeriniz vardı madem, kalsaydınız Petersburg'da. Hayır, anam babam, size bir şey söyleyeyim mi, bilginiz işe yaramaz orada, dayınız falan da kurtaramaz sizi. Boyunduruğa giriverirsiniz! Ben bile bir günde zayıfladım orada. Söyleyin, inanmıyor musunuz zayıfladığıma? Evet, farkındayım, inanmıyorsunuz. İnanmazsanız inanmayın, umurumdaydı sanki.

– Hayır efendim, rica ederim, bütün kalbimle inanıyorum, yalnız bir şeyi anlayamıyorum...

Giderek şaşıryordum ne diyeceğimi. Bahçeyef kesti sözümü:

– İnanmasına inanıyorum da, dediğinizi anlayamıyorum!.. Siz mektep medrese görmüşler hep böyle zıpçıktı olursunuz. İşiniz gücünüz maskaralıktır, kendinizi göstermektir! Okumuşlarla başım hoş değildir benim, dostum. Burama gelmiştir! Sizin Petersburglu okumuşlarınızla çok konuşmuşumdur. Hiç-

biri bir işe yaramaz! Hepsi farmason. Dinsizliği yaymaya çalışıyorlar. Bir kadeh votka içmekten ödleri patlıyor... Sanki zehir var votkada... pisler! Kızdırdınız beni dostum, artık bir şey anlatmak istemiyorum! Sana masal anlatacağım diye kontrat imzalamadım ya. Hem yorulduğum artık. Küfretmeye başladı mı insan, sonu gelmez, dostum. Sonra, günah... Yalnız şu kadarını söyleyeyim, sizin o bilgin, dayınızın uşağı Vidoplyasof'u az kaldı tımarhanelik edecekti! Foma Fomiç'in yüzünden keçileri kaçırdı Vidoplyasof...

Konuşulanları uslu uslu, büyük bir dikkatle dinleyen Grigori karıştı söze birden:

– Ben olsam o Vidoplyasof düzenbazını kırbacın altından kaldırmam, geberip gidinceye kadar kırbaçlarım. Elime düşse anasından emdiği sütü burnundan getiririm vallahi! İki vurur, bir sayarım...

Efendisi bağırdı ona:

– Kes sesini! Gevezelik etme, sana bir şey soran oldu mu?

İyice şaşırılmıştı artık, ne söylediğini bilemiyordum:

– Vidoplyasof, diye mırıldandım. Vidoplyasof... ne tuhaf bir soyadı, değil mi?..

– Neresi tuhafmış? Siz de aynı kafadasınız demek! Anlaşılan siz de esaslı bir bilginsiniz!

Tutamadım kendimi:

– Affedersiniz, bana niçin kızdığınızı öğrenebilir miyim? diye sordum. Suçum ne? Doğrusunu söyleyeyim, yarım saatten beri dinliyorum sizi, neden söz ettiğinizi bile anladığım yok...

Şişko:

– Siz neden alındınız anam babam? dedi. Size göre ne! Sendeden hoşlandığım için böyle söylüyorum. Bağırıp çağırdığıma, uşağımı azarladığıma bakmayın benim. Gerçi su katılmamış bir düzenbazdır benim Grigori. Namussuzu bu yüzden seveirim. Açık söyleyeyim, yumuşak yürekliliğim mahvetti beni. Bunun tek suçlusu da Foma denen o heriftir! Mahvedecek beni o mendebur, vallahi mahvedecek! Şimdi güneşin altında iki saatten beri kavrulmam da onun yüzünden. Şu eşekler arabayı onarmaya çabalarken buranın başpapazına uğrayayım dedim...

İyi adamdır. Ama o Foma rezili sinirlerimi öyle bozmuştu ki, başpapazı bile görmek istemedim! Hepsinin canı cehennemel! Doğru dürüst bir meyhane bile yok burada. İnanın, hepsi alçaktır, en küçüğünden en büyüğüne kadar hepsi!.. Yüksek, şöyle ender rastlanan bir rütbesi olsa bari (Foma Fomiç konusuna dönmüştü gene Bahçeyef. Onu unutmadığı belliydi). Rütbesinin büyüklüğüne verirdi insan, olağan karşılardı... Adamda rütbe falan da yok. Olmadığını kesinlikle biliyorum. Kırk bilmem kaç yılında bir yerde doğruluğu yüzünden haksızlığa uğramış sözde, öyle diyor. Bunun için de önünde yerlere kadar eğilecekmişiz!.. Şeytan görsün suratını! Hoşlanmadığı küçücük bir şey olmaya görsün, hemen ciyak ciyak bağır-maya başlıyor:

“Gururumla oynuyorlar, yoksulluğum yüzünden küçük görüyorlar beni, kimsenin adam yerine koyduğu yok beni!..” Sakın ola ki Foma gelmeden oturasın sofraya! Oysa “küçük görülen zavallı biriyim ben, kara ekmekle doyururum karnımı,” deyip kendi gelmez yemeğe. Sonra masaya oturulur oturulmaz çıkagelir bu kez, başlar gene bizim zırlıtı: “Ben gelmeden niçin oturdunuz sofraya? Demek bir hiçim gözünüzde.” Anlayacağınız, dayanabilersen dayan! Uzun süre tuttum kendimi canım, sustum. Benim de karşısında köpek gibi susta duracağımı sanı-yordu. Avcunu yalarsın! Sen giderken ben geliyordum canım!.. Yegor İlyiç ile aynı alaydaydım. Teğmenken emekliye ayrıldım, o ise geçen yıl emekli albay olarak geldi babadan kalma köyüne. “Dostum, büyük kötülük ediyorsunuz kendinize, yüz vermeyin Foma’ya! Pişman olacaksınız sonunda!” dedim ona. “Hayır,” dedi, “pırlanta gibi bir insandır (Foma denen herif için söylüyordu bunu), dostumdur benim. Ahlaklı olmayı öğretiyor bana.” Eh, diye geçirdim içimden, iş ahlak sorununa gelip dayanınca akan sular durur! Sıra ahlak dersi vermeye geldiyse olan olmuş demektir. Bugün de olay nereden patlak verdi dersiniz? Yarın İlya Peygamber’in günü, biliyorsunuz (Bay Bahçeyef haç çıkardı) yarın aynı zamanda dayınızın oğlu İlyuşa’nın da isim günü. Bütün günü orada geçirmeyi, akşam yemeğine de kalmayı düşünüyordum. Çocuğa başkentten bir

oyuncak bile getirmiştim: Yay üzerine oturtulmuş bir Alman, nişanlısının elini öpüyor, kız da mendiliyle gözyaşlarını siliyor... Çok hoş bir şey! (Vermeyeceğim onu artık çocuğa, *morgen-fri!* Arabada duruyor. Alman'ın burnu da kopuk... geri götürüyorum onu.) Dayınız Yegor İlyiç de isterdi böyle bir günü kutlamayı, biraz dolaşıp eğlenmeyi. Gelgelelim zırlamaya başladı Foma: "Durup dururken ne diye ilgilenmeye başladınız İlyuşa ile? Bana bakan yok artık!" Ya! Ne kaz kafalı herif! Sekiz yaşında bir çocuğu, isim günü kutlanacak diye kıskandı! "Öyleyse yarın benim de isim günüm!" diye tutturdu. Yarın kendisinin değil İlyuşa'nın isim günü olduğunu pekâlâ biliyor domuz! Ama "Hayır, yarın benim de isim günüm!" diyor, başka bir şey demiyordu. Tutuyordum kendimi, dinliyordum sadece. Bizimkiler ne yapıyorlardı dersiniz? Parmaklarının ucuna basarak evin içinde dolaşıp duruyorlardı. Ne yapacaklarını alçak sesle birbirlerine soruyorlardı. İlyuşa'nın isim gününde onunkini de kutlasınlar mı kutlamasınlar mı, bilemiyorlardı. Kutlamasalar alınırdı bakarsın. Kutlasalar, kendisiyle alay ettiklerini sanabilirdi... Tanrı'nın belası, geberesice herif! Yemeğe oturduk... Sen beni dinliyor musun, dinlemiyor musun canım?

– Rica ederim, dinliyorum tabii. Büyük bir dikkatle dinliyorum hem. Çünkü çok şey öğrendim sizden... sonra... doğrusu...

– Büyük bir dikkatle dinliyormuş! Bilirim ben senin gibilerin dikkatini... Bana çatınıyorsun ya dikkatinden söz etmekle?

– Rica ederim... Nereden çıkardınız bunu? Öyle bir şey yok. Üstelik o kadar hoş anlatıyorsunuz ki, sözlerinizi not etmek bile isterdim.

Bay Bahçeyef yüzüme kuşkulu kuşkulu bakarak, biraz korkmuş:

– Nasıl yani canım? diye sordu, not mu edeceksiniz?

– Belki de not etmem... söz gelişi öyle söyledim.

– Sen beni tongaya bastırmaya uğraşıyorsun galiba?

Hayretle:

– Tongaya bastırmaya mı? diye sordum. Nasıl yani?

– Basbayağı. Uyutacaksın beni, enayi gibi anlatacağım sana her şeyi. Sonra da tutup bir kitabında anlatacaksın beni...

Bay Bahçeyef'i, öyle kimselerden olmadığımı inandırmak için dil dökmeye başladım. Ama hâlâ kuşkuyla bakıyordu yüzüme.

– Öyle kimselerden değilmiş! Nereden bileceğim senin onlardan olmadığını? Belki de daniskasınsın. Foma da beni bir kitabında anlatmakla gözdağı vermişti bana.

Biraz da konuyu değiştirmek istediğim için, kestim Bahçeyef'in sözünü:

– İzninizle sorabilir miyim?.. Dayımın evlenmek niyetinde olduğu doğru mu? Söyler misiniz?

– Niyetinde olsa bir şey değil... Ne çıkar bundan? Aklına estiyse evlen var... İğrenç bir yan yok ki bunda, iğrenç olan başka şey...

Bay Bahçeyef bir an düşündükten sonra ekledi:

– Hım! Bu konuda size ayrıntılı bilgi veremeyeceğim bayım. Şimdi bir sürü karı var orada, sineklerin reçel kavanozının başına üşüştükleri gibi dolmuşlar... Albayı hangisinin kafeslemek istediği belli değil. Size dostça bir şey söyleyeyim mi canım, karı milletini sevmem ben! Yalnız adı insan olan rezil yaratıklardır... İnsanı günahkâr etmekten başka bir şeye yaramazlar. Dayınızın sıırıslıkam âşık olduğu konusuna gelince, bunu kesinlikle söyleyebilirim size. Bundan şimdilik söz etmeyeceğim bayım, gider kendiniz görürsünüz. Yalnız, işin yılan hikâyesi gibi uzadıkça uzaması iğrenç bir şey. Evleneceksen evlen be adam. Kâh Foma'ya söylemekten korkuyor, kâh anasına açmaktan ödü kopuyor. Kocakarı da hemen zırlamaya başlayacak, köyü ayağa kaldıracaktır çünkü... Dayınız bir de Foma denen o mendeburu savunuyor: Sözde, karısı eve gelince kederlenirmiş Foma Fomiç, efendime söyleyeyim, kadın kapı dışarı edermiş onu... Gerçekten de dayınızın karısı şöyle akli başında biri olursa, ensesinden tuttuğu gibi sille tokat sepetler Foma'yı evden. Hem öyle bir sepetler ki, herif bölgede yer bulamaz kendine de, soluğu başka bir ilde alır! Bu yüzden paçaları tutuştu rezilin. Dayınızın annesiyle birlikte ona öyle birini yutturmaya çalışıyor ki... Peki sen ne diye kestin sözümü, anam babam? En önemli yeri anlatacaktım sana, hemen

kestin sözümü! Senden yaşlıyım ben, insan büyüğünün sözünü kesmez.

Özür diledim.

– Bir de özür dileme! Okumuş bir insan olarak size, onun bugün canımı nasıl sıktığını anlatmak istiyordum. Haktanır, temiz yürekli bir insansan söyle kimin haklı, kimin haksız olduğunu. Yemeğe oturduk. İnan az kaldı yiyecekti beni yemek-te! Yemeğin başından beri farkındaydım: Oturduğu yerde öfkeden kuduruyordu. Elinden gelse bir kaşık suda boğardı beni namussuz! Kendini beğenmişliğinden içi içini yiyordu. Derken, üzerime üzerime gelmeye başladı. Neden bu kadar şişmanmışım? Gel de cevap ver... Al başına püsküllü belayı. Bırakmıyor herif yakamı: İlle neden zayıf değil de şişman olduğumu öğrenecek... Siz söyleyin şimdi, soru mu yani? Bir incelelik, bir nükte var mı bunda? Efendice cevap verdim ona: “Tanrı böyle yaratmış beni, Foma Fomiç,” dedim. “Kimi insan şişman olur, kimi zayıf. Ölümlüler Tanrı yasalarına karşı duramaz ki.” Akıllı uslu bir cevap değil mi bu şimdi, siz söyleyin?.. “Hayır,” dedi, “beş yüz kölen var senin, ekmek elden su gölden, hazır yiyorsun, yurdumuza en küçük bir yararın dokunmuyor. Hizmet etmelisin yurda, oysa sen evde oturuyorsun, armonika çalıyorsun.” Gerçekten de, canım sıkıldığı zamanlar biraz armonika çalmayı severim. Gene efendice cevap verdim: “Ne hizmet yapabilirim ki ben, Foma Fomiç? Bu koca bedenimle hangi resmî giysinin içine girebilirim? Resmî giysim üzerimdeyken şöyle bir gerinirsem ya da birden aksırsam düğmelerinin tümü uçup gider. Tanrı korusun, ya en büyük amirimin yanında olursa bu... Alay ediyorum sanarlar sonra... Halim nice olur?” Söyler misiniz dostum, gülünç ne vardı bu söylediğimde? Ama o yüzüme karşı kah-kah kih-kih diye öyle bir gülmeye başladı ki, sormayın... Anlayacağınız, efendilik diye bir şey yok herifte. Üstelik Fransız dilinde küfür etmeye başladı bana: “Koşon”* dedi. *Koşon* ne demektir, bilirim elbette... “Ah Tanrı’nın belası üfürükçü seni,” diye geçirdim içim-

(*) *Cochon*: Domuz (Fransızca).

den. “Karşındakini aptal sanıyorsun galiba?” Tutmaya çalışıyordum kendimi, ama dayanamadım artık, ayağa fırladım, herkesin içinde avazım çıktığı kadar bağırımaya başladım: “Seni çok yanlış anlamışım Foma Fomiç! İyi yetişmiş, erdemleri olan bir insan sanmıştım seni, oysa sen de bizler gibi domuzun biriymişsin.” Böyle deyip tam o sırada sofraya getirilen tatlıyı yemeden kalktım, çıkıp gittim. Tatlıınız da sizin olsun!..

Bay Bahçeyef’in anlattıklarını sonuna kadar dinledikten sonra:

– Çok affedersiniz, dedim. Hiç kuşku yok, her yönden haklı buluyorum sizi. Ne var ki, hâlâ bir şey anlayabilmiş değilim... Bu konuda kafamın içinde birtakım düşüncelerin oluştuğunu söyleyebilirim.

Bay Bahçeyef bana inanmıyormuş gibi:

– Nasıl düşüncelermiş bunlar bakalım? diye sordu.

Ne söyleyeceğimi şaşırmıştım:

– Biliyor musunuz, diye başladım, belki şimdi yersiz kaçacak bu, ama sanırım anlatabilirim size düşüncelerimi. Şöyle düşünüyorum: Foma Fomiç konusunda belki siz de ben de yanlıyoruz. Kim bilir, bütün bu gariplikler çok değişik, hatta üstün yetenekleri olan bir kişiliği gizliyorlar belki? Olmadık ıstırapın ezdiği, perişan ettiği bu kişilik, nasıl demeli, insanlıktan öcünü alıyor belki? Eskiden onun soytarılık falan ettiğini duydum: Bu gururuna dokunmuş, onu küçültmüş, sinirlerini bozmuş olabilir... Düşünün bir kere, iyi aileden gelmiş... Kafası çalışan bir insan, soytarılık etmek zorunda kalıyor!.. İnsanlara güveninin kalmaması bundandır belki... Hem insanlıkla... Yani insanlarla barıştırılırsa olağanüstü bir kişiliği olduğu çıkar ortaya belki. Bakarsınız üstün bir insandır. Kim bilir, birşeyler vardır bu adamda belki? Herkesin ona saygı duymasının bir nedeni olmalı, öyle değil mi?

Anlayacağınız iyice saçmalamaya başladığımın kendim de farkındaydım. Gençliğim, toyluğum göz önünde tutularak bu suçum bağışlanabilirdi. Ama bağışlamadı Bay Bahçeyef. Dik dik, ciddi ciddi baktı gözlerimin içine bir süre, sonra birden mosmor oldu yüzü. Çatlak çatlak bir sesle:

– Foma denen o rezil mi üstün bir insanmış? diye sordu.

– Bakın, şimdi söylediklerimin hiçbirine kendim de inanmıyorum aslında. Laf olsun diye söyledim öyle, bir olasılık olarak...

– İzin verin de bir şey sorayım size bayım: Felsefe okudunuz mu siz?

Şaşırmış:

– Ne anlamda yani? diye sordum.

– Anlamı manlamı yok. Anlamını falan bırakın da açıkça cevap verin bana canım: Felsefe okudunuz mu, okumadınız mı?

– Doğrusu okumak niyetindeyim, ama...

Bay Bahçeyef, o ana kadar tuttuğu öfkenin dizginlerini bıraktı birden.

– Gördünüz mü ya! diye bağırdı. Siz daha ağzınızı açmadan anlamıştım zaten felsefe okuduğunuzu! Beni uyutamazsınız bayım! *Morgen-fri!* Filozofun kokusunu daha üç verstadan alırım ben! Kucaklaşın Foma Fomiçinizle siz, sarmaş dolaş olun. Tam üstün insanı buldunuz! Tuh! Tanrı hepinizin belasını versin! Sizi de iyi niyetli bir insan sanmıştım, oysa siz...

Bay Bahçeyef, onarımı biten arabanın arabacı yerine çıkan arabacısına seslendi:

– Buraya getir arabayı! Eve gidiyoruz!

Binbir güçlkle yatıştırdım Bay Bahçeyef'i. Sonunda yumuşadı. Ama öfkeden şefkate geçişte uzun süre kararsızlık içinde bocaladı. Bu arada Grigori ile Vasilyef'e ahlak dersi veren Arhip'in yardımıyla arabaya binmişti.

Yanına gittim.

– İzninizle size bir şey soracağım, dedim, bir daha gelmeyecek misiniz dayıma?

– Dayınıza mı? Böyle bir şey duysanız bile kulak asmayın! Beni sözünde duran, dediğini yapabilen bir insan mı sandınız? İşin acı yanı da burası zaten. Adam değilim ben, irade gücü diye bir şey yoktur bende! Bir hafta geçmeden koşarım oraya gene. Neden acaba? Nedenini kendim de bilmiyorum, ama gideceğim gene. Foma ile cenkleşeceğim gene... Benim hastalığım bu dostum! Tanrı, günahlarımın cezası olarak şardı başıma şu

Foma denen çirkefi. Karı gibi bir insanım ben, irade yoktur bende! Ödleşin, yüreksizin tekiyim dostum...

Sonunda dostça ayrıldık. Beni evine yemeğe bile davet etti:

– Buyur gel canım, baş başa şöyle bir yemek yeriz. Votkam Kiyef’ten gelmedir. Aşçım Paris’te çalışmıştır. Keratanın yemeklerinin üzerine yoktur. Öyle bir patatesli börek yapar ki, insan parmaklarını yer... Nasıl teşekkür edeceğini bilemez ona. Mektep medrese görmüş bir adamdır! Yalnız bir kusuru var, uzun zamandır sopa yemedi benden, onun için biraz şı-mardı... Sahi iyi aklıma geldi... Geleceksin değil mi? Hadi şimdi birlikte bize gidelim, derdim ama çok bitkinim, sinirlerim bozuk, ayakta duracak gücüm yok. Zaten hastalıklı, huysuz adamın biriyim. İnanmıyorsunuzdur belki de bu sözüme... Hadi hoşçakalın canım! Yolcu yolunda gerek! Sizin arabanız da hazır zaten, bakın! O Foma reziline de söyleyin, gözüme gözükmesin, yoksa ona öyle bir iş yaparım ki, bir daha...

Ama duyamadım sözünün sonunu. Besili dört atın çektiği araba toz bulutu içinde kayboldu gözden. Benim arabamı da getirdiler. Bindim, hemen yola çıktık. Çok geçmeden kasabayı arkamızda bırakmıştık. “Bu bay biraz da uyduruyor sanırım,” diye geçiriyordum içimden. “Çok kızmış, tarafsız olamaz bu yüzden... Ama dayım üzerine söyledikleri gene de çok ilginç. Dayımın o kızı sevdiği konusunda iki kişi de aynı şeyi söyledi... Hım! Evlenecek miyim acaba?” Bu kez iyice daldım düşüncelere...

III DAYIM

Ne yalan söyleyeyim, biraz korkmuştum bile. Stepançiko-vo’ya girmemle, romantik hayallerimi çok tuhaf, hatta sanki budalaca görmeye başlamanın bir olmuştu. Öğleden sonra saat beş sularıydı. Yol konağın bahçesinin önünden geçiyordu. Yıllar sonra gene görüyordum bu, çocukluğumun sayılı mut-lu günlerinin geçtiği, sonraları, okuduğum okulların yatakh-

nelerinde düşlerimi birçok kez süslemiş büyük bahçeyi. Atladım arabadan, bahçeye girdim, eve doğru yürüdüm. Eve sessiz sedasız girmeyi, dayımın nerede olduğunu sorup öğrenmeyi, önce onunla doyasıya konuşmayı istiyordum. İstedğim de oldu. İki yanında yüzyıllık ıhlamur ağaçları uzanan bahçe yolundan geçtim, cam bir kapıyla doğrudan iç odalara açılan taraçaya çıktım. Bu taraça çiçekliklerle çevriliydi. Her yanında, değerli bitkiler ekilmiş saksılar vardı. Burada, doğma büyüme Stepançikovlu olan, bir zamanlar benim lalam, şimdi ise dayımın baş oda hizmetçisi ihtiyar Gavrila ile karşılaştım. İhtiyar uşak gözlüklüydü. Elinde, olağanüstü bir dikkatle okuduğu küçük bir defter vardı. İki yıl önce Petersburg'da görüşmüştük. Dayımla birlikte gelmişti Petersburg'a. Bu yüzden hemen tanıdı beni. Sevinç gözyaşlarıyla koştur elimi öpmeye. Burnunun üstündeki gözlüğü yere düştü... İhtiyarın bu bağlılığı çok duygulandırmıştı beni. Ama Bay Bahçeyef ile aramda daha yeni geçen konuşmanın heyecanı üzerimde olduğu için dikkatimi önce, Gavrila'nın elindeki, kuşkumu çeken deftere yönelttim:

– Nedir o elindeki Gavrila? diye sordum ihtiyara. Sana da mı Fransızca öğretmeye başladılar yoksa?

Gavrila kederli:

– Öğretiyorlar işte bayım, diye karşılık verdi. Bu ihtiyar yaşamızda bülbül gibi şakımayı öğretiyorlar bize.

– Foma kendi mi ders veriyor?

– Evet efendim. Çok kafalı bir insan galiba...

– Doğrusu zeki bir insan! Konuşarak mı öğretiyor size Fransızca'yı?

– Defterlerden efendim.

– Şu elindeki nedir? A! Rus harfleriyle Fransızca sözcükler... Vay canına! Böyle serseri, böyle salak bir adamın eline bıraktınız kendinizi demek... yüzünüz kızarmıyor mu hiç Gavrila!...

Foma Fomiç üzerine, daha demin Bay Bahçeyef'ten azar işitmemi neden olan en iyi düşüncelerimi bir anda unutup bağır-mıştım...

İhtiyar:

– Nasıl olur efendim? dedi. Büyüklerimizi parmağında böyle oynatan bir insan salak olur mu hiç?

Bu soru karşısında kalakaldım:

– Hım! Belki de haklısın Gavrila, diye mırıldandım. Dayımın yanına götür beni.

– Şahinimsin sen benim! Vallahi ortaya çıkamam efendim, ödüm kopuyor! Ondan da korkmaya başladım artık. Burada duruyorum işte, çile dolduruyorum, o geçerken de çiçekliklerin arkasına saklanıyorum.

– Peki ama niçin korkuyorsun?

– Demin dersimi bilemedim: Foma Fomiç yere diz çökmemi söyledi, çökmedim. Efendim Sergey Aleksandroviç, böyle şakalara gelmeyecek kadar yaşlandım artık! Foma Fomiç'in sözünü niçin dinlemedim diye kızdı bana dayınız. "Koca sersem," dedi, "sana birşeyler öğretmeye çalışıyor adam, konuşmanı düzeltmek istiyor." Burada dolaşıyor, sözcük ezberliyorum işte... Foma Fomiç söz verdi, akşamüzeri bir kez daha alacak beni sınava.

Ortada açıklığa kavuşmamış bir şey var gibi geldi bana. "Şu Fransızca işinde, ihtiyarın açıklayamadığı bir durum olsa gerek," diye geçirdim içimden.

– Bir şey soracağım sana Gavrila, dedim, dış görünüşü nasıldır Foma Fomiç'in? Gösterişli, boylu boslu mu?

– Kim, Foma Fomiç mi? Hayır efendim, pintinin teki.

– Hım! Biraz sabret Gavrila, her şey düzelebilir belki... hat-ta söz veriyorum sana, yüzde yüz düzelecek! Ama... dayım nerede?

– Ahırların arkasında köylülerle görüşüyor. Kapitonovka'dan köyün yaşlıları onunla konuşmaya gelmişler. Köylerinin Foma Fomiç'in üzerine yazılacağını duymuşlar. Dayınızı bu niyetinden caydırmak istiyorlar.

– Peki ama neden ahırların arkasında görüşüyor onlarla dayım?

– Korkuyor, anam babam korkuyor...

Gerçekten de ahırların arkasında buldum dayımı. Küçük bir düzlükte, karşısında saygıyla öne eğilmiş, ona bir şey için yal-

varıp yakaran bir grup köylünün karşısında ayakta duruyordu. Dayım hararetli hararetli birşeyler anlatıyordu köylülere. Yaklaştım, seslendim ona. Dönüp baktı, birbirimize doğru koştuk, kucaklaştık.

Geldiğime çok sevinmişti. Coşkunluğa varmıştı sevinci. Kollarının arasında sıktı beni, ellerimi avuçlarının içine aldı... Bir ölüm tehlikesinden kurtulmuş öz oğlunu geri getirmişlerdi ona sanki. Gelişimle sanki onu da bir ölüm tehlikesinden kurtarmıştım. Yanımda, karşı karşıya olduğu güçlüklerin tümünü ortadan kaldıracak bir şey, ona da sevdiği herkese de ömür boyu sürecek mutluluk, sevinç getirmiştım sanki. Dayım tek başına mutlu olmayı bile içine sindiremeyecek bir insandı. Sevinçle coştığı ilk dakikalardan sonra birden telaşa kapıldı, ne söyleyeceğini şaşırdı, her şeyi birbirine karıştırdı. Soru yağmuruna tutmuştu beni. Hemen ailesinin yanına gitmemizi istiyordu. Tam yürümüştük ki, beni Kapitonovka köylüleriyle tanıştırmak isteğiyle birden geri döndü. Anımsıyorum, peşinden, üç gün önce şosede karşılaştığı, şimdi Stepançikovo'ya konuk gelmesini dört gözle beklediği Korovkin adında olağanüstü bir adamdan söz etmeye başladı nasılsa. Sonra Korovkin'i de bıraktı, başka bir şeyden söz etmeye başladı. Yüzüne bakmak haz veriyordu bana. Peş peşe yağırdığı sorulara yanıtlar verirken, devlet hizmetine girmeyi pek istemediğimi, bilimsel çalışmalar yapmayı daha çok sevdiğimi söyledim. Söz bilime gelince, dayım birden çattı kaşlarını. Yüzünü aşırı ciddi bir ifade kapladı. Son zamanlarda mineraloji ile ilgilendiğimi öğrenince birden kaldırdı başını, mineralojiyi tek başına, hiç kimsenin yardımı olmadan kendi bulmuş, baştan sona kendi yazmış gibi gururla baktı çevresine. Dayımın "bilim" sözcüğüne içten –hiçbir şey bilmediği için daha da içten– bir saygısı olduğunu söylemiştim. Bir gün, gözleri heyecanla parlayarak şöyle söylemişti bana:

– Evet canım, en küçük, en olmayacak şeyleri bilen insanlar var dünyada! Aralarına girip oturuyorsun, dinliyorsun konuşmalarını, bir şey anlamadığını biliyorsun, ama yüreğin bir hoş oluyor gene de. Peki neden? Çünkü yarar var bunda, zekâ var,

insanlığın mutluluğu var! Bunu anlıyorum işte. Şimdi ben demir raylar üzerinde gidiyorum, benim İlyuşa havada uçacak belki... Sonra şu ticaret, üretim... nasıl demeli, bir atılımdır bunlar... yani şunu söylemek istiyorum, ne yanından bakarsan bak, yararlı şeyler... Öyle değil mi, sen yararlı bulmuyor musun bunları?

Ama bırakalım şimdi o konuşmamızı, dayımla karşılaşmamıza dönelim.

Ellerini ovuşturarak:

– Biraz sabret dostum! diye başladı. Birazcık dur! (Çok çabuk konuşuyordu.) Öyle bir adam göreceksin ki! Inan, eşine az rastlanır bir adam bu! Bir bilgin, kendini bilime adanmış bir insan! Yüzyıllar boyu unutulmayacağına inanıyorum. Sahi şu “yüzyıllar boyu unutulmamak” deymi nasıl bir deyim sence? Foma açıkladı bana bunu... Dur hele, tanıştıracığım seni onunla.

– Foma Fomiç’ten mi söz ediyorsunuz dayıcığım?

– Hayır canım, hayır! Korovkin’den. Aslında Foma da o da... (Nedense birden kızarmıştı dayımın yüzü. Söz Foma’dan açılınca ne söyleyeceğini şaşırmıştı sanki.) Ama bunu Korovkin üzerine söylemişim ben...

– Hangi bilimlerle ilgileniyor bu adam, dayıcığım?

– Her bilimle ilgileniyor işte, genel olarak bütün bilimlerle... Kesin olarak hangi bilimlerle ilgilendiğini söyleyemeyeceğim, ama bilimlerle ilgilendiğini biliyorum. Demiryollarından söz edişini dinlesen bir! (Dayım alçak sesle, sağ gözünü çok anlamlı bir biçimde kırparak ekledi) Hem biliyor musun, şu liberal düşüncelerden de biraz vardı anlattıklarında! Özellikle, aile mutluluğundan söz ederken fark ettim bunu... Ne yazık ki iyice anlayamadım sözlerini –zaman pek azdı– yoksa hepsini bir bir anlatırdım sana. Üstelik çok soylu, üstün yanları olan bir insan! Buraya davet ettim onu. Konuk gelecek bana. Her an bekliyorum onu.

Bu arada köylüler –karşılarında görülmemiş bir şey varmış gibi– ağızlarını açmış, gözlerini kırpmadan bana bakıyorlardı.

Dayımın sözünü kestim:

– Bakın ne diyeceğim dayıcığım, köylülere engel oldum galiba. İş için gelmiş olacaklar. Nedir istedikleri? Ne yalan söyleyeyim, bazı şeylerden kuşku ediyorum da. Onları dinlemeyi çok isterdim...

Dayım birden telaşlandı, çabuk çabuk konuşmaya başladı:

– Ah, evet! Unuttum onları! Ne yapmalı bunları bilmem? Nereden çıkarınırlarsa –bunu ilk çıkaranı bilmeyi çok isterdim– Kapitonovka ile birlikte onları vereceğimi söylüyorlar. Hatırlarsın Kapitonovka'yı. Rahmetli Katya ile akşamları arabaya biner, gezmeye giderdik oraya. Sözde Kapitonovka'nın tamamını, altmış sekiz köle ile birlikte Foma Fomiç'e verecektim! "Senden ayrılmayız da ayrılmayız!" diyorlar.

Sevinçle:

– Yalan mı bu dayıcığım? diye haykırdım. Kapitonovka'yı vermiyor musunuz ona?

– Aklımın ucundan bile geçirmedim. Düşünmedim bile böyle bir şey! Sen kimden duydun peki? Bir kez ağzımdan kaçtı, bakıyorum duymayan kalmamış... Hem bu köylüler Foma'dan niçin hoşlanmıyorlar, anlamıyorum.

Dayım, Foma'ya benim de düşman olduğumu sezinlemiş gibi ürkek baktı yüzüme.

– Biraz bekle Sergey, diye ekledi, tanıştıracacağım seni onunla. Bu öyle bir insan ki dostum...

Köylüler hep bir ağızdan:

– İstemiyoruz, senden başkasını istemiyoruz! diye bağırmaya başladılar. Siz babamızsınız bizim, biz de sizin çocuklarıңыз!

– Beni dinleyin dayıcığım, dedim, Foma Fomiç'i görmedim daha, ama... bakın... bazı şeyler duydum. Gizlemeyeceğim sizden, Bay Bahçeyef'le karşılaştım bugün. Ayrıca bu konuda kendime göre de bazı düşüncelerim var. Siz köylüleri bırakın gitsinler. Baş başa konuşalım sizinle biraz dayıcığım. Doğrusunu söyleyeyim, bunun için geldim buraya zaten...

Dayım kaptı sözü ağzımdan:

– Elbette, elbette! Haklısın! Yollayalım gitsinler köylüler, sonra da şöyle iki arkadaş gibi, dostça konuşalım her şeyi!

Köylülere döndü, çabuk çabuk konuşarak ekledi:

– Eh, hadi şimdi gidin dostlarım. Şunu da unutmayın, bir şey olunca önce bana geleceksiniz. Her zaman önce bana geleceksiniz. Ne olursa olsun, önce bana geleceksiniz, unutmayın bunu.

Köylüler bağırırmaya başladılar gene:

– Babamızsın sen bizim! Siz babasınız, biz sizin çocukları-nız! Foma Fomiç'in eline düşürüp perişan etme bizi! Fakir fu-kara, hep birden yalvarıyoruz sana!

– Şu beyinsizlere bak! Vermeyeceğim diyorum, duymuyor musunuz?

– Yoksa derslerimizi iyice arttırır, serseme çevirir bizi! Du-yuyoruz, buralı köylülerin iflahını kesiyormuş.

Ansızın bir korkuya kapılmıştım sanki:

– Ne? Yoksa size de mi öğretiyor Fransızca? diye haykırdım. Köylülerden, çenesi pek düşüğe benzeyen biri:

– Hayır efendim, diye karşılık verdi. Şimdiye dek korudu bi-zi Tanrı böyle bir felaketten!

Ensesinde kocaman çıplak bir yer olan, uzun sivri sakallı –konuşurken, canlıymış gibi sallanıyordu sakalı– kızıl saçlı bir köylüydü bu.

– Hayır efendim, şimdilik koruyor bizi Tanrı böyle bir fela-ketten, diye ekledi.

– Peki ne dersi veriyor size?

– Bize mi, beyefendi? Biz köylülerin anladığımıza göre, altın bir sandık alıp içine bir bakır meteliği koymak gibi bir şey bu...

– Bakır metelik mi? Nasıl yani?

Dayım bozulmuş, kıpkırmızı olmuştu.

– Sergeyciğim! diye haykırdı. Yanıltıyorlar seni. Yalan söylü-yorlar, iftira ediyorlar! Kafaları çalışmıyor bu adamların. Fo-ma'nın onlara dediğini anlayamamışlar! Foma yalnızca... Bakır metelikle ilgisi ne bunun?.. (Öfkeyle köylüye döndü dayım.) Gevezeliği bırak hadi! Her şeyi anlayacak kafa nerede sende? Senin gibi bir serseme iyilik etmek istediler, anladığın yok bir şeyden, tutmuş bir de ukalalık ediyorsun!

– Peki dayıcığım, şu Fransızca dersleri ne oluyor?

Dayım yalvarmaklı:

– Bunu konuşmalarını düzeltmek için yapıyor, Seryojacığım, dedi. Sırf konuşmalarını düzeltmek için. Konuşmalarını düzeltmek için yaptığını Foma Fomiç kendi de söyledi... Pek tuhaf bir şey oldu burada, senin haberin yok bundan kuşkusuz... Bu yüzden yanlış düşünüyorsun zaten. İnsan, her ayrıntısıyla bilmediği bir olay üzerine yargıda bulunmamalı dostum... Suçlamak kolaydır!

Gene köylülere döndüm, heyecanla:

– Nedir istediğiniz? Karşısına dikilip her şeyi söyleseydiniz ona. Böyle olmaz Foma Fomiç, böyle olursa sonu şöyle olur, deseydiniz! Diliniz yok mu?

– Kedinin boynuna çingirak takabilecek fare olur mu hiç, efendim? Siz görgüsüz, yontulmamış köylülere temizlik, düzen öğretiyorum, diyor. Neden pis senin gömleğin? Terden başka bir şey gördüğün yok zavallının sırtının da onun için! Her gün değişecek değilim ya üstümü. Temizlik diriltmez insanı, pislik de gebertmez, derler.

– Geçen gün de harman yerine gelmişti...

Bunu söyleyen, hoşnut olmadıkları bir şeyi her zaman olan, yedekte iğneli, zehirli bir sözcük her zaman bulunduran insanlardan olduğu belli, giysisi yama içinde, ayağına çok ince bir çift çarık giymiş, uzun boylu, zayıf bir köylüydü. O ana dek öteki köylülerin arkasında durmuş, konuşulanları kederli bir sessizlik içinde dinlemiş, iki anlama da gelebilecek, acı kurnaz bir gülümsemeyi yüzünden hiç eksik etmemişti.

– Harman yerine geldi, diye sürdürdü konuşmasını. “Güneşle dünya arası kaç verstadır biliyor musunuz?” diye sordu. Nereden bileceğiz biz? Bize göre değildir bu bilim, beylerin bilimidir. “Evet,” dedi, “neyin senin yararına olduğunu bilmiyorsun akılsız, sersem herif. Oysa ben astronomum! Tanrı’nın gezegenlerinin hepsini bilirim.”

Dayım birden canlandı, “Bak hele şimdi, neler olacak!” der gibi bana neşeyle göz kırparak karıştı söze:

– Peki, güneşle dünya arasının kaç versta olduğunu söyledi mi sana bakalım?

Böyle bir soru beklemeyen köylü isteksiz:

– Evet, söyledi, diye karşılık verdi. Çok büyük bir sayıydı...
– Ne kadarmış? Kaç versta olduğunu söyledi?
– Siz daha iyi bilirsiniz efendim, biz cahil insanlarız.
– Ben biliyorum elbette, ama sen anımsıyor musun bakalım...
– Bilmem kaç yüz mü, bin mi neymiş... Öyle dedi. Büyük, çok büyük bir sayıydı. Üç arabaya yüklesen ancak taşınacak kadar büyük...

– Bunu unutma işte canım! Güneşi bir versta ötede, hemen şuracıkta mı sanıyordun yoksa! Kazın ayağı öyle değil dostum. Bir küre gibi yuvarlaktır dünya, anlıyor musun?..

Dayım, kürenin nasıl bir şey olduğunu göstermek amacıyla kollarını sallayarak anlatıyordu.

Köylü acı acı gülümsedi. Dayım sürdürdü konuşmasını:

– Evet canım, bir küre gibidir dünya! Boşlukta duruyor, güneşin çevresinde dönüyor. Güneş ise olduğu yerde durur. Oysa bize güneş dönüyor gibi gelir. Böyle işte! Bunun böyle olduğunu kaptan Kuk bulmuştur...

Dayım bana dönüp alçak sesle:

– Şeytan bilir ya bunu kimin bulduğunu... diye ekledi. Aslında benim bir şey bildiğim yok, dostum... Sahi sen biliyor musun güneşle dünyanın arasının kaç versta olduğunu?

Dayımın konuşmalarını şaşkınlık içinde dinliyordum.

– Biliyorum dayıcığım, diye karşılık verdim. Yalnız, bakın ne düşünüyorum. Bilgisizlik kötüdür kuşkusuz, ama öte yandan... köylülere astronomi öğretmeye kalkmak...

Dayım, ona çok yerinde görünen deyimimden heyecanlanarak kesti sözümü:

– Evet, evet, çok güzel söyledin, kötüdür bilgisizlik! Parlak bir buluş bu! Evet, bilgisizlik kötülüğün ta kendisidir! Her zaman söylemişimdir bunu... yani hiçbir zaman söylemiş değilim kuşkusuz, ama hissetmişimdir (Köylülere dönüp yükseltti sesini). Duydunuz mu, bilgisizlik, pislik gibi kötüdür! Foma da işte bunun için birşeyler öğretmek istedi size. İyiliği öğretmek istiyordu size. Bir kötülük yok bunda. Bu da bir yurt görevidir canım, bu görevi yapan bir insan her rütbeyi hak etmiş demektir. Bilim böyledir işte! Pekâlâ dostlarım, anlaşıldı! Güle

güle gidin evlerinize, sevindim, çok sevindim... İçiniz rahat olsun, bırakmayacağım sizi.

– Sana sığındık, babamız!

– Kara gün gösterme bize efendimiz!

Birden yere diz çöktüler köylüler:

– Pekâlâ, pekâlâ, saçmalamaya başladınız artık! Tanrı'nın, bir de Çar'ın önünde yere diz çökün, benim değil... Hadi gidin artık, dürüst olun, iyi çalışın... sizden istenen bu...

Köylüler gidince, yüzünde bir sevinç aydınlığıyla bana döndü dayım.

– Biliyor musun, tatlı sözü pek sever köylü. Küçücük bir armağana da bayılır hani... Bir şey armağan etsem onlara nasıl olur, ne dersin? Senin gelişinin onuruna... Edeyim mi, etmeye-yim mi?

– Bakıyorum da çevrenize yararlı olmayı çok istiyorsunuz dayıcığım.

– Başka türlü de olmuyor canım, olmuyor. Önemli bir şey değil bu.

Kendini temize çıkarmak istiyormuş gibi ekledi:

– Hanidir istiyordum zaten onlara bir şey armağan etmeyi. Söylesene, köylülere birşeyler öğretmek istememi gülünç mü buluyorsun? Hayır dostum, iş olsun diye yaptım bunu, senin geldiğine sevincimden Sergeyciğim... O da –yani köylü de– güneşle dünyanın arasındaki uzaklığı öğrensin de, şaşkınlığından ağzı açık kalsın istedim yalnızca, hepsi o kadar. Köylülerin şaşkınlıktan ağızları açık öyle kalakalmaları pek hoş oluyor doğrusu... Onların hesabına seviniyor insan. Ama bak ne diyeceğim Sergey, köylülerle konuştuğumdan salonda söz etme, olur mu? Kimse görmesin diye mahsus burada, ahırların arkasında görüştüm onlarla. Başka türlü yapamazdım dostum, evde falan görüşemezdim onlarla: Tehlikeli bir iş bu, hem onlar da gizli geldiler. Daha çok onları düşünerek böyle yaptım...

Konuyu değiştirmek, bir an önce asıl konuya gelmek amacıyla:

– Evet dayıcığım, buradayım işte! diye başladım. Ne yalan söyleyeyim, mektubunuz öyle şaşırttı ki beni, az kaldı...

Dayım korkuya kapılmış gibi, sesini alçaltıp kesti sözümü:

– Bundan hiç söz etmeyelim dostum. Sonra anlaşılacak her şey. Sana karşı suçluyum da belki, hem yanılmıyorsam çok suçluyum...

– Bana karşı suçlu musunuz dayıcığım?

– Sonra, sonra, canım, sonra! Her şey aydınlanacak. Kocaman adam olmuşsun! Sevgili yavrum benim! Ne sabırsızlıkla bekliyordum seni bilemezsin! İçimi dökmek istiyordum sana... Artık okumuş bir insansın sen de, çünkü... Okumuş tek yakınım sensin... Sen, bir de Korovkin. Şimdiden uyarmalıyım seni, burada herkes çok kızıyor sana. Gözünü dört aç, dikkatli ol, açık verme!

Ömrümde hiç görmediğim kimseleri neyimle kızdırmış olabileceğimi anlayamamıştım. Şaşkın şaşkın baktım dayımın yüzüne:

– Bana mı kızıyorlar? diye sordum. Bana mı?

– Evet, sana canım. Elden ne gelir! Foma Fomiç biraz... onun yanında annem de. Aklında olsun, davranışlarına dikkat et, saygılı ol, itiraz etme, en önemlisi saygılı davranman...

– Foma Fomiç'e mi, dayıcığım?

– Elden bir şey gelmez yavrucuğum. Onu savunduğumu falan sanma. Gerçekten de, kusurları olan bir insandır belki. Şimdi, şu anda bile... Ah Sergeyciğim, bütün bunlar beni ne kadar huzursuz ediyor, üzüyor bilsen! Her şey ne güzel yoluna girebilir oysa, hepimiz ne mutlu, huzur içinde yaşayıp gidebiliriz!.. Ama kimin kusuru yok şu dünyada? Biz de kusursuz değiliz elbette, değil mi?

– Ama rica ederim dayıcığım! Adamın yaptıklarına bakın bir...

– Ah kardeşim! Günlük yaşayışın küçük tatsızlıkları bunlar, başka bir şey değil! Söz gelimi, dur anlatayım sana: Bugünlerde kızıyor bana, hem ne için, biliyor musun?.. Aslını sorarsan, belki de benim suçlu olan. İyisi mi sonra anlatırım sana bunu...

Düşüncemi bir an önce açıklamak için sabırsız (aslında ikimiz de pek acele ediyorduk) kestim dayımın sözünü:

– Bakın ne diyeceğim dayıcığım, bu konuda kendime göre bir düşünce oluştu kafamın içinde. Önce bir soytarıydı o! Bu

onu incitmiştir, sinirlerini bozmuş, ülküsünü küçültmüştür. Böylece, nasıl söylemeli, bütün insanlıktan öcünü almak isteyen, öfkeli, sinirleri bozuk bir kişilik çıkmıştır ortaya... Ama insanlarla barıştırılırsa, benliğine yeniden kavuşturulursa...

Dayım heyecanla:

– Evet, evet! diye haykırdı. Tam öyle işte! Yüce bir düşünce bu! Onu suçlamak bir yüzkarası, bir küçüklük bile olurdu bizim için! Evet!.. Ah dostum, anlıyorsun beni sen, geldiğine çok çok sevindim! Orada işler yolunda gitse ne iyi olurdu. Sana bir şey söyleyeyim mi, oraya gitmekten bile korkuyorum şimdi. Geldin işte, kesin çok iş açacaktır başıma bu benim!

Böylesine bir itiraf karşısında ne söyleyeceğimi şaşırmıştım:

– Dayıcığım, eğer... diye başladım.

Dayım elimden tuttu, sesini yükseltip susturdu beni:

– Olmaz, olmaz! Dünyada olmaz! Benim konuğumsun, ben de böyle olmasını istiyorum!

Bütün bunlar şaşkına çevirmişti beni. Israrla:

– Dayıcığım, diye başladım, hemen şimdi söyleyin bana, niçin çağırdınız beni buraya? Ne bekliyorsunuz benden, en önemlisi de, bana karşı niçin suçlusunuz?

– Bunu sorma bana dostum? Sonra, sonra! Hepsi sonra anlaşılacak! Birçok bakımdan suçluyum belki. Ama dürüst bir insan gibi davranmak istedim ve... ve... evleneceksin onunla!

Ansızın içine dolan bir duyguyla kulaklarına kadar kızardı dayım, elimi heyecanla sıkarak:

– Ruhunda bir damlacık soyluluk varsa evlenirsin onunla, diye ekledi. Ama yeter, bir sözcük daha etmeyelim bu konuda! Yakında her şeyi kendin öğreneceksin. Sana bağlı bu... Önemli olan, şimdi orada hoşla gitmen, iyi bir izlenim bırakman. Özellikle, kızarıp bozarmamaya, rahat davranmaya çalış.

– Peki ama dayıcığım, bakın ne diyeceğim, kimler var orada? Ne yalan söyleyeyim, topluluk arasına öylesine az girdim ki...

Gülümseyerek kesti sözümü dayım:

– Ne o, biraz korkuyorsun galiba? Eh, önemli değil! Korkma, yabancı yok. Soğukkanlı olman, korkmaman gerek. Ama senin hesabına ben korkuyorum sanki. Orada, evde kimlerin

olduğunu mu soruyorsun? Kimler olacak... (Heyecanlı heyecanlı konuşmaya başlamıştı dayım.) Önce, annem var. Anne-mi anımsıyor musun? Anımsamıyor musun yoksa? Dünyanın en iyi, en yüce gönüllü kadınıdır. Abartmadan söylüyorum bunu. Birazcık eski kafalıdır, ama böylesi daha iyi bence. Biliyor musun, kimi zaman pek tuhaf şeyler söyleyiverir. Şimdi kızıyor bana, suçluyum çünkü... biliyorum suçlu olduğumu! Hem sonra *grande dame* denen hanımefendilerdendir. Aynı zamanda bir general karısı... Olağanüstü bir insandı kocası: Generalliğe kadar yükselmişti. Son derece kültürlüydü. Mal mülk bırakmadı ama bedeninde yara almadık yeri yoktu. Anlayacağın, saygıyı hak etmiş bir insandı! Sonra Matmazel Perepelitsına var. Doğrusu, bu... bilmiyorum ama... son zamanlarda nasılsa... yaradılış bakımından... Zaten herkesi suçlamak doğru değildir... Hem bırakalım şimdi nasıl bir insan olduğunu... Bir sığıntı falan sanma onu sakın. Yarbay kıızıdır. Annemin gözdesidir, Sergeyciğim! Sonra kız kardeşim Praskovya Ilyiniçna geliyor dostum. Çok şey söylenemez onun üzerine: Saf, temiz yüreklidir. Biraz telaşlıdır, ama iyiliğine diyecek yoktur! Asıl iyiliğe bak sen insanda... Yaşı geçmiş bir kız. Ama sana bir şey söyleyeyim mi, şu deli dolu Bahçeyef'in onunla ilgili birtakım niyetleri var galiba. Sanıyorum isteyecek onu. Ama aramızda kalsın. Sakın kimseye söz etme bundan! Ee, daha kim kaldı? Çocukları saymıyorum: Kendin göreceksin onları nasıl olsa. Yarın isim günü Ilyuşa'nın... Hay Allah! Az kaldı unuttuyordum: Ivan Ivanoviç Mizinçikof bir aydır konuk bizde. Senin uzaktan akrabaları oluyor galiba. Evet, uzaktan akrabaları oluyor! Hafif süvari üstegmeniyken emekliye ayrıldı geçenlerde. Daha çok genç. Pırlanta gibi bir yüreği var! Ama biliyor musun, varının yoğunun altından girip üstünden öyle bir çıkmış ki, doğrusu aklım almıyor bu kadar parayı nerede yediğini. Aslında pek bir şeyi yoktu zaten. Ama bir sürü borç yapmış gene de... Şimdi bizde kalıyor. Hiç tanıımıyordum onu, kendisi geldi, tanıttı kendini. Sevimli, iyi, uysal, saygılı bir çocuk. Ağzını açıp da bir kimseye kötü bir sözcük söylediğini duyan olmadı. Çok sessiz. Foma şakadan, "suskun yabancı"

diye ad taktı ona. Gene de kızmıyor. Foma hoşnut ondan. Pek zeki olmadığını söylüyor Ivan'ın. Zaten Ivan da onun dediklerine itiraz etmiyor. Her dediğine boyun eğiyor. Hım! Ezik bir çocuk... Neyse, onu da bırakalım! Kendin görüp anlayacaksın nasıl bir insan olduğunu. Kentten de konuklar var. Annesiyle birlikte Pavel Semyonoviç Obnoskin. Genç, ama çok zeki bir adam bu. Seyrek görülen bir olgunluk var üzerinde biliyor musun... Gerektiği gibi anlatamıyorum. Üstelik çok da dürüst bir insan. Sağlam bir karakteri var! Sonra, kardeşim, galiba uzaktan akrabamız olan –ama sen tanıımıyorsun onu– Tatyana Ivanovna adında, doğrusunu istersen yaşı geçmiş, ama hoş yanları olan... bir de kız konuğumuz var. İki Stepançikovo alabilecek kadar zengin bir kız. Mirasa daha yeni konmuş. Mirasa konmadan önce de çekmediği kalmamış... Aman Sergeyciğim, canım kardeşim, ona karşı çok dikkatli ol lütfen: Hasta bir kızcağız... biliyor musun, hayale aşırı derecede düşkün. Soylu bir ruhun vardır senin, anlarsın... Çok çekmiş zavallı... Acı çekenlere karşı bir o kadar dikkatli davranmalı insan! Ama aklına bir şey gelmesin. Zayıf yanları da var kuşkusuz: Bazen bir telaşlanır, damdan düşer gibi bir laf atar ortaya, yani yalan söylemez de, aklına böyle bir şey gelmesin... bütün bunlar, kardeşcağızım, nasıl söyleyeyim sana, yürek temizliğinden, yürek soyluluğundan çıkıyor, yani kimi zaman yalan söylese bile, sırf –nasıl söylemeli– ruhunun aşırı soyluluğundan söylüyor... anlayabiliyor musun?

İyice bozulmuş, ne söyleyeceğini şaşırmış gibi geldi bana dayım.

– Bakın ne diyeceğim dayıcığım, dedim, sizi çok severim... İzin verin, açık açık sorayım size: Burada biriyle evlenecek misiniz, evlenmeyecek misiniz?

Bir çocuk gibi kızardı dayım:

– Kimden duydun bunu? diye sordu. Bak canım, her şeyi anlatacağım sana. Bir kere, evlenmeyeceğim. Annem, biraz kız kardeşim, en çok da Foma Fomiç; annemin büyük bir sevgisi, saygısı vardır Foma Fomiç'e. Hak edilmiş bir sevgi saygıdır bu hem. Çok iyiliği dokunmuştur anneme Foma Fomiç'in- evet,

annem, biraz kız kardeşim, en çok da Foma Fomiç, akıllıca davranıp, yani ailemi düşünerek bu Tatyana İvanovna denen kızla evlenmemi istiyorlar. Hiç kuşku yok, benim iyiliğimi istiyorlar, bunu anlıyorum kuşkusuz, ama ne pahasına olursa olsun evlenmeyeceğim. Böyle söz verdim kendime. Öyleyken bir cevap veremedim onlara: Ne evet, ne hayır diyebildim. Her zaman böyle oluyor bana, Sergeyciğim. Onlar da benim razı olduğumu sandılar. Yarın aile bayramında durumu açıklamamı istiyorlar... Bu yüzden, yarın öyle sıkıntılı bir gün ki, ne yapacağımı bilmiyorum! Aksi gibi, nedendir bilmiyorum, Foma Fomiç de kızdı bana. Annem de. Ne yalan söyleyeyim kardeşim, Korovkin ile seni dört gözle bekliyordum... İçimi dökmek istiyordum anlayacağın...

– Korovkin'in ne yardımı dokunacak size dayıcığım?

– Dokunur canım, dokunur. Öyle bir insan ki bu, kardeşim... tek kelimeyle: Tam bir bilim adamı! Bir insanın güvenebileceği kadar güveniyorum ona. Karşısındakini her istediğine kolaylıkla inandırabilir! Aile mutluluğu üzerine bir konuşması var, şaşarsın! Ne yalan söyleyeyim, sana da güveniyordum. Onları yola getirebilirsin diye düşünüyordum. Sen hak ver: Hadi tutalım ki suçluyum, gerçekten de suçluyum zaten, bunun farkındayım. Duygusuz bir insan değilim. Ama gene de bir gün bağışlanmam gerekmez mi? Ne hoş olurdu yaşamımız öyle olsa!.. Ah kardeşim, benim Saşacığımı görsen bir! Öyle büyüdü ki, gelinlik kız oldu! İlyuşacığım da kocaman adam oldu! Yarın isim günü. Ama Saşacığım için korkuyorum doğrusu!..

– Dayıcığım! Valizim nerede benim? Üstümü değiştirip hemen gelirim salona. Orada...

– Tavan arasındaki odada canım, tavan arasındaki odada. Kimse görmesin diye, sen gelince eşyanın doğru tavan arasındaki odaya çıkarılmasını emretmişim. Evet, üstünü değişmelisin sahi! Çok iyi olur. Çok çok iyi! Bu arada ben de orada yavaş yavaş hazırlamaya çalışırım onları. Hadi Tanrı yardımcın olsun! Biliyor musun canım, kurnaz olmalı insan. İster istemez Taleyran olup çıkıyorsun... Neyse, önemli değil! Şimdi çay içiyorlardır. Foma Fomiç, uykudan uyanır uyanmaz çay

ıçmeyi sever. Biliyor musun, öyle daha iyi oluyor... Hadi, ben gidiyorum, geç kalma, çabuk gel, yalnız bırakma beni: Yalnız sıkılıyorum Sergeyciğim... Ha, dur! Bir dileğim daha olacak senden: Demin burada bağırdığın gibi bağırma bana, olur mu? Bir şey söylemek istiyorsan yalnız olduğumuz zaman söyler-sin. Onların yanında nasıl yaparsan yap, tut kendini, sabret! Zaten hayli suçum var orada. Kızıyorlar...

– Bakın dayıcığım, şu ana kadar duyduklarımdan, gördükle-rimden anladığıma göre, siz...

Ansızın kesti sözümü dayım:

– Bir pısırığım, değil mi? Evet, evet, getir sözünün sonunu! Elden ne gelir, kardeşim! Ben de biliyorum bunu. Ee, geliyor-sun, değil mi? Çabuk gel lütfen!

Tavan arasındaki odaya çıkınca, dayımın, aşağı çabuk inme-mi istediğini unutmadım. Hemen açtım valizimi. Giyinirken dayımla tam bir saat konuşmuş olmama karşın, öğrenmek ist-edığım şeylerin henüz hiçbirini öğrenmediğimi fark ettim. Şa-sırttı beni bu. Benim için açık seçik olan yalnızca bir şeydi: Dayım hâlâ ısrarla istiyordu evlenmemi. Dolayısıyla, bu kıza dayımın kendisinin tutkun olduğu üzerine duyduğum söylen-tiler yersizdi! Anımsıyorum, büyük bir telaş içindeydim. Ayrı-ça buraya gelişimle, dayımın karşısında susmaımla hemen he-men söz vermiş, kendimi ömrümün sonuna dek bağlamış ol-duğum düşüncesi de yer etmişti içimde. “İnsanın elini ayağını ölünceye dek bağlayacak sözü vermesi hiç de güç değildir,” di-ye geçiriyordum içimden. “Oysa daha görmedim bile evlene-ceğim kızı!” Peki ama bütün ailenin bana olan bu düşmanlığı nereden geliyordu? Gelişimi –dayımın dediği gibi– düşmanca karşılamlarının nedeni ne olabilirdi? Sonra burada, kendi evinde oynadığı bu acayip rol neydi dayımın? Onun bu esrarlı durumu nereden geliyordu? Neden korkuyordu, acı çekiyordu bu kadar? Doğrusunu söyleyeyim, bütün bunlar bir anda pek saçma görünmüştü bana. Duygulu, kahramanlık dolu hayalle-rim gerçeğe karşı karşıya geldiğim anda uçuşup gitmişlerdi kafamın içinden. Dayımın önerisinin tutarsızlığını, tuhaflığını ancak şimdi, dayımla konuştuktan sonra görüyordum. Bu ko-

şullar altında bile, böylesine bir öneride ancak dayım gibi bir insanın bulunabileceğini de anlamıştım. Dahası var, onun bir sözüyle –onun önerisinden heyecana kapılıp– buraya koşmakla büyük bir budalalık ettiğimi de anlamıştım. Kafamın içindeki endişelere, kuşkulara dalmış –öylesine dalmıştım ki, bana yardım eden uşağı fark edememiştim başlangıçta– çabuk çabuk giyiniyordum.

Uşak birden, aşırı yapmacık bir saygıyla:

– Adelaida* rengi kravatınızı mı, yoksa şu küçük kareliyi mi takacaksınız efendim? diye sordu.

Yüzüne baktım uşağın. Bu da dikkate değer bir kişiydi. Çok gençti. Bir uşak için çok güzel giyimliydi. Kentli bir züppeden geri kalmazdı şıklıkta. Kahverengi frakının, beyaz pantolonunun, açık pembe yeleşinin, rugan potinlerinin, pembe kravatının öyle gelişigüzel seçilmedikleri belliydi. Bütün bunlar, genç züppenin ince zevkine tanıklık ediyorlardı. Saat kösteği de besbelli bu amaçla dışarıda bırakılmıştı. Yüzü renksiz, hatta yeşilimtıraktı. Ince, son derece beyaz; porselen kadar beyaz, burnu çok büyük, kemerliydi. Ince dudaklarındaki gülümseme tuhaf bir eleme –ama kibar bir elemdi bu– anlatıyordu. İri, patlak, cam gibi gözlerinin bakışı son derece anlamsızdı. Ama bu bakışta da bir kibarlık, incelik vardı. Ince, yumuşak, küçücük kulakları –kibarlıktan– pamukla tıkalıydı. Uzun, açık sarı, seyrek saçları bukle bukle kıvrılmış, briyantınlenmişti. Küçücük elleri bembeyaz, tertemiz, handiyse gül suyuyla yıkanmıştı. Zarif, çok uzun tırnakları pembe pembeydi. Bütün bunlar onun, iyice şımartılmış, züppe, elini sıcak sudan soğuk suya sokmayan bir uşak olduğunu gösteriyordu. Ağzını yaya yaya konuşuyor, modaya uyarak “r”leri yutuyor, gözlerini bir kaldırıp bir indiriyor, göğüs geçiriyor, inanılmayacak derecede kırıtıyordu. Lavanta kokuyordu. Uzun boylu sayılmazdı. Çelimsiz, sıskaydı. Yürürken –besbelli, bunda kibarlığın en yüksek derecesinin olduğuna inandığından– tuhaf bir biçimde kıvrıtıyordu dizlerini. Kısacası, baştan aşağı kibarlık, incelik, aşırı

(*) Avustralya'nın önemli bir liman kenti – ç.n.

bir kendini beğenmişlikten oluşuyordu bu uşak. Bu son özelliği, nedense hiç mi hiç hoşuma gitmemişti.

Genç uşağın yüzüne sert sert bakarak:

– Bu kravat Adelaida rengi demek, öyle mi? diye sordum.

Uşak, hiç sıkılmadan, kibarca karşılık verdi:

– Evet efendim, Adelaida rengi.

– Peki Agrafena rengi yok mudur?

– Yoktur efendim. Böyle bir renk olamaz da.

– Neden?

– Kaba bir addır Agrafena da ondan.

– Kaba mı? Neden?

– Nedenini siz de biliyorsunuzdur efendim: Adelaida yabancı bir isimdir hiç değilse, soylu bir isim... Oysa Agrafena adı herhangi bir köylü kadının adı olabilir.

– Sen aklını mı kaçırdın?

– Hayır efendim, aklım yerinde. Bana istediğinizi söyleyebilirsiniz kuşkusuz, ama konuşmamdan çok general, hatta başkentli birkaç kont hoşnut kalmışlardır.

– Adın nedir senin?

– Vidoplyasof.

– Ya! Vidoplyasof dedikleri sensin demek?

– Evet efendim.

– Peki canım, acele etme, seninle de tanışacağız.

Aşağı inerken “Bedlam’ı* andıran bir şey var burada,” diye geçiriyordum içimden.

IV ÇAY İÇERKEN

Çay odası, demin Gavrila ile karşılaştığım taraçaya açılan odaydı. Dayımın, beni bekleyen karşılama üzerine esrarlı uyarısı huzursuz ediyordu beni. Gençlik aşırı derecede gururludur bazen, genç bir yürek de hemen her zaman ürkektir. Kapı-

(*) Bedlam: Londra’da bir akıl hastanesi– ç.n.

dan girdiğimde, herkesi çay masasının başında görünce ayağım birden halıya takıldı. Sendelediğim, dengemi sağlamaya çalışırken kendimi odanın ortasında bulduğum anda, içimdeki büyük sıkıntının nedeni buydu işte. Geleceğimi, onurumu bir anda yitirmişim gibi, kıpkırmızı olmuş, odadakilere anlamsız anlamsız bakarak kıpırdamadan ayakta duruyordum. Son derece önemsiz olan bu olaydan söz etmemin tek nedeni, o gün boyunca içinde bulunduğum ruhsal durum üzerinde bu olayın büyük etkisinin olması, dolayısıyla öykümün birkaç kişiyle aramdaki ilişkiye daha baştan bir yön vermesidir. Selam vermeyi denedim, ama yarıda kestim selamı. Daha da kızardım, dayımın yanına koştum, ellerine yapıştım. Tıkanacak gibi oluyordum.

– Merhaba dayıcığım, diye mırıldandım.

Oysa bambaşka, çok daha zekice bir şey söylemek istiyordum o anda, hiç beklemediğim bir biçimde “merhaba” deyi-vermiştim.

Düştüğüm kötü duruma üzülen dayım:

– Merhaba canım, merhaba, diye karşılık verdi, ama demin görüşmüştük seninle.

Fısıltıyla ekledi:

– Soğukkanlı ol lütfen, heyecanlanma, herkesin başına gelir bu, hem çok daha kötüsü gelir! Bazen yerin dibine girer insan!..

Annesine döndü:

– İşte anneciğim, bizim delikanlı... biraz heyecanlandı, ama sanırım seveceksiniz onu.

Odadakilere döndü:

– Yeğenim Sergey Aleksandroviç, diye ekledi.

Yalnız, sevgili okurum izin verin, öykümü burada keseyim. Önce, kendimi birdenbire içinde bulduğum topluluğun kişilerini tek tek anlatayım size. Öykümü anlatmayı sürdürebilmem için gerekli bu.

Topluluk, dayımla beni saymazsanız, birkaç kadınla iki erkekten oluşmuştu. Görmeyi öylesine istediğim, evin tek hâkimi –daha şimdiden hissediyordum bunu– Foma Fomiç yoktu

odada: Yokluğu olanca gücüyle hissettiriyordu kendini. Odanın ışığını da beraberinde götürmüştü sanki... Herkesin üzerinde bir ağırlık, huzursuzluk vardı. Bunu ilk bakışta anlamamak olanaksızdı. O anda ben de büyük bir şaşkınlık, heyecan içindeydim ama söz gelimi, dayımın da en azından benim kadar heyecanlı olduğunun, telaşını yapmacık bir rahatlığın arkasında gizlemeye çalıştığının farkındaydım. Yüreğinin üzerine ağır bir şeyin çeki taşı gibi oturduğu belliydi. Odadaki iki erkekten biri henüz pek genç, otuz yaşlarında biriydi. Demin dayımın bana sözünü ettiği, zekâsıyla dürüstlüğünü övdüğü Obnoskin'di bu. İlk görüşte hiç hoşlanmamıştım ondan. Her şeyinde bayağı bir gösteriş özentisi vardı. Bu özentisine karşın, giysisi eski, ucuz kumaştandı. Yüzünde bile bir eskilik vardı sanki. Hamam böceğinkini andıran, çok açık sarı, ince bıyığının da, iyice çıkmamış, top top sakalının da kendi başına buyruk –belki liberal düşünceli bile– bir insan izlenimi bırakmak için bırakıldığı belliydi. Durmadan gözlerini kırptırıyor, yapmacık bir tavırla alaylı alaylı gülümsüyor, oturduğu sandalyede kasıldıkça kasılıyor, saplı gözlüğüyle ikide bir bana bakıyor, ama dönüp ona baktığımda da korkmuş gibi hemen bakışını kaçırıyordu. Gene pek genç olan öteki erkek –yirmi sekiz yaşlarındaydı– akrabam Mizinçikof'tu. Gerçekten çok sessizdi. Çayın sonuna dek ağzını bir kerecik olsun açmamış, herkes gülerken bile gülümsememişti. Ancak dayımın söylediği “ezikliğin” damlasını bulamamıştım onda. Tam tersine, açık kahverengi gözlerinin bakışında bir kararlılık, sağlam bir kişiliğin belirtisi vardı. Siyah saçlı, esmer, oldukça yakışıklıydı. Giyinişi –dayımın parasıyla giyindiğini sonra öğrendim– güzeldi. Kadınlardan dikkatimi ilk çeken –nefret okunan kansız yüzüyle– Matmazel Perepelitsına oldu. İleride sözünü ayrıca edeceğim general karısının yanında oturuyordu. Ama tam yanı başında değil de –saygısından– biraz arkada. İkide bir eğilip birşeyler fısıldıyordu hanımının kulağına. Orta yaşlı birkaç sıgıntı kadın pencerenin dibinde yan yana oturmuş, ağızlarını açmadan, gözlerini velinimetleri general karısına dikmiş, saygıyla çayı bekliyorlardı. Bir de, şişko, her yanı pörsümüş ellilik

bir kadın çekmişti dikkatimi: Çok zevksiz giyinmişti. Yüzüne sanırım kat kat allık sürmüştü. Hemen hiç diş yoktu ağzında. Diş yerine simsiyah parçalar kalmıştı... ama cırtlak sesiyle durmadan konuşmasına, gözlerini kırıştırmasına, kırıltmasına, handiyse göz süzmesine engel olmuyordu bu. Süs diye ince zincirler asılıydı her yanında. Mösyö Obnoskin gibi o da saplı gözlüğünü ikide bir bana çeviriyordu. Obnoskin'in annesiydi bu. Uysal Praskovya Ilyiniçna, teyzem, çay servisi yapıyordu. Uzun ayrılık yıllarından sonra beni kucaklamak, doyasıya ağlamak istediği, ama buna cesaret edemediği belliydi. Burada her şey bir yasak çemberinin içine sıkıştırılmıştı sanki. Teyzemin yanında, çocuksu bir merakla dolu gözlerini benden ayırmayan, simsiyah gözlü, çok güzel, on beş yaşlarında bir kız oturuyordu. Kuzenim Saşa'ydı bu. Nihayet –dikkati belki de en çok çeken– tuhaf mı tuhaf bir kadın daha vardı. Gençlik yıllarını çok gerilerde bırakmış olmasına karşın –en azından otuz beşlikti– göz alıcı biçimde giyinmişti. Yüzü çok zayıf, soluk, kupkuru ama aşırı derecede canlıydı. Hemen her hareketinde, her heyecanlanışında parlak bir kırmızılık soluk yanaklarında bir an görünüp kayboluyordu. Öte yandan, sık sık heyecanlanıyor, bir an sakin duramıyordu. Duracak durumu yokmuş gibi oturduğu yerde kıpır kıpır kıpırdanıyordu. Büyük bir merak dolu bakışını bir an ayırmıyordu benden. İkide bir eğilip Saşa'nın ya da öbür yanındaki kadının kulağına birşeyler fısıldıyor, çocuksu bir neşeyle safça gülmeye başlıyordu. Ne var ki, odadakiler önceden söz birliği etmişçesine, hiç ilgilenmiyorlardı onun bu tuhaflıklarıyla. Şaşırtmıştı beni bu durum. Onun, dayımın biraz hayal düşkünü olduğunu söylediği, zenginliği yüzünden evde herkesin el üstünde tuttuğu, annesiyle Foma Fomiç'in onu evlenmesi için zorladıkları Tatyana Ivanovna olduğunu hemen anlamıştım. Ne var ki tatlı bakışlı mavi gözleri hoşuma gitmişti. Gerçi kırıksıklıklar vardı gözlerinin çevresinde ya, bakışı öylesine içtendi, öylesine neşe, iyilik doluydu ki, onunla göz göze gelince tatlı bir hafiflik hissediyordum içimde. Öykümün gerçek “kadın kahramanlarından” biri olan bu Tatyana Ivanovna'dan ileride ayrıntılara inerek

söz edeceğim. Yaşam öyküsü hayli ilginçtir çünkü. Çay odasına gelişimden beş dakika sonra, çok tatlı bir çocuk, yarın isim günü kutlanacak kuzenim Ilyuşa bahçeden koşarak daldı odaya. Cepleri tıka basa aşık kemiği doluydu. Elinde bir topaç vardı. Onun arkasından uzun boylu, benzi biraz uçuk, yorgun görünümlü, ama çok güzel, genç bir kız geldi. Heyecanlı, güvensizlik dolu, hatta ürkek bir bakışla odadakileri gözden geçirdi, bir süre gözlerini ayırmadan baktı bana, sonra Tatyana Ivanovna'nın yanına oturdu. Anımsıyorum, onu görünce birden hızla çarpmaya başlamıştı yüreğim: Onun, sözü edilen mürebbiye olduğunu anlamıştım... O odaya girince dayımın birden bana baktığını, kıpkırmızı kesildiğini de anımsıyorum. Sonra eğildi, Ilyuşa'nın elinden tuttu, beni öpmesi için yanıma getirdi. Madam Obnoskina'nın önce dayıma dikkatle baktığı, sonra dudaklarında alaylı bir gülümsemeyle saplı gözlüğünü mürebbiyeye çevirdiği de kaçmamıştı gözümden. Dayım şaşkın bir durumdaydı. Ne yapacağını bilmeden, benimle tanıştırmak için Saşa'yı çağırarak oldu. Ama Saşa yerinden hafifçe doğrulmakla yetindi. Bir şey söylemeden, mağrur, ciddi bir tavırla selam verdi bana. Ama hoşuma gitmişti bu, yakışmıştı ona çünkü. Tam o sırada, iyi yürekli teyzem Praskovya Ilyiniçna kendisini tutamamış, çay dağıtmayı bırakmış, kucaklayıp öpmek için yanıma koşmuştu. Ama ona daha iki sözcük söylemeye fırsat bulamamıştım ki, Matmazel Perepelitsına'nın cırtlak sesi doldurdu odayı:

– Anacığımı (general karısından söz ediyordu) unuttunuz galiba, Praskovya Ilyiniçna. Anacığımız çay istediler sizden, oysa ona koymuyorsunuz çay... bekliyorlar.

Praskovya Ilyiniçna beni bırakıp hemen görevine koştu.

Bu küçücük toplulukta en önemli kişi olan, karşısında herkesin el pençe divan durduğu general karısı sıska, huysuz bir kocakarıydı. Siyah matem giysisi vardı üzerinde. Huysuzluğu daha çok yaşlılığından, bir de (eskiden de pek zengin olmayan) akıl yeteneklerini yitirmiş olmasından geliyordu. Aslında gençliğinde de pek geçimsizmiş. General karısı olunca daha bir aptallaşmış, küstahlaşmış. Bir şeye kızınca, evin içini ce-

henneme çeviriyordu. İki çeşitti kızması. Sessiz kızmasıydı biri. Böyle kızınca günlerce ağzını açmazdı kocakarı, inatla susar, önüne konan her şeyi iter, bazen yere bile fırlatırdı. Öteki kızması ise tam tersiydi bunun: Çenesi düşerdi, durmadan konuşurdu. Büyükanne- nin –büyükanne- m oluyordu kuşkusuz– derin bir kedere kapılmasıyla başlardı bu kızgınlığı. Dünyanın başına yıkılacağı, malının mülkünün yok olacağı korkusuna kapılır, ileride yoksulluğun içine düşeceğini, olmadık acılar çekeceğini hayal eder, bu hayallerle heyecanlanır, gelecekte katlanacağı yoklukları parmaklarıyla bir bir sayar, bunları sayarken tuhaf bir coşkuya, heyecana kapılırdı. Bu korkularının çok eskiden beri içinde olduğunu, ama “bu evde” susmak zorunda bırakıldığı için şimdiye dek ağzını açmadığını söylerdi kuşkusuz sonunda... “Ama ona karşı yalnızca saygılı olsalardı, sözlerine kulak verselerdi...” vb. vb. Ağzından çıkan her söze sığıntı sürüsü de, Matmazel Perepelitsına da kafa sallamada yarışıyorlardı. Foma Fomiç de olanca büyüklüğüyle doğruluyordu sözlerini. Beni ona takdim ettikleri anda çok kızgındı büyükanne- m. Hem de korkunç olanı birinci çeşit, yani suskun kızgınlığıydı bu. Odadakiler korkuyla bakıyorlardı ona. Kesinlikle her şeyi hoşgörülen Tatyana İvanovna neşeliydi yalnızca. Annesinin kızgın olduğunu bildiği için dayım önce, biraz resmî bir tavırla büyükanne- nin yanına götürdü beni. Ama büyükanne- m yüzünü buruşturdu. Öfkeyle itti önündeki çay fincanını. Matmazel Perepelitsına’ya dönüp dişlerinin arasından, sözcükleri uzata uzata:

– Şu at cam-ba-zı mı bu? diye mırıldandı.

Bu saçma soru iyice şaşkına çevirdi beni. Niçin at cambazı oluyordum, bilmiyordum. Ama onun bu çeşit soruları bir şey değildi... Perepelitsına eğilip birşeyler fısıldadı kulağına. Kocakarı öfkeyle salladı kolunu. Ağzım açık, öyle kalakalmıştım, soru dolu bakışlarla bakıyordum dayımın yüzüne. Odadakiler bakışıyorlardı, Obnoskin bile gülümsemişti ki bu hiç hoşuma gitmemişti. Dayım:

– Bazen böyle ters konuşur annem, diye fısıldadı kulağıma. (O da şaşırmıştı.) Ama önemli değil bu canım, bir şey düşü-

nerek söylememiştir böyle. Çok temiz yüreklidir. Asıl yüreğe bak sen!

Gözünü benden bir an ayırmayan, yerinde de nedense rahat oturamayan Tatyana İvanovna'nın çın çın öten sesi duyuldu birden:

– Evet, yürek! Yürek!

Dayımın fısıltıyla söylediği “yürek” sözcüğünü duymuştu anlaşılan.

Ancak bir şey söylemek istediği belliydi, ama getirmedi sözünün sonunu. Utandığından mı, yoksa başka bir şeyden mi bilinmez, birden sustu. Kulaklarına kadar kıpkırmızı oldu. Hemen mürebbiye'nin kulağına eğildi, birşeyler fısıldadı. Sonra birden mendiliyle ağzını kapayıp kendisini koltuğun arkasına bıraktı, sinir nöbeti gelmiş gibi kahkahalarla gülmeye başladı. Büyük bir şaşkınlık içinde baktım odadakilerin yüzüne. Ama şaşılası şeydi: Herkes son derece ciddiye. Tuhaf bir şey olmamış gibi bakıyorlardı... Tatyana İvanovna'nın kim olduğunu anlamıştım kuşkusuz. Sonunda çay verdiler bana da, biraz toparladım kendimi. Nedendir bilmiyorum, bayanlarla kibar bir konuşmaya girmek zorunda hissettim kendimi birden.

– Demin, şaşırabileceğimi, heyecanlanabileceğimi söylerken çok haklıydınız dayıcığım, diye başladım. Açık yüreklilikle itiraf ediyorum... Ne diye gizleyeyim... (Yaltakçı bir gülümsemeyle Madam Obnoskina'ya dönmüş, konuşmarnı sürdürüyordum.) Evet, ne diye gizleyeyim, şimdiye dek bayanların bulunduğu bir topluluğa girmedim. Şimdi de böylesine başarısız bir biçimde girince, odanın ortasındaki durumum çok gülünç geldi bana. O anda bir pısıırığa benziyordum, değil mi? Pısıırık'ı okudunuz mu?..

Giderek daha çok kaybediyordum kendimi. Yaltakçı açık yürekliliğimden utanıyor, sırtarak beni hâlâ yukarıdan aşağı süzen Mösyö Obnoskin'e öfkeli bakıyordum.

Nasıl olursa olsun, bir konuşmanın başladığına, benim yavaş yavaş kendimi toparladığıma yürekten sevinen dayım, büyük bir sevinçle:

– Evet, evet! diye haykırdı. Sergeyciğim, heyecanlandığını söylüyorsun, seninki ne ki... Heyecanlandın, geçiverdi işte, bir şeyciğin kalmadı! Ya benim kadınlar arasına ilk girişimi bilsen... İnanır mısın, yalan bile söylemiştim. Size bir şey söyleyeyim mi Anfisa Petrovna, vallahi çok ilginç bir olaydır benim kadınların bulunduğu bir topluluğa ilk girişimin öyküsü... Harp Okulu birinci sınıfındaydım. Moskova'ya gelmiştim. Tanıtma mektubuyla, sosyetenin önemli kişilerinden bir hanımefendinin evine gittim. Kibirli mi kibirli, burnu Kaf Dağı'nda bir hanımefendiydi... ama doğrusunu isterseniz, kim ne derse desin çok çok iyi yürekliydi. Baktım, konuk kabul günüydü. Konuk salonu hıncahınç doluydu. Kodamanlardı konukların çoğunluğu. Selam verip oturdum. Daha iki sözcük etmeden şöyle sormasın mı bana hanımefendi: “Kaç köyünüz var yavrum?” Gelgelelim, bir tavuğum bile yoktu. Ne yanıt verirsiniz bu soruya? Utancımın yerin dibine girdim. Herkes bana bakıyordu (Kıtıpiyos bir askerî öğrenci işte!). Niçin hiçbir şeyimin olmadığını söylemedim sanki? Gerçeği söyleyeceğim için daha bir soylu olurdu davranışım. Tutamadım kendimi! “Var efendim,” dedim, “yüz on yedi kölem var.” Nereden çıkarmıştım bu yüz on yediyi? Madem ki attım, şöyle hatırı sayılır bir sayı atsaydım bari, değil mi yani? Bir dakika sonra tanıtma mektubum açılınca baldırı çıplağın, üstelik yalancının biri olduğum çıkıverdi ortaya! Siz olsanız ne yapardınız? Tabanları yağlayıp kaçtım, bir daha da ayağımı basmadım oraya. O zamanlar bir şeyim yoktu. Şimdiki varlığım beş yüz köleyi aşıyor: Üç yüz köle amcam Afanasiy Matveiç'ten. Kapitonovska ile birlikte iki yüz köle de büyükannem Akulina Panfilovna'dan kaldı. Az sayılmaz kuşkusuz! Ancak tövbe ettim, o gün bugündür yalan söylemiyorum.

Obnoskin alaylı alaylı gülümsedi:

– Doğrusu, sizin yerinizde olsam tövbe etmezdim, dedi. İnsanlık hali bu, yarın başınıza neler geleceğini kimse bilmez.

Dayım içtenlikle:

– Evet, doğru bu, çok doğru! diye doğruladı. Yarın ne olacağını Tanrı bilir ancak.

Obnoskin, kendini koltuğun arkasına atarak yüksek sesle bastı kahkahayı. Annesi gülümsedi. Matmazel Perepelitsına da pek iğrenç bir biçimde kıkırdadı. Neye olduğunu bilmeden Tatyana Ivanovna da kahkahayla gülmeye başlamış, ellerini bile çırpıyordu... kısacası, kendi evinde dayımı adam yerine koymadıklarını, onu bir hiç saydıklarını görüyordum. Şaşacık, öfkeden parlayan gözleriyle dik dik bakıyordu Obnoskin'e. Mürebbiye kıpkırmızı olmuştu. Başını önüne eğmişti. Dayım şaşırılmıştı. Olup bitene akıl erdiremeden bakıyordu odadakilere.

– Peki ama nedir? Ne oldu? diye sordu.

Bu arada akrabam Mizinçikof bir köşeye çekilmiş, sessiz oturuyor, herkes kahkahalarla gülerken gülümsemedi bile. Habire çay içiyordu. Bir yandan da filozofça süzüyordu odadakileri. Birkaç kez canı çok sıkılıyor gibi –besbelli eski alışkanlığıyla– ısıklık çalmaya başlayacak olmuş, ama tam zamanında tutmuştu kendisini. Dayıma takılan, bana da takılmak isteyen Obnoskin, Mizinçikof'a bakmaya bile cesaret edemiyordu sanki. Fark etmiştim bunu. Sesi soluğu çıkmayan akrabamın sık sık bana baktığı –hatta ne biçim bir insan olduğumu anlamak istiyormuş gibi, besbelli bir merakla baktığı– da kaçmamıştı gözümden.

Madam Obnoskina'nın cırtlak sesi duyuldu birden:

– Şuna inanıyorum ki m-r Serge –adınızı yanlış söylemedim sanırım?– evet, şuna kesinlikle inanıyorum ki m-r Serge, Petersburg'unuzda bayanlara pek ilgi göstermiyordunuz. Şimdi orada, kadınlara tam anlamıyla yabancı olan gençlerin çoğaldığını biliyorum. Ama bence hepsi liberal düşüncelidir onların. Liberal düşüncelilerden başka bir şey değildirler... Hem size açıkça söyleyeyim mi, şaşıyorum buna ben. Çok şaşıyorum delikanlı, çok!..

Heyecanlanmıştım.

– Sosyeteye hiç girmedim, diye karşılık verdim. Ama bu... hiç değilse ben bu kanıdayım, önemli değildir... Günlerimi evde, yani kirayla oturduğum dairemde geçirirdim... ama inanın, önemli değildir bu. Tanıyacağım sosyete, oysa bugüne dek hep evde oturduğum...

Dayım gururlu:

– Bilimsel çalışmalar yaptın, diye karıştı söze.

– Ah dayıcığım, takmışsınız aklınıza şu bilimi!..

Madam Obnoskina'ya döndüm gene, olağanüstü rahat, sırtı-
tarak:

– Düşünün, diye sürdürdüm konuşmamı, sevgili dayım bilimlere öylesine bağlıdır ki, şosede nasıl bulmuşsa, mucizeler yaratan, işinin ehli bir filozof bulmuş. Filozofun adı Bay Korovkin. Bunca yıl sonra görüştüğümüzde bana sözünü ettiği ilk şey ne oldu biliyor musunuz? Hummalı diyebileceğim bir sabırsızlıkla, bu usta mucize yaratıcısını beklediğini anlattı bana... Bilime olan tutkusundan elbette...

Odadakilerin, nüktemi beğendikleri anlamında gülmelerine fırsat vermek amacıyla kih kih gülmeye bile başlamıştım.

General karısı Perepelitsina'ya dönüp sert bir tavırla:

– Kimdir bu? Kimden söz ediyor? diye sordu.

Matmazel Perepelitsina sinsi bir hazla:

– Yegor Ilyiç konuk davet etmiş buraya efendim, diye cırtladı. Bilgin konuklar... Şoselerde dolaşiyor bilginler, o da topluyor...

Dayım hepten şaşırmıştı. Bana sitemli sitemli bakıp başını çevirdi:

– Ah, evet! diye bağırdı. Unutmuştum!.. Korovkin'i bekliyorum. Bir bilim adamı. Adı yüzyıllar boyu unutulmayacak bir insan...

Sözünün sonunu getiremedi, sustu. General karısı kolunu salladı. Bu kez başarılı bir sallayış olmuştu bu: Çay fincanına çarptı kolu, fincan yere düştü, paramparça oldu. Odada herkes telaşa kapıldı.

Dayım şaşkın bir durumda bana baktı.

– Sinirlendiği zamanlar böyledir, diye fısıldadı. Eline geçen bir şeyi yere fırlatır. Ama sinirlendiği zamanlar yalnızca... Boş ver sen kardeşim, görmezlikten gel, başka yana bak... Ne diye söz ettin Korovkin'den?..

Zaten başka yana bakıyordum: O anda mürebbiyeyle göz göze gelmişim. Bakışında bir sitem, hatta bir küçümseme var gibi geldi bana. Soluk yanaklarında bir öfke pembeliği vardı.

Anlamıştım bu bakışıyla bana neyi anlatmak istediğini. Gü-lünç durumdan hiç değilse biraz kurtulmam için dayımı gü-lünç duruma düşürmek istemekle gösterdiğim küçüklüğün, bayağılığın genç kızda tiksinti yarattığını anlamıştım. O anda nasıl utandığımı anlatamam!

Yere düşüp kırılan çay fincanının neden olduğu telaş yatıştıktan sonra, açıldı gene Anfisa Petrovna'nın çenesi:

– Petersburg'dan söz ediyorduk... Bu göz kamaştırıcı baş-kentte geçirdiğim günleri anımsadığımda, haz diyebileceğim öyle tatlı bir duygu dolduruyor ki içimi... O zamanlar bir aileyle pek yakın ahbaptık... anımsıyor musun Pol? General Polovitsın... Ah, generalin karısı ne göz kamaştırıcı, göz-ka-maştı-rı-rı-cı bir kadındı! Eh, biliyor musunuz, bir aristokratlık, *beau monde!*... * Söyler misiniz: Sanırım karşılaşmışsınızdır... Ne yalan söyleyeyim, dört gözle bekliyordum sizi: Petersburglu dostlarımızla ilgili çok, pek çok haber alacağımı umuyorum sizden...

– Umutlarınızı boşa çıkardığım için çok üzgünüm... bağışla-yın... Sosyeteye pek seyrek girdiğimi söylemiştim. General Polovitsın'ı da hiç tanımıyorum. Adını bile duymadım.

Cana yakınlığım kaybolmuştu birden. Canım sıkılmıştı. Sinirim bozulmuştu. Çabuk çabuk konuşuyordum.

Hâlâ şaşkın olan dayım, mağrur bir tavırla kesti sözümü:

– Mineraloji üzerinde çalışıyordu! Dostum, mineraloji dedikleri şu küçük küçük taş parçalarını inceleyen bilim değil mi?

– Evet dayıcığım, taşlar...

– Hım... Bilimin çeşitleri saymakla bitmez, hepsi de yararlıdır yani! Doğrusu mineralojinin ne olduğunu şimdiye dek bil-miyordum bile, kardeşcağzım! Mineraloji, mineraloji diye du-yuyordum da, neyin nesidir, bildiğim yoktu. Bazı şeylerden az çok anlarım, ama ne yalan söyleyeyim, bilime gelince, kara ca-hilim bu konuda. Gizlemiyorum!

Obnoskin sırtarak:

– Gizlemiyor musunuz? diye kesti dayımın sözünü.

(*) Güzel bir dünya (Fransızca).

Saşa, babasına sitemli bakarak, yüksek sesle:

– Babacığım! dedi.

Saşacığının ona bağırmasına bir anlam verememişti dayım.

– Ne var canım? dedi. Tanrım, hep sözünüzü kesiyorum, Anfisa Petrovna! Tanrı aşkına bağışlayın!

Anfisa Petrovna tatsız tatsız gülümsedi:

– Ah, önemli değil! dedi. Yeğeninize söyleyeceğimi söylemiştim zaten. Sözümü şöyle bitireceğim: M-r Serge –doğru söyledim adınızı, değil mi?– kendinize çekidüzen vermek zorundasınız. Evet, inanıyorum bilimlerin, sanatların... söz geli mi heykeltıraşlığın... her neyse işte, anlayacağınız, bütün bu yüce ülkülerin, nasıl söylemeli, kendilerine özgü çe-ki-ci birer yanları olduğuna... inanıyorum, ama kadınların yerini hiçbir zaman tutmazlar... Kadınlar... kadınlar sizin kişiliğinizi olgunlaştırırlar. Delikanlı, bu nedenle onlarsız olmaz, olmaz delikanlı, ol-maz!

Tatyana İvanovna'nın ince sesi duyuldu gene:

– Olmaz, olmaz!

Çocuksu bir çabuklukla, –kuşkusuz– kulaklarına kadar kı-zararak ekledi:

– Bakın ne diyeceğim, bir şey sormak istiyorum size...

Tatyana İvanovna'nın yüzüne dikkatli bakarak:

– Buyurunuz, dedim.

– Şunu sormak istiyordum size: Çok mu kalacaksınız burada?

– Vallahi bilmiyorum efendim, işler eğer...

– İşler mi? Ne işi olabilir onun?.. Ah, çılgın...

Tatyana İvanovna kıpkırmızı kesildi, yelpaze siyle kapadı yüzünü, mürebbiyeye doğru eğildi. Fiskos fiskos birşeyler anlatmaya başladı ona. Sonra birden kahkahayı koyuverdi, ellerini çırttı.

Sırdaşını bıraktı. Çıkıp gideceğimden korkuyormuş gibi hemen bana döndü gene:

– Durun! Durun! dedi. Dinleyin, bakın ne diyeceğim size... Birine, göz-ka-maş-tı-rı-cı birine çok, hem de pek çok benziyorsunuz... Saşacığım, Nastasyacığım hatırlayın! O çılgına çok

benziyor, hatırladın mı Saşacığım! Arabayla gezmeye çıkmıştık hani, karşılaşmıştık... Ata binmişti, beyaz bir yelek vardı üzerinde... yetmiyormuş gibi bir de saplı gözlüğünü doğrultmuştu bana çapkın! Hatırlıyor musunuz, peçemi indirmiştım hemen de, tutamamıştım kendimi, başımı uzatmıştım pencereden, “Çapkın!” diye seslenmişim, sonra da elimdeki buketi atmıştım yola... Hatırlıyor musunuz Nastasyacığım?

Aklını erkeklerle bozmuş kızcağız, heyecan içinde elleriyle kapadı yüzünü. Sonra birden fırladı yerinden, pencereye koştu, saksıdan bir gül kopardı, hemen önüme, ayağımın dibine attı. Koşarak çıktı odadan. Kaşla göz arasında yapıvermişti bunları! Tatyana Ivanovna'nın davranışı –general karısı sakın olmasına karşın– bu kez en küçük bir karışıklık yaratmamıştı. Söz gelimi, Anfisa Petrovna şaşkın değildi, ama ansızın bir telaşa kapılmıştı sanki, oğluna üzgün bakıyordu. Kızlar kızarmışlardı. Pol Obnoskin de, o zaman anlayamadığım bir can sıkıntısıyla kalktı sandalyesinden, pencereye gitti. Dayım kaş göz ederek bir şey anlatmaya çalışıyordu bana, ama o anda yeni biri girdi odaya, herkesin dikkatini kendi üzerine çekti.

Dayım içten bir sevinçle:

– A! Yevgraf Larionıç geldi! diye bağırdı. Tam da lafının üstüne geldi! Kentten mi geliyorsun kardeşim?

Önümde nelerin olup bittiğini tam anlayamadan, buraya gelmekle bu garip insanlar koleksiyonunu tamamladığımdan kuşku da etmeden “Amma tuhaf insanlar!” diye geçirdim içimden. “Mahsus toplamışlar sanki hepsini buraya!”

V

YEJOVİKİN

Odaya, daha kapıda ezilip büzülmeye, öne eğilerek selam vermeye, sırtıtmaya başlayan, odadakileri aşırı bir merakla süzen bir adam girdi, daha doğrusu (kapılar çok geniş olmasına karşın) güçlükle geçiyormuş gibi yan yan sokuldu içeri. Çopur yüzlü, dazlak kafalı, ufak gözleri fıldır fıldır, oldukça kalın du-

daklarında belirsiz, ince bir gülümseme olan ufak tefek bir ihtiyardı bu. Hayli eski, –galiba– başkasının sırtından çıkma bir frak vardı üzerinde. Bir düğmesi incecik bir ipliğe asılı duruyordu. İki ya da üç düğmesi hiç yoktu zaten. Delik deşik çizimleri de, yağlı kasketi de acınacak durumdaki giyimine uyuyordu. Elinde, sümükten temiz yeri kalmamış ekose basma bir mendil vardı. Alnının, şakaklarının terini siliyordu onunla. Mürebbiyenin biraz kızardığını, bana çabucak bakıp gözünü kaçırdığını fark ettim. Bu bakışta gurur dolu bir şeyin, bir meydan okumanın olduğu da kaçmamıştı gözümden.

Odaya giren ufak tefek ihtiyar, mırıldanarak karşılık verdi dayıma:

– Evet, doğru kentten geliyorum velinimetim! Doğru oradan, anam babam! Her şeyi anlatacağım, yalnız izin verin önce saygılarımı sunayım.

İhtiyar, doğru general karısının yanına yürüdü, ama yarı yolda durdu, gene dayıma döndü:

– En önemli özelliğimin ne olduğunu biliyorsunuz velinimetim: Bir alçağım ben, gerçek bir alçak! Bir yere girince ilk işim oradaki en önemli kişiyi arayıp bulmaktır. Daha başlangıçta onun kanadının altına girmek için soluğu yanında alırım. Aşağılık bir adamım ben velinimetim, bir alçağım anam babam! İzin verin anacığım, hanımefendi, ekselansları... eteğinizi öpeyim. Soylu, altın elciğinizi dudaklarımla kirletirim çünkü...

General karısı elini uzattı ona. Hem oldukça iltifatla uzatmıştı elini. Şaşırttı beni bu.

İhtiyar, Matmazel Perepelitsına'ya dönüp konuşmasını sürdürdü:

– Size de saygılarımızı sunarız, dilberimiz. Elden ne gelir hanımefendiciğim, alçağım işte! Daha 1841'de, devlet hizmetinden kovulduğum zaman, bir alçak olduğuma karar verilmiştir. Valentin İgnatiç Tihontsef'i beyefendiliğe, sekizinci dereceye çıkardılar, beni de alçaklığa indirdiler... Gizlim kapaklım yoktur benim, her şeyi olduğu gibi söylerim. Ne yaparsın! Dürüst yaşamayı denedim, olmadı, şimdi de başka bir yol deniyorum.

Masayı dolanıp Saşa'nın yanına sokuldu:

– Aleksandra Yegorovna, körpecik elmamız bizim, izin verin eteğinizi öpeyim. Elma kokuyorsunuz sayın bayan, misk kokuyorsunuz... Yarın isim günü kutlanacak aslanımıza da saygılar. Bir yay ile bir ok getirdim size efendim, sabahtan öğlene kadar uğraştım onları yapmaya. Çocuklarım yardım ettiler bana. Gider atış yaparız birlikte. Büyüyünce subay olursunuz, düşmanların kafalarını uçurursunuz. Tatyana Ivanovna... Ah, yoklar burada! Olsaydılar onların da eteğini öpecektim. Praskovya Ilyiniçna, sevgili anacığımız, ne yazık ki sokulamıyorum yanınıza, yoksa yalnızca elinizi değil, ayağınızı bile öperdim... Görüyorsunuz işte! Anfisa Petrovna, en derin saygılarımı sunarım size. Daha bugün dua ettim sizin için. Yere diz çöküp, gözlerimde yaşlar, yalvardım Tanrı'ya. Sevgili oğlunuz için de yalvardım... Ona yüksek yüksek rütbeler, yetenekler, özellikle yetenekler versin diye yalvardım Tanrı'ya! Evet, Ivan Ivanoviç Mizinçikof'un da önünde eğiliriz. Her isteğinizi gerçekleştirsin Tanrı. Çünkü sizin neyi istediğinizi, neyi istemediğinizi anlamak çok güç efendim. Pek konuşmuyorsunuz da... Merhaba Nastasya! Benim ufaklıkların selamları, saygıları var sana. Her gün anıyorlar seni. Eh, şimdi de ev sahibimize sonsuz saygılar... Kentten geliyorum efendim, dosdoğru kentten. Bu da, bilim fakültesinde okuyan yeğeniniz galiba? En derin saygılarımı sunarım efendim. Elinizi öpebilir miyim?

Kahkahalar çınlattı odayı. İhtiyarın gönüllü bir soytarı rolü oynadığı belliydi. Gelişi odadakileri neşelendirmişti. Çoğunluk ihtiyarın onlarla eğlendiğini anlamamıştı bile. Oysa hemen herkese dokundurmuştu. Yalnız mürebbiye –ona basitçe Nastasya demesi şaşırtmıştı beni– evet yalnız mürebbiye kızarmış, kaşlarını çatmıştı. Elimi çekecek oldum. İhtiyar da bunu bekliyordu sanki.

– Elinizi sadece sıkmak istemiştim anam babam. İzin verirsiniz sıkacaktım elinizi, öpmeyecektim. Öpeceğimi mi sandınız yoksa? Hayır anam babam, hayır, sıkacaktım, o kadar... (Yüzüme alaylı alaylı bakıyordu.) Beni beylerin evinde soytarılık eden biri sanıyorsunuz galiba velinimetim?

– Ha... hayır, rica ederim, ben...

– Evet, evet anam babam! Ancak yalnız ben değilim burada soytarı olan! Oysa siz yüceltiyorsunuz beni: Henüz sizin sandığınız kadar alçak değilim. Ama bir soytarı olabilirim. Ben de karım da köleyiz biz... Yaltaklanabildiğince yaltaklanmalı insan! Hayatta önemli olan budur! Birşeyler kazanırsın böylelikle. Hiç değilse, çocuklarına bir damlacık süt parası geçer eline. Her önüne gelene yağ yap, elinden geldiğince yağ yap, işlerin yolunda gider. Bunu bir sır olarak söylüyorum size anam babam. Belki bir gün sizin de işinize yarar. Feleğin sillesini yedik efendim, gördüğünüz gibi soytarı olduk.

Anfisa Petrovna ince sesiyle güldü:

– Kih kih kih! Ah ne anasının gözüdür şu ihtiyar! Hep güldürür insanı!

– Anacığım, velinimetim benim, dünyada rahat etmek, iyi yaşamak istiyorsan aptal olacaksın! Bilseydim ta küçükken aptal olurdum. Şimdi de akıllanırdım... Gelgelelim, akıllı olmaya çok erken başladım, sonunda da, gördüğünüz gibi, ihtiyar bir aptal olup çıktım.

Yeteneklerden söz edilmesinden hoşlanmadığı anlaşılan Obnoskin, koltuğuna yayılıp ihtiyarı saplı gözlüğüyle bir böceği inceler gibi inceleyerek karıştı söze:

– Söyler misiniz... hep unutuyorum soyadınızı... bağışlayın, neydi soyadınız?..

– Ah anam babam! Soyadım Yejovikin galiba, ama ne önemi var bunun? Dokuz yıldır boştayım işte. İşim falan yok. Doğanın yasalarına göre yaşayıp gidiyorum... Çoluk çocuğa gelince, Holmlularda olduğu kadar çocuğum var! Ne der atasözü: “Zenginde buzağı, yoksulda çocuk bol olur...”

– Ah, evet... buzağı... neyse, buzağıyı falan bir yana bırakalım şimdi. Bakın ne diyeceğim, ne zamandır bir şey sormak istiyordum size: Odaya girer girmez arkanıza niçin bakarsınız? Çok gülünç oluyor bu.

– Niçin mi arkama bakıyorum? Anlatayım anam babam, arkamdan biri avuç içiyle bir vuruşta sinek gibi ezecek beni sanıyorum da ondan... Takıntılı biriyim ben efendim.

Gene kahkahalar duyuldu. Mürebbiye kalkıp gitmek amacıyla doğruldu yerinden, sonra yeniden bıraktı kendini koltuğuna. Yanaklarını kaplamış kırmızılığa karşın bir acı anlatım vardı yüzünde.

Dayım:

– Bunun kim olduğunu biliyor musun canım? diye fısıldadı kulağıma. Mürebbiyenin babasıdır!

Gözlerimi dört açıp baktım dayımın yüzüne. Yejovikin soyadı hepten uçup gitmişti aklımdan. Yol boyunca kendimi bir kahraman sanmış, hep evleneceğim kızı hayal etmiş, onunla ilgili parlak planlar kurmuş, ama soyadını unutmuştum ya da –daha doğrusu– buna ta baştan beri hiç önem vermemiştim.

Alçak sesle sordum dayıma:

– Nasıl, babası mı? Peki ama öksüz sanıyordum onu ben.

– Evet kardeşim, babasıdır, babası... Hem sana bir şey söyleyeyim mi, çok dürüst, temiz yürekli bir insandır. İçki bile içmez, ama böyle soytarılık eder yalnızca... Durumu çok kötü, canım, korkunç derecede yoksul, sekiz çocuk var başında! Nastasya'nın aylığıyla geçinmeye çalışıyorlar. Dilinin belası, attılar onu memurluktan. Her hafta gelir buraya. Gururuna da düşkündür hani, dünyada bir şey almaz insandan. Birşeyler vermek istedim ona, hem birçok kez, almadı. İçti nefret dolu bir insan!

Dayım, kuşkucu ihtiyarın bizim konuşmamıza kulak kabarttığını fark edince, omzuna kuvvetlice vurdu:

– Eee, Yevgraf Larionîç, ne var ne yok bakalım? diye sordu. Yeni haberler getirdin mi?

– Yeni haber mi velinimetim? Valentin Ignatiç, dün Trişin davası üzerine bir açıklamada bulundu. Adamın ambarında un eksik çıkmış. Bunun hangi Trişin olduğunu biliyor musunuz hanımefendi? İnsana, semaver altı üflüyormuş gibi bakan Trişin var ya, o işte efendim... Hatırlıyorsunuzdur belki? Valentin Ignatiç şöyle yazıyordu Trişin için: “Adı son günlerde böylesine çok edilen Trişin, öz yeğeni kızın namusunu koruyamadıktan sonra –geçen yıl bir subayla kaçmıştı yeğeni– devlet malını korumak ona mı kalmış?..” Böyle diyor işte! Tam böyle yazıyordu... vallahi yalan söylemiyorum.

Anfisa Petrovna, yüksek sesle:

– Öf!.. Ne biçim şeyler anlatıyorsunuz! dedi.

Dayım destekledi onu:

– Evet, evet! Kardeşim Yevgraf, gerçekten saçmalamaya başladın yani! Şu dilin bakalım daha ne işler açacak başına!.. İçi dışı bir, dürüst, iyi bir insansın, bunu çekinmeden söyleyebilirim, ama dilin zehirli! Doğrusu oradakilerle nasıl oluyor da geçinemiyorsun, şaşıyorum! İyi, temiz kimselere benziyorlar...

İhtiyar, tuhaf bir heyecanla:

– Babacığım, velinimetim! diye yükseltti sesini. Temiz insanlardan korkarım ben!

Bu yanıt hoşuma gitmişti. Çabuk adımlarla Yejovikin'in yanına gittim, heyecanla sıktım elini. Doğrusunu isterseniz, ihtiyara yakınlık göstermekle, odadakilerin düşüncesine karşı olduğumu hiç değilse böyle anlatmak istemiştim. Belki de... kim bilir, belki de bu davranışında, Nastasya Yevgrafovna'nın gözüne girme isteği gizliydi. Ne var ki yararı olmadı bu davranışımın.

Her zamanki gibi kızarıp bozarak, çabuk çabuk konuşarak:

– İzninizle bir şey sorabilir miyim size? diye sürdürdüm konuşmamı. Katolikliğin yayılması uğruna her kötülüğü yapmaktan çekinmeyen Katolik papazları üzerine bilginiz var mı?

– Yok efendim, hiç bilgim yok. Gerçi birtakım şeyler duydum ya... Bu konularda bilgisi olacak adam mıyız biz anam babam? Bir şey mi vardı?

– Yo... sırası gelmişken bir şey anlatacaktım da... Neyse, başka bir zaman anımsatın, anlatırım size. Yalnız şimdilik şuna inanmanızı isterim, anlıyorum sizi, hem de... değer veriyorum...

Ne dediğimi, ne yaptığımı iyice şaşırp bir kez daha yapıştım ihtiyarın eline. İhtiyar:

– Elbette anımsatırım anam babam, elbette anımsatırım! dedi. Altın harflerle yazacağım belleğime anlatacaklarınızı. Durun, unutmamam için bir düğüm atayım şuraya.

Gerçekten de pis, sigara dumanından simsiyah olmuş mendilinin kuru bir köşesini arayıp buldu, bir düğüm attı.

Praskovya Ilyiniçna:

– Yevgraf Larionıç, çay alın, dedi.

– Hemen, güzeller güzeli hanımefendi, hemen. Ah, yanlış söyledim, hanımefendi değil, prenses demeliydim! Çayın hatırı için bu! Gelirken Stepan Alekseyeviç Bahçeyef ile karşılaştım yolda efendim! Öyle neşeliydi ki, sormayın! “Ne oluyor acaba, evlenmeye mi hazırlanıyor?” diye sordum kendi kendime.

Önümden uzanıp çay fincanını alırken, göz kırparak fısıldadı bana:

– Yaltaklanabildiği kadar yaltaklanmalı insan!

Sonra yüksek sesle ekledi:

– Ne o, baş velinimetimi, Foma Fomiç’i göremedim. Çaya gelmeyecekler mi acaba?

Dayım, bir yerini arı sokmuş gibi irkildi, korkuyla baktı general karısına. Tuhaf bir şaşkınlık içinde, kararsız:

– Doğrusu bilmiyorum, diye karşılık verdi. Çağırdılar onu, ama... Vallahi bilmiyorum, belki keyifsizdir. Vidoplyasof’u yolladım ya... acaba bir de kendim mi gitsem?

Yejovikin esrarlı bir tavırla:

– Demin uğradım kendilerine, dedi.

Dayım korkuyla:

– Nasıl? diye haykırdı. Ee, sonra?

– Saygılarımı sunmak için önce oraya uğradım efendim. Yalnız başına çay içtiklerini söylediler. Sonra, kuru bir kabuk ekmele karınlarını doyuracaklarını eklediler. Evet efendim.

Yejovikin’in söylediği, görünüşte tam bir dehşete düşürmüştü dayımı. Neden sonra ağzını açabildi. İhtiyarın yüzüne canı sıkkın, sitemli bakarak:

– Açıkласaydın ona bari Yevgraf Larioniç, diye mırıldandı. Anlatsaydın kendisine.

– Anlattım efendim, anlattım.

– Ee?

– Uzun süre bir şey söylemediler. Bir matematik problemini çözmeye çalışıyorlardı. Sonucu çıkarmak istiyorlardı. Besbelli çok zor bir problemdi. Pisagor teoremlerini baştan sona yazdı yanımda... gördüm. Üç kez tekrarladım, ancak dördüncü kere sinde başını kaldırıp baktılar yüzüme. İlk kez görüyorlardı beni sanki. “Gitmeyeceğim çaya,” dediler, “şimdi bir bilgin var

orada, öyle bir yıldızın yanında, ne işimiz var bizim!" Tam böyle, "Yıldızın yanında," dediler.

İhtiyar, yan gözle, alaylı alaylı baktı bana.

Dayım, ellerini çırparak:

– Eh, bekliyordum bunu zaten! diye haykırdı. İçime doğmuştu! Biliyor musun Sergey, senin için "Bilgin," demiş. Ee, şimdi ne yapacağız?

Omuzlarımı umursamaz bir tavırla kaldırdım:

– Ne yalan söyleyeyim dayıcığım, bence buraya gelmek istememesi öylesine gülünç bir şey ki, üzerinde konuşmaya bile değmez, dedim. Doğrusu, telaşlanmanız şaşırtıyor beni...

Dayım kolunu hızla salladı:

– Ah kardeşim, bir şeyden haberin yok senin! dedi.

Matmazel Perepelitsına karıştı söze:

– Ah vah etmenizin gereği yok artık, Yegor İlyiç, siz neden oldunuz bütün bunlara... Kopan kafanın saçları için ağlanmaz derler. Annenizin sözünü dinleseydiniz ağlamazdınız şimdi.

Dayım, sorusuna ille de yanıt bekliyormuş gibi, yalvarmaklı:

– Peki ama nedir benim suçum Anna Nilovna? diye mırıldandı. Tanrı'dan korkun!

Matmazel Perepelitsına mağrur bir tavırla:

– Tanrı'dan korkarım ben Yegor İlyiç, diye karşılık verdi. Bütün bunlar bencil bir insan olmanızdan, annenizi sevmemenizden geliyor başınıza... Niçin başlangıçta dinlemediniz annenizin sözünü? Sizi o getirdi dünyaya. Yalan söyleyecek insan değilim ben, bunu bilersiniz. Yarbay kızıyım, sıradan bir insan sanmayın beni...

Sanırım Matmazel Perepelitsına sırf hepimize, özellikle burada yeni olan bana, sıradan bir insan olmayıp bir yarbay kızı olduğunu anımsatmak için karışmıştı söze.

General karısı sonunda açtı ağzını. Gözdağı verir gibi:

– Öz annesine hakaret etmiş olmak için dinlemez sözünü, dedi.

Dayım:

– İnsaf edin anneciğim! dedi. Ne zaman hakaret ettim size?

General karısı giderek coşuyordu:

– Kaba bir bencilsin sen Yegor'uğum, dedi, onun için kulak asmazsın sözüme.

Dayım umutsuz:

– Anneciğim, anneciğim! diye haykırdı. Nereden çıkardınız kaba bir bencil olduğumu? Beş gündür, evet tam beş gündür kızgınsınız bana, konuşmuyorsunuz benimle! Neden? Ne yaptım? Anlatayım da karar versin buradakiler, bütün dünya karar versin! Artık beni de dinlesinler, savunayım kendimi... Çok sustum anneciğim. Dinlemek istemediniz beni: Şimdi herkes dinlesin... Anfisa Petrovna! Pavel Semyoniç, yüce gönüllü Pavel Semyoniç! Sergey, dostum! Sen dışarıdan geldin, yani olayların içinde değilsin, taraf tutmadan karar verebilirsin...

Anfisa Petrovna, yüksek sesle:

– Sakin olun Yegor Ilyiç, sakin olun, dedi. Öldürmek mi istiyorsunuz annenizi?

Dayım, kişiliği zayıf kimselerde, sabırları tükendiği zamanlar kimi zaman görüldüğü gibi, son derece heyecanlanmış –böyle insanların heyecanı saman alevi gibidir– konuşmasını sürdürüyordu:

– Öldürmek istediğim yok annemi Anfisa Petrovna! Ama işte göğsüm, vurun! Söylemek istediğim şu Anfisa Petrovna: Hiç kimseye hakaret etmem ben. Sözüme, Foma Fomiç'in soylu, dürüst bir insan olduğunu, üstelik üstün meziyetleri bulunduğunu söylemekle başlayacağım, ancak... ancak bu olayda haksızlık etti bana.

Obnoskin, dayımı daha da kışkırtmak istiyormuş gibi:

– Hım!.. diye mırıldandı.

Dayım anlatıyordu:

– Pavel Semyoniç, yüce gönüllü, soylu Pavel Semyoniç! Benim duygusuz bir insan olduğuma nasıl inanabiliyorsunuz? Gerçekten inanıyor musunuz böyle bir şeye? Evet, bu yanlış anlamaların onun bana olan aşırı sevgisinden olduğunu anlıyorum –yüreğim sızlayarak diyeceğim– anlıyorum... Ama kim ne derse desin, bu olayda haksızdı, vallahi haksızdı. Her şeyi anlatacağım. Anfisa Petrovna, bu durumun nedenini, annemin bana haklı olarak mı kızdığını, Foma Fomiç'e karşı ne kusur

işlediğimi herkesin öğrenmesi için her şeyi baştan sona bütün ayrıntılarıyla anlatmak istiyorum... (Bana döndü dayım.) Sergey, sen de dinle...

Konuşurken, öteki dinleyicilerinden korkuyormuş, onların onu anladıklarından kuşku ediyormuş gibi sık sık dönüp bakıyordu bana:

– Sen de dinle anlatacaklarımı, haklı mıyım, haksız mı, karar ver. Bak nereden çıktı bütün bu olay: Bir hafta önce –evet, aşağı yukarı bir hafta oluyor, fazla değil– eski komutanım General Rusapetof, karısı ve baldızıyla geçiyorlardı kentimizden. Birkaç gün kalacaklardı kentte. Heyecanlandım kuşkusuz. Fırsattan yararlanmak istedim, hemen kente gittim. Görüştüm kendisiyle, yemeğe buraya davet ettim. Gelebilirse, geleceğine söz verdi. Inan bana, soylu bir insandır... Erdemleriyle, saraydaki yüksek göreviyle yüce bir insan! Baldızını da yanına almış, bakıyor ona. Öksüz bir kıza da çok iyi bir kısmet bulmuş. Malinof'ta mahkeme kâtipliği yapan, üniversiteyi mi ne bitirmiş, pek genç bir erkekle evlendirmiştir kızcağızı. Anlayacağın, tam bir general adam! Eh, bizim evde bir telaştır başladı kuşkusuz. Gürültü, patırtı... Aşçılar harıl harıl çalışıyorlar, çeşit çeşit yemekler pişiriyorlar... Çalgıcı da getirtmiştim. Mutluydum anlayacağın. İsim günü kutlanan bir çocuk gibi ısl ısl gözlerimin içi. Çocuk gibi mutlu olmam hoşuna gitmedi Foma Fomiç'in! Bir gün, yemekte –çok iyi anımsıyorum, onun pek sevdiği kaymaklı pelteye gelmişti sıra– sustu sustu, sonra birden ayağa fırladı: “Hakaret ediyorlar bana, küçük görüyorlar beni!” diye bağırdı. “Ne oldu Foma Fomiç?” dedim, “Hakaret eden kim sizze?” “Artık küçük görüyorsunuz beni. Generallerle ilgileniyorsunuz artık, generaller sizin için benden değerli şimdi!” dedi. Şu anda her şeyi kısa kesiyorum kuşkusuz, yani olayı yalnızca ana çizgileriyle anlatıyorum. Daha neler söylediğini bilseydin... Sözün kısası, adamakıllı sarsıldım! Ne yaparsın bu durumda? Ruhem çöktüm. Neşe diye bir şey kalmamıştı bende. Şaşkın tavuk gibi dolaşıyordum ortalarda. Davet günü gelip çattı sonunda. General, adam yollayıp gelemeyeceğini bildirdi: Gelemeyeceği için özür diliyordu. Foma'ya gittim. “Eh Foma, gönlün ra-

hat olsun! Gelmiyor general,” dedim. Ne karşılık verdi dersin? Affetmedi, hem bu kadar olsa iyi! “Gücendirdiniz beni!” diyor, başka bir şey söylemiyordu. Ne kadar dil döktüysem para etmedi. “Hayır,” diyordu, “generallerinize gidin siz. Generaller benden değerli sizin gözünüzde. Dostluk bağlarımızı kopardınız.” Evet dostum! Neye kızdığını biliyordum kuşkusuz. Duygusuz, koyun gibi bir adam, kimin nesi olduğu bilinmeyen bir serseri değilim! Bana olan aşırı sevgisinden –nasıl söylemeli– kıskanıyor kuşkusuz. Kendi de söylüyor bunu. Generalden kıskanıyordu beni. Ona olan duygularımı yitirmemden korkuyordu. Deniyordu beni, onun için neleri gözden çıkaracağımı öğrenmek istiyordu. “Hayır,” dedi, “sizin için general neyse ben de oyum. Sizin için ekselansım ben! Saygınızı bana kanıtladığınız zaman barışırım sizinle ancak.” “Nasıl kanıtlayabilirim sana saygımı, Foma Fomiç?” “Bir gün sabahtan akşama dek ekselansımız deyin bana, o zaman kanıtlamış olursunuz.” Ne olduğumu şaşırdım birden. O andaki şaşkınlığımı getirebiliyor musun gözünün önüne? “Evet,” dedi, “bu ders olur size. Başkaları da sizin o generallerinizin tümünden çok daha üstün, çok daha değerli olabilecekken, generalleri gözünüzde öyle büyütmezsiniz bir daha!” Açık söyleyeyim, dayanamadım artık, tutamadım kendimi! Saklamayacağım bunu! “Foma Fomiç,” dedim, “senin bu dediğin olacak şey mi yani? Bunu yapmak elimde mi? Seni general yapabilir miyim ben, hakkım var mı böyle bir şeye? İnsanı kimin generalliğe yükselttiğini düşünsene bir kere? Nasıl diyeyim sana ekselansımız? Öyle ya, mahkemelerin yüceliğine hakaret olur bu! Bilirsin, generaller yurdumuzun süsüdür: Savaşmış, savaş alanlarında kanlarını dökmüş kimse lerdir generaller! Nasıl derim sana ekselansımız?” Nuh diyor, peygamber demiyordu! “Ne istersen yaparım Foma,” dedim, “ne dersen yaparım senin için. Gördün işte, bende yurt sevgisinin az olduğu izlenimi bırakıyor düşüncesinde olduğun için favorilerimi kesmemi buyurdun, kestim favorilerimi, istemeye istemeye de olsa, kestim... Dahası var, istediğin her şeyi yapmaya hazırım, yalnız vazgeç şu generallikten!” “Hayır,” diye tutturdu. “Ekselansımız demediğiniz sürece barışmayacağım sizinle.

Ahlak yönünden de yararlıdır bu sizin için: Ruhunuzu durultur, alçakgönüllü olmayı öğretir size!” İşte bir haftadır, tam bir haftadır konuşmuyor benimle. Kim gelirse gelsin, herkese kızıyor. Senin bilim adamı olduğunu duydu. Benim suçum bu: Heyecanlandım, ağzımdan kaçırdım! Sen buraya gelirsen, eve adını atmayacağını söyledi. “Demek ben bilim adamı değilim sizin için artık,” diyor. Bir de Korovkin’i duyunca felaket olacak! Eh, şimdi sen söyle, benim suçum ne bunda? Ona “Ekse-lansımız” demeye razı mı olaydım yani? Olur mu öyle şey? Pe-ki zavallı Bahçeyef’i ne diye kovdu bugün sofradan? Evet, ast-ronomiye Bahçeyef yazmadı, kabul, ama ben de yazmadım, sen de yazmadın. Niçin kovdu zavallı adamı, niçin?

Gene general karısının nazlı sesi duyuldu:

– Kıskanç bir insansın da onun için Yegorcuğum.

Dayım umutsuz:

– Anneciğim! diye haykırdı, çıldırtacaksınız beni! .. Kendini-zin değil bu sözler anneciğim, başkasının! Bu böyle sürüp gi-derse sonunda oğlunuz olmaktan çıkacak, bir odun, bir taş, bir sokak feneri olacağım!

Dayımın anlattıkları iyice şaşkına çevirmişti beni. Söze ka-rıştım:

– Biliyorum dayıcığım, Bahçeyef her şeyi anlattı bana. An-cak anlattıklarının doğru olup olmadığını bilmiyorum. Sözde Foma Fomiç, yarın Ilyuşa’nın isim günü olmasını kıskanmış, yarın kendisinin de isim günü olduğunu söylüyormuş. Doğru-su, onun nasıl bir insan olduğunu belirten bu durum beni öy-lesine şaşırttı ki...

Dayım çabuk çabuk konuşarak kesti sözümü:

– Doğum günü canım, doğum günü, isim günü değil de do-ğum günü! Yalnız, söyleyişi tuhaftı biraz, ama haklı aslında: Doğum günü yarın. Kardeşcağızım, gerçi her şeyden önce...

Saşa:

– Hiç de doğum günü değil! diye haykırdı.

Dayım telaşa kapıldı birden, o da bağırdı:

– Doğum günü değil mi?

– Hiç de değil doğum günü, babacığım! Kendi kendinizi al-

datmak, Foma Fomiç'in gönlünü hoş etmek için yalan söylüyorsunuz. Doğum günü marttaydı. Hatırlarsınız, kutlama töreninden önce manastıra dua etmeye gidiyorduk da, arabada kimseye rahat vermemiştii. Minderin böğrünü ezdiğinden başıra çağıra yakınıp durmuştu. Habire çimdik atmıştı sağına soluna. Öfkesinden iki kez çimdiklemişti teyzemi! Sonra, doğum gününü kutlamaya yanına gittiğimizde, buketimizde kamelya yok diye kızmıştı: "Bende yüksek sosyeteden kimselerin zevki olduğu için kamelya severim. Oysa çiçeklikten benim için birkaç kamelya koparmaya kıyamadınız." Sonra da bütün gün surat asmıştı, konuşmamıştı bizimle...

Sanıyorum o anda odanın ortasına bir bomba düşseydi, orada bulunanları bu açık baş kaldırma kadar şaşırtmaz, korkutmazdı. Hem kimdi bu baş kaldıran? Babaannesinin yanında yüksek sesle konuşmasına bile izin verilmeyen küçük bir kız... General karısı şaşkınlıktan, öfkeden dili tutulmuş, hafifçe doğruldu oturduğu kanepeden, bedenini dikleştirdi küstah torununa gözlerine inanamadan baktı. Dayım dehşetten donup kalmıştı.

Perepelitsına:

– Bu kadar yüz verilir mi bir çocuğa canım! diye bağırdı. Babaannesini öldürecek!

Dayım bir o yana bir bu yana koşuyor, bir general karısına gidiyor, bir –kızını susturmak için– Saşa'nın yanına koşuyordu.

– Saşa, Saşa, kendine gel! Ne oluyor sana Saşa! diye bağıryordu.

Saşa birden fırladı oturduğu sandalyeden, küçücük gözleri alev alev, ayaklarını yere vurarak bağırırmaya başladı:

– Susmak istemiyorum babacığım! Susmak istemiyorum! Foma Fomiç, sizin o iğrenç, adi Foma Fomiç'iniz yüzünden çektiklerimiz yeter artık! Çünkü hepimizi mahvedecek! Çünkü hepiniz durmadan, kendisinin çok zeki, yüce gönüllü, soylu, bilgili bir insan olduğunu söylüyorsunuz ona. Her çeşit erdemi kendisinde bulundurduğuna, iyi her şeyin onda olduğuna inandırmaya çalışıyorsunuz onu. Foma Fomiç de aptal gibi inanıyor söylediklerinize! Tatlı öylesine çok şey koydunuz ki

önüne, onun yerinde başka biri olsa utanırdı. Oysa Foma Fomiç önüne koyduğunuz her şeyi mideye indirdiği gibi, daha da istiyor. Göreceksiniz, sonunda bizleri de yiyecek. Bunun bütün suçu da babamın olacak! Açık söylüyorum, korkmuyorum hiç, iğrenç bir insandır Foma Fomiç! Aptaldır, kaprislidir, pistir, sahtekârdır, kalpsizdir, zorbadır, fitnedir, adi yalancıdır... Ah, elimde olsa hemen şimdi tekme tokat kovardım onu bu evden. Oysa babam tapıyor ona, deli gibi seviyor onu!..

General karısı:

– Ah!.. diye haykırdı.

Bitkin, kanepeye yığıldı.

Anfisa Petrovna avazı çıktığıınca bağıırıyordu:

– Canım benim, Agafya Timofeyevnam, meleşim! Alın, benim kolonya şişemi alın! Su, çabuk su getirin!

Dayım:

– Su, su getirin! diye haykırdı. Anneciğim, anneciğim, sakın olun! Ayaklarınızı öpeyim, sakın olun, yalvarırım sakın olun!..

Öfkesinden zangır zangır titriyordu Perepelitsına. Ince sesiyle söyleniyordu Saşa'ya:

– Karanlık bir odaya katıksız hapsedimeli sizi, ekmekle sudan başka bir şey vermeden... Ne canavar ruhlu bir çocuksunuz!

Saşa kendinde değildi:

– Katıksız hapse de girerim, hiçbir şeyden korkum yok! diye bağıırıyordu. Babamı savunuyorum ben. O kendini savunmıyor çünkü. Babamın yanında sizin Foma Fomiç'iniz kim oluyormuş, kim? Babamın ekmeğini yiyor, bir de küçük görüyor babacığımı, rezil! Evet, Foma Fomiç denen o pisi elimden gelse parça parça ederim! Düelloya çağırırdım onu, iki tabancayla gebertirdim...

Dayım umutsuzluk içinde bağıırıyordu:

– Saşa, Saşa! Bir sözcük daha söylersen öldürürsün beni!

– Babacığım!

Ağlayarak babasına koştu, Saşa. Incecik kollarının arasında var gücüyle sıktı onu.

– Babacığım! Sizin gibi iyi, neşeli, zeki, temiz yürekli bir insanın kendisini bu duruma düşürmesi doğru mu? O aşağılık,

soysuz herifin oyuncağı olmamalısınız! Gülünç duruma düşmemelisiniz! Babacığım, altın yürekli babacığım benim!..

Hıçkırır hıçkırır ağlamaya başlamıştı. Ellerini yüzüne kapadı, koşarak çıktı odadan.

Korkunç bir karışıklık oldu odanın içinde. General karısı baygın yatıyordu. Dayım onun yanında yere diz çökmüş, ellerini öpüyordu. Matmazel Perepelitsına onların çevresinde dönüp duruyor, bize öfkeli öfkeli, ama gururla bakıyordu. Anfisa Petrovna general karısının şakaklarını suyla ovuyor, elinde kolonya şişesiyle ortalarda koşup duruyordu. Praskovya Ilyiniçna'nın eli ayağı titriyordu. Gözyaşları yanaklarından aşağı yuvarlanıyordu. Yejovikin sinebileceği bir köşe arıyor, mürebbiye –korkudan kendini büsbütün kaybetmiş bir durumda, yüzü bembeyaz– ayakta duruyordu. Yalnız Mizinçikof bozmamıştı istifini. Kalkmış, pencereye gitmiş, içeride olup bitenle hiç ilgilenmeden, dışarı bakmaya başlamıştı.

Derken general karısı birden doğruldu yattığı yerden –kanepeye yatıyordu– başını kaldırdı, gözdağı verir gibi tepeden tırnağa süzdü beni. Ayağını yere vurarak bağırdı:

– Defol!

Doğrusunu söyleyeyim, bunu hiç beklemiyordum.

– Defol! Defol bu evden, defol! Ne diye geldi buraya? Gözüm görmesin onu burada. Defolsun!

Dayım korkudan zangır zangır titreyerek:

– Anneciğim! Anneciğim ne yapıyorsunuz? diye mırıldandı. Sergey'dir o, tanımadın mı onu?.. Bize konuk geldi anneciğim.

– Hangi Sergey? Saçma! Bir şey dinlemiyorum ben. Defolsun! Korovkin'dir o! Onun Korovkin olduğunu yediğim etmek gibi biliyorum. Önsezim aldatmaz beni. Foma Fomiç'i kaçırmak için geldi buraya, bunun için getirdiniz onu. Kalbim söylüyor bana... Defol alçak!

Haklı olarak duyduğum öfkeden yutkunarak:

– Dayıcığım öyleyse, dedim, öyleyse ben... bağışlayın...

Şapkamı elime aldım, kapıya yürüdüm.

Dayım arkamdan koştu, şapkamı elimden almaya çalışırken bağıırıyordu:

– Sergey, Sergey, ne yapıyorsun?.. Şimdi de bu... Anneciğim! Bizim Sergey'dir bu canım!.. Sergey, rica ederim! Konuğum-sun, bir yere gidemezsin. Ben öyle istiyorum!

Sesini alçaltıp fısıldadı kulağıma:

– Her zaman böyle değildir annem Sergeyciğim, yalnız kız-gın olduğu zamanlar... Şimdilik bir süre gizlenirsin bir yerde... bir yere gidersin, öfkesi geçince tamamdır. Bağışlayacaktır se-ni. İnan bağışlayacaktır! Aslında iyi yüreklidir, ama bazen böy-le konuşur işte... Gördün ya, Korovkin sanıyor seni, ama son-ra bağışlayacaktır, inan ki bağışlayacaktır.

Odaya, korkudan tir tir titreyerek giren Gavril'a bağırdı:

– Ne istiyorsun?

Gavril yalnız değildi. Onunla birlikte, on altı yaşlarında bir delikanlı olan, güzel yüzlü bir hizmetçi çocuk girmişti odaya. Onu eve, yüz güzelliği için aldıklarını sonra öğrendim. Adı Fa-laley'di. Değişik bir giysi vardı üzerinde. Kırmızı ipek gömleği-nin yakası sırmalı şeritle işlenmişti. Kemer de altın işlemeli-y-di. Siyah kadife bir pantolon ile içi kırmızı, keçi derisinden çizme giyiyordu. General karısının kendi buluşuydu bu kıya-fet. Çocuk içini çeke çeke ağlıyordu. İri, mavi gözlerinden gözyaşı, sel gibi akıyordu.

Dayım:

– Bu da nesi? diye bağırdı. Ne oldu? Hadi söylesene haydut herif!

Gavril üzgün:

– Foma Fomiç buraya gelmemi buyurdu, diye karşılık verdi. Kendileri sonra gelecekler. Benim sınavım var, onunsa...

– Evet, onunsa?

Gavril ağlamaklı:

– Dans ediyordu efendim.

Dayım dehşet içinde:

– Dans mı ediyordu? diye bağırdı.

Falaley hıçkırıklar arasından:

– Evet efendim, dans ediyordum! dedi.

– Kamarinski mi?

– Ka-ma-rins-ki!

– Foma Fomiç de yakaladı seni?

– Ya-ka-la-dı!

Dayım:

– Üzerine tuz biber ektiniz işte! diye bağırdı. (Başını ellerinin arasına aldı.) Mahvoldum ben, mahvoldum!

Vidoplyasof odaya girip yüksek sesle:

– Foma Fomiç! diye haber verdi.

Kapı açıldı, Foma Fomiç girdi odaya. Şaşkına dönmüş topluluğun karşısına olanca görkemiyle dikildi.

VI

BEYAZ ÖKÜZ İLE KAMARİNSKLİ KÖYLÜ ÜZERİNE

Okuyucuya, odaya giren Foma Fomiç'in kendini tanııtma onuruna ermeden önce, Falaley üzerine birkaç şey söylemeliyim. Onun Kamarinski oynamasında, Foma Fomiç'in onu bu neşeli halk dansını oynarken yakalamasında korkunç yanın ne olduğunu açıklamak zorunda olduğumu düşünüyorum. Falaley bir köle çocuğuydu. Daha beşikteyken yetim kalmıştı. Dayımın ölen karısı vaftiz anasıydı. Dayım çok severdi onu. Stepançikovo'ya yerleşip dayımı avcunun içine aldıktan sonra, Foma Fomiç'in onun sevdiği Falaley'den nefret etmesi için yeterli bir nedendi bu. Ancak general karısı hoşlanmıştı çocuktan. Bu yüzden de Foma Fomiç'in kinine, öfkesine karşın, üst katta, beylerin yanında kalabilmişti Falaley. General karısı ısrar etmişti bu konuda. Foma Fomiç de, uğradığı hakaret –her şeyi kendine hakaret sayardı zaten– evet, uğradığı hakaret yüreğinde, her fırsatta bu hakaretin öcünü bir günahı olmayan dayımdan alarak, boyun eğmişti general karısının isteğine. Falaley çok güzel bir çocuktı. Bir kızın yüzünü, köylü bir dilberin yüzünü andırıyordu yüzü. General karısı el üstünde tutuyordu onu, şımartıyordu. Güzel, nadir bir oyuncak gibi değer veriyordu ona. Aslında general karısının, kıvrırcık tüylü finosunu mu, Falaley'i mi daha çok sevdiği de bilinmiyordu. Falaley'in,

general karısının buluşu kıyafetinden söz etmiştim. Kızlar krem veriyorlardı Falaley'e. Berber Kuzma'ya da bayramlarda onun saçlarını perma yapmak görevi verilmişti. Tuhaf bir yaratıktı bu çocuk. Tam bir budala ya da salak denemezdi ona, ama o denli saftı, o denli doğrucu, temiz ruhluydu ki, gerçekten, bazen aptal diyebilirdi insan onun için. Bir düş görse, efendilerine anlatmaya koşardı hemen. Efendilerinin konuşmasına, onların sözünü kesip kesmediğini umursamadan karıştırdı. Efendilere, asla onlara anlatılamayacak şeyleri anlatırdı. Hanımefendi bayıldığı ya da efendisini fazla haşladıkları zamanlar yapmacığın damlası bulunmayan gözyaşları dökerdi. Herkesin acısını paylaşırdı. Kimi zaman general karısının yanına sokulur, ellerini öper, ona kızmaması için yalvarırdı. General karısı onun bu cüretini yüce gönüllülükle bağışlardı. Aşırı duygulu bir çocuktü. Bir kuzu kadar yumuşak huylu, iyi yürekliydi. Mutlu bir çocuk kadar neşeliydi. Efendileri sofradayken sürekli birşeyler verirlerdi ona.

Sürekli general karısının sandalyesinin arkasında dikilirdi. Şekere pek düşküdü. Ona bir parça şeker verdiklerinde sağlam, süt gibi bembeyaz dişleriyle hemen oracıkta kemirmeye başlardı o şekeri. Neşe saçan mavi gözlerinde de, güzel yüzünde de anlatılmaz bir haz parıltısı olurdu o anda.

Foma Fomiç'in öfkesi uzun sürmüştü. Ne var ki sonunda öfkeyle bir şey elde edemeyeceğini anlamış, ansızın Falaley'in koruyucusu olmaya karar vermişti. Önce hizmetçilerinin öğrenimini umursamadığı için dayıma yeterince söylendikten sonra, zavallı çocuğa ahlak, görgü dersleri vermeye, ona Fransızca öğretmeye karar vermişti. Bu saçma düşüncesini savunurken (bu düşüncenin yalnızca Foma Fomiç'in düşüncesi olmadığına bu satırların yazarı tanıktır) evet, bu saçma düşüncesini savunurken "Nasıl olur, nasıl?" diyordu. "Sürekli üst katta, hanımefendisinin yanında bulunuyor bu çocuk. Ya hanımefendi onun Fransızca bilmediğini bir an unutup, söz gelimi *donne mua mon-muşuar** derse ne olacak? Çocuk orada, hanımefen-

(*) *Donnez moi mouchoir*: Mendilimi veriniz (Fransızca).

disinin yanında bulunmak, onun hizmetine koşmak zorunda-
dır!" Ne var ki sonunda, Falaley'e Fransızca öğretmenini ola-
naksız olduğu, büyük bir hevesle ona Rus grameri öğretmeye
kalkan dayısı aşçı Andron'un bile onu çoktan kendi haline bı-
raktığı, alfabeyi kapayıp rafa koyduğu anlaşıldı. Falaley oku-
duğunu anlayamayacak kadar kalın kafalıydı. Dahası var: Bir
olaya bile neden olmuştu bu. Hizmetçiler Falaley'e "Fransız,"
diye takılmaya başlamışlardı. Dayımın eskiden beri oda hiz-
metçiliğini yapan ihtiyar Gavriila da Fransızca öğrenmenin ya-
rarlarını açıkça yadsıma cesaretini göstermişti. Foma Fomiç'in
kulağına gitmişti bu. Foma Fomiç kızmış, ceza olarak Gavri-
la'yı da Fransızca öğrenmek zorunda bırakmıştı. Bay Bahçe-
yef'in canını öylesine sıkkan Fransızca sorunu böyle çıkmıştı
ortaya işte. Görgü konusu daha da berbattı: Foma Fomiç, bu-
nu kesin yasaklamış olmasına karşın, her sabah uyandığında
doğru onun odasına gelip gördüğü düşleri anlatan Falaley'i
-çocuğun bu davranışını çok kaba, yakışksız buluyordu- iste-
diği kalıba bir türlü sokamıyordu. Falaley, Falaley olarak kal-
makta diretiyordu. Bunun paparasını da önce dayım yiyordu
kuşkusuz.

Foma Fomiç, daha etkili olsun diye ev halkının toplu ol-
dukları zamanı seçip bir gün:

- Biliyor musunuz ne yaptı bugün? diye bağırdı. Biliyor mu-
sunuz? Çocuğu böyle düzenli şımartmanızın nereye vardığını
biliyor musunuz albayım? Bugün yemekten sonra ona verdiğiniz
bir dilim böreğı şapur şupur yedikten sonra ne dedi biliyor
musunuz? Gel buraya sersem, buraya gel beyinsiz, domuz su-
ratlı!..

Falaley ağlayarak, iki eliyle gözyaşlarını silerek yaklaştı.

- Böreğini yedikten sonra ne dedin? Herkesin yanında yine-
le ne söylediğini!

Falaley susuyor, içini çeke çeke ağlıyordu.

- Öyleyse senin yerine ben söyleyeyim. Tıka basa doldurdu-
ğun karnına, her zamanki kabalığınla vura vura, "Öf be, Mar-
tın'ın sabun yediğı gibi, çatlayana dek börek yedim," diyor-
dun. Siz söyleyin albayım, aydın, özellikle kibar bir çevrede

böyle konuşulur mu? Böyle söyledin mi söylemedin mi? Cevap ver!

Falaley hıçkırıklar arasından:

– Söy-le-dim!.. dedi.

– Peki yanıt ver bana şimdi: İnsan sabun yer mi? Sabun yiyen Martin nerede gördün sen? Konuş, şu acayip Martin'in üzerine biraz bilgi ver bana!

Herkes susuyordu. Foma:

– Sana soruyorum, diye ısrar ediyordu. Kimdir bu Martin? Görmek, tanımak istiyorum onu. Hadi söyle, kimdir bu Martin? Bir kayıt memuru mu, astronom mu, Poşehonyeli biri mi, bir ozan mı, bir levazım subayı mı, bir uşak mı? Bir insan olmalı... Cevap ver!..

Falaley, ağlayarak:

– U-şak e-fen-dim... diye karşılık verdi.

– Kimin uşağı? Hangi evde?..

Ama Falaley, Martin'in hangi evde uşak olduğunu söyleyemiyordu. Foma Fomiç de, her zaman olduğu gibi, sonunda, bağırıp çağırmaya başladı, hakarete uğradığını söyledi, koşarak çıkıp gitti odadan. General karısının sinir nöbetleri geldi gene. Dayım, her zaman olduğu gibi, dünyaya gelip geleceğine lanet okuyor, herkesten özür diliyordu. Böyle zamanlar günün geri kalan bölümünü kendi odasında bile parmaklarının ucuna basarak geçirirdi...

Aksi gibi, Martin'in sabun olayının ertesi günü, Foma Fomiç'in sabah çayını getiren Falaley –Martin'i da, bir gün önce çektiklerini de hepten unutmuştu çocuk– düşünde beyaz bir öküz gördüğünü söyledi. Bir bu eksikti! Foma Fomiç küplere bindi. Hemen dayımı çağırdı. Onun Falaley'inin gördüğü düşün çirkinliği yüzünden haşlamaya başladı dayımı. Artık sert önlemler alınmıştı: Cezalandırıldı Falaley. Odanın köşesinde yere diz çöküp öyle bekletildi. Ancak kaba köylülerin gördüğü bu tür çirkin düşleri bir daha görmesi de yasaklanmıştı. "Benim asıl kızdığım şu," diyordu Foma, "bu çocuğun düşlerini, hele hele beyaz öküz gördüğü düşlerini gelip bana anlatmaya cesaret edememesi gerektiğini bir yana bırakın, bu beyaz öküz

–siz de kabul edersiniz ki albayım– yontulmamış Falaley’inin kabalığının, kara cahilliğinin, köylülüğünün bir delili değil de nedir? Kişinin düşünceleri neyse düşleri de odur. Bu köylünün adam olmayacağını, üst kata efendilerin yanına çıkmasına izin verilmemesinin gerektiğini ta başta söylememiş miydiniz? Bu basit, kaba ruha yüksek, duygulu bir biçim asla veremeyeceksiniz, asla! (Faleley’e döndü.) Düşünde hoş, kibar, soylu bir şey göremez misin sen? Kibar çevreden bir şey, söz gelimi, hiç değilse kâğıt oynayan beyler ya da güzel bir bahçede dolaşmaya çıkmış bayanlar göremez misin?” Falaley, o gece düşünde beyler ya da güzel bir bahçede dolaşan bayanlar göreceğine kesin söz verdi.

Falaley, gece yatınca ağlayarak dua etti, yalvardı Tanrı’ya, yere batasica o beyaz öküzü düşünde görmemek için ne yapacağını uzun süre düşündü. Ama insanın umutları aldattıcıdır. Ertesi sabah uyanınca Falaley, bütün gece düşünde gene Tanrı’nın belası o beyaz öküzü gördüğünü, güzel bir bahçede dolaşan tek bir bayan görmediğini dehşetle anımsadı. Bu kez durum daha başka oldu. Foma Fomiç, böyle bir şeyin olabileceğine, bir düşün insana iki kez görünebileceğine inanmadığını kesin bir dille açıkladı. Falaley’e böyle şeyleri evde birinin, belki de albayın kendisinin, sırf Foma Fomiç’i sinirlendirmek için öğrettiğini söyledi. Gürültü patırtının, sitemlerin, ağlayıp sızlanmaların sonu uzun süre gelmedi. Akşama doğru general karısı hastalandı. Evde herkes suratını asmıştı. Bir tek umut kalmıştı: Falaley’in üçüncü gece yüksek çevreyle ilgili bir düş görmesi. Gelgelelim Falaley, tam bir hafta üst üste her gece beyaz öküzü gördü. Beyaz öküzden başka bir şey görmüyordu. Yüksek çevreden haber yoktu. Evde herkes öfkesinden kuduruyordu!

İşin tuhafı, Falaley bir yalan uydurmayı, düşünde beyaz öküzü değil de, hiç değilse, içinde kibar bayanlarla Foma Fomiç’in olduğu bir kupa arabası gördüğünü söylemeyi akıl edemiyordu. Hem böylesine bir durumda, bıçak kemiğe dayanmışken yalan söylemek günah bile sayılmazdı. Ancak Falaley, istese bile yalan söyleyemeyecek kadar doğrucuydu. Yalan

söylemesi için en küçük bir imada bile bulunmuyorlardı ona. Daha başlangıçta kendisini ele vereceğini, Foma Fomiç'in onun yalanını hemen yakalayacağını evde herkes biliyordu. Yapılacak ne vardı? Dayımın durumu dayanılmaz olmuştu. Falaley'den umut yoktu. Zavallı çocuk üzüntüsünden zayıflamaya bile başlamıştı. Kilerci kadın Malanya, çocukcağıza göz değdiğini söylüyordu. Kömürlü su serpmişti üzerine. Bu yararlı işe, yufka yürekli Praskovya Ilyiniçna da katılmıştı. Ama bu da bir şeye yaramadı. Bir şeyin bir yararı olmuyordu!

Falaley:

– Tanrı belasını versin bu öküzün! diyordu. Her gece düşüme giriyor. Her akşam yatağa girince “Beyaz öküz girmesin düşüme, beyaz öküz girmesin düşüme!” diye dua ediyorum. Ama uyur uyumaz, koskocaman bedeniyle, boynuzlarıyla, kalın dudaklarıyla dikiliyor karşıma... u-u-u!

Dayım umutsuzluk içindeydi. Sonra Foma Fomiç beyaz öküzü birden unuttur gibi oldu. Kuşkusuz, onun böylesine önemli bir olayı unutabileceğine kimse inanmıyordu. Onun beyaz öküz sorununu, elverişli ilk fırsatta yeniden ortaya atmak üzere şimdilik beklettiğini, bunu şimdilik bu yüzden önemsemediğini herkes biliyordu. Foma Fomiç'in o sıralar beyaz öküzle uğraşacak durumunun olmadığı sonra anlaşıldı: Başka işleri, başka endişeleri vardı. Yararlı düşüncelerle dopdolu kafasında başka planlar olgunlaşmaktaydı. Falaley'in rahat soluk almasına bunun için izin vermişti. Falaley ile birlikte herkes de soluk alıyordu kuşkusuz. Çocuk neşelenmiş, geçmiş unutmaya bile başlamıştı. Beyaz öküz bile –tuhaf varlığını arada bir anımsatmakla birlikte– giderek daha seyrek görünmeye başlamıştı. Sözün kısası, yeryüzünde Kamarinski diye bir dans olmasaydı işler yolunda gidecekti.

Şunu da belirtmem gerekir: Falaley çok güzel dans ederdi. Becerebildiği tek şey buydu. Özel bir yeteneği vardı dansa. Büyükle bir canlılıkla, sonsuz bir neşeyle dans ederdi. En çok sevdiği dans da Kamarinski köylüsüydü. Akıllı bir karış havada bu köylünün düşüncesizce, anlaşılmasız davranışlarından hoşlandığı için sevmişti bu dansı Falaley.. hayır, Kamarinski dansı-

nın müziğiyle dans etmemesi olanaksız olduğundan severdi bu dansı. Tek neden buydu. Bazı akşamlar iki üç uşak, arabacılar, keman çalmasını bilen bahçıvan, hatta birkaç hizmetçi kadın konaktan uzak bir düzlükte, Foma Fomiç'ten uzakta toplanırlardı. Müzik başlardı. Dans ederlerdi. Sonunda Kamarinski duyulurdu olanca coşkunuyla... Orkestra iki balalaykadan, bir gitar, bir keman ve sürücü Mityuşka'nın pek güzel çaldığı bir teften oluşurdu. Dans ederken Falaley'i görmeye değerdi: Seyircilerin bağırıp çağırımlarıyla, kahkahalarıyla coşarak bitkin düşene, kendinden geçene dek oynardı. Çıglıklar atar, bağırır, kahkahalarla güler, el çırpardı. Önüne geçemediği, erişilmez, yabancı bir güce kendini kaptırmış gibi oynar, dansın giderek hızlanan temposuna ayak uydurmak için olanca gücünü harcayarak, topuklarını yere vura vura dans ederdi. Onun büyük hâz duyduğu anlardı bunlar. Sonunda Kamarinski dansının söylentisi, Foma Fomiç'in kulağına dek gitmeseydi her şey çok iyi, çok hoş olacaktı.

Foma Fomiç birden dehşete kapıldı, hemen albaya adam yolladı, çağırttı onu:

– Sizden yalnızca bir şeyi öğrenmek istiyorum albayım, diye başladı Foma. Bu zavallı aptalı temelli mi çıldırtmak niyetindediniz. Yoksa yarım mı? Birinci durumda hemen bir kenara çekilirim. Ama onu temelli çıldırtmak niyetinde değilseniz, o durumda ben...

Korkuya kapıldı dayım:

– Nedir? Ne oldu? diye haykırdı.

– Ne mi oldu? Evet, onun Kamarinski oynadığından haberi-
niz var mı?

– Ee... ne çıkar bundan?

Foma cırtlak sesini yükseltti:

– Ne mi çıkar? Bunu siz, onların efendisi, hatta bir bakıma babası olan siz söylüyorsunuz demek! Böyle konuştuğunuza göre, Kamarinski üzerine sağlam bir bilginiz yok anlaşılan! Bu halk şarkısında, aşağılık bir köylünün, zil zurna sarhoş olduktan sonra kalkıştığı iğrenç bir olayın anlatıldığını biliyor musunuz? Bu rezil, ahlaksız serserinin neyi baltaladığından habe-

riniz var mı? En değerli bağlarımızı ayaklar altına aldı, yalnızca meyhane taşlarına basmaya alışmış kocaman çizmeleriyle çiğnedi onları. Bu yanıtınızla benim en soylu duygularımı incittiğinizi de biliyor musunuz? Bu yanıtınızla bana da hakaret ettiğinizin farkında mısınız? Bunu biliyor musunuz?

– Ama Foma... Peki ama yalnızca bir şarkı bu Foma...

– Yalnızca bir şarkı ha! Bu şarkıyı bildiğinizi bana itiraf etmekten utanmadınız demek! Soylu bir çevrenin insanı, melek gibi masum çocukların babası, üstelik bir albay olan siz, bunu söylemekten sıkılmadınız demek! Yalnızca bir şarkıymış! Ama ben bu şarkının gerçek bir olaydan doğduğu kanısındayım! Yalnızca şarkıymış! Peki ama kişilik sahibi hangi insan bu şarkıyı bildiğini, onu hiç değilse bir zamanlar dinlediğini yüzü kızarmadan itiraf edebilir? Hangi? Söyleyin hangi insan yüzü kızarmadan itiraf edebilir bunu?

Ne söyleyeceğini şaşırmıştı dayım, içtenlikle:

– Sorduğuna göre sen biliyorsun dedi.

Foma, oturduğu sandalyeden ayağa fırladı. Öfkesinden tıkanacak gibi oluyordu:

– Nasıl? diye bağırdı. Biliyor muyum? Yani ben... ben mi? Hakaret ediyorsunuz bana!

Dayımdan böylesine şaşırtıcı bir karşılık beklemiyordu.

Foma Fomiç'in öfkesini anlatmaya çalışmayacağım burada. Albay, verdiği karşılığın çirkinliği, uygunsuzluğu, yersizliği yüzünden ahlak bekçisinin karşısından küçük düşürülerek kovuldu. Ama o gün kendi kendine söz vermişti Foma Fomiç: Falaley'i Kamarinski oynarken suçüstü yakalayacaktı. Akşamları, herkes onun odasına kapanıp çalıştığını sandığı zamanlar o sessizce bahçeye çıkıyor, bağı dolanıp uşakların dans ettikleri düzlüğün uzaktan görüldüğü kenevir tarlasında gizleniyordu. Zavallı Falaley'i, avcının küçük bir kuşu gözetlediği gibi gözetliyor, başarıya ulaşıncaya evde nasıl bir kıyamet koparacağını, hele albayı nasıl şaşkına çevireceğini büyük bir haz duyarak hayal ediyordu. Ardı arkası kesilmeyen çabaları sonunda başarıya ulaştı: Kamarinski oynarken yakaladı Falaley'i! Ağlamaya başlamıştı. Alıp yanımıza getirmişti onu. Böylesine karı-

şık, telaşlı bir anda gururla karşımıza dikilen Foma Fomiç'in geldiğini Vidoplyasof haber verdiğinde dayımın saçını başını niçin yolduğu artık anlaşılmıştır sanırım.

VII FOMA FOMİÇ

Bu adamı büyük bir dikkatle inceliyordum. Gavrilanın için "Pintinin teki," derken çok haklıydı. Kısa boyluydu. Saçı sakalı açık sarıydı. Kemerli bir burnu vardı. Yüzü küçük kırışıklıklarla kaplıydı. Çenesinde kocaman bir sakal sarkıyordu. Elli yaşlarında vardı. Önüne bakarak, ölçülü adımlarla, yavaşça girdi odaya. Ama yüzünde de, ukalalık okunan tavırlarında da son derece küstah bir kendini beğenmişlik vardı. Onu görünce birden şaşırmıştım: Sabahlık vardı üzerinde. Gerçi Avrupa'dan gelme bir sabahlıktı bu, ama ne de olsa sabahlıktı. Üstelik ayağında terlikler... Kravat takmamıştı. Gömleğinin yakası açıktı. Foma Fomiç'e aptal görünümü veriyordu bu. Boş bir koltuğa yürüdü. Masaya doğru çekti koltuğu. Hiç kimseyle konuşmadan oturdu. Bir dakika önceki kargaşa, heyecan bir anda kaybolmuştu. Bir ölüm sessizliği doldurmuştu odayı. General karısı süt dökmüş kedi gibi sinmişti. Bu zavallı bunak kadının Foma Fomiç'e beslediği tutku dolu saygı, gözlerinden okunuyordu. Sevgili varlığına bakmaya doyamıyormuş gibi, gözlerini ayırmıyordu ondan. Matmazel Perepelitsına sırtarak ellerini ovuşturuyor, zavallı Praskovya Ilyiniçna korkudan tir tir titriyordu. Dayım telaşlanmıştı:

– Çay, çay getir kardeşim! dedi. Şekerini bol koy kardeşim. Foma Fomiç uykudan sonra çayı bol şekerli sever... Öyle değil mi Foma, bol şekerli seversin çayı, değil mi?

Foma, o anda kafasında başka düşünceler varmış gibi kolunu sallayarak mağrur bir tavırla, ağır ağır konuşarak:

– Şimdi sizin çayınızı düşünecek durumum yok! diye mırıldandı. Bol şekerli çay sizin olsun!

Foma Fomiç'in, ukala kendini beğenmişliğiyle bu gülünç

odaya girişi de, bu sözleri de alabildiğine meraklandırmıştı beni. Kendini bir efendi sanan bu küçük adamın küstahlığı nereye vardıracağını merak ediyordum.

Dayım:

– Foma! diye haykırdı, tanıştırayım sizi: Yeğenim Sergey Aleksandroviç! Yeni geldi...

Foma Fomiç tepeden tırnağa şöyle bir süzdü beni. Sonra başını çevirdi, oldukça uzun süren bir sessizlikten sonra, bizimle hiç ilgilenmeden:

– Dikkat ediyorum da albayım, sözümü kesmeyi nedense pek seviyorsunuz, dedi. şaşırtıyor beni bu. Size önemli şeylerden söz ediyorlar, siz olur olmaz şeylerden... açılıyor... Falaley'i gördünüz mü?

– Gördüm Foma...

– Gördünüz demek! Gördüyseniz, bir kez daha göstereceğim onu size. Eserinizle... ahlak eserinizle övünebilirsiniz. Buraya gel bakayım salak! Buraya gel şeytan suratlı! Hadi gel, gel! Korkma!

Falaley, gözyaşlarını tutmaya çalışarak –hıçkırır hıçkırır ağlıyordu– ağız açık, yaklaştı. Foma Fomiç, gözlerinde haz parıltılarıyla bakıyordu ona. Koltuğa yayılarak arkasına yaslandı, yanındaki koltukta oturan Obnoskin'e döndü:

– Bilerek şeytan suratlı dedim ona Pavel Semyoniç, diye ekledi. Biliyor musunuz, ben genellikle yumuşatmam sözümü, yumuşatmayı gerekli görmem. Gerçek, gerçek olarak kalmalıdır. İnsan, pisliği gizlemeye ne denli çalışırsa çalışsın, pislik pisliktir. Bunu yumuşak bir biçimde söylemeye çalışmak neye yarar? Kendini de başkalarını da aldatır insan yalnızca! Bu gibi anlamsız nezaket kurallarına uymak isteği, sosyetenin beynsiz üyelerinin kafalarında doğar ancak. Siz söyleyin –hakem olmanızı istiyorum– şu suratta güzel bir şey buluyor musunuz? Güzel derken anlamsız, çiğ bir güzellikten değil, yüce, soylu, anlamlı bir güzellikten söz ediyorum.

Foma Fomiç sakın, ölçülü, mağrur bir kayıtsızlıkla konuşuyordu.

Obnoskin küstah bir küçümsemeyle:

– Onda mı? diye karşılık verdi. Bu yüzde güzellik ha! Bence düpedüz, koskocaman bir biftek parçası bu... başka bir şey değil...

Foma sürdürüyordu konuşmasını:

– Bugün aynada yüzüme şöyle bir baktım da... (Mağrur bir tavırla ben şahıs zamirini kullanmadan konuşuyordu.) Hiç de yakışıklı bir erkek sayınam kendimi, ama yüzüme bakarken elimde olmadan “Şu renksiz gözlerde, beni herhangi bir Falaley’den ayıran bir şey var,” diye geçirdim içimden. Düşünceydi bu, hayattı, zekâydı! Kendimi övmek istemiyorum. Genel olarak, bizim çevrenin insanlarından söz ediyorum. Ne dersiniz şimdi: Bu canlı biftekte hiç değilse bir damlacık, hiç değilse bir parçacık ruh olabilir mi? Evet, dikkat buyurun Pavel Semyoniç, düşünceden de ülküden de tam anlamıyla yoksun, yalnızca sığır eti yiyen bu insanların yüzlerinin her zaman ne iğrenç bir pembeliği, ne çirkin, anlamsız bir körpeliği vardır! Onun düşünce düzeyini öğrenmek ister miydiniz? Ey, sen, kazık herif! Yaklaş buraya da suratını daha yakından görelim! Ağzını ne diye açtın öyle? Balina falan mı yutmaya hazırlanıyorsun? Güzelsin sen değil mi? Söyle: Güzelsin değil mi?

Falaley hıçkırıklar arasından:

– Gü-ze-lim! diye karşılık verdi.

Obnoskin kahkahayı koyuverdi. Öfkeden titremeye başladığını hissediyordum.

Foma ciddi, ağırbaşlı bir tavırla Obnoskin’e döndü:

– Duydunuz mu? Hele durun, daha neler duyacaksınız! Onu sınavdan geçirmeye geldim. Size bir şey söyleyeyim mi Pavel Semyoniç, bu zavallı budalayı kötü yola düşürmek, mahvetmek isteyen kimseler var. Belki biraz sert yargıya varıyorum bu konuda, yanılıyorum belki. Ama insanlara olan sevgimdir beni böyle konuşturan. Biraz önce dansların en çirkinini, en rezilcesini oynuyordu. Burada umursayan yok bunu. Ama dinleyin şimdi. Söyle: Ne yapıyordun demin? Cevap ver, hadi çabuk cevap ver!

Falaley, hıçkırıklarını bastırmaya çalışarak:

– Dans e-di-yor-dum... dedi.

– Hangi dansı ediyordun? Hangi dansı? Çabuk söyle.

– Kamarinski...

– Kamarinski ha! Kimmiş bu Kamarinski? Kamarinski dedikleri neymiş? Bu yanıtın bir şey anlaşıyor mu? Hadi anlat bize, kimin nesidir senin Kamarinskin?

– Bir köylü...

– Bir köylü demek! Yalnızca bir köylü mü? Şaşılacak şey doğrusu! Yaman bir köylü olsa gerek bu! Onun için şarkılar düzüldüğüne göre, danslar edildiğine göre, ünlü bir köylü olsa gerek. Hadi cevap ver!

Karşısındakine eziyet etmek Foma için bir gereksinmeydi. Kurbanıyla, kedinin fareyle oynadığı gibi oynuyordu. Ama Falaley susuyordu. Hıçkırı hıçkırı ağlıyordu. Kendisine sorulan soruyu anlamıyordu.

Direttikçe diretiyordu Foma:

– Cevap versene! Sana soruyorum: Nasıl bir köylüdür bu? Hadi anlat bakalım!.. Bir köle mi, bir devlet köylüsü mü, serbest bir köylü mü, beye bağlı bir köylü mü, bir kilise köylüsü mü? Çeşit çeşit köylü var...

– Ki-li-se...

– Ya, bir kilise köylüsü demek! Duydunuz mu Pavel Semyonıç? Yeni bir tarihî gerçek size: Kamarinskili köylü, bir kilise köylüsüymüş. Hım!.. Peki bu kilise köylüsü ne yapmış bakalım? Hangi başarıları yüzünden böyle şarkılar söylüyorlar onun için, danslar ediyorlar?

Nazik bir soruydu bu, Falaley'e sorulduğu için tehlikeliydi de.

Obnoskin, oturduğu kanepede kıpırdanmaya başlayan annesine bakıp:

– Eh... siz... gerçi... diye düşüncesini söyleyecek oldu.

Ama elden ne gelirdi? Foma Fomiç'in kaprisleri yasa sayılıyordu burada.

Şaşkın bir durumda olan, neye karar vereceğini bilemeyen dayıma fısıldadım:

– Rica ederim dayıcığım, şu beyinsiz herifi susturmazsanız gerçekten de... erişecek amacına, görmüyor musunuz? İnanın, birşeyler saçmalayacak Falaley.

Dayım:

– Foma, biraz da... diye başladı. Bak Foma, yeğenimi tanıta-
yım sana, henüz pek gençtir, mineraloji üzerinde çalıştı...

– Albayım, rica ederim mineralojiyle falan kesmeyin sözü-
mü... Çünkü bildiğim kadarıyla bu konuda sizin de, belki baş-
kalarının da en küçük bir bilginiz yok. Çocuk değilim ben.
Falaley bana bu köylünün, ailesinin mutluluğu için çalışacak
yerde zil zurna sarhoş olasıya içtiğini, meyhanede kürklü go-
cuğunu bile içkiye verdiğini, sarhoş sarhoş sokakta koşmaya
başladığını anlatacak. Bilindiği gibi, sarhoşluğu öven bu şarkı-
nın özü de buradadır zaten. Telaşlanmayın, ne cevap vereceği-
ni biliyor artık Falaley. Hadi, cevap ver: Ne yapmış bu köylü?
Anlatmıştım ya sana, tek tek anlatmıştım ya... Şimdi senden
duymak istiyorum. Ne yapmış bu köylü? Neyiyle duyurmuş
adını? Şarkıcıların dilinden düşmeyen böylesine ölmez bir
ünü neyiyle hak etmiş? Hadi!..

Zavallı Falaley sıkıntı içinde çevresine bakınıyor, ne söyle-
yeceğini bilemeden –sudan çıkarılıp kumun üzerine atılmış
bir balık gibi– ağzını açıp kapıyordu. Sonunda boğuk bir sesle:

– Söylemeye utanıyorum! diye bağırdı.

Foma sevinçle yükseltti sesini:

– Ya! Söylemeye utanıyorsun demek! İşte bu yanıtı almaya
çalışıyordum albayım! Söylemekten utanıyor, ama yapmaktan
utanmıyor! Tohumunu ektiğiniz, filiz veren, şimdi de... suladı-
ğınız ahlak görüşü bu işte! Boş yere konuşmayalım! Falaley,
sen mutfığa git şimdi. Buradakilere olan saygım yüzünden
şimdi bir şey söylemeyeceğim sana. Ama bugün, evet bugün
cezalandırılacaksın. Acımasız, esaslı bir cezan olacak. Ama de-
diğim olmazsa, bu kez de seni bana yeğlerlerse o zaman sen
burada kalırsın, efendilerini Kamarinski dansıyla eğlendirir-
sin, ben de bugünden tezi yok, alır başımı giderim bu evden!
Yeter! Söyleyeceğim bu kadar. Git artık!

Obnoskin yayvan yayvan:

– Galiba pek sert... diye mırıldandı.

Dayım:

– Evet, evet! .. diye haykırdı.

Ama sözünün sonunu getiremedi, sustu. Foma yan gözle, öfkeli bakmıştı ona.

– Şaşıyorum doğrusu Pavel Semyonoviç, diye sürdürdü konuşmasını Foma. Durum böyleyken günümüzün edebiyatçıları, ozanları, bilim adamları, düşünürleri ne yapıyorlar, nelerle ilgileniyorlar, aklım almıyor. Rus halkının nasıl şarkılar söylediğiyle, nasıl şarkılarla dans ettiğiyle ilgilenmemelerini anlayamıyorum. Bütün bu Puşkinler, Lermantoflar, Borodinler ne yapmışlar? Şaşıyorum doğrusu. Halk Kamarinski oynuyor. Bu dansın sarhoşluğa bir övgü olan şarkısını söyleyerek zıplayıp duruyorlar. Onlarsa öte yandan unutma beni ile gülle bülbülle uğraşıyorlar, unutma beni çiçeklerine övgüler döküyorlar... Unutma beni çiçeğini bir yana bırakıp halkın söylemesi için daha bir eğitici, ahlak dersi veren şarkılar niçin yazmıyorlar dersiniz? Toplumsal bir sorundur bu. Bana köylüyü anlatsınlar, ama iyi, soylu bir köylü olsun bu, bir çapulcu değil... Bu köylü filozofu olanca sadeliğiyle, belki çarıklarıyla bile –kabul ederim bunu– ama erdemleriyle –göğsümü gere gere söylüyorum bunu– evet, pek ünlü bir Iskender’in bile kıskanabileceği erdemlerini tümüyle anlatsınlar bana. Rus halkını tanırım ben, Rus halkı da beni tanır: Bunun için konuşuyorum böyle. Belki de kalabalık ailesine bakamayacak durumda olan, saçı başı ağarmış, dapdaracık, havasız kulübesine sıkışmış, belki aç bile, ama yaşamından hoşnut, homurdanıp durmayan, yoksulluğuna değer veren, zenginin altınlarında gözü olmayan bu köylüyü anlatsınlar bana... Sonra zengin kendi getirsin onun ayağına altınlarını. Bu durumda köylünün erdemleriyle efendisinin, hatta saraylıların erdemleri bir araya gelsin. Toplum merdivenlerinin birbirinden öylesine uzak basamaklarında bulunan köylü ile saraylı sonunda erdemlerle birleşsinler... Yüce bir düşüncedir bu! Oysa ne oluyor? Ne görüyoruz? Bir yanda unutma beni çiçekleri, öte yanda meyhaneden sokağa uğramış yalpa vura vura koşan zil zurna sarhoş bir köylü! Söleyiniz, soylu, duygulu ne var bunda? İnsana haz veren bir şey var mı? Zekâ var mı? Güzellik neresinde? Ahlak dersi neresinde? Aklım almıyor!

Yejovikin heyecanlı:

– Bu sözlerin için yüz ruble borçluyum sana Foma! diye mırıldandı.

Sonra bana döndü, fısıldadı:

– Hava alır benden... Ama yaltaklanmalıyım, yaltaklanmalıyım!..

Obnoskin:

– Evet, haklısınız... dedi. Çok güzel anlattınız her şeyi.

Konuşulanları büyük bir dikkatle dinlerken bana mağrur bir tavırla bakan dayım:

– Evet, öyle, öyle! diye haykırdı.

Ellerini ovuşturarak fısıldadı bana:

– Ne konu çıktı ortaya! Amma da çok yönlü bir konuşma oldu!

İyice duygulanmıştı, coşmuştu:

– Foma Fomiç, işte yeğenim, diye ekledi. O da ilgilenmiştir edebiyatla... tanıştırayım sizi.

Foma Fomiç, dayımın bizi tanıştırma çabasına gene en küçük bir ilgi göstermedi.

Dayımın kulağına fısıldadım:

– Tanrı aşkına tanıştırmaya çalışmayın beni artık! Rica ediyorum.

Foma Fomiç, Mizinçikof'a döndü, gözlerinin içine bakarak:

– Ivan Ivanoviç! diye başladı. Bu konuştuklarımız üzerine sizin düşünceniz nedir?

Mizinçikof, onu uykudan o anda uyandırmışlar gibi şaşkın:

– Benim mi? dedi. Bana mı soruyorsunuz bunu?

– Evet efendim, size. Size soruyorum, çünkü gerçek zeki insanların düşüncelerine değer veririm ben. Sırf, ikide bir zeki diye, bilim adamı diye tanıtıldıkları için zeki olan, kimi zaman da maskara durumuna düşsünler diye öne sürülen sözde zeki birtakım kimselerin düşünceleri hiçtir benim için...

Bu taş doğrudan banaydı. Benimle hiç ilgilenmeyen Foma Fomiç'in edebiyat konusunu sırf benim için, Petersburglu okumuş zeki adamı daha ilk adımda ezmek, yok etmek, onun gözlerini kamaştırmak için açtığından kuşku duyulamazdı. Hiç değilse ben kuşku etmiyordum bundan.

Mizinçikof bezgin, isteksiz karşılık verdi:

– Benim düşüncemi öğrenmek istiyorsanız, ben... ben de sizinle aynı görüşteyim.

Foma:

– Her konuda benimle aynı görüşte olursunuz zaten! dedi. Can sıkıma bile başladı bu.

Bir an süren sessizlikten sonra yeniden Obnoskin'e döndü:

– Açık söyleyeceğim Pavel Semyonoviç... Karamzin'e saygım varsa bu, Marfa Posadnitsa için, eski ve yeni Rusya için değil, Frol Silin'i yazdığı içindir. Yüce bir destandır bu! Tam bir halk yapıtıdır. Yüzyıllar boyu da yaşayacak bir yapıt! Eşi görülmemiş, büyük bir destan!

Dayım, hazdan gözlerinin içi gülerek:

– Evet, öyle öyle! diye doğruladı. Büyük bir devirdir bu!* Frol Silin hayırsever bir insandır. Anımsıyorum, okumuştum onu, yaptığı hayır işlerinden biri de, köle iki kızı özgürlüğüne kavuşturmasıymış. Sonra gökyüzüne bakıp ağlamış. Yüce bir şey bu!

Zavallı dayıcığım! Bilimsel bir konuşmaya karışmadan edemiyordu, tutamıyordu kendini. Foma alaylı gülümsedi, ama bir şey söylemedi.

Anfisa Petrovna çekine çekine karıştı söze:

– Aslında şimdi de güzel yazarlar çıkıyor. Söz gelimi, *Brüksel'in Sırları*'nı alın...

Foma Fomiç üzgünmüş gibi:

– Bu konuda bir şey söylemeyeceğim, dedi. Geçenlerde bir şiir okumuştum... “Unutma beni çiçeklerinden” dem vuruyordu kuşkusuz. Ne yaparsınız! Doğrusunu isterseniz, yenilerden en çok “Mektup arkadaşı” hoşuma gidiyor... rahat bir kalemi var adamın!

Anfisa Petrovna:

– “Mektup arkadaşı” mı dediniz? dedi yüksek sesle. Dergide mektuplar yazan şu yazar mı? Ah, ne güzel yazıyor! Anlatımı ne hoş!

(*) Rusça'da *epoh* destan, *epoha* devir anlamına geliyor. Destan sözcüğüyle devir sözcüğünün birbirini çağrıştırdığı vurgulanıyor. Albay iki sözcüğü birbirine karıştırıyor – ç.n.

– Evet, çok hoş bir anlatımı var. Kalemikle oynuyor sanki. Olağanüstü rahatlığı var kaleminin!

Obnoskin önemsemez bir tavırla:

– Evet, dedi. Ama biraz ukaladır.

– Ukala diyorsanız ukaladır... İtiraz etmeyeceğim size. Ne var ki sevimli bir ukala, hoş bir ukala! Kuşkusuz, savunduğu fikirlerin hiçbirisi sağlam bir eleştiriye dayanacak güçte değil, ama anlatış rahatlığı sarıyor insanı! Kabul ediyorum, palavracının biridir. Ama sevimli, tatlı bir palavracı! Hatırlıyor musunuz, edebiyat yazılarının birinde çiftlikleri olduğundan söz ediyorlardı?

Dayım söze karıştı:

– Çiftlikleri mi? Bu güzel işte! Hangi ildeymiş çiftlikleri?

Foma durdu, dik dik baktı dayımın yüzüne. Sonra hiçbir şey olmamış gibi sürdürdü konuşmasını:

– Tanrı aşkına söyleyin şimdi bana: Onun çiftliklerinden bana ne? Okuyucu öğrenip de ne yapacak bunu? Çiftliklerin mi var, kutlarım seni? Ama bunu öylesine tatlı, öylesine şakacı bir dille anlatıyor ki! Pırıl pırıl nükteleri var. Kalemî nükte saçıyor, fıkır fıkır! Bir nükte Narzan'ıdır* o! İnsan yazınca öyle yazmalı işte! Dergilerde yazmayı kabul etseydim, sanırım ben de tıpkı öyle yazardım...

Yejovikin, saygılı:

– Belki çok daha iyi yazardınız efendim, dedi.

Dayım destekledi onu:

– Öyle ya, hem yazında bir melodi de var senin...

Artık dayanamadı Foma Fomiç:

– Albayım, dedi, sizden –elbette elimizden geldiğince kibarca– rica etsek, sözümüze karışmasanız, bıraksanız bitirsek konuşmamızı... Konumuzla ilgili fikir öne süremezsiniz siz. Bir şey söyleyemezsiniz! Şu tatlı edebiyat sohbetimizi bozmayın. Çiftlik işlerinizle ilgilenin siz, çayınızı için, ama... edebiyatı rahat bırakın. Bundan bir kaybı olmaz edebiyatın, inanın olmaz!

(*) Kafkasya'da, içme ve banyo olarak yararlanılan bir su kaynağı – ç.n.

Küstahlığın, edepsizliğin de sınırını aşıyordu bu artık! Ne düşüneceğimi bilemiyordum.

Dayım mahcup oldu, canı sıkkın:

– Yazında bir melodi olduğunu kendin söylememiş miydin Foma? dedi.

– Evet efendim, söylemiştim. Ama bilerek, yerinde söylemiştim bunu. Ya siz?

Foma Fomiç'in çevresinde dönüp duran Yejovikin söze karıştı:

– Evet efendim, bilerek, bir şey düşünerek konuşuruz biz... Aklımız pek o kadar çok değildir, ama iki bakanlığı yönetmeye yeter sanırız. Gerekirse üçüncünün de işlerini görürüz. Biz böyleyiz işte.

Dayım:

– Anlaşılan saçmaladım gene! dedi.

Sonra her zamanki içten gülümsemesi kapladı yüzünü.

Foma:

– Sonunda anladınız, dedi.

– Neyse Foma, neyse, önemli değil, darılmam... Beni bir dost, bir kardeş gibi uyardığını biliyorum. Bunu yapmana ben kendim izin verdim, hatta istedim bunu senden! İyi bir şey bu, yararlı bir şey! Benim iyiliğim için yapıyorsun! Minnettarım sana, yararlanacağım uyarılarından!

Sabırım tükenmek üzereydi. Foma Fomiç üzerine duyduklarının biraz abartılmış olabileceğini düşünüyordum o ana kadar. Oysa şimdi, her şeyi kendim görünce sınırsız bir şaşkınlığa kapılmıştım. Kulaklarıma inanamıyordum. Bir yanda böylesine küstahlığı, rezilce zorbalığı, öte yanda bu gönüllü köleliği, aşırı saflığı, temiz yürekliliği aklım almıyordu. Hem Foma'nın böylesine küstahlaşması dayımı da şaşırtmıştı. Besbelliydi bu... Bir yolunu bulup Foma ile çatışmak, ona ağzıma geleni söylemek, ondan daha baskın çıkmak istiyordum. Sonrası umurumda değildi! Bu düşünce heyecanlandırıyordu beni. Fırsat kollarken sabırsızlığımdan şapkamın kenarını kırmıştım. Ama beklediğim fırsat bir türlü çıkmıyordu: Foma dönüp bakmıyordu bile bana.

Dayım, kendini toparlamaya, beklenen konuşmanın tatsızlığını birşeyler söyleyip hiç değilse biraz yumuşatmaya olanca gücüyle çalışırken:

– Haklısın Foma, çok haklısın, diyordu. Gerçeği söylüyorsun. Minnettarım sana Fomacığım. İnsan bilmediği konularda söze karışmamalı. Önce öğren, sonra konuş. Suçumu kabul ediyorum! Bu duruma ilk kez düşmüyorum. Düşünebiliyor musun Sergey, günün birinde sınavda soru bile sordum. Gülüyorsunuz! Durun da anlatayım! Vallahi soru sordum sınavda, basbayağı soru sordum. Bir okulun sınavlarına davet edilmiştim. Oturacak çok yer vardı, ama bana saygılarından, sınavı yapan öğretmenlerin arasına oturtmuşlardı beni. Doğrusunu söyleyeyim, korkmaya bile başlamıştım. Bir korku düşmüştü içime: Gerçekten de, hiçbir bilimden haberim yoktu. Ne yaparsın? Ya beni de kara tahtanın başına çekerlerse ne yaparım? diye düşünüyordum. Ama işler yolunda gitti. Böyle bir şey olmadı. Dahası, sonra ben de sorular sormaya başladım. Nuh'un kim olduğunu sordum. Çocuklar genellikle güzel yanıtlar veriyorlardı. Sonra yemek yedik, başarılarımızın onuruna şampanya içtik. Güzel bir okuldu!

Foma Fomiç ile Obnoskin kahkahayı bastılar.

Dayım, herkesin neşelendiğine sevinip olanca temiz yürekliliğiyle gülmeye başlamıştı. Yüksek sesle:

– Evet, sonra ben de güldüm buna! dedi. Evet Fomacığım, olan oldu bir kere! İyice neşelenmemiz için bari bir gün nasıl pot kırdığımı da anlatayım... Düşün bir kere Sergey, Krasnogorsk'ta konaklamıştık...

Foma kesti dayımın sözünü:

– İzninizle sorabilir miyim albayım, başınızdan geçen olayı anlatmanız uzun sürecektir mi?

– Ah Foma! Olağanüstü bir olay bu! İnsan gülmekten çatlayabilir. Sen dinle yalnızca: Çok hoş bir olay. Vallahi çok hoş bir olay! Bir gün nasıl bir pot kırdığımı anlatacağım size.

Obnoskin esneyerek:

– Başınızdan geçen bu çeşit olayları her zaman zevkle dinlerim, diye mırıldandı.

Foma kararını bildirdi:

– Yapacak bir şey yok, ister istemez dinleyeceğiz.

– İnanın ki çok hoşlanacaksınız bundan Fomacığım, vallahi hoşlanacaksınız. Bir gün nasıl bir pot kırdığımı anlatmak istiyorum. Anfisa Petrovna. Sen de dinle Sergey: Öğretici yanı bile var bu olayın. Birliğimiz Krasnogorsk'taydı... (Dayım duyduğu hazdan gözlerinin içi parlayarak anlatmaya başlamıştı. Çabuk çabuk, telaşlı anlatıyordu. Başkalarının zevk duyması için bir şey anlatmaya başladığı zamanlar her zaman yaptığı gibi, bir takım önerilerde bulunmak için ikide bir kesiyordu anlatmayı.) Daha yeni konaklamıştık. Krasnogorsk'ta, hemen o akşam tiyatroya gittim. Kuropatkina adında çok güzel bir aktris vardı oyunda. Sonra bir akşam oyunu yarıda bırakıp Süvari Kurmay Yüzbaşı Zverkof ile kaçtı. Perdeyi de öyle indiriverdiler... Doğrusu anasının gözü bir adamdı Zverkof. İçki de içerdi, kâğıt da oynardı ama ayyaş sayılmazdı, arkadaş canlısıydı... Gelgelelim bayan da iyi içerdi. Zverkof içtiğinde unutturdu her şeyi: Nerede olduğunu, hangi ülkede yaşadığını, adının ne olduğunu unuttur giderdi... Anlayacağınız, kötü yanları vardı ama gerçekte iyi, hoş bir çocuktur... Neyse, tiyatroda oturuyordum. Perde sırasında kalktım yerimden, eski bir arkadaşım olan Kornouhof ile çene çalmaya başladık... Size bir şey söyleyeyim mi, pırlanta gibi bir çocuktur Kornouhof. Altı yıldır görüşmemiştik. Savaşa katılmış, nişanlar almıştı. Geçenlerde duydum, yedinci dereceye yükselmiş, sivil ayrılmış, yüksek rütbelere ulaşmış... Birbirimizi gördüğümüzde çok sevindik kuşkusuz. Şundan bundan konuşuyorduk. Hemen yanımızdaki locada üç bayan vardı. Solda oturan görülmemiş derecede suratsızın biriydi... Sonra öğrendim, kusursuz bir kadın, iyi bir anneymiş. Kocasını mutlu etmiş... Kadını görünce Kornouhof'a ne desem beğenirsiniz: "Söylesene canım, şu bostan korkuluğu nereden düştü buraya, tanıyor musun onu?" Kornouhof, "Hangisi?" diye sordu. "Şu işte." Kornouhof bir tuhaf olmuştu. "Dayımın kızıdır," deyivermesin mi!.. Hay kör şeytan! O anda düştüğüm durumu gözünüzün önüne getirebiliyor musunuz? Yaptığım yanlışlığı düzeltmek amacıyla "Hayır, onu

sormuyorum,” dedim. “Gözlerin görmüyor senin galiba! Şurada oturanın kim olduğunu sordum.” “Kız kardeşim.” Hay Tanrı kahretsin! Kız kardeşi de inadına cici mi cici bir şey. Giyimi kuşamı da yerinde: Broşlar, eldivenler, bilezikler... Sözün kısası, bir Tanrıça gibi oturuyordu orada. Sonra, Pıhtın adında, kusursuz bir erkekle evlendi bu kız. Kaçtı onunla. Kimseye sormadan evlendiler. Şimdi gayet iyi bir durumları var. Zengin oldular. Babaları onları böyle gördükçe mutlu oluyorlar!.. Neyse, bırakalım bunu şimdi. Utancımın nereye kaçacağını bilemiyordum. “Ah, hayır!” dedim yüksek sesle. Onu söylemiyorum! Ortada oturanı sordum sana...” “Ha, ortadaki mi canım, karımdır...” Aramızda kalsın: Kadın değil, bir melekti sanki! Güzelliğini bakışlarımla içime sindire sindire tepeden tırnağa süzdüm onu... Arkadaşıma “Ömründe hiç budala gördün mü sen?” diye sordum. “Karşında duruyor işte. Başını uzatıyor sana: Acımadan uçur!” Güldü. Oyundan sonra tanıştırdı beni bayanlarla. Galiba anlatmıştı onlara, kerata... Durup durup gülüyorlardı çünkü. Doğrusunu söyleyeyim, ömrümde o akşamki kadar neşelendiğimi anımsamıyorum. İnsan bazen böyle potlar kırabiliyor işte Fomacığım! Ha-ha-ha!

Ama boşuna gülüyordu zavallı dayıcığım. İçtenlik dolu, neşeli bakışını odadakilerin üzerinde dolaştırması da bir şeye yaramadı: Anlattığı gülünç olaya karşılık bir ölüm sessizliği oldu. Foma Fomiç kederli bir sessizliğe gömülmüş, öyle oturuyordu. Ona bakan ötekiler de susuyorlardı. Yalnızca dayımın yiyeceği paparayı önceden sezinleyen Obnoskin hafiften gülümsüyordu. Dayım bozuldu, kulaklarına kadar kızardı. Foma'nın istediği de buydu.

Neden sonra, dayıma döndü, mağrur bir tavırla:

- Bitti mi? diye sordu.
- Bitti Fomacığım.
- Hoşunuza da gitti mi?

Zavallı dayım kederli:

- Nasıl yani, Fomacığım? diye sordu. Nasıl hoşuma gitti mi?
- Rahatladınız mı, demek istiyorum. Şurada dost dosta sürdürdüğümüz edebiyat sohbetimizi berbat etmeniz, sözümüzü

kesip basit gururunuzu böylece tatmin etmeniz hoşunuza gitti mi?

– Aman Foma, yeter artık! Sizleri biraz neşelendirmek istedim, sen de...

Foma Fomiç birden parladı:

– Neşelendirmek ha! diye bağırdı. Ama siz insanı neşelendiremez, ancak kederlendirirsiniz. Bizi neşelendirecekmiş! Hem biliyor musunuz, anlattığınız hikâye yakışık almaz bir hikâyeydi... Çirkindi demiyorum, kendiliğinden anlaşılıyor bu çünkü... Ender görülür bir duygu kabalığıyla, sırf hoşunuza gitme onuruna eremedi diye dürüst bir hanımefendiyi, bir insanın ruh temizliğini alaya aldığınızı anlattınız. Sonrada bizi gülmeye, yani kaba, çirkin bu davranışınızı beğenmeye zorlamak istediniz. Hem sadece bu evin sahibi olduğunuz için yaptınız bunu! Siz bilirsiniz albayım, kendinize dalkavuklar, çanak yalayıcılar, yaptıklarınızı beğenecek arkadaşlar bulabilirsiniz. Hatta uzak ülkelerden getirebilirsiniz. Böylece dalkavuklarınız daha çok olur. Dalkavuklarınız çoğaldıkça dürüstlük, açık yüreklilik, yüce gönüllülük azalacaktır kuşkusuz çevrenizde... Ama Foma Opiskin hiçbir zaman yaltakçınız, çanak yalayıcınız, dalkavuğunuz olmayacaktır! Başkasını bilmem ama, bunu kesin söyleyebilirim size!..

– Aman Foma! Anlamadın beni Fomacığım!

– Hayır albayım, sizi anlayalı çok oluyor, içinizi dışınızı biliyorum. Sınırsız bir gurur kemiriyor benliğinizi. Sizin için erişilmez olan ince zekâyı özeniyorsunuz, bu özentinizin ince zekâyı körelttiğinin farkında değilsiniz. Siz...

– Yeter Foma, Tanrı aşkına yeter artık! Bari yabancıların yanında böyle konuşma!..

– Evet, bütün bunlara tanık olmak doğrusu çok acı albayım. Tanık olup da susmak olanaksız. Yoksul bir insanım ben, annenizin yanında kalıyorum. Sesimi çıkarmazsam, size yaltaklandığımı sananlar olabilir. Ama ben, ağzı süt kokan üç kuruşluk bir çocuğun beni dalkavuğunuz sanmasını istemem! Odaya girdiğimden beri açık yürekliliğimi özellikle zorlamamın, hatta işi bilerek kabalığa vardırmamın nedeni belki de sırf sizin, beni bu duruma sokmak, dalkavuğunuz olduğum izleni-

mini yaratmak istemenizdir. Bana karşı aşırı kibirlisiniz albayım. Köleniz, dalkavuğunuz sanabilirler beni. Yabancıların yanında beni küçük düşürmek bir zevktir sizin için. Oysa sizinle eşit bir insanım ben, duyuyor musunuz? Her bakımdan eşitim sizinle. Belki de evinizde kalmakla ben onur veriyorum size, siz bana değil. Küçük görüldüyorum, bu nedenle övmek zorundayım kendimi... bundan doğal bir şey olamaz! Susamam, konuşmak zorundayım. Hemen karşı çıkınam gerekiyor size. Bu yüzden açık açık söylüyorum: Aşırı kıskanç bir insansınız! Söz gelimi biri içten, dostça bir sohbette farkına varmadan bilgisini, okumuşluğunu, ince zevkini öne çıkarsa canınız sıkılıyor, içiniz içinizi yiyor. "Ben de kendi bilgimi, ince zevkimi göstermeliyim!" Oysa izninizle sormak isterim: İnce zevk diye bir şey var mı sizde? İyiden, güzelden ancak –kullanacağım kaba deyim için bağışlayın beni albayım– eşeğin hoşaftan anladığı kadar anlarsınız! Kabul ediyorum, biraz sert, kaba oldu bu. Ama hiç değilse dürüstçe, haklı verilmiş bir yargıdır. Yaltakçılarınız söyleyemez size bunu albayım.

– Aman Foma!..

– Tutturmuşsunuz bir "Aman Foma!" Gerçeğin kuştüyü yatak olmadığını herkes bilir. Eh, pekâlâ, sonra konuşuruz bunu, şimdi izin verin, biraz da ben neşelendireyim buradakileri. Hep siz gösterecek değilsiniz ya kendinizi. Pavel Semyonoviç! Şu insan kılığında deniz canavarını gördünüz mü? Deminden beri onu gözlüyorum. Bakın: Yiyecekmiş gibi bakıyor bana. Canlı canlı yutmak istiyor beni sanki.

Gavrila'dan söz ediyordu. Yaşlı uşak kapının yanında dikiliyordu. Efendisini azarladıkları için üzgün olduğu belliydi. Canı sıkkın bakıyordu.

– Pavel Semyonoviç, ben de kısa bir oyunla biraz eğlendirmek istiyorum sizi. Hey sen, salak, buraya gel! Birazcık daha yaklaşmak lütfunda bulunur musunuz Gavrila İgnatiç! Pavel Semyonoviç, bu gördüğünüz Gavrila'dır. Kabalığı yüzünden ceza olarak Fransızca öğreniyor. Orfeus gibi, ben de buradaki insanlara ruh inceliği veriyorum. Yalnız Orfeus şarkılarıyla yapmıştır bunu, ben Fransızca ile yapıyorum. Evet, Fransızca

Mösyö Şamelon* –kendisine Mösyö Şamelon denince çok kı-
zıyor– biliyor musunuz dersinizi?

Gavrila başını önüne eğip:

– Ezberledim, diye karşılık verdi.

– Demek *parle - vu Franse?*

– *Vuy, mösyö, je le parl en ne...*

Neden, Fransızca konuşmaya çalışan Gavrila'nın acıklı gö-
rünümü müydü, yoksa Foma'nın herkesin gülmesini istediğini
herkes sezinlemişti de ondan mı, nedense, Gavrila ağzını açar
açmaz herkes katıla katıla gülmeye başlamıştı. General karısı
bile lütfencikten güldü. Anfisa Petrovna kendini kanepenin
arkalığına bırakmış, yelpazeyle yüzünü kapamış, o ince se-
siyle gülüyordu. Odadakileri en çok güldüren de, sınavın neye
döndüğünü görünce Gavrila'nın kendini tutamayıp yere tük-
ürmesi, öfkeyle "Bu yaşta bu durumlara düşmek de varmış
kaderde!" diye söylenmesi olmuştu.

Foma Fomiç şöyle bir doğruldu yerinde:

– Ne? Ne dedin? diye sordu. Kaba şeyler mi söylüyorsun
gene?

Gavrila ağırbaşlı:

– Hayır Foma Fomiç, dedi. Sözlerimde kabalık yok. Hem
benim gibi bir uşak, senin gibi doğuştan soylu bir beyin karşı-
sında kaba şey söyleyebilir mi? Yalnız, her insanda Tanrı'dan
bir parça vardır... Altmış üç yaşındayım. Babam, Pugaçof cana-
varını görmüştü. Dedemi, efendisi Matvey Nikitiç ile –ikisinin
de toprağı bol olsun– birlikte aynı akçakavak ağacına asmış
Pugaçof. Bu yüzden rahmetli beyim Afanasiya Matveiç babamı
öteki uşaklarından çok üstün tutmuş: Oda hizmetçisiydi baş
uşak olarak öldü. Foma Fomiç, gerçi bir köleyim ben, ama
ömrümde şimdiki kadar hakarete uğramadım!

Gavrila sözünü bitirince kollarını iki yana açtı, başını önüne
eğdi. Dayım endişeyle bakıyordu ona. Yüksek sesle:

– Yeter, yeter artık Gavrila, kes artık! dedi. Geçmişi karıştır-
ma şimdi! Kes!

(*) *Chamelon*: Deve yavrusu (Fransızca).

Foma'nın yüzü hafiften beyazlaşmıştı. Zoraki gülümseyerek, alçak sesle:

– Önemli değil, önemli değil, dedi. Bırakın döksün içini. Bütün bunlar sizin eserinizi zaten...

Gavrila, olağanüstü bir heyecanla sürdürüyordu konuşmasını:

– Her şeyi açık açık söyleyeceğim, hiçbir şeyi gizlemeyeceğim! İnsanın elini kolunu bağlayabilirsiniz, ama dilini bağlayamazsınız! Gerçi bir köleyim ben, ama yaptıklarınız gücüm gidiyor Foma Fomiç! Sana hizmet etmek, saygı göstermek her zaman için benim görevimdir. Çünkü bir köleyim. Köle olarak gelmişim dünyaya. Bana verilen her görevi istesem de istemesem de, kırbaç korkusuyla yerine getirmek zorundayım. Kitap yazıyorsun sen, canını sıkacak şeylerin senden uzak olmasına çalışmalıyım. Asıl görevim bu benim. Gereken bir şeyi seve seve yaparım. Ama bu yaştan sonra ecnebice havlamaya, başkalarının karşısında rezil olmaya gelince, canımı sıkıyor bu! Hizmetçiler bölümüne gitmeye yüzüm kalmadı: “Fransız!” diyorlar bana. Fransız aşağı, Fransız yukarı! Evet, Bay Foma Fomiç yalnız ben, bu aptal uşak söylemiyor artık sizin iyice azıttığınızı... aklı başında kimseler de aynı şeyi söylemeye başladılar. Beyimizin, karşınızda çocuktan farksız olduğunu, yeneral* oğlu olsanız, kendinizin de yeneralliğe yükselmenize belki pek az bir şey kalmış olsa bile, çok kötü ruhlu, yani içi kin ve nefret dolu gerçek bir şeytan gibi, kötü ruhlu bir insan olduğunuz söylüyorlar.

Gavrila söyleyeceğini söylemişti. Sevinçten uçacak gibi oluyordum. Foma Fomiç öfkeden beti benzi uçmuş, odayı dolduran kargaşanın ortasında oturuyordu. Gavrila'nın beklenmeyen saldırısından kendine gelememişti sanki henüz. Ne derece kızması gerektiğini düşünüyor gibiydi... Sonunda bir patlama oldu. Foma oturduğu sandalyeden ayağa fırladı, ciyak ciyak bağırırmaya başladı:

– Demek öyle! Bir uşak bana hakaret etme cüretini gösteriyor... bana! Bir baş kaldırmadır bu!

(*) General sözcüğünü yanlış söylüyor – ç.n.

Foma'nın arkasında general karısı fırladı yerinden, ellerini birbirine vurdu. Ortalık birbirine karışmıştı. Dayım koşmuş, suçlu Gavrila'yı iterek odadan çıkarmaya çalışıyordu.

General karısı bağıırıyordu:

– Zincire vurun onu, zincire! Yegorcuğum, hemen bugün kente, askere yolla onu! Yoksa hakkımı helal etmem sana. Ayaklarına zincir vurdur hemen, askere yolla onu!

Foma:

– Bir köle gibi! diye bağırdı. Bir Kaldeli! Hamlet! Bana hakaret etme cüretini gösterdi! Çizmemin toz bezi kadar değeri olmayan bir köle hakaret ediyor bana! Yüzüme karşı şeytan diyebilecek kadar küstahlaşıyor!

Olağanüstü bir kararlılıkla bir adım öne çıktım. Foma Fomiç'in gözlerinin içine bakarak:

– Doğrusunu isterseniz bu konuda Gavrila'nın görüşünü tam anlamıyla doğru buluyorum, katılıyorum onun görüşüne, dedim.

Heyecandan titriyordum.

Bu çıkışım Foma'yı çok şaşırtmıştı. İlk anda kulaklarına inanamamıştı sanki.

Ufak, kanlı gözleriyle yüzüme beni yiyecekmiş gibi bakarak, çılgın bir öfkeyle bu kez bana saldırdı. Avazı çıktığı kadar:

– Bir de sen mi çıktın? diye bağırdı. Kim oluyorsun sen?

Dayım perişan bir durumdaydı:

– Foma Fomiç... diye kekeleydi, Sergey'dir o, benim yeğenim...

Foma:

– Bilim adamı! diye bağırdı. Bilim adamı yeğeniniz bu demek? *Liberte, egalite, fraternité!** *Jurnal de deba.*** Hayır canım, saçmalıyorsun! Saksonya'ya gitmemiştir. Burası Petersburg değil, uyutamazsın bizi! Hem umurumda değil senin de deda'n. Sen de deda diye övünürsün ya, "Yo canım, zayıfsın daha!" deriz biz de sana. Bilim adamıymış! Senin bildiğinin yedi katını unuttum ben! İşte bu kadarlık bilim adamısın sen!

(*) *Liberté, égalité, fraternité*: Özgürlük, eşitlik, kardeşlik (Fransızca).

(**) *Journal des débats*: 1789-1944 arasında yayımlanmış bir Fransız gazetesi.

Tutmasaydılar, sanıyorum üzerime saldıracaktı, yumrukla-
maya başlayacaktı beni.

Şaşkın şaşkın çevreme bakınarak:

– Sarhoş bu adam, dedim.

Foma, kendisinininkine hiç benzemeyen bir sesle bağırılmaya
başladı:

– Kim? Ben mi? Ben mi sarhoşum?

– Evet siz!

– Sarhoş muyum?

– Evet sarhoşsun.

Bu kadarına dayanamadı artık Foma: Bir yerini kesiyorlar-
mış gibi bağırarak odadan dışarı attı kendini. General karısı
–görünüşe göre– bayılacak oldu, ama bir an düşününce, Foma
Fomiç'in peşinden koşmayı daha uygun buldu. Onun arkasın-
dan herkes, en arkadan da dayım koşarak gittiler. Kendime ge-
lip çevreme bakındığımda odada yalnızca Yejovikin'i gördüm.
Ellerini ovuşturarak gülümsüyordu. Sokulgan bir tavırla:

– Demin, bana Katolik papazlarını anlatacağınıza söz ver-
miştiniz, dedi.

Onun neden söz ettiğini anlamamıştım.

– Efendim? diye sordum.

– Demin söz vermiştiniz, Katolik papazlarını anlatacaktınız
bana... küçük bir hikâyeniz vardı...

Koşarak taraçaya çıktım, oradan bahçeye indim. Başım dö-
nüyordu...

VIII AŞK İLANI

Sinirlerim çok bozuk, on beş dakikadır dolaşıyordum bahçe-
de. Kendi kendime kızıyordum, şimdi ne yapacağımı düşünü-
yordum. Güneş batmak üzereydi. Loş bir yolun dönemecinde
ansızın Nastasya ile burun buruna geldim. Gözleri yaşlıydı,
elindeki mendille gözyaşlarını siliyordu.

– Sizi arıyordum, dedi.

Ben de sizi, diye karşılık verdim. Söyler misiniz: Tımarhane-
de miyim ben?

Nastasya gözlerimin içine dikkatli bakarak utangaç:

– Hiç de tımarhanede değilsiniz, dedi.

– Öyleyse, nedir bu olanlar? Tanrı aşkına bir akıl verin bana. Bir yol gösterin! Dayım nereye gitti? Onun yanına gidebilir miyim? Sizinle karşılaştığıma çok sevindim: Belki bir yol gösterebilirsiniz bana.

– Hayır, iyisi mi gitmeyin oraya. Ben de kaçtım yanlarından.

– Neredeler?

Nastasya sinirli:

– Kim bilir? diye mırıldandı. Bostana koşmuşlardır gene.

– Hangi bostana.

– Foma Fomiç geçen hafta, “Bu evde artık kalmak istemiyorum!” diye bağırırmaya başlamış, durup dururken bostana koşmuş, kulübeden küreği alıp evlekleri düzeltmeye koyulmuştu. Şaşırp kalmıştık: Delirdi mi acaba! diye düşünüyorduk. “İşte,” diyordu, “kimse yediğim ekmeği hak etmediğimi söyleyemez artık. Bunu söyleyemesinler diye toprak kazacak, yediğim ekmeğin karşılığını verecek, sonra da alıp başımı gideceğim. Sonunda ne duruma düşürdünüz beni, görüyorsunuz işte!” Ev halkı çevresini almış, ağlaşıyordu. Neredeyse ayaklarına kapanacaklardı. Küreği almaya çalışıyorlardı elinden, ama o toprağı küreklemeyi sürdürüyordu. Bütün şalgamları alt üst etti. Bir kez yüz verdiler, aynı şeyi şimdi gene yapar belki. Beklenir ondan.

Büyük bir öfke içinde, yüksek sesle:

– Siz de... siz de böylesine soğukkanlı anlatıyorsunuz bunu! dedim.

Nastasya yüzüme baktı, gözlerinin içi parlıyordu.

– Bağışlayın beni, dedim. Ne dediğimin farkında değilim! Bakın ne diyeceğim, buraya niçin geldiğimi biliyor musunuz?

Nastasya, kızardı.

– Ha... hayır, diye karşılık verdi.

Sevimli yüzünü can sıkıntısını andıran bir anlatım kaplamıştı.

– Kusuruma bakmayın, dedim. Şu anda sinirlerim çok bozuk, bu konuşmaya... özellikle sizinle, böyle başlamamam gerektiğini hissediyorum... Ama ne olursa olsun! Bence bu gibi durumlarda en iyisi açık yürekli olmaktır. Doğrusunu isterseniz... Yani söylemek istediğim şu ki... dayımın niyetinden haberiniz var mı? Sizinle evlenmemi istedi benden...

Nastasya birden kesti sözümü:

– Oh, ne saçma bir şey bu! diye haykırdı. Bana bundan söz etmeyin lütfen!

Genç kızın yüzü bir anda kıpkırmızı olmuştu.

Şaşırmıştım:

– Saçma mı? dedim. Ama mektup yazdı bana dayım.

Nastasya heyecanlanmıştı:

– Açıkça öyle mi yazdı size? diye sordu. Ah, ne biçim adam bu! Oysa yazmayacağına söz vermişti bana! Saçma bir şey bu, Tanrım ne saçma bir şey!

Ne söyleyeceğimi bilemiyordum:

– Bağışlayın, diye mırıldandım. Kabalık ettim belki, patavatsızlık ettim... ama içinde bulunduğumuz anın koşullarını düşünün! Çevrenizde kim bilir...

– Oh, Tanrı aşkına özür dilemeyin! İnanın, bunu duymak zaten ağır bir şey benim için... Hem birşeyler öğrenmek amacıyla ben de konuşmak istiyordum sizinle... Ah, ne can sıkıcı bir durum! Demek öyle yazdı size? En çok da bundan korkuyordum işte! Tanrım ne biçim bir insan bu! Demek siz de inandınız, soluğu burada aldınız... Çok gerekliydi sanki!

Can sıkıntısını gizlemiyordu Nastasya. Durumum hiç de iç açıcı değildi. Tam anlamıyla bozulmuş, mahcup olmuşum.

– Doğrusunu isterseniz, beklemiyordum böyle bir şey.. dedim. Böyle bir değişiklik... oysa ben tam tersini düşünüyordum...

Nastasya dudağını hafiften ısırarak biraz şakacı:

– Öyle düşünüyordunuz demek? dedi. Bakın ne diyeceğim, onun size yazdığı mektubu gösterir misin bana?

– Gösteririm elbette.

Nastasya yalvarımlı bir sesle –ama bu arada– güzel dudaklarında alaylı bir gülümseme de belirmişti:

– Ne olur kızmayın bana, gücenmeyin de, dedi. Zaten yetiyor üzüntüm!

Heyecanlı:

– Oh! Bir aptal sanmayın beni lütfen! diye haykırdım. Ama belki benim için bazı kötü şeyler anlatılmıştır size, kulağınız bükülmüştür! Demin içeride pot kırmamın üzerinizde kötü bir etkisi olmuştur belki? Ama hiç önemi yok onun, inanın yok. Şu anda karşınızda nasıl bir aptal durumunda olduğumu biliyorum. Alay etmeyin benimle lütfen! Ne söylediğimin farkında değilim... Bütün bunların nedeni, şu yere batasınca yirmi iki yaşında olmam!..

– Allah Allah! Ne çıkar bundan?

– Ne mi çıkar? Yirmi iki yaşında olan bir insanın alın yazısıdır bu. Benim de öyle. Söz gelimi, demin odanın ortasına atlayışımı gördünüz, şimdi de karşınızda düştüğüm durumu görüyorsunuz... Tanrı'nın belası bir yaş bu!

Nastasya gülmesini güçlkle tutarak:

– Oh, hayır, hayır! diye karşılık verdi. Sizin iyi, zeki bir insan olduğunuzdan kuşkum yok. İnanın içtenim bunu söylerken! Ama... bir kusurunuz var, aşırı gururlusunuz. Zamanla geçer ama...

– Ben gerektiği kadar gururlu olduğumu sanıyorum.

– Yo, hayır. Demin bozuldunuz, ne yapacağınızı şaşırdınız. Nedeni neydi bozulmanızın? Odaya girerken ayağınız takıldı! Size bunca iyiliği dokunmuş yüce gönüllü dayınızı gülünç duruma düşürmeye ne hakkınız vardı? Kendiniz gülünç duruma düşmüşken, bu durumdan kurtulmayı, kendi gülünç durumunuza dayınızı düşürmeyi neden istediniz? Kötü, çirkin bir şeydi yaptığınız! Sizin adınıza övünülecek bir davranış değildi. Doğrusunu isterseniz, o anda tiksindim sizden! Böyle işte!

– Haklısınız! Aptallık ettim! Dahası var, alçakça davrandım! Gözünüzden kaçmadı bu... cezamı da çektim! Azarlayın beni, alay edin benimle, ama dinleyin bir dakika. Sonunda düşüncenizi değiştirirsiniz belki... (Tuhaf bir duygu heyecanlandırıyordu beni.) Öylesine az tanıyorsunuz ki beni, sonra, daha yakından tanıyınca... belki...

Nastasya gözle görülür bir sabırsızlıkla:

– Ne olur bırakalım bu konuyu! diye haykırdı.

– Peki, peki, bırakalım! Ama... nerede görebilirim sizi?

– Nasıl nerede?

– Birbirimize son sözü söylemiş olamayız Nastasya Yevgrafovna! Bir randevu verin bana, hiç değilse bugün... Ama akşam oldu zaten, hava kararıyor. Bu durumda mümkünse yarın sabah erken. Beni erkenden uyandırmalarını söylerim. Bakın ne diyeceğim, büyük havuzun yanında bir kameriye var. Anımsıyorum, yolu da biliyorum. Çocukluğum burada geçti, biliyorsunuz.

– Randevu mu? Peki ama niçin? Randevu vermeden de konuşuyoruz ya şu anda...

– Ama şimdilik bir şey bilmiyorum Nastasya Yevgrafovna. Önce, her şeyi dayımdan öğreneceğim. Öyle ya, her şeyi anlatmak zorundadır bana, o zaman belki çok önemli bazı şeyler söylerim size...

Nastasya:

– Hayır, hayır! diye haykırdı. İstemez, istemez! Her şeyi, bir daha hiç sözünü etmememiz için hemen şimdi bitirelim. Kameriye de boşuna gitmeyin: İnanın gelmeyeceğim. Lütfen bu saçma düşünceyi de bütünüyle çıkarıp atın kafanızdan. İsrarla diliyorum bunu sizden...

Dayanılmaz bir can sıkıntısı doldurmuştu içimi. Yüksek sesle:

– Öyleyse delilik dayımın bu yaptığı! dedim. Bu durumda ne diye çağırdı beni buraya?... Duyuyor musunuz, nedir bu gürültü?

Evin yakınındaydık. Açık pencerelerden çığlıklar, acayip birtakım bağırımlar geliyordu.

Nastasya'nın yüzü bembeyaz oldu:

– Aman Tanrım! dedi. Gene! İçime doğmuştu zaten!

– İçinize mi doğmuştu? Nastasya Yevgrafovna, bir soru daha sormama izin verin. Buna en küçük bir hakkım yok kuşkusuz, ama herkesin iyiliği için bu son soruyu sormaya karar verdim size. Söyler misiniz –inanın aramızda kalacaktır bu– söyler misiniz: Dayım size âşık mı?

Öfkeden kıpkırmızı oldu Nastasya:

– Ah! diye haykırdı. Lütfen çıkarıp atın bu saçma düşüncayı kafanızdan! Demek siz de böyle düşünüyorsunuz! (Acı acı gülümsedi.) Âşık olsaydı sizinle evlendirmek ister miydi beni? Hem nereden çıkardınız bunu, nereden? Durumu hâlâ anlayamadınız mı? Şu bağırımları duyuyor musunuz?

– Bu... bu Foma Fomiç olsa gerek...

– Elbette Foma Fomiç. Benden söz ediyorlar. Çünkü sizin aklınızdaki saçma düşünce onların kafasında da var. Onlar da dayınızın bana âşık olduğundan kuşku ediyorlar. Yoksul, değersiz bir kız olduğum için, beni lekelemek önemli bir şey sayılamayacağı için –onlar dayınızı başka bir kızla evlendirmek istediklerinden– tehlikeyi göz önünde bulundurarak, dayınızın beni kovmasını, evime, babamın yanına yollamasını istiyorlar. Oysa ona bundan söz ettikleri zaman hemen parlıyor. Foma Fomiç'i bile görmüyor gözü. Şimdi de bundan söz ediyorlar işte. Hissediyorum bundan söz ettiklerini.

– Hepsi gerçek öyleyse! Şu Tatyana ile yüzde yüz evlenecek dayım demek?

– Hangi Tatyana ile?

– Şu alıkla...

– Hiç de alık değildir o! İyi yürekli bir kızdır. Böyle konuşmaya hakkınız yok! Soylu, birçok kimseninkinden soylu bir yüreği vardır. Mutsuz olmasının suçu onun değil!

– Bağışlayın. Turalım ki bu konuda haklısınız. Peki ama asıl konuda yanılmış olamaz mısınız? Söyler misiniz öyleyse, babanıza iyi davrandıklarını gördüm, bu nasıl oluyor? Size söylediğiniz kadar kızıyorlarsa, bu evden kovulmanızı istiyorlarsa, babanıza da kızmaları, ona kötü davranmaları gerekmez mi?

– Babamın benim için neler yaptığının farkında değilmiş gibi konuşuyorsunuz? Onların karşısında soytarılık ediyor babam! Foma Fomiç'in gözüne girmeyi başardığı için izin veriyorlar buraya gelmesine. Foma Fomiç de, bir zamanlar kendisi soytarı olduğu için, şimdi kendisinin soytarısı olmasından hoşlanıyor. Gururunu okşuyor bu. Babamın bunu kim için yaptığını sanıyorsunuz? Benim için, yalnızca benim için yapı-

yor bunu. Onun gereksinimi yok böyle şeylere. Kendisi için hiç kimsenin önünde eğilmez. Bazı kimseler onu pek gülünç bulabilirler. Aslında değerli, dünyanın en değerli insanıdır! Nedense benim için en iyisinin bu evde kalmak olduğunu sanıyor. Ama inanın, burada aldığım ücret yüksek olduğu için düşünmüyor böyle. Ne var ki, yanıldığına inandırdım onu artık. Kesin bir dille yazdım ona durumu. Beni almaya geldi. Bıçak kemiğe dayanırsa –sanıyorum yarına kadar iş oraya varacaktır– çünkü iyice azıttılar artık... çiğ çiğ yemek istiyorlar beni. Şu anda orada benden söz ettiklerini biliyorum. Benim yüzümden eziyet ediyorlar ona. Perişan edecekler onu! Benim için bir babadır o! Duyuyor musunuz, öz babamdan bile ileridir benim için. Sonuna kadar beklemek istemiyorum. Yarın gideceğim, yarın! Kim bilir, ben gidersem onun Tatyana Ivanovna ile evlenmesini bir zaman için ertelerler belki... Her şeyi biliyorsunuz artık. Bunu ona da anlattım. Onunla konuşamıyorum bile artık: Adım adım izliyorlar bizi. Özellikle şu Perepelitsina... Benim için üzülmemesini söyleyin ona. Burada çektiklerinin nedeni olmaktansa kuru ekmek yemeye, babamın kulübesinde yaşamaya razı olduğumu söyleyin... Yoksul bir insanım ben, yoksul bir insan gibi de yaşamam gerekir. Aman Tanrım, bu ne gürültü! Nasıl bağıryorlar! Ne oluyor orada acaba? Hayır, ne olursa olsun, hemen şimdi gideceğim oraya! Ne pahasına olursa olsun, her şeyi yüzlerine karşı haykıracağım! Bunu yapmak zorundayım. Hoşçakalın.

Koşarak gitti. Olduğum yerde kalakalmıştım. Biraz önce oynadığım rolün gülünçlüğü hissediyordum. Bunun sonunun nereye varacağını kestiremiyordum. Zavallı kıza acıyordum. Dayım için üzülüyordum. Birden Gavril'a'yı yanımda gördüm. Küçük defteri hâlâ elindeydi.

Keder dolu bir sesle:

– Dayınızın yanına buyurunuz! dedi.

Birden toparlandım:

– Dayımın yanına mı? Nerede dayım? Ne yapıyor şu anda?

– Çay odasında. Demin çay içtiğiniz odada efendim.

– Yanında kim var?

– Yalnızlar. Sizi bekliyorlar.

– Kimi? Beni mi?

Gavrila:

– Foma Fomiç'i çağırttılar, dedi.

Derin bir göğüs geçirdikten sonra ekledi:

– Güzel günlerimiz geride kaldı efendim!..

– Foma Fomiç'i mi çağırttı? Hım! Ötekiler neredeler? Hanımefendi nerede?

– Kendi odasındalar. Bayıldılar, şimdi de kendilerinde değiller, durmadan ağlıyorlar.

Gavrila ile konuşa konuşa taraçaya gelmiştik. Hava iyice kararmıştı. Gerçekten de, Foma Fomiç ile çatıştığım odada yalnızdı dayım. Geniş adımlarla bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Masalarda mumlar yanıyordu. Dayım, beni görünce koştu. Kollarımdan tutup sıktı. Yüzünde renk kalmamıştı, sık sık soluyordu. Elleri titriyor, bir sinir ürpertisi arada bütün bedeninde dolaşıyordu.

IX

EKSELANSLARI

Dayım acıklı bir yarım fısıltıyla:

– Dostum! dedi. Her şey bitti artık, her şey karara bağlandı!

– Dayıcığım, dedim, birtakım bağrıışmalar duydum.

– Bağrıışmalar, evet canım bağrıışmalar. Çok bağırılıp çağırıldı! Annem baygın yatıyor. Evin içinde her şey alt üst. Ama verdim kararımı, bunda direteceğim de. Artık hiç kimseden korkmuyorum Sergeyciğim. Onlara benim de bir kişiliğimin olduğunu göstermek istiyorum, göstereceğim de! Seni de, bunu onlara göstermeme yardım edesin diye çağırttım zaten... Yüreğim paramparça Sergeyciğim... ama çok sert davranmam gerekiyor, bunu yapmak zorundayım. Haktanırlık acımasızdır!

– Ne oldu, dayıcığım?

Dayım kararlı:

– Foma'dan ayrılıyorum, dedi.

Heyecanla:

– Dayıcığım! diye haykırdım. Bundan daha iyi bir karar veremezsiniz! Kararınızı uygulamanızda birazcık olsun yardım dokunabilecekse... her zaman güvenebilirsiniz bana.

– Teşekkür ederim canım, teşekkür ederim! Karar verilmiştir artık! Foma'yı bekliyorum. Adam yollayıp çağırttım onu. Ya o, ya ben! Ayrılmak zorundayız. Ya yarın Foma çıkar gider bu evden ya da –yemin ediyorum– her şeyi bırakır, yeniden orduya dönerim! Hafif süvariye hemen kabul ederler beni, bir taburun başına geçirirler... Değişmeli artık bu durum! Her şey yenilenmeli!

Gavrila'ya döndü dayım, büyük bir öfkeyle bağırdı:

– Nedir o elindeki, Fransızca defteri mi? At onu! Yak, ayağının altına alıp çigne, yırt! Senin efendinim ben, emrediyorum sana, bundan böyle Fransızca çalışmayacaksın! Sözümü dinlememek elinde değildir, cesaret de edemezsin buna. Çünkü efendin Foma Fomiç değil, benim!

Gavrila:

– Tanrıma şükürler olsun! diye mırıldandı.

İşin şakaya gelir yanı olmadığı belliydi.

Dayım duygulu:

– Dostum! diye sürdürdü konuşmasını. Olmayacak bir şey istiyorlar benden! Sen yargılayacaksın beni. Benimle onun arasında hakemlik edeceksin. Benden ne istediklerini bilmiyorsun sen, bilmiyorsun. Sonunda açıkça istedikleri bunu benden!.. Ama insan sevgisine, soyluluğa, onura ters düşen bir şey bu... Her şeyi anlatacağım sana, ama önce...

Dayımın sözünü bağıarak kestim:

– Her şeyi biliyorum dayıcığım! Tahmin ediyorum... Demin Nastasya Yevgrafovna ile konuştum.

Dayım, korkmuş gibi, telaşlı kesti sözümü:

– Dostum, şimdi hiç söz etmeyelim bundan, hiç! Sonra her şeyi anlatacağım sana, ama şimdilik...

Odaya giren Vidoplyasof'a bağırdı:

– Ne oldu, Foma Fomiç nerede?

Vidoplyasof, Foma Fomiç'in "buraya gelmek istemedikleri,

böyle çağırılmaları kaba buldukları, Foma Fomiç'i bunun çok gücendirdiği" haberiyle gelmişti.

Dayım ayaklarını yere vurarak:

– Getirin onu buraya! Sürüyerek getirin! Çabuk buraya getirin onu! Zorla getirin! diye bağırımaya başladı.

Efendisini o güne dek böylesine öfkeli görmemiş Vidoplyasof korkuyla geri geri çekildi. Şaşırmıştım.

“Dayım yaradılışında bir insan böylesine kızdığına, böylesine kesin kararlı olduğuna göre ortada çok önemli bir durum var demektir,” diye geçirdim içimden.

Dayım –kendi kendiyile cenkleşiyormuş gibi– konuşmadan birkaç dakika dolaştı odanın içinde.

Sonunda Gavril'a döndü:

– Neyse, defteri yırtma sen gene, dedi. Biraz bekle, hem sen de burada ol: İşimize yararsın belki.

Bana döndü:

– Dostum! diye ekledi. Biraz fazla bağırdım galiba. İnsan her şeyi ağırbaşlılıkla, erkekçe, ama bağırp çağırmadan, başkalarını incitmeden yapmalı. Özellikle kırıcı olmamaya dikkat etmeli. Bak ne diyeceğim sana Sergeyciğim: Sen dışarı çıksan daha iyi olmaz mıydı acaba? Senin bir işin yok burada. Sonra ben kendim anlatacağım sana her şeyi... ha? Ne dersin? Benim hatırım için yap bunu lütfen!

Dayımın gözlerinin içine bakarak:

– Korkuyor musunuz dayıcığım? dedim. Pişman mısınız?

Dayım bir kat daha heyecanlı:

– Hayır, hayır, pişman değilim dostum! diye haykırdı. Artık hiçbir şeyden korkmuyorum. Kesin karar verdim, çok kesin! Benden ne istediklerini bilmiyorsun, tahmin de edemezsin! Kabul edebilir miydim böyle bir şeyi? Evet, kanıtlayacağım onlara! Baş kaldırdım bir kez kanıtlayacağım! Bir gün bunu kanıtlamak zorundaydım zaten! Ama biliyor musun dostum, seni buraya çağırdığıma pişmanım: Senin burada bulunman, nasıl söylemeli, onun küçülmesine tanık olman Foma'ya ağır gelecektir belki. Anlayacağın gibi, onu bu evden kibarca, yani gururunu incitmeden yolcu etmek istiyorum. Bunu, onun gu-

rurunu incitmeyeceğimi ben söylüyorum kuşkusuz. Gelgelelim kazın ayağı hiç de öyle değil kardeşçâğızım. Tatlı tatlı istediğin kadar dil dök, gene güceniyor. İyi bir öğrenim görmemiş, kaba insanın biriyim. Kafasızlığımdan belki de, ipe sapa gelmez öyle şeyler söylüyorum ki, sonunda kendim de şaşıyorum. Ne de olsa çok iyiliği dokundu bana onun... Hadi sen dışarı çık dostum... Ama getiriyorlar onu işte, getiriyorlar! Yalvarırım dışarı çık Sergeyciğim! Sonra her şeyi anlatacağım sana. Git, Tanrı aşkına git!

Dayım beni taraçaya çıkardığı anda Foma girdi odaya. Ama gizlemeyeceğim: Bahçeye inmedim. Hayli karanlık taraçada –bu yüzden, odadakiler göremezlerdi beni– kalmaya karar verdim. İçeride konuşulanları dinleyecektim!

Bu davranışımı temize çıkarmaya çalışmayacağım. Ama şu kadarını cesaretle söyleyebilirim: Taraçada yarım saat –hem de sabrımı yitirmeden– durmakla Hristiyanlık uğruna çile çeken azizlerinkine benzer bir kahramanlık yaptığım kanısındayım. Olduğum yerden içeride konuşulanları rahatlıkla duyduğum gibi, içeriyi çok iyi görebiliyordum da: Kapı camdı. Şimdi lütfen Foma Fomiç'i, gelmek istemezse zor kullanarak getirileceği kendisine bildirilip gelmesi emredilen Foma Fomiç'i getirin gözünüzün önüne.

Odaya girerken avazı çıktığıınca bağıırıyordu:

– Yanlış duymadım ya albayım, zorla getirilmemi buyurmuşsunuz? Yanlış iletilmedi ya bana?

Dayım cesaretli:

– Yanlış değil Foma, yanlış değil, diye karşılık verdi. Ama sakın ol... Otur şuraya, seninle ciddi ciddi, dostça, kardeşçe konuşalım. Hadi otur Foma.

Foma Fomiç mağrur bir tavırla oturdu koltuğa. Dayım besbelli, konuşmaya nereden başlayacağı üzerine bir karar vermekte güçlük çekerek, düzensiz, çabuk adımlarla odanın içinde dolaşıyordu.

– Evet, özellikle kardeşçe, diye yineledi. Anlarsın beni Foma, küçük değilsin. Ben de çocuk değilim, yani ikimiz de yaşımızı başımızı almış kimseleriz... Him! Biliyor musun Foma,

birkaç noktada anlaşıyoruz seninle... Evet, özellikle birkaç noktada. Bu nedenle, ayrılacak daha iyi olmaz mı acaba, kardeşim? Senin soylu bir insan olduğunu, benim iyiliğimi istediğini biliyorum, bu yüzden de... Neyse canım, kısa keselim! Fomacığım, senin dostunum ben, öyle de kalacağıma kutsal her şeyimin üzerine yemin ederim! Al sana 15.000 gümüş ruble. Varım yoğun bu, son kapağına kadar topladım bütün paramı. Adamlarımda olan parayı da aldım. İçin rahat olarak al bu parayı! Para sıkıntısı çekmemeni sağlamak benim için bir görev, hatta zorunluluktur. Paranın hemen hepsi tahvildir, nakit az var. Gönlün rahat olarak al! Borcun yok bana, çünkü benim için yaptıklarını ödemek gücünde hiçbir zaman olamayacağım. Şimdi en önemli noktada görüşlerimiz ayrı, ama hissediyorum bunu, evet, evet hissediyorum. Yarın ya da öbür gün... olmazsa sen uygun bulduğun zaman... ayrılırız. Bizim küçük kentimize gidiver Foma, topu topu on verstadır buradan. Kili-senin arkasında, hemen birinci sokakta, yeşil panjurlu küçük bir ev var. Ölen papazın dul karısının evi. Çok şirin bir evdir doğrusu, sanki senin için yapılmış... Kadın satıyor onu. Bu verdiğim paranın dışında o evi de satın alırım sana. Oraya, yakınımıza yerleş. Edebiyatla, bilimlerle ilgilen: Ünün hemen yayılır çevreye... Kentin memurları çok iyi, soylu, dürüst kimselerdir. Başpapaz çok okumuştur. Bayramlarda bize konuk gelersin. Cennette gibi yaşar gideriz!.. İster misin?

“Foma’yı hangi koşullar altında kovuyorlar!” diye geçirdim içimden. “Dayım ona para vereceğini sakladı benden.”

Uzun süren derin bir sessizlik oldu. Foma, şaşkına dönmüş gibi, koltuğunda oturuyordu. Kıpırdamadan dayıma bakıyordu. Bu sessizlikle bu bakışın dayımı rahatsız ettiği, sıkıldığı belliydi.

Neden sonra Foma Fomiç yapmacık, ölgün bir sesle:

– Para! diye mırıldandı. Nerede, nerede bu para? Getirin bana bu parayı, çabuk getirin!

– İşte Fomacığım: Bütün param bu. Tam on beş bin, başka param yok. Gördüğün gibi, tahvil de var, nakit de... bak!

Foma uysal bir tavırla:

– Gavril! dedi. Al senin olsun bu para, işine yarar, ihtiyar...

Ama oturduğu koltuktan ayağa fırladı birden, kulak tırmalayan bir sesle bağırmaya başladı:

– Ama hayır! Hayır! Bu parayı önce bana ver Gavril! Ver onu bana! Ver! Bu milyonları bana ver! Onları ayaklarımın altında ezmem için bana ver onları! Yırtıp paramparça etmem, üzerlerine tükürmem, yere çalmam, çamura bulamam için bana ver onları! Bana para veriyorlar, bana! Bu evden çıkıp gitmem için parayla satın almak istiyorlar beni. Düş görmüyorum ya? Bu derece küçük düşen ben miyim? İşte, işte milyonlarınız! Bakın: İşte, işte, işte, işte! .. Foma Opiskin böyledir işte albayım, daha tanıyamamışsınız onu!

Foma Fomiç elindeki para destesini odanın içinde her yana savuruyordu. Yalnız, dikkatimi çeken bir nokta vardı: Övündüğü gibi yırtınıyordu, yere atıp ayaklarının altında ezmiyordu paraları... birazcık buruşturuyordu –o da büyük bir dikkatle– o kadar... Gavril atılıp, daha sonra Foma odadan çıkınca götürüp efendisine vermek üzere toplamaya koyuldu paraları.

Foma'nın bu davranışı dayımı şaşkına çevirmişti. Şimdi o kıpırdamadan, şaşkın duruyordu Foma'nın karşısında. Ağzı açık, anlamsız anlamsız bakıyordu yüzüne. Bu arada Foma yeniden koltuğuna yerleşmiş, anlatılmaz bir heyecan içindeymiş gibi oflayıp pofluyordu.

Dayım neden sonra kendine gelip:

– Yüce bir insansın sen Foma! diye haykırdı. İnsanların en soylususun!

Foma ölgün bir sesle, ama olağanüstü mağrur bir tavırla:

– Biliyorum, dedi.

– Foma, bağışla beni! Alçaklık ettim Fomacığım!

Foma doğruladı dayımı:

– Evet, alçaklık ettiniz.

Dayım heyecanlı sürdürüyordu konuşmasını:

– Foma! Senin soyluluğun değil beni şaşırtan. Bu koşullarla sana para önerecek kadar alçak, kaba, kör nasıl olabildiğime şaşıyorum. Ama bir şeyde yanıldın Fomacığım: Amacım parayla satın almak değildi seni, bu evden gidesin diye verme-

dim sana bu parayı. Benden ayrılınca eksiklik çekmeyesin, senin de paran olsun istemiştım, hepsi o. Yemin ederim öyle! Önünde yere diz çöküp özür dilemeye hazırım senden Foma, yere diz çöküp... istersen şimdi, şu anda diz çökerim önünde... yeter ki iste...

– Önümde diz çökmenizin gereği yok albayım!..

– Ama... Ah Tanrım! Hak versene bana Foma: Heyecanlıydım, canım sıkılmıştı, kendimde değildim... Ama söyle, yaptığım bu kabalığı nasıl, neyle bağışlatabilirim? Yol göster bana, söyle...

– Hiçbir şeyle albayım! Şundan da kuşkunuz olmasın, yarın çıkıp gideceğim bu evden, bir daha dönmemek üzere gideceğim.

Foma yavaş yavaş doğrulmaya başladı oturduğu koltuktan. Dayım dehşet içinde koştu, onu gene oturtmaya çalıştı:

– Hayır Foma, gitmeyeceksin, inan gitmeyeceksin! diye bağıırıyordu. Gitmeyi falan çıkar aklından! Yoksa dünyanın öbür ucuna gitsen gelirim seninle, beni bağışlayana dek peşinde dolaşırım... Yemin ederim, yaparım bunu Foma!

Foma:

– Sizi bağışlamak mı? dedi. Suçlu musunuz ki? Bana karşı işlediğiniz suçu anlayabiliyor musunuz? Bana burada bir lokma ekmek yedirmenizin de şimdi, bana karşı işlediğiniz bir suç olduğunu anlayabiliyor musunuz? Evinizde ağzıma koyduğum her lokma ekmeği bir anda zehir ettiğinizi de anlayabiliyor musunuz? Boğazımdan geçen her lokmayı başıma kaktınız şu anda. Evinizde bir köle kadar, bir uşak kadar, cilalı çizmelerinizi sildiğiniz paçavra kadar değerim olduğunu gösterdiniz bana! Oysa sağlığımdan, evinizde bir dost, bir kardeş gibi yaşayıp gittiğimi sanıyordum!.. Beni bu kardeşliğe o yılan dili-nizle inandıran siz değil miydiniz, siz değil miydiniz? Aptal gibi düştüğüm bu ağı gizli gizli niçin ördünüz? Şimdi kendi eli-nizle beni içine ittiğiniz bu kurt kapanını niçin kazdınız karanlıkta? Niçin şimdiye dek indirmediğiniz kafama bu tokmağı, bir anda bitirmediğiniz işimi? Niçin ta başta, yumurta vermiyor diye kafası uçurulan bir horoz gibi uçurmadınız kafamı? Evet, bir horoz gibi! Bu benzetme üzerinde duruyorum albayım.

Gerçi taşra yaşantısından alınmadır, üstelik günümüzün basit edebiyatını andırıyor ya, suçlamalarınızın anlamsızlığını çok iyi anlattığı için duruyorum üzerinde bu benzetmenin. Çünkü ben de size karşı, yumurta yapmadığı için aklı az sahibinin gazabına uğrayan şu hayal ürünü horozun, sahibine karşı suçlu olduğu kadar suçluyum! Insaflı olun albayım! İnsan dostuna ya da kardeşine borcunu parayla mı öder... hem de niçin? Önemli olan da bu “niçin”dir. “Gel benim sevgili kardeşim, borçluyum sana: Hatta hayatımı kurtardın benim, al sana birkaç Yuda gümüşü,* ama bir daha gözüme gözükmel!” Ne saflık bu! Ne kadar kaba davrandınız bana karşı, görüyorsunuz! Altınlarınızda gözüm olduğunu sanıyordunuz. Oysa tek istediğim sizin mutluluğunuzdu. Ah, paramparça ettiniz yüreğimi! En soylu duygularımla, bir çocuğun çelik çomak oynadığı gibi oynadınız! Çoktandır bekliyordum bunu albayım. Ekmeğinizin öteden beri boğazımda düğümlenmesinin nedeni de buydu işte! Kuştüyü yataklarınız bu yüzden batıyordu bana. Rahat uyumama engel oluyorlardı! Şekerinizin, şekerlemelerinizin ağzımı zehir gibi yakmasının nedeni de buydu! Hayır albayım! Yalnız başınıza yaşayın siz, varın mutlu olun. Foma’yı da bırakın. Torbası sırtında, hüznü dolu kendi yolunda gitsin... Böyle olacak zaten albayım!

Dayım iyice bitmişti:

– Hayır Fomacığım, hayır! diye inledi. Öyle olmayacak, olmaz öyle!

– Evet albayım, evet! Özellikle öyle olacak, çünkü başka türlü olamaz. Yarın ayrılıyorum evinizden. Milyonlarınızı önüme serseniz, yolumu, Moskova’ya dek geçeceğim bütün yolları banknotlarınızla döşerseniz... olanca gururumla, küçümseyerek geçerim banknotlarınızın üzerinden. Albayım, şu gördüğünüz ayaklar çiğner geçer hepsini, ezer, çamura bular... Foma Opiskin’in karnının doymasına onun ruh soyluluğu yeter! Söyleyeceğim, size anlatmak istediğim buydu işte! Hoşça-kalın albayım! Hoş-ça-ka-lın albayım!..

(*) İsa’nın müritlerinden Yuda İskariot, otuz gümüşe İsa’yı ele vermişti – ç.n.

Foma gene koltuğundan kalkacak oldu.

Dayım yalvarmaklı:

– Bağışla beni Foma, bağışla! Unut olanları!.. dedi.

– “Bağışla!” Benim bağışlamam gerekli mi sizin için? Neyse, tutalım ki bağışladım sizi: Hıristiyanım ben. Bağışlamamak elimde değildir. Daha şimdiden hemen hemen bağışlamış gibiyim zaten. Ama kendiniz karar verin: Evinizde artık bir dakikacık olsun kalmam, sağduyuyla da ruh soyluluğuyla da bağdaşır mı hiç? Öyle ya, kovdunuz beni!

– Bağdaşır, bağdaşır Fomacığım! Inan bağdaşır!

– Bağdaşır mı? Peki şu anda sizinle ben eşit iki insan mıyız? Deyim yerindeyse, benim, ruh soyluluğumla sizi ezdiğimin, sizin de aşağılık davranışınızla kendi kendinizi ezdiğinizin farkında değil misiniz? Siz ezilmiş, paramparça olmuş bir durumdasınız, oysa ben sapasağlamım, daha da yüceldim. Eşitlik neresinde bunun? Aralarında böylesine bir uçurum bulunan iki insan dost olabilirler mi? Bunu (sizin belki de sandığınız gibi), karşınızda gurur duyarak, kendimi büyük görerek değil, acıdan yüreğim sızlayarak söylüyorum.

– Ama benim de yüreğim sızlıyor Foma, inan ki sızlıyor...

Foma konuşmasını sürdürüyordu:

– Hem kim bunu bana yapan? (Sesi yumuşamıştı Foma'nın.) Onun için çok geceler derin düşüncelere dalıp sabahlara dek gözümü kırpmadığım insan yapıyor bunu bana! Böyle geceler kaç kez yatağımdan kalkmış, mumu yakıp kendi kendime şöyle demişimdir: “Sana güvenerek rahat uyuyor o şimdi. Sen uyuma Foma. Onun için uyanık dur. Bakarsın bu adamın iyiliği için yeni bir düşünce gelir aklına.” Uykusuz geçirdiği geceler böyle şeyler düşünüyordu işte Foma, albayım! Albay da borcunu böyle ödedi! Hadi yeter artık, yeter...

– Ama senin dostluğunu yeniden kazanacağım ben Fomacığım, inan kazanacağım!

– Kazanacak mısınız? Kesin nasıl söyleyebiliyorsunuz bunu? Bir Hıristiyan olarak, bağışlayacağım sizi kuşkusuz. Seveceğim bile. Ancak bir insan, hem soylu bir insan olarak da –elimde olmadan– küçük göreceğim sizi. Ahlak adına yapma-

liyım bunu, yapmak zorundayım. Çünkü –gene söylüyorum– gururunuzu beş paralık ettiniz. Bense davranışların en soylusunda bulundum. Ee, sizinkilerden hangisi böyle bir şey yaptı şimdiye dek? Şu yoksul, herkesin küçük gördüğü Foma’nın, yüceliğe olan tutkusundan elinin tersiyle ittiği böylesine çok, sayılamayacak kadar çok parayı hangisi geri çevirirdi? Evet albayım, bana yaklaşılabilmemiz için birkaç kahramanlık yapmalısınız. Böyle kahramanlıkları da, bana –denginizmişim gibi– siz bile diyemeyeceğiniz zaman başarabilirsiniz! Oysa siz bana –uşağınızmışım gibi– sen diyorsunuz, öyle değil mi?..

Dayım:

– Ama Fomacığım, ben sana dostluğumdan sen diyordum! diye bağırdı. Bundan hoşlanmadığını bilmiyordum vallahi! Aman Tanrım! Bilseydim, hiç...

Foma kesti dayımın sözünü:

– Bir generalmişim gibi bana “ekselansları” demenizi dilediğimde en küçük bir önemi olmayan bu ufacak dileğimi yerine getiremeyen, daha doğrusu getirmek istemeyen siz mi?..

– Ama kabul et Fomacığım, büyük bir suç olurdu bu.

– Büyük bir suçmuş! Hangi kitaptan ezberlemişseniz ezberlemişsiniz bunu, papağan gibi yineleyip duruyorsunuz! Ama bana “ekselansları” demeyi reddetmekle beni küçük düşürdüğünüzün, gururumla oynadığınızın farkında mısınız? Bunu niçin istediğimi anlamadan, tımarhaneye tıklınası gereken şımarık bir aptal durumuna düşürdünüz beni! Bana ekselansları denmesini istersem, bunun gülünç bir şey olacağını ben bilmiyor muyum sanıyorsunuz? Erdemle süslü olmadıktan sonra zaten hiç değeri olmayan bu rütbeleri küçük gören ben durup dururken nasıl isteyebilirim böyle bir şeyi? Erdemi olmadıktan sonra milyon verseler istemem general rütbesini. Dahası var, beni akılsız bir insan sandınız! İyiliğiniz için gururumu ayaklar altına aldım, sizin, evet sizin ve bilim adamlarınızın beni bir akılsız sanmanıza göz yumdum! Sırf kafanızın içini aydınlatmak, ahlak anlayışınızı geliştirmek, benliğinize yeni düşüncelerin ışığını tutmak için sizden bana “ekselansları” demenizi istemeye karar verdim. Bir daha generalleri yeryüzü-

nün en yüce insanları olarak görmeyesiniz istiyordum. Yüce gönüllülüğü olmadıktan sonra rütbenin bir hiç olduğunu, belki hemen yakınınızda erdemle parlayan insanlar bulunabilecekken, generallerinizin gelişine böylesine sevinmenizin gereksiz olduğunu size göstermek istiyordum! Ama albaylığınızla bana karşı şimdiye dek öylesine kibirlenmiştiniz ki, bana “ekselansları” demek güç geldi size. Asıl neden budur işte! Nedeni suçta falan değil, burada aramak gerekiyor! Neden, bu işte sizin bir albay, benimse yalnızca Foma olmam...

– Hayır, hayır Foma! İnan ki öyle değil. Bir bilim adamısın sen, basit bir Foma değilsin... saygım vardır sa...

– Saygınız var demek! Pekâlâ! Saygınız varsa söyleyin bakalım, sizce ben general rütbesine layık mıyım, değil miyim? İyi-ce düşünün, kesin karar verin: Layık mıyım, değil miyim? Ne derece akıllı, kafası çalışan bir insan olduğunuzu öğrenmek istiyorum.

Dayım üzgün:

– Dürüstlük, haktanırlık, zekâ, ruh yüceliği bakımından layıksın! dedi.

– Madem layığım, niçin “ekselansları” demediniz bana?

– Fomacığım, belki derim...

– Ben istiyorum bunu! Şimdi de istiyorum albayım, diretiyorum, ısrarla istiyorum! Bunun size ne denli ağır geldiğini gördüğüm için istiyorum. Bu fedakârlığınız, kahramanlığınızın ilk adımı olacaktır. Çünkü –unutmayın bunu– benimle eş değerde bir insan olabilmeniz için bir sürü kahramanlıklar yapmalısınız. Zorlamalısınız kendinizi, yenmelisiniz. İçtenliğinize ancak o zaman inanırım...

– Yarın “ekselansları” diyeceğim sana Fomacığım.

– Olmaz albayım, yarın falan bilmem ben. Şimdi şu anda “ekselansları” demenizi istiyorum.

– Pekâlâ Foma, hazırım... Yalnız, Fomacığım, şimdi nasıl olacak?..

– Niçin olmazmış şimdi? Utanıyor musunuz? Utanıyorsanız gururuma dokunur bu.

– Eh, evet, galiba hazırım Foma... Sana “ekselansları” de-

mek bana gurur bile verir... Peki ama nasıl olacak bu Fomacığım, durup dururken “merhaba ekselansları” nasıl diyeyim? Olmaz ki...

– Hayır, “merhaba ekselansları” demeyeceksiniz, böyle dersiniz gururum incinir. Bir şakaya, adi bir komediye benzer. Benimle böyle şakalar edilmesine izin veremem. Kendinize gelin albayım, çabuk aklınızı başınıza toplayın! Böyle konuşmayın benimle!

– Şaka etmiyorsun ya Foma?

– Bir kere sen değilim ben Yegor Ilyiç, siz demelisiniz bana, unutmayın. Hem Foma da değilim, Foma Fomiç'im.

– Vallahi sevindim buna Foma Fomiç! Pek çok sevindim... Ama ne diyecektim?

– Anlaşıldı, “ekselansları” sözcüğünü eklemek güç geliyor size. Bunu baştan söyleyeydiniz daha iyi olurdu. Kaba deyimini bir yana bırakıp kibarca söylemek gerekirse, yaratıcı gücü olmayan bir insanın konuşurken güçlük çekmesi olağan sayılır. Hadi, yaratıcı gücünüz yoksa ben yardım edeyim size. Benim arkamdan yineleyin: “Ekselansları!..”

– Eh, “ekselansları...”

– Hayır, olmadı: “Eh ekselansları” değil. Yalnızca “ekselansları”! Size söylüyorum albayım, benimle böyle konuşmayın! Başınızla hafifçe selam vermenizi, bunu yaparken de öne eğilmenizi istiyorum. Böylelikle saygınızı, “ekselansları”nın bir sözüyle, dediği yere koşmaya hazır olduğunuzu belirtmenizi önersem umarım gücenmezsiniz. Ben de bulundum generallerin arasında, bilirim bunları... Evet, söyleyin bakalım: “Ekselansları...”

– Ekselansları...

– Ekselanslarının ruh yüceliğini ilk kez anlayabilmiş olmamdan ötürü sizden özür dilemek mutluluğuna nihayet erdiğim için ne denli sevinçli olduğumu anlatamam. Şunu göğsümü gere gere söyleyebilirim: Zayıf da olsalar, güçlerimi toplum yararına kullanacağım bundan böyle... Pekâlâ, yeter bu kadar!

Zavallı dayım! Bu saçma sapan sözleri ister istemez tümce tümce, sözcük sözcük yineliyordu. Olduğum yerde, suçluy-

muşum gibi kızarıp bozarıyordum. Duyduğum öfkeden boğulacak gibi oluyordum.

Dayıma işkence eden Foma:

– Eh, dedi, şu anda, ruhunuzu bir melek kucaklamış gibi, yüreğinizin birden hafiflediğini hissetmiyor musunuz?.. Hissediyor musunuz bu meleğin varlığını? Cevap verin bana!

Dayım:

– Evet Foma, diye karşılık verdi, gerçekten de hafifledim sanki.

– Kendi kendinizi yendikten sonra yüreğiniz kutsal yağla yıkanmış gibi oldu birden, değil mi?

– Evet Fomacığım, gerçekten de gıcır gıcır oldu yüreğim.

– Gıcır gıcır mı? Hım... Gerçi öyle yıkanmak değil de benim dediğim ya, neyse!.. Görevini yerine getiren insan böyle şeyler hisseder işte albayım! Yenin kendinizi... Gururlusunuz, son derece gururlusunuz!

Dayım içini çekti.

– Evet, gururluyum Fomacığım, kendim de farkındayım bunun.

– Bencilsiniz, hem çok bencilsiniz...

– Bencil olmasına bencilim de, haklısın Fomacığım. Bunun da farkındayım. Seni tanımamla bunu öğrenmem bir oldu.

– Sizinle bir baba, şefkatli bir anne gibi konuşuyorum şu anda... herkesi uzaklaştırıyorsunuz kendinizden. Tatlı dilin yılanı deliğinden çıkardığını unutuyorsunuz.

– Bunda da haklısın Fomacığım.

– Kabasınız. İnsanın yüreğine öylesine kaba bir biçimde dokunuyorsunuz, size ilgi göstermeleri için çevrenizdekileri zorlarken öylesine bencil oluyorsunuz ki, kişilik sahibi bir insan kırk günlük yola kaçır sizden!

Dayım bir kez daha çekti içini.

– İnsanlara karşı elinden geldiğince şefkatli, hassas, güler yüzlü ol. Başkaları için kendini unut, o zaman unutulmazsın. Kendin yaşa, başkalarının yaşamasına da yardım et... Benim yaşam felsefem budur işte! Sabırlı ol, çalış, dua et, umut besle... bir anda insanların tümüne aşılmayı istediğim gerçek bu-

dur işte! Bu yasalara uyarsanız, önce size açarım yüreğimi... gerekirse... başımı göğsünüze koyup ağlarım. Ama hep ben, hep ben dersiniz, ben böyleyim, ben şöyleyim diye tutturursanız olmaz! Bir zaman gelir, izninizle açık söyleyeceğim, bıkılır sizden.

Gavrıla derin bir saygıyla:

– Ne tatlı dili var! diye mırıldandı.

Dayım duygulu:

– Çok doğru söylüyorsun Fomacığım, dedi. Senin bu söylediklerinin hepsini hissediyorum. Ama bütün suç bende değil Fomacığım. Böyle yetiştirmişler beni. Yıllarca erlerle iç içe yaşadım. Sana yemin ederim Fomacığım, ben de duygulu bir insanım. Alaydan ayrılırken hafif süvarilerin hepsi, benim tabur basbayağı ağladılar. Benim gibi bir komutan daha göremeyeceklerini söylüyorlardı!.. O zaman, henüz bütünüyle yitik bir insan olmadığımı düşündüm.

– Gene bencillik belirtileri! Gene gösteriyorsunuz gururunuzda düşkünlüğünüzü! Övünmeye başladınız, bu arada da, hafif süvarilerin ağladığını söyleyerek bana taş atıyorsunuz. Benim, gözyaşlarıyla övünebileceğim kimsem olmadığını mı sanıyorsunuz? Böyle bir şeyi gerekli bulsaydım, belki benim de olurdu övünebileceğim birşeylerim.

– Ağzımdan öyle kaçtı Fomacığım. Dilimi tutamadım, eski güzel günleri anınsayınca ağzımdan kaçiverdi.

– Güzel günler gökten düşmez, biz kendimiz yaratırız güzel günleri. Bizim yüreğimizdedir onlar Yegor İlyiç. Çektiğim bunca acıya karşın niçin her zaman mutluyum ben. Niçin huzur içindeydim hep? Hiç acımadığım, acımak da istemediğim budalaların, dalkavukların, bilim adamlarının dışında niçin hiç kimse nefret etmiyor benden? Aptalları sevmem! Bu bilim adamları da kim oluyor? “Bilim adamı!” Bilim onlar için gerçek bir bilim değil, bir övünme aracıdır. Evet, neydi demin onun dediği? Gelsin buraya! Bilim adamlarının hepsini toplayın buraya! Hepsinin dumanını attırırım. Kaç paralık adam olduklarını çıkarırım ortaya. Ruh yüceliğinden söz etmiyorum daha...

- Yeter artık Foma, yeter. Bundan kuşku eden var mı sanki...
- Söz gelimi ne denli zeki, yetenekli bir insan olduğumu demin gösterdim. Ne çok okuduğumu, insanları ne iyi tanıdığımı, günümüz edebiyatı üzerine ne çok bilgim olduğunu koydum ortaya. Yetenekli bir insanın basit bir Kamarinski dansından bile, ne yüce bir konu yaratabileceğini parlak bir biçimde serdim gözler önüne. Ne oldu? Orada bulunanlardan bir kişi gereğince anlayabildi mi beni? Yo, havaya baktılar! Onun size, benim cahilin teki olduğumu söylediğinden kuşku yok. Oysa belki bir Makyavelli ya da bir Merkadante* vardı karşılarda. Bütün kusuru yoksul olmak, tanınmamış olmak olan bir Makyavelli ya da Merkadante... Ama çekerler bunun cezasını!.. Bir de Korovkin lafı çalındı kulağıma... Neyin nesidir bu?
- Zeki bir adam, Fomacığım, bir bilim adamı... Bugün yarın bekliyorum onu. Sanırım sen de hoşlanacaksın ondan Fomacığım!
- Hım! Pek sanmam. Kitap yüklü bir zamane eşegidir yüzde yüz. Böylelerinde ruh yoktur albayım, kalp yoktur! Erdemsiz bir bilgelik neye yarar?
- Hayır Fomacığım, hayır! Aile mutluluğu üzerine bir konuşması vardı, görmeliydin! İnsanın içine işliyordu konuşması, Fomacığım!
- Hım! Bakacağız. Korovkin'i de göreceğiz.
- Foma koltuğunda doğrulurken:
- Pekâlâ, diye ekledi. Yeter artık. Henüz tam anlamıyla bağışlamış değilim sizi albayım. Yüreğimi çok derinden yaraladınız çünkü. Ama yalvaracağım Tanrı'ya, incinen yüreğimin acısını dindirir belki. Yarın da konuşuruz bu konuda, şimdilik izninizle gideyim. Yoruldum, bitkin düştüm...
- Dayım telaşlandı birden:
- Ah Fomacığım! dedi. Sahi çok yordum seni! Bak ne diyeceğim Foma, birşeyler yer miydin? Güç verirdi sana. Hemen söylerim, odana getirsinler.
- Foma küçümser bir tavırla bir kahkaha attı:

(*) Merkadante (1797-1870) bir İtalyan bestecisi – ç.n.

– Yemek! Ha-ha-ha! Yemek! Önce zehir içiriyorlar insana, sonra birşeyler yeyip yemeyeceğini soruyorlar! Yürek yaralarını haşlanmış birtakım mantarlarla, elmalarla iyi etmek istiyorlar! Ne zavallı bir maddecisiniz albayım!

– Ah Foma, vallahi bir kötülük yoktu içimde bunu sorarken, vallahi yoktu...

– Peki, peki... Bırakalım artık bu konuyu. Ben çıkıyorum, siz de hemen annenizin yanına gidin: Ayaklarına kapanın, hüngür hüngür ağlayın, gözyaşı dökün, sizi bağışlayana kadar susmayın... bir borçtur sizin için bu. Bunu yapmak zorundasınız.

– Ah Fomacığım, ben de hep bunu düşünüyordum. Şimdi, seninle konuşurken bile bu vardı aklımda. Sabaha kadar bile olsa, önünde yere diz çökmüş durmaya hazırım. Ama düşün bir kere Fomacığım, olacak şey mi benden istedikleri? Haksızlıktır bu, kalpsizliktir, Foma! Yüce gönüllülüğünü göster, içimi rahatlat, sen söyle... o zaman... o zaman... yemin ederim!..

Dayımın sözünü kesti Foma:

– Hayır Yegor İlyiç, hayır! Benim yapacağım şey değildir bu. Biliyorsunuz, bu gibi işlere hiç karışmam. Belki bu durumu benim yarattığım kanısındasınız. Ama inanın, ta baştan beri bu işin dışında tuttum kendimi, hiçbir şeye karışmadım. Annenizin isteği bu. Sanırım sizin iyiliğinizi düşünerek istiyordur bunu... Hadi gidin, acele edin, koşun, annenizin sözünü dinleyeceğinizi göstererek düzeltin durumunuzu... Yoksa geçmez size olan kırgınlığı! Ben... ben de gün ışıyana dek dua edeceğim sizin için. Kaç gecedir uyku nedir bilmiyorum zaten Yegor İlyiç. Hoşçakalın!

Foma, Gavril'a döndü:

– Seni de bağışlıyorum ihtiyar. Sana bu aklı başkasının verdiğini biliyorum. Seni gücendirdiysem, sen de beni bağışla... Hoşçakalın, hepiniz hoşçakalın, Tanrı korusun sizi!..

Foma çıktı. Birden daldım odaya.

Dayım:

– Bizi mi dinliyordun diye haykırdı.

– Evet dayıcığım, dinledim! Siz, siz “ekselansları” diyebildiniz ona demek!..

– Ne yaparsın kardeşim? Bundan gurur bile duyuyorum şimdi... Yüce bir kahramanlık yapmak için bu bir şey değildir: Ama ne soylu, ne dürüst, ne büyük bir adam! Duydun kuşkusuz Sergey.. Şu para önerme de nereden esti aklıma, vallahi anlamadım gitti! .. Dostum! Aklım başımda değildi. Öfkeye kapılmıştım. Anlayamadım onu. Ondan kuşku ettim, suçlu belledim onu... ama hayır! Düşmanım olamaz o benim! Şimdi çok iyi anlıyorum bunu... Parayı geri çevirirken yüzündeki soylu anlatımı gördün mü?

– Pekâlâ dayıcığım, istediğiniz kadar gurur duyun. Ben gidiyorum: Sabrım kalmadı artık! Son kez soruyorum size, söyleyin, nedir benden istediğiniz? Niçin çağırdınız beni buraya? Beklediğiniz nedir benden? Her şey bittiyse, bana gereksiniminiz yoksa giderim. Böyle şeyler görmeye dayanamam ben! Bugün gidiyorum.

Her zamanki gibi telaşlandı gene dayım:

– Dostum... İki dakikacık daha bekle: Şimdi hemen annemin yanına gidiyorum kardeşim... oradaki işi yoluna koymam gerek önce... önemli, büyük, çok büyük bir iş bu!.. Sen de şimdilik odana git. Gavrila da burada işte, yazlık eve o götürür seni. Yazlık evi biliyor musun? Bahçededir. Gereken emirleri uşaklara verdim zaten. Valizini oraya götürdüler. Ben de oraya gidiyorum, bağışlanana dek yalvaracağım, ne yapacağımı biliyorum. Sonra hemen sana geleceğim. O zaman her şeyi, her şeyi, en küçük ayrıntısına dek her şeyi anlatacağım sana. İçimi olduğu gibi dökeceğim. Sonra... sonra bir gün bizim için mutlu günler gelecek belki! İki dakikacık, yalnızca iki dakikacık Sergey!

Elini sıktı dayım, çabuk adımlarla çıktı odadan. Yapacak başka şeyim yoktu. Gene Gavrila ile gitmem gerekiyordu.

X MİZİNÇİKOF

Gavrila'nın beni getirdiği küçük eve eski alışkanlıkla "Yeni ev," diyorlardı. Oysa çok eskiden, buranın eski sahipleri zamanın-

da yaptırılmıştı. Eski evden birkaç adım ötede, bahçenin ortasında, ahşap, şirin bir evikti bu. Üç yanını, dalları damına değen yüksek, yaşlı ıhlamur ağaçları kuşatmıştı. Bu küçük evin dört odası da, gelecek konuklar için güzelce döşenmişti. Bana ayrılan odaya girdiğimde –valizimi daha önce götürmüşlerdi oraya– karyolanın önündeki küçük masanın üzerinde, değişik biçimde harflerle yazılmış, çiçek resimleriyle, paraflarla, çizgilerle süslü bir kâğıt gördüm. Baş harflerle çiçekler ayrı ayrı renklere boyanmıştı. Topluca ele alınacak olursa, pek güzel, sevimli bir güzel yazı çalışmasıydı bu. Baştan okumaya başlayınca daha ilk sözcüklerden bunun, bana yazılmış bir dilek mektubu olduğunu –bana “Aydın velinimetim,” diyordu mektubu yazan– hemen anlamıştım. Başlık şöyleydi: “Vidoplyasof’un Feryatları.” Mektuptan hiç değilse birşeyler anlayabilmek için dikkatimi toplamaya çalışıyordum, ama çabam boşa gidiyordu: Süslü bir uşak diliyle yazılmış, parlak sözcüklerle dolu saçma sapan şeylerdi bunlar. Yalnızca, Vidoplyasof’un güç bir durumda olduğunu, benden yardım istediğini –“bilgili, aydın bir insan” olduğum için çok umut varmış bende– anlayabilmiştim. Mektubunun sonunda dayımın gözüne girmeye çalışmamı, ona “makinemle” etki etmemi –evet, mektubun sonunda “makine” sözcüğü kullanılarak böyle yazıyordu– diliyordu benden. Mektubu daha bitirmemiştim ki, kapı açıldı, Mizinçikof girdi odaya.

Elini bana senli benli, ama son derece kibar bir tavırla uzatarak:

– Umarım tanışmamıza izin verirsiniz, dedi. Demin iki sözcük konuşamadık. Oysa sizi görür görmez, sizinle yakından tanışma isteği doldurdu içimi.

O anda canım çok sıkkındı, ama hemen yanıt verdim. Tanışmamıza benim de çok sevineceğimi falan söyledim. Oturduk.

Mizinçikof, hâlâ elimde tuttuğum kâğıda şöyle bir göz attıktan sonra:

– Nedir o elinizdeki? diye sordu. Vidoplyasof’un feryatları olmasın? Evet! Vidoplyasof’un size de saldırıya geçeceğini tahmin ediyordum. Aynı feryatlarla dolu böyle bir kâğıt da bana

vermişti. Hanidir dört gözle bekliyordu sizi. Sanırım önceden hazırlamıştır bu mektubu. Şaşmayın: Çok tuhaflıklar vardır burada. Doğrusu, gülünecek de hayli şey var...

– Yalnızca gülünecek mi?

– Ağlanacak da mı demek istiyorsunuz? İsterseniz, Vidoplyasof'un yaşam öyküsünü anlatırım size. Hiç kuşku yok, gülersiniz.

Canım sikkın:

– Doğrusunu söyleyeyim, şu anda Vidoplyasof'u düşünecek durumum yok, dedim.

Bay Mizinçikof'un benimle tanışmak istemesinin de, bana karşı bu denli dostça davranmasının da belirli bir amacı olduğu, Bay Mizinçikof için gerekli olduğum apaçık ortadaydı. Demin kaşlarını çatmış, oldukça ciddi oturuyordu köşesinde. Oysa şimdi neşeliydi, gülümsüyordu bana, uzun uzun öyküler anlatmaya hazırdı. Bu adamın davranışlarının tam anlamıyla kontrol-lü olduğu belliydi. İnsanları da çok iyi tanıyordu sanırım.

Masaya yumruğumu öfkeyle vurarak:

– Tanrı'nın belası Foma! dedim. Buradaki her kötülük onun başının altından çıktı bence. Her şeyde parmağı olduğuna inanıyorum! Pis mendebur yaratık!

Mizinçikof:

– Anlaşılan çok kızdınız ona, dedi.

Bir anda öfkelenmişim:

– Çok kızmak da laf mı! diye bağırdım. Evet, demin aşırı heyecanlanmakla, beni suçlamak hakkını vermiş oldum onlara. Birden ortaya atıldığımı, tam anlamıyla bozum olduğumu çok iyi biliyorum. Bunun bana anlatılmasını da gereksiz buluyorum!.. Kibar çevrelerde bunun böyle yapılmadığını biliyorum. Ama düşünün şöyle bir, heyecanlanmamamın olanağı var mıydı? Doğrusunu isterseniz, bir tımarhanedir burası! Hem... hem... sonra... alıp başımı gideceğim buradan, ne haliniz varsa görün!

Mizinçikof hayli sakin:

– Sigara içiyor musunuz? diye sordu.

– İçiyorum.

– Öyleyse sanırım benim içmeye de izin verirsiniz. Orada izin vermiyorlar. Sigarasızlıktan bunaldım. (Sigarasını yaktı Mizinçikof.) Burada olup bitenlerin bir tımarhanede olup bitenlerden farksız olduğu konusunda sizinle aynı görüşteyim. Ancak şundan da hiç kuşkunuz olmasın, suçlamıyorum sizi. Çünkü sizin yerinizde ben olsaydım, sizin heyecanlandığınızı belki üç katı heyecanlanırdım, kendimi kaybederdim.

– Peki sizin de canınız sıkıldıysa niçin kaybetmediniz kendinizi? Oysa çok soğukkanlıydınız. Doğrusunu söyleyeyim, herkese iyilik yapmaya her an hazır, zavallı dayımı savunmanız garibime bile gitmişti.

– Haklısınız: Çok kimseye iyiliği dokunmuştur dayınızın. Ancak onu savunmanın bir şeye yaramayacağı kanısındayım: Bir kere, ona bir yarar sağlamaz. Bu nedense gururunu bile incitir. Hem sonra yarın kovalardı beni bu evden. Oysa açıkça söyleyeyim, durumum gereği buradaki konukseverlikten yararlanmak zorundayım.

– Durumunuz konusunda açık yüreklilik falan istemedim sizden... Yalnız bir şey sormak isterim size, bir aydan beri burada olduğunuz için...

Mizinçikof sandalyesini bana doğru çekip çabuk çabuk konuşarak:

– Buyurun sorun, dedi. Sorularınızı bekliyorum.

– Söz gelimi, şu durumu açıklayın bana: Demin, eline verilen 15.000 rubleyi yere attı, almadı Foma Fomiç. Gördüm.

Mizinçikof:

– Nasıl? Sa-hi mi? diye haykırdı. Anlatın lütfen, nasıl oldu bu?

“Ekselansları” dışında her şeyi anlattım. Mizinçikof tutku dolu bir merakla dinliyordu beni. Söz, on beş bin rubleye gelince yüzü bile değişmişti.

Anlattıklarımı sonuna dek dinledikten sonra:

– Aferin! dedi. Foma’dan bu kadarını beklemiyordum doğrusu.

– Ama almadı parayı! Neyle açıklayabilirsiniz bunu? Ruh soyluluğuyla mı?

Mizinçikof:

– Sonra otuz bin almak için on beş bini almamak.. dedi.

Bir an düşündükten sonra ekledi:

– Ama bakın ne diyeceğim... Bunu yaparken Foma'nın bir düşündüğü olduğunu sanıyorum. Oynak zekâsı olmayan bir adamdır. Bir çeşit ozandır... On beş bin... hım! Biliyor musunuz, alırdı bu parayı, ama sızlanmak ve ne soylu bir insan olduğunu gösterme fırsatının çekiciliğine kapılmıştır. Tutamamıştır kendisini. Size şu kadarını söyleyeyim: Son derece mız-mız, sulu göz, pis, aynı zamanda gururlu bir insandır!

Mizinçikof sinirlenmişti bile. Canının bir şeye çok sıkıldığı, hatta sanki birini kıskandığı belliydi. Merakla bakıyordum yüzüne. Bir an düşündükten sonra:

– Hım! Büyük değişiklikler beklemek gerekiyor... dedi... Yegor llyiç tapacaktır artık Foma'ya.

Dişlerinin arasından mırıldanarak ekledi:

– Bakarsınız duygulanıp evleniverir de...

– Dayımın o deli, salak kızla evleneceğini, bu çirkin, doğanın yasalarına aykırı evliliğin gerçekleşebileceğini mi söylemek istiyorsunuz?

Mizinçikof heyecanla baktı gözlerimin içine.

Öfkeyle bağırdım:

– Alçaklar!

– Aslında onların öne sürdükleri düşünce de oldukça olumludur: Dayınızın, aile için birşeyler yapması gerektiğini söylüyorlar.

Büyük bir nefret, öfke doldurmuştu içimi:

– Az şey mi yaptı onlar için! diye bağırdım. Yetmedi mi? Siz de, evet siz de dayımın o iğrenç salakla evlenmesi düşüncesi-nin olumlu bir düşünce olduğunu söyleyebiliyorsunuz!

– Onun bir salak olduğu konusunda hiç kuşku yok, sizinle aynı görüşteyim.. Hım! Dayınızı bu denli sevmeniz iyi bir şey. Gerçi bu kızın parasıyla çiftlik çok iyi bir duruma getirilebilir ya, ben de sizinle aynı görüşteyim!.. Ama başka nedenler de var ortada: Yegor llyiç'in şu mürebbiyeyle evleneceğinden korkuyorlar... hatırladınız mı onu? Güzel, ilginç bir kız!

Heyecanla:

– Sahi... sahi var mı böyle bir şey! diye sordum. Bunun bir dedikodu olduğunu sanıyorum. Tanrı aşkına söyleyin, bu çok ilgilendiriyor beni...

– Oh, dayınız sıırıslıklam âşık ona! Ama saklıyor bunu kuşkusuz.

– Saklıyor mu? Sizce saklıyor demek? Peki ya kız! O da dayımı seviyor mu?

– Sanırım... Hem çok yararlı bir evlilik olur bu kız için. Yoksul bir ailenin kızı çünkü.

– Peki ama, onların birbirini sevdiklerini nereden biliyorsunuz?

– Bunu fark etmemek olanaksız zaten. Üstelik, gizli gizli buluştukları da oluyor galiba. Aralarında gayrimeşru bir ilişkinin bulunduğunu söyleyenler bile var. Yalnız, kimseye söz etmeyin bundan lütfen. Aramızda kalsın.

– İnanılacak şey mi bu? diye haykırdım. Siz de, siz de buna inandığınızı söyleyebiliyorsunuz demek?

– Tam olarak inanmıyorum kuşkusuz. Yanlarında değildim çünkü. Ama olabilecek bir şeydir.

– Olabilecek bir şey mi? Dayımın dürüstlüğünü, yüce gönüllülüğünü unutmayın!

– Buna bir itirazım yok. Ama insan, işi sonra resmî nikâhla bitireceğini düşünerek kaptırabilir kendini. Böyle kapılanlar çoktur... Ancak gene söylüyorum, bu olasılığın gerçek olduğunu iddia etmiyorum. Üstelik burada çok çamur attılar bu kıza. Onun Vidoplyasof ile ilişkisi olduğunu bile söylediler.

– Ya, gördünüz mü! diye haykırdım. Vidoplyasof ile de! Peki olabilecek bir şey midir bu? Böyle bir şeyi duymak bile insana tiksinti vermez mi? Buna da mı inanıyorsunuz yoksa?

Mizinçikof çok sakın:

– Buna inanmadığımı söyledim size, dedi. Ama olabilir de... Olamayacak şey yoktur dünyada. Yanlarında bulunmadım. Ayrıca bu beni ilgilendirmez. Ama bu konunun sizi çok ilgilendirdiğini gördüğüm için şunu da eklemeyi gerekli buluyorum: Gerçekten de Vidoplyasof ile böyle bir ilişkisi oldu-

ğu olasılığı zayıftır. Anna Nilovna'nın, şu Perepelitsına'nın uydurmalarıdır bunlar. Bu dedikoduları sırf kıskançlığından yaydı. Çünkü önceleri kendi hayal ediyordu. Yegor İlyiç ile evlenmeyi. Vallahi yalan söylemiyorum! Yarbay kızı olmasının onunla evlenmesine yeteceğini sanıyordu. Ama umutları suya düştü. Hırsından kuduruyor. Neyse, bu işlerle ilgili her şeyi anlattım size sanırım. Ne yalan söyleyeyim, dedikodudan nefret ederim. Üstelik değerli zamanımızı da boş yere harcıyoruz... Aslında küçük bir dileğim olduğu için gelmiştim size.

– Dilek mi? Buyurunuz, ne gibi bir yardımım dokunabilir size?..

– Dayınızı sevdiğinizi, onun evlenmesi konusunda yakından ilgilendiğinizi gördüğüm için anlıyorum sizi. Dahası bu dileğimle biraz ilgileneceğinizi sanıyorum. Ama daha önce başka bir dileğim, bir ön dileğim olacak.

– Nedir?

– Şu: Asıl dileğimi yerine getirirsiniz belki, belki getirmezsiz. Her iki durumda da dileğimi size bildirmeden önce, saygıyla başka bir şey dileyeceğim sizden: Soylu, dürüst bir insan olarak bana, benden duyacaklarınızın aramızda sır kalacağına, hiçbir durumda, hiçbir kimseye bu sırrımı açmayacağınıza, şimdi size anlatmayı gerekli bulduğum düşünceden kendiniz için yararlanmayacağınıza söz veriniz bana. Kabul mü?

Parlak bir girişti bu. Söz verdikten sonra:

– Evet!.. dedim.

Mizinçikof:

– Aslında çok basit bir şey bu, diye başladı. Anlayacağınız, Tatyana İvanovna'yı kaçırmak, onunla evlenmek istiyorum. Sözün kısası, Gretna-Green* benzeri bir şey olacak... Anlatabiliyor muyum?

Bay Mizinçikof'un ta gözlerinin içine bakıyordum. Bir süre ağzım açık kaldı. Bir şey söyleyemedim. Neden sonra:

– Doğrusunu söyleyeyim, bir şey anlamadım, diye mırıldan-

(*) Gretna Green: İngiltere'de yasadışı nikâh kısılmasıyla tanınmış bir yer – ç.n.

dım. Hem sonra, karşımdakinin aklı başında bir insan olduğunu sandığım için böyle bir şeyi beklemiyordum...

Mizinçikof sözümü kesti:

– Sandığınız için beklemiyordunuz... bu, benim budalanın biri, niyetimin de saçma bir şey olduğu anlamına geliyor... değil mi?

– Yo, hiç de öyle değil... ama...

– Oh, rahat konuşun lütfen. Kırıcı olmamak için zorlamayın kendinizi! Merak etmeyin. Beni sevindirmiş bile olursunuz. Çünkü amaca daha yaklaştırır beni bu. Doğrusu, ilk anda bunun biraz tuhaf bile görünebileceğini kabul ediyorum. Ama inanın, bu niyetim saçma olmak şöyle dursun, soylu bir niyet-tir de. Lütfen sonuna dek dinleyin anlatacaklarımı...

– Ah, buyurun! Büyük bir dikkatle dinliyorum.

– Aslında anlatacak bir şey yok sayılır. Size bir şey söyleyeyim mi: Gırtlığıma dek borç içindeyim şu anda. Meteliğim yok. Ayrıca, on dokuz yaşında, bekâr bir de kız kardeşim var. Annesiz babasız bir kızcağız. Başkasının evinde kalıyor. Parası, malı, hiçbir şeyi yok. Bunun suçu biraz da benimdir. Miras olarak kırk köle kalmıştı bize. Tam o sıralar tegmen çıkmıştım. Önce rehine verdim kölelerimizi. Sonra varımızı yoğunumuzu yeyip bitirdim, bir şeyimiz kalmadı. Budalaca yaşayıp gidiyordum. Birtakım pozlar takınıyor, Burtsof'a benzemeye çalışıyordum. Kumar oynuyor, içiyordum... anlayacağınız anlamsız, boş bir yaşamım vardı. Şimdi o günlerim aklıma geldiğinde bile utanıyorum kendimden. Artık aklımı başıma topladım, yaşayış biçimimi değiştirmek istiyorum. Ama bunun için yüz bin ruble gerek bana. Devlet hizmetinde çalışmakla bir şey elde edemeyeceğim. Kendim de yetenekli bir insan olmadığım, iyi bir öğrenim de görmediğim için iki yol kalıyor kuşkusuz: Ya çalışacağım ya da zengin bir kızla evleneceğim. Buraya hemen hemen yalınayak geldim. Arabayla falan değil, yürüyerek geldim... Moskova'dan yola çıkarken kız kardeşim bütün parasını –üç rubleydi bütün parası– vermişti bana. Burada Tatyana İvanovna'yı görür görmez bir şey geldi aklıma... Bir anda, kendimi feda etmeye, onunla evlenmeye karar verdim. Bunun akıllı-

ca bir düşünce olduğunu sanırım kabul edersiniz. Hem bunu daha çok kız kardeşim için yapıyorum... bir bakıma da kendim için kuşkusuz.

– Peki ama, sorabilir miyim, Tatyana İvanovna'ya resmen evlenme önerisinde mi bulunmak istiyorsunuz?

– Tanrı korusun! Hemen o anda kapı dışarı ederler beni. Hem o da evlenmez benimle. Ama birlikte kaçalım dersem hemen gelir. İşin püf noktası şu: Romantik, duygu yönü güçlü bir şey olmalı yaptığımızda. Sonra hemen resmî nikâh kıyacağız elbette. Buradan alıp götürdüm mü onu, tamamdır!

– Peki ama, sizinle kaçacağını bu kadar kesin nereden biliyorsunuz?

– Oh, bunu merak etmeyin! Bundan hiç kuşku yok. Düşüncemin özü de buradadır zaten: Tatyana İvanovna karşısına çıkan her erkekle, sözün kısası, ona karşılık vermeyi düşünebilen her erkekle oynaşmaya hazırdır. Bana önce, bu düşüncemden yararlanmayacağınız üzerine söz vermenizi istememin nedeni buydu işte. Özellikle içinde bulunduğum durumda, bu fırsattan yararlanmamanın günah bile olacağını sanırım anlarsınız.

– Galiba bayağı deli bu kız, dedim.

Birden toparlandım:

– Ah! Bağışlayın, diye ekledim. Onunla ilgili niyetleriniz olduğuna göre...

– Rahat konuşun lütfen. Daha önce de söylemiştiniz bunu. Onun tam anlamıyla deli olup olmadığını öğrenmek istiyorsunuz. Nasıl yanıt verebilirim size? Akıl hastanesinde olmadığına göre deli olmasa gerek. Hem onun aşka düşkünlüğünde bir delilik de görmüyorum doğrusu. Her şey bir yana, temiz bir kızdır. Anlatayım da dinleyin: Geçen yıla kadar korkunç bir sefalet içindeydi. Onu yanlarına alan hanımlarının baskısı altında geçmiştir ömrü. Olağanüstü duygulu bir kızdır. Şimdiye dek evlenmek isteyen çıkmamış onunla. Anlıyorsunuz kuşkusuz: Hayaller, istekler, umutlar, durgun olmaya zorlanan bir yüreğin heyecanları, velinimet hanımların sonu gelmeyen işkenceleri... bütün bunların duygulu bir genç kızın dengesini bozması olağandı elbette. Sonra birden büyük bir mirasa ko-

nuyor: Siz söyleyin, kimin ruhunu alt üst etmez bunlar? Şimdi peşinde dolaşanlar, onunla evlenmek isteyenler dolu kuşkusuz. Bütün umutları gerçekleşti kızcağızın. Demin beyaz yelekli bir züppeden söz etti. Tam onun anlattığı gibi olmuş bir olaydır bu. Bunu göz önünde bulundurarak geri kalan üzerine de bir kanıya varabilirsiniz. Bir iki iç çekmeyle, aşk dolu birkaç mektupla, küçük şiirlerle kolayca baştan çıkarabilirsiniz onu. Bunların yanında ipek merdivenden, İspanyol serenatlarından, bu gibi daha bir sürü saçmalıklardan da ufak tefek birşeyler çıtlatırsanız istediğinizi elde edersiniz. Şöyle küçük bir deneme yaptım, hemen gizli bir randevu aldım. Ancak en uygun zaman gelene dek bekleyeceğim. Ama dört gün sonra kaçır-mak zorundayım onu. Bir gün önceden tatlı şeyler söylemeye, içimi çekmeye başlayacağım. Güzel gitar çalarım, şarkı söyle-rim. Gece kameriyede bir randevu, gün ışıırken de araba ha-zır... kandıracağım onu, binip gideceğiz. Bunda bir tehlikenin söz konusu olmadığını anlıyorsunuz sanırım. On sekiz yaşını geçmiş çünkü. Üstelik kendi isteğiyle gelecek. Benimle bir ke-re kaçtıktan sonra üzerine birtakım zorunlulukları almış de-mektir.. Buradan kırk versta ötede soylu, ama yoksul bir aile-nin yanına götüreceğim onu. Nikâha kadar el üstünde tuta-caklardır kendisini. Yanına hiç kimseyi sokmayacaklardır. Bu arada ben de zamanımı boş geçirmeyeceğim: Nikâh işlerini üç günde yoluna koyarım... olmayacak bir şey değil bu. Her şey-den önce para gerek kuşkusuz. Ama hesap ettim, bu küçük komediye en çok beş yüz gümüş ruble gidecek. Bunu da Yegor İlyiç'ten alabileceğimi umuyorum. Durumun ne olduğunu an-lamadan verecektir bu parayı. Anladınız mı artık?

Sonunda iyice anlamıştım olayı:

– Anlıyorum, dedim. Ama söyler misiniz, bu işte benim ne gibi bir yardımım dokunacak size?

– Aa, çok yardımınız dokunabilir! Yoksa yardım ister miy-dim sizden? Bu işte saygıdeğer, ama yoksul bir aileye güvendi-gimi söyledim size. Bana burada da, orada da yardımcı olabi-lirsiniz. Sonra nikâhta tanıklık edebilirsiniz. Ne yalan söyleye-yim, sizin yardımınız olmazsa çok güç olacak.

– Bir soru daha: Bana bu kadar niçin güveniyorsunuz? Sırdaş olarak niçin beni seçtiniz? Öyle ya, nasıl bir insan olduğumu bilmiyorsunuz henüz. Topu topu birkaç saat önce tanıştık.

Mizinçikof'un dudaklarında tatlı bir gülümseme belirdi:

– Bu sorunuz, açıkça söyleyeceğim, çok hoşuma gitti. Çünkü size beslediğim derin saygıyı ifade etme fırsatı verdiniz bana.

– Aman efendim, benim için büyük bir onur bu!

– Yo, hayır, doğrusunu isterseniz orada biraz inceledim sizi. Belki biraz ateşlisiniz, hem... hem... biraz da gençsiniz belki, ama kesin bildiğim bir şey var: Size anlattıklarımın hiç kimseye söz etmeyeceğinize söz verdiyseniz, bu sözünüzü tutacağınızdan kuşku edilemez. Obnoskin değilsiniz siz... bu bir. Sonra dürüst bir insansınız, benimle dost olmak istiyorsanız, düşüncemi kendi çıkarınıza kullanmazsınız. Kullanmak isterseniz de, belki seve seve bırakırım size düşüncemi, yani Tatyanı Ivanovna'yı... Onu kaçırmamanıza canla başla yardımcı olurum. Ama bir koşulum olur: Evlenmenizden iki ay sonra elli bin ruble isterim. Elbette bunu sağlama alınam için önceden faizsiz bir borç senedi verirsiniz bana.

– Nasıl? diye haykırdım. Şimdi de bana mı öneriyorsunuz onu?

– Üzerinde düşünüp onu kendinize almak isterseniz inanın, bırakırım onu size... Ama bunda bir kaybım olacak... düşünce benim çünkü. Ben de verdiğim düşüncenin karşılığını alırım. Sizi seçmemin son nedeni de, seçebileceğim başka birinin olmaması. Hem buradaki durumu göz önüne alınca, fazla zaman kaybetmeye gelmeyeceğini kolaylıkla anlar insan. Dahası var, Uspen perhizi yaklaştı, ondan sonra nikâh kıyılmaz. Umarım artık iyice anladınız beni?

– Anladım! Sırrınızı hiç kimseye açmayacağıma bir kez daha söz veririm size. Ama şunu da size bildirmeyi bir borç sayıyorum: Bu işte yardımcı olamam size.

– Niçin?

İçimde birikmiş duyguları tutmaktan vazgeçmiştim artık. Yüksek sesle:

– Ne demek niçin? dedim. Böyle bir davranışın bayağılık ol-

duğunu anlayamıyor musunuz? Tatalım ki bu kızın akıl den-
gesinin bozukluğu, erkeklere düşkünlüğü konularında yanıl-
madınız, hesaplarınız doğru çıktı... Ama soylu, dürüst bir in-
san olarak yalnızca bu iki durumun sizi durdurmaya yetmesi
gerekirdi! Bu kızın, gülünç olması bir yana, saygıya değer bir
insan olduğunu söyleyen sizdiniz. Sonra da, elinden yüz bin
rubleyi çekip almak için zavallının zayıf yanlarından yararlan-
maya kalkıyorsunuz! Elbette, görevlerini yerine getiren kocası
olmayacaksınız onun. Sonunda yüzüstü bırakacaksınız onu
yüzde yüz... Bu öylesine soysuzca, iğrenç bir şey ki, bağışlayın,
benden yardım istemeye nasıl karar verdiniz, onu bile anlaya-
bilmiş değilim!

Mizinçikof yüzüme hiç de yapmacık olmayan bir şaşkınlıkla
bakarak, yüksek sesle:

– Öf be, amma da duygulu bir insanmışsınız! dedi. Aslında
duygululuk falan değil sizinki, durumu anlamadınız galiba.
Bunun soysuz bir davranış olduğunu söylüyorsunuz, oysa çı-
karların hepsi benim değil, onun yanında... Şöyle bir düşünün
yeter!

Küçümser bir tavırla gülümsedim:

– Elbette, dedim, sizin açınızdan bakılacak olursa, Tatyana
Ivanovna ile evlenmeniz belki de çok soylu, yüce bir davranış
olarak görünecektir.

Mizinçikof da heyecanlanmıştı:

– Ne sandınız ya? diye haykırdı. Evet, son derece soylu bir
davranıştır bu! Siz söyleyin: Bir kere, kendimi feda ediyorum,
onun kocası olmayı kabul ediyorum. Bunun bir değeri, bir
karşılığı yok mu sizce? Sonra, onda gümüş yüz bin ruble var-
ken, ben kâğıt para yüz bin alacağım. Kendime de söz verdim,
başka bir kapik almayacağım ondan. Oysa istesem rahatlıkla
alabilirim: Bunun da bir değeri var kuşkusuz! Sonra düşünün:
Huzur içinde, rahat bir yaşamı olabilir mi onun? Rahat yaşaya-
bilmesi için elinden parasını alıp onu da tımarhaneye kapat-
mak gerekir. Çünkü Obnoskin gibi top sakallı, ince bıyıklı bir
düzenbaz, bir dolandırıcı, bir serseri koltuğunun altında gita-
rıyla, serenatlar söyleyerek her an ortaya çıkabilir, kandırabilir

onu, evlenir onunla, soyup soğana çevirdikten sonra da şosede bir kenarda bırakıverir.. Bakın, söz gelimi, dürüst insanların yaşadığı bir evdir burası. Oysa burada da, parasından yararlandıkları için tutuyorlar onu. Bu tehlikelerden kurtarmak gerek onu. Anlayacağınız gibi, benimle evlendiği anda onun için böyle bir tehlike kalmaz. Onu her türlü felaketten uzak tutma görevini üzerime alıyorum. Önce, alıp Moskova'ya götüreceğim onu. Soylu, ama yoksul bir ailenin yanına yerleştireceğim. Kız kardeşim her an yanında bulunacak. Gözlerini ayırmayacak ondan. İki yüz elli bin, belki de üç yüz bin ruble kalacak elinde: Bu parayla insan nasıl yaşar, bilirsiniz! Hiçbir eksiği olmayacak. Her türlü eğlenceye, baloya, maskeli balolara, konserlere gidecek. Sevgililer bile hayal edebilir kendisine. Ama bu konuda kendimi sağlama alacağım kuşkusuz: İsteddiği kadar hayal kurabilir, ama gerçekte böyle bir şeyin olmasına kesinlikle izin yok! Söz gelimi, şimdi herkes gururuyla oynayabilir onun, ama o zaman hiç kimse yapamaz bunu: Benim karımdır çünkü Mizinçikova soyadını taşıyor, soyadıma kimsenin hakaret etmesine izin vermem! Az şey mi bu? Onunla bir arada yaşamayacağım kuşkusuz. O Moskova'da kalacak, ben Petersburg'da. Sizden bir şeyi gizlemediğim için açıkça söylüyorum bunu. Ayrı yaşamamızın ne önemi var zaten? Onun nasıl bir insan olduğunu gözünüzün önüne getirip siz söyleyin: Bir eş olabilecek, kocasıyla bir arada yaşayabilecek özellikler var mıdır onda? Süreklilik ağır gelir ona. Dünyanın en hercai gönüllü yaratığıdır o! Sürekli değişiktir istediği: Bugün evlendiğini, nikâhlı karım olduğunu, yarın unutacaktır. Evet, onunla bir arada yaşarsam, karım olmanın ona yüklediği görevleri yerine getirmesini istersem mutsuz ederim onu. Elbette yılda bir kez ya da daha sık gidip göreceğim onu. Ama bu para için olmayacaktır. Buna inanabilirsiniz. Yüz bin rubleden başka parasını almayacağımı söyledim, almayacağım! Para işlerinde dürüst davranacağım ona karşı. Üç beş günlüğüne yanına geldiğimde neşe bile getireceğim ona. Canını sıkmayacağım. Kahkahalar atacağız birlikte, fıkralar anlatacağım ona, balolara götüreceğim onu, oynaşacağım onunla, küçük armağanlar vereceğim,

aşk şarkıları söyleyeceğim, küçücük bir köpek armağan edeceğim ona, duygulu bir biçimde ayrılacağım yanından. Aşk mektupları gidip gelecek aramızda. Evet, böylesine duygulu, seven, neşeli bir kocayı çılgınca sevecek! Bence çok akıllıca bir şey bu. Bütün kocaların böyle davranması gerekir. Kadınlar için kocalar ancak uzaktayken değerlidirler. Ben de bu kurala uyarak Tatyana İvanovna'nın kalbini en tatlı bir biçimde kazanacağım. Daha ne ister? Söyleyin. Hayat değil, cennet bu?

Ağzımı açmadan, hayretle dinliyordum. Bay Mizinçikof'a düşüncelerinin yanlış olduğunu anlatmanın olanaksızlığını görüyordum. Planının doğruluğuna, hatta yüceliğine bütün varlığıyla inanıyordu. Ondan yepyeni bir şey bulmuş bir insanın heyecanıyla söz ediyordu. Ama nazik bir nokta daha kalmıştı. Onun da açıklığa kavuşturulması gerekiyordu:

– Peki ama, Tatyana İvanovna'nın aşağı yukarı dayımın nişanlısı durumunda olduğunu unutuyorsunuz galiba? dedim. Tatyana İvanovna'yı kaçırmakla dayıma büyük bir hakarete bulunmuş olmayacak mısınız? Tam düğün öncesi kaçırıyorsunuz kızı. Üstelik bu kahramanlığınızı gerçekleştirebilmek için dayımdan borç para alarak!..

Mizinçikof heyecanlı:

– Buna da yanıtlım hazır! diye haykırdı. Merak etmeyin, bu soruyu soracağınızı biliyordum. Ama bir kere... hem en önemli olan da budur: Dayınız evlenme önermiş değil henüz. Dolaşısıyla, kızı onunla evlendirmeye hazırladıklarından haberim olmayabilir. Sonra şu da var –dikkatinize sunarım bunu– üç hafta önce, buradaki durum üzerine daha hiç bilgim yokken hazırlamıştım ben bu planı. Bu yüzden, ahlak açısından ele alacak olursak, dayınıza karşı suçlu sayılamam. Üstelik ince düşünürseniz, onun nişanlısını elinden alan ben değilim, o benim elimden alıyor nişanlımı. Çünkü –dikkatinizi çekerim– kameriyede bir gece gizliden buluşmuş durumdayım Tatyana İvanovna ile. Dahası izninizle sorabilir miyim: Dayınızı Tatyana İvanovna ile evlenmeye zorladıkları için canı sıkılan, söylenen siz değil miydiniz? Ansızın yön değiştirdiniz, bu evliliği savunuyor, dayınızın hakarete uğradığından, gururundan söz

ediyorsunuz! Oysa dayınıza çok büyük bir iyilikte bulunuyorum: Kurtarıyorum onu... Anlamalısınız bunu! Bu evliliğe nefretle bakıyor dayınız. Dahası başka bir kızı seviyor! Tatyana İvanovna nasıl eş olur ona? Hem dayınızla evlenirse mutsuz olur Tatyana İvanovna. Çünkü ne dersenez deyin, o zaman genç erkeklere gül falan atmasının yasaklanması gerekecektir. Oysa gece kaçırsam onu, general karısının da, Foma Fomiç'in de yapacağı bir şey kalmaz artık. Nikâhı kıyılacakken başka bir erkekle kaçan nişanlısıyla evlenmeye zorlayamazlar onu. Ne dersiniz, Yegor İlyiç'e bir iyilik, büyük bir iyilik değil de nedir bu?

Doğrusu, bu son düşüncesi çok etkiledi beni:

– Peki ama yarın evlenme önerirse dayım? diye sordum. O zaman biraz geç kalmış olmayacak mısınız? Dayımın resmen nişanlısı olacak...

– Elbette geç olacak? Buna engel olmak için birşeyler yapmak gerekiyor. Sizden niçin yardım istiyorum sanıyorsunuz? Yalnız başıma yapabilmem güç bunu. Ama ikimiz birlikte işleri yoluna koyup Yegor İlyiç'in evlenme önerisine engel olacağız. Bütün gücümüzü ortaya koymalıyız. Baktık ki olmayacak, gerekirse Foma Fomiç'i bile ıslatırız... böylece evdekilerin dikkatini başka yana çeker, dayınızın evlenme işini düşünmelerine fırsat vermeyiz. Başka çıkar yol bulamazsak döveceğiz onu elbette. Örnek olarak söyledim bunu... Bu işte size güveniyorum...

– Son bir sorum daha var: Bu planınızı benden başka birine açmadınız mı?

Mizinçikof ensesini kaşdı, yüzünü ekşiterek gülümsedi:

– Doğrusunu söyleyeyim, bu sorunuz en acı bir haptan da acı geldi bana, dedi. İşin kötü yanı da bu düşüncemi daha önce başka birine açmış olmam zaten... anlayacağınız büyük bir aptallık ettim! Hem de kime açtım biliyor musunuz? Obnoskin'e! Öyle ki, kendim bile inanamıyorum buna. Nasıl oldu, onu da bilmiyorum!.. Ortalarda dolaşıp duruyordu. İyice tanı mıyordum onu henüz. İlham perisi gelince heyecanlandım. Bu işi bir yardımcısız yapamayacağım için Obnoskin'e başvurdum... Büyük bir aptallıktı bu! Bağışlanamaz bir hata!

– Ee, Obnoskin ne dedi?

– Heyecanla kabul etti, devrisi gün de kayboldu ortadan. Üç gün sonra annesiyle çıkageldi. Benimle hiç konuşmuyor, hatta –korkuyormuş gibi– kaçıyordu benden. Durumu hemen anladım kuşkusuz. Annesi de feleğin çemberinden geçmiş madra-bazın teki... Eskiden tanırım onu. Oğlu her şeyi anlatmıştır ona kuşkusuz. Hiç sesimi çıkarmıyorum, bekliyorum. Onlar da beni kolluyorlar. Durum biraz gergin anlayacağınız... Bunun için acele ediyorum.

– Onlardan niçin korkuyorsunuz?

– Pek bir şey gelmez ellerinden kuşkusuz, ama işi karıştıracaklardır gene de. Susmalarına, bana yardım etmelerine karşılık para isteyeceklerdir: Bunu bekliyorum da... Ancak çok veremem. Vermeyeceğim de... kararlıyım. Üç bin rubleden fazla veremem! Siz söyleyin: Üç bin onlara, beş yüz gümüş ruble nikâha –dayınızdan alacağım parayı tam olarak ödemem gerek çünkü– sonra eski borçlarım, bu arada kız kardeşime de hiç olmazsa bir şey vermeliyim. Yüz binden ne kalır geriye? Adam mı soyacaklar yani!.. Ama zaten gittiler Obnoskinler.

Merakla:

– Gittiler mi? diye sordum.

– Demin, çaydan sonra gittiler. Cehennemin dibine kadar yolları var! Ama göreceksiniz, yarın geleceklerdir... Evet, ne diyorsunuz, kabul mü?

Omuzlarımı kaldırdım:

– Ne söyleyeceğimi bilemiyorum vallahi, diye karşılık verdim. Nazik bir iş bu... Bana anlattıklarınızı sır olarak saklamasına saklayacağım kuşkusuz. Obnoskin değilim ben, ama... benden bir şey beklemeseniz sanırım daha iyi edersiniz...

Mizinçikof oturduğu sandalyede doğrulurken:

– Foma Fomiç ile büyükannenizin sizde henüz nefret uyandırmadıkları anlaşılıyor, dedi. İyi yürekli dayınızı seviyorsunuz, ama onu nasıl ezdiklerini anlamış olamazsınız henüz. Yeniyi sayılırsınız... Hele biraz sabredin! Yarın olsun, durumu şöyle bir görün, akşama razı olacaksınız. Yoksa dayınız mahvolmuş demektir... anlayabiliyor musunuz? Kesin evlendirecekler

onu. Şunu da unutmayınız, belki yarın evlenme önerisinde bulunacaktır... Geç olacak o zaman. Bugün vermelisiniz kararınızı.

– Doğrusunu isterseniz, size başarılar diliyorum, ama yardıma gelince... bilmem ki nasıl...

Mizinçikof alaylı alaylı gülümsedi:

– Biz biliyoruz! dedi. Ama yarına kadar bekleyeceğiz. *La nuit porte conseil.* * Şimdilik hoşçakalın. Yarın sabah erken geleceğim size, biraz daha düşünün bu arada...

Mizinçikof döndü, ıslıkla bir şarkı çalarak çıktı.

Biraz hava almak için, onun peşinden ben de çıktım. Ay doğmamıştı daha. Karanlık bir geceydi. Hava sıcak, boğucuydu. Yaprak kıpırdamıyordu. Yorgunluktan bitkin bir durumdaydım. Biraz dolaşmak, açılmak, düşüncelerimi şöyle bir toparlamak istiyordum. Ama daha on adım atmamıştım ki, dayımın sesini duydum. Yanında birisiyle merdivenleri çıkıyordu. Büyük bir heyecanla birşeyler anlatıyordu yanındakine. Hemen dönüp seslendim. Dayımın yanındaki Vidoplyasof'tu.

XI

ŞAŞKINLIĞA DOĞRU

– Dayıcığım! dedim. Sonunda gelebildiniz.

– Dostum, ben de sana gelmek için sabırsızlanıyordum. Dur hele, Vidoplyasof'u da savayım, sonra doya doya konuşuruz. Sana anlatacak öylesine çok şeyim var ki.

– Bir de Vidoplyasof mu çıktı şimdi? Bırakın onu gitsin, dayıcığım!

– Beş on dakikacık daha sabret Sergey, ondan sonra seninim. Ne yaparsın: İş...

Canım sıkkın:

– Saçma sapan şeylerle kafanızı şişirecektir yüzde yüz, diye söyledim.

(*) Gün ola hayır ola (Fransızca).

– Elden ne gelir, dostum? Saçmalıklarıyla kafa şişirecek zamanı tam da buldu! Şikâyetlerini anlatacak başka zaman bulmadın mı sen de yani Grigorigiğim? Peki, peki, ne yapmamı istiyorsun bakalım? Hiç değilse sen acı bana be kardeşim. Canımı çıkardınız vallahi!.. Uğraşacak gücüm kalmadı Sergey!

Dayım, büyük bir can sıkıntısını açığa vuran bir tavırla salladı kollarını.

– Sonraya bırakamadığınız bu önemli iş nedir böyle? dedim. Oysa benim de hemen görüşmem gerek sizinle dayıcığım...

– Ne yaparsın kardeşim? Adamlarının ahlakıyla hiç ilgilenmediğimi bağıra çağıra söylüyorlar zaten! Bakarsın yarın gider, onu dinlemedim diye dert yanar benden, o zaman da...

Dayım gene salladı kolunu.

– Pekâlâ, bari çabuk bitirin! Belki ben de yardım edebilirim size. Yukarı çıkalım.

Odaya girdiğimizde:

– Nedir derdi? diye sordum. Ne istiyor?

– Anlatayım dostum, soyadından hoşlanmıyormuş. Değiştirmek istiyor soyadını. Ne dersin?

– Soyadından mı hoşlanmıyor? Nasıl yani?.. (Şaşkınlık içinde kollarımı iki yana açtım.) Dayıcığım, onun söyleyeceklerini dinlemeden önce izninizle bir şey söyleyeyim size: Bu gibi gariplikler yalnız sizin evinizde oluyor.

Dayım canı sıkkın:

– Elden ne gelir kardeşim! dedi. Böyle ben de biliyorum kollarımı iki yana açmasını, ama bir şeye yaramıyor ki! Hadi sen konuş onunla bakalım, dene bakalım. İki aydır başımın etini yiyor...

Vidoplyasof karıştı söze:

– Hafif bir soyadı, efendim!

Şaşırmıştım:

– Neden hafif oluyormuş? diye sordum.

– Öyle işte, efendim. Her türlü pis anlam var içinde.

– Ne pis anlamından söz ediyorsun? Hem nasıl değiştirsinler soyadını? Soyadlarını kim değiştirir, biliyor musun?

– Rica ederim efendim, kimin benimki gibi bir soyadı var?

Ne söyleyeceğimi şaşırmıştım:

– Evet, gerçi biraz tuhaf soyadın. Ama yapacak bir şey yok. Babanın soyadı da aynıydı kuşkusuz!

Vidoplyasof:

– Evet efendim, dedi. Babamın yüzünden ömrümün sonuna dek acı çekeceğim böyle... Çünkü soyadıyla edilen alaylara katlanmak, boynumu bükme zorundayım.

Öfkeyle:

– Bahse girerim Foma Fomiç'in parmağı var bunda dayıcığım! diye haykırdım.

– Yo, hayır canım, yok. Yanıldın. Aslında Foma seviyor, koruyor onu. Sekreter aldı onu yanına. Bütün görevi de bu... Onun gelişmesi için çalıştı. Ruhunu soylulukla doldurdu. Öyle ki, bir bakıma olgunlaştı bile... Neyse, sonra anlatırım sana bunları...

Vidoplyasof dayımın sözünü kesti:

– Evet efendim, Foma Fomiç içimde gizli erdemleri bulup çıkardı ortaya. Hiçliğimi gösterdi bana. Yeryüzünde ne değersiz bir solucan olduğumu anlamama yardım etti. Öyle ki, beni neyin beklediğini, kaderimi ilk kez ondan öğrendim...

Dayım, her zamanki gibi telaşlandı:

– Görüyor musun Sergeyciğim? dedi. Durumu anladın artık. Vidoplyasof çocukluğundan beri Moskova'da bir güzel yazı öğretmenin evinde çalışıyordu. Bu öğretmenden neler öğrendiğini görsen şaşarsın: Yazıları boyalarla, yaldızla çok güzel süsler, kâğıdın boş yerlerine aşk melekleri çizer... Anlayacağın sanatçıdır! Ilyuşa ders alıyor ondan. Ders başına bir buçuk ruble veriyorum ona. Foma kendi belirledi ders ücretini. Komşu toprak sahiplerinden üçünün evine de gidiyor. Onlardan da para alıyor. Ne güzel giyiniyor, görüyor musun? Sonra şiir de yazıyor.

– Şiir mi? Bir bu eksikti işte!

– Evet kardeşim şiir yazıyor, şiir. Şaka ettiğimi sanma sakın, basbayağı şiir yazıyor. Değişik bir anlatışı var. Sana bir şey söyleyeyim mi, bir konuyu hemen şiire dökebiliyor, şiir diliyle anlatıyor... Gerçekten çok yetenekli bir çocuk! Isim gününde aneme öyle parlak bir şiir yazdı ki, hepimizin ağzı açık kaldı:

Mitolojiden bile söz ediyordu. Kanatlı Tanrıçalar uçuşuyorlardı... Hatta görür gibi oluyordu onları insan... Hay Allah, ne diyorlardı ona? Bedenlerinin yuvarlaklığını... Anlayacağın, şiirin-deki müzik çok şey hissettiriyor insana. Foma düzeltiyor şiirlerini. Ben sesimi çıkarıyorum kuşkusuz. Sevinçle bile karşılıyorum bu durumu. Bir saçmalık yapmasın da varsın şiir yazsın. Bak kardeşim Grigori, bir baba gibi söylüyorum bunu sana. Foma'nın haberi oldu senin bu yeteneğinden, yazdığın şiirleri inceledi, yardım etti sana, kâtip aldı seni yanına... Sözün kısası adam etti. Senin velinimetin olduğunu söylüyor, hakkı da var. Sergeyciğim, Vidoplyasof'un kafasında soylu bir romantizm ile bir özgürlük duygusu doğmuş... Bunları Foma anlattı bana. Ama doğrusu unuttum... Ancak şunu açıkça söyleyeyim, daha Foma anlatmadan önce de düşünüyordum onu özgür bırakmayı. İnsan utanıyor sanki, biliyor musun!.. Zaten Foma da bunun karşısında Vidoplyasof'u sevdiğini, onun kendisine gerekli olduğunu söylüyor. Ayrıca şöyle diyor: Bir bey olarak, adamlarım arasında şiir yazarların bulunması benim için büyük bir onurmuş. Bilmem nerede baronlar varmış, onlarda da böyleymiş. En *grand*'mış* bu. Eh, en *grand*'sa en *grand* olsun! Evet kardeşim, saygı duymaya başladım bu çocuğa, anlıyor musun?.. Ama birşeyler oldu ona son zamanlarda. İşin kötüsü, şiir yazmaya başladı başlayalı, hizmetçilerin karşısında kendisini öylesine büyük görmeye başladı ki, onlarla konuşmak bile istemiyor artık. Gücenme bana Grigori, bir baba olarak söylüyorum bunları sana. Daha geçen yıl, evleneceğine söz vermişti. Hizmetçi bir kız var burada. Adı Matryona. Çok sevimli, temiz, çalışkan, güler yüzlü bir kızcağız. Şimdi tutturdu: İstemem diyor, başka bir şey demiyor. Vazgeçti kızla evlenmekten. Kendini büyük görmeye mi başladı, yoksa önce üne kavuşup sonra başka biriyle evlenmeyi mi düşünüyor, bilmiyorum.

Vidoplyasof:

– Daha çok Foma Fomiç'in öğüdüne uyarak vazgeçtim, dedi. Çünkü benim gerçek velinimetimdir Foma Fomiç...

(*) Yüce, büyük bir şey (Fransızca).

Elimde olmadan:

– Öyle ya, Foma Fomiç'siz olur mu hiç! diye haykırdım.

Dayım hemen kesti sözümü:

– Yo kardeşim, durum başka aslında! Anlayacağın, gördükleri yerde alay ediyorlar şimdi Vidoplyasof'la.., Dedğim kız cin gibi, afacan bir şey. Uşakların hepsini ayaklandırdı: Hepsi alay ediyorlar Vidoplyasof'la, takılıyorlar ona. Hizmetçilerin çocukları bile soytarı gözüyle bakıyorlar ona...

Vidoplyasof:

– Hep o Matryona yüzünden efendim, dedi. Çünkü su katılmamış bir aptaldır Matryona. Su katılmamış bir aptal olması bir yana, konuşmasını da bilmiyor. Onun yüzünden neler geldi başıma efendim!..

Dayım, Vidoplyasof'a sitemli baktı.

– Kaç kez söyledim sana Grigori! Anlayacağın, hizmetçiler bunun soyadıyla kafiyeli çirkin bir şiir uydurmuşlar Sergeyciğim. Bana gelip yakındı. Soyadını değiştirmenin bir yolunu bulmamı istedi. Soyadının uygunsuz ses uyumundan çok çekmiş...

Vidoplyasof dayımın ağzından kaptı sözü:

– Soysuz bir soyadı bu, efendim.

– E, sen sus artık Grigori! Foma da uygun buldu bunu... Yani uygun buldu değil de, anlayacağın, şöyle bir düşünce sürdü öne: Bir gün olur da Grigori'nin şiirlerini bastırmak olanağı olursa, böyle bir soyadının zararı olabilir mi... Foma öyle diyor... Haklı da, öyle değil mi?

– Şiirleri bastırmak mı istiyor yani, dayıcığım?

– Evet dostum, bastıracak. Karar verildi... Benim paramla basılacak. Baş sayfaya şöyle yazılacak: Falancanın kölesi... Önsözde de yazar, onu yetiştiren Foma'ya minnettarlığını bildirecek. Kitap Foma'ya ithaf edilecek. Önsözü Foma kendi yazacak. Şimdi düşün bir kere, kitabın kapağında "Vidoplyasof'un Şiirleri" diye yazarsa...

Vidoplyasof düzeltti:

– "Vidoplyasof'un Feryatları" efendim.

– Ya, gördün mü, feryatları hem! Ne biçim bir soyadıdır zaten şu Vidoplyasof? İnsanın duygu inceliğine bile dokunuyor.

Foma da öyle söylüyor. Sonra, şu eleştirmenler öyle yaman alaycı insanlarmış ki... Söz gelimi, Brambeus...* Adamlara göre hava hoş kuşkusuz! Yalnız soyadı için adamı öyle bir dalgaya alırlar ki, apışıp kalırsın... Öyle değil mi? Ben de şöyle dedim: Şiirlerinde başka bir soyadı kullansın –mahlas mı ne diyorlardı– unuttum adını, öyle bir şeydi işte... Ama Grigori diretiyordu; “Emir verin, uşaklar da bu soyadıyla çağırsınlar beni,” diyordu. “Şiir yeteneğime uygun soylu bir soyadım olsun.”

– Bunu kabul ettiğinize bahse girerim dayıcığım.

– Onlarla uğraşacak durumum yok benim Sergeyciğim. Beni rahat bıraksınlar da ne yaparlarsa yapsınlar. Biliyor musun, o sıralar Foma ile aramızda hafif bir anlaşmazlık vardı. Her hafta bir soyadı çıkıyordu ortaya. Hep kibar soyadlar geçiyordu: Oleandrof, Tülpanof...** Unutma Grigori, soyadının önce “Verniy” olmasını istemiştin: “Grigori Verniy!” Ama sonra hoşlanmadın bu soyadından. Çünkü dangalağın biri Verniy-Skverniy*** kafiyesini bulmuştu. Şikâyet ettin, bu kafiye bulan serseriye cezalandırdık. Peşinden iki hafta yeni bir soyadı aradın kendine, durmadan düşündün –sürüyle soyadı geçirdin aklından– sonunda verdin kararını. Gelip, sana “Ulanof” demelerini istedin. Söyler misin kardeşim, Ulanof soyadından daha saçma bir şey olur mu? Buna da peki dedim: İkinci bir emirle soyadını Ulanof olarak değiştirdim. (Dayım bana döndü.) Sırf yakamı kurtarmak için yaptım bunu kardeşim. Üç gün “Ulanof” olarak dolaştın. Kameriyenin duvarlarını, pence-re pervazlarını kurşunkalemle “Ulanof, Ulanof” diye doldurdun. Biliyorsun, sonra yeniden boyattık kameriyeyi... Tam bir deste Hollanda kâğıdını, “Ulanof’un kalem denemesi, Ulanof’un kalem denemesi,” diye yaza yaza harcadın. Sonunda bunun da sakıncası çıktı ortaya: “Ulanof-Balvanof”**** kafiyesini uydurdular. Bu kez “Balvanof olmak istemiyorum!” di-

(*) Yazar, dilci Yosif İvanoviç Senkovski’nin (1800-1858) yazılarında kullandığı takma ad. Şakacı mizah dergisinin kurucusu – ç.n.

(**) Oleandr: Zakkum; Tülpan: Lale.

(***) Rusça Verniy: Sadık; Skverniy: iğrenç-ç.n.

(****) Rusça Ulan hafif süvari; Balvan, avanak-ç.n.

ye tutturdu. Gene değiştirdik soyadını! Kendine yeni buldu-
ğun soyadı neydi! Unuttum...

– Tantsef, diye karşılık verdi. Nasıl olsa dansçı anlamına ge-
len asıl soyadım yüzünden bir dansçı gözöyle bakılıyor bana,
hiç değılse kibar olması için, aynı anlama gelen yabancı bir so-
yadım olsun istedim: Tantsef...

– Ha, evet Tantsef'ti... Buna da razı oldum Sergeyciğim. An-
cak, uşaklar bu kez öyle bir kafiye buldular ki, ağza alınacak
şey değıl... Bugün gene geldi işte. Yeni bir şey düşünmüş ola-
cak... Bahse girerim yeni bir soyadı bulmuştur. Doğru söyle
Grigori, buldun mu?

– Gerçekten de efendim, yeni bulduğum kibar bir soyadını
bilgilerinize sunmayı istiyorum...

– Söyle bakalım?

– Essbuketof.

– Hiç utanmıyor musun Grigori, hiç utanmıyor musun?
Krem kutusu üzerinden alınma bir soyadı bu! Bir de akıllıyım
dersin! Kim bilir ne kadar kafa patlatmışsındır bunu bulana
kadar! Lavanta şişelerinin üzerinde yazıyor bu.

Alçak sesle:

– Rica ederim dayıcığım, dedim. Düpedüz aptal bu çocuk,
hem de su katılmamış!

Dayım da alçak sesle karşılık verdi bana:

– Ne yaparsın kardeşim! Herkes zeki olduğunu, bu davra-
nışlarının soylu özelliklerinden geldiğini söylüyor...

– Defedin şunu başınızdan Tanrı aşkına.

Dayım, Vidoplyasof'tan bile korkuyormuş gibi, yalvarmaklı:

– Beni dinle Grigori! diye başladı. Bağısla beni kardeşim, hiç
zamanım yok doğrusu!.. Düşün de hak ver bana, şu anda se-
nin şikâyetlerinle ilgilenecek durumum yok, görüyorsun!
Uşakların sana gene hakaret ettiklerini söylüyorsun, öyle mi?
Pekâlâ: İşte söz veriyorum sana. Yarın her şeyi yoluna koyaca-
ğım. Hadi şimdi iyi geceler sana... Dur biraz! Foma Fomiç ne
yapıyor?

– Yattılar efendim. Kendilerini soran olursa, bu gece uzun
uzun dua etmek niyetinde olduklarını söylememi emrettiler.

– Hım! Hadi git artık canım, git! Bak ne diyeceğim sana Sergeyciğim, biliyorsun hep Foma'nın yanındadır bu çocuk. Bu yüzden korkuyorum bile ondan. Uşaklar da, her şeylerini Foma'ya yetiştirdiği için sevmiyorlar onu zaten. Söz gelimi, şimdi gitti ya, bakarsın yarın birşeyler bulur, fitneler beni gene! Evet kardeşim, orada işleri çok güzel yoluna koydum, şimdi içim rahat artık... Sonra hemen senin yanına koştum. (Dayım elimi sevgiyle sıktı.) Sonunda beraberiz gene! Oysa çok kızdın, gideceksin sanıyordum kardeşim. Kaçmayasın diye arkana gözcü koydum. Eh, Tanrı'ya şükür rahatım şimdi! Demin Gavri-la'nın yaptığını gördün mü? Ya Falaley... Peşinden de sen!.. Hepsi üst üste geldi! Neyse, Tanrı'ya şükürler olsun, işler yoluna girdi, Tanrı'ya şükür! Artık doyasıya konuşabileceğim seninle. İçimi dökeceğim... Gitme buradan Sergeyciğim: Senden başka kimsem yok. Korovkin ile senden başka...

– Dayıcığım, anlatın lütfen, orada neyi yoluna koydunuz? Olanlardan sonra ne bekleyeceğim burada? Ne yalan söyleyeyim, başım çatlayacak gibi!

– Benimki öyle değil mi sanıyorsun? Kardeşçağızım, benimki altı aydır vals ediyor sanki, başım yanı! Ama şükürler olsun! Her şey düzeldi artık! Bir kere, bağışladılar beni. Bütününüyle bağışladılar. Bazı koşullarla kuşkusuz... Ama artık bir şeyden korkmuyorum. Saşacığımı da bağışladılar. Ah şu Saşa, ah... demin... O küçücük yüreği amma da ateşli! Biraz ileri gitti, ama altın gibi bir yüreği vardır! Kızım! övünüyorum Sergeyciğim! Tanrı korusun onu! Sen de bağışlandın. Hem nasıl, biliyor musun? Her istediğini yapabilirsin. Odalarda dolaşabilir, bahçeye çıkabilirsin. Konukların yanında oturmana bile izin var... Anlayacağın, özgürsün burada artık. Yalnızca bir koşul: Yarın annemle Foma Fomiç'in yanında, sana bir şey sorulmadan karışmayacaksın söze –kesindir bu koşul, yani ne olursa olsun açmayacaksın ağzını– söz verdim onlara... Büyüklerin konuşmasını dinleyeceksin yalnızca... Yani başkaları demek istiyorum, konuşacaklar, sen dinleyeceksin. Senin daha çok genç olduğunu söylediler. Gücenme bana Sergey. Gerçekten de çok gençsin daha... Anna Nilovna da öyle söylüyor...

Elbette çok gençtim. Böylesine gurur kırıcı koşullar karşısında öfkelenerek hemen kanıtlamıştım da bunu.

– Beni dinleysin dayıciğim! diye haykırdım. (Öfkeden tıkanacak gibi oluyordum.) İçimin rahat etmesi için yalnızca bir şeyi söyleyin bana: Gerçek bir tımarhanede miyim ben?

Dayım üzgün:

– Gördün mü kardeşim, dedi, hemen ters konuşmaya başladın gene! Tutamıyorsun kendini. Hayır, tımarhanede falan değilsin canım. Herkes biraz sinirlendi, hepsi o kadar. Ama sen de kabul et yani Sergey, çıkışın pek güzel değildi. Neler dediğinin farkında mısın?.. Saygıya değer yaşta bir insana öyle denir mi?..

– Onun gibi insanların saygıya değer yaşı olmaz dayıciğim.

– Yo, bu kadarı da fazla yani kardeşim! Aşırılık derler seninkine... Akla uygun bir aşırılığa diyeceğim yoktur, ama bu çok oldu kardeşim. Yani şaşırttın beni Sergey.

– Darılmayın dayıciğim, suçluyum, ama size karşı suçluyum. Sizin o Foma Fomiç'inize gelince...

– Bak, sizin diyorsun hâlâ! Ah kardeşim, Sergeyciğim suçlama onu: İnsanlardan kaçan hasta bir adam o, hepsi bu! Yumuşak olmak gerek ona karşı. Ama bunun yanında soylu, yani dünyanın en soylu insanıdır. Demin sen de gördün, soyluluğuyla göz kamaştırıyordu. Arada bir ufak tefek saçmalıkları oluyor, ama önemsemeye gelmez... Kimin yok ki bu tür saçmalıkları?

– Rica ederim dayıciğim, yanılıyorsunuz, başka kim yapıyor böyle saçmalıkları?

– Eh, takmışsın aklına şunu! Ruh yüceliği az sende Sergeyciğim: Bağışlayamıyorsun!..

– Pekâlâ dayıciğim, pekâlâ! Bırakalım artık. Söyler misiniz, Nastasya Yevgrafovna'yı gördünüz mü?

– Ah kardeşcağızım, konuşmamız baştan sona onunla ilgiliydi zaten! Önce en önemli konuyu görüştük Sergeyciğim: Yarın Foma'nın doğum gününü kutlamaya karar verdik. Yarın gerçekten de onun doğum günüyümüş çünkü. Saşacığım iyi yürekli bir kızdır ama yanılıyor... Yarın, sabah ayininden önce,

biraz erkence hep birlikte gideceğiz odasına. Ilyuşa şiir okuyacak. Bu içindeki kırgınlıkların hepsini alıp götürür. Gönlünü alacağız yani... Ah Sergeyciğim, sen de bizimle gelip kutlasan onu, ne güzel olurdu! Belki büsbütün bağışlardı seni... Barışsanız ne iyi olurdu! Unut kardeşim kırgınlığını, unut aranızda geçenleri Sergeyciğim. Sen de onu kırdın... Yüce bir insandır Foma!

Sabırım tükenmişti artık:

– Dayıcığım! Dayıcığım! diye haykırdım. Ben sizinle asıl sorundan söz etmek istiyorum, siz hâlâ... Nastasya Yevgrafovna'nın durumunu biliyor musunuz? Yineliyorum, haberiniz var mı Nastasya Yevgrafovna'nın durumundan?

– Elbette var kardeşim, elbette var! Ne diye bağırıp çağırıyorsun öyle? Deminki olay da onun yüzünden patlak verdi ya... Aslında demin patlak vermedi bu olay, eskiden patlak vermişti. Seni ürkütmemek için şimdiye dek söz etmedim bundan. Çünkü düpedüz kovmak istiyorlardı kızcağızı buradan. Onu, babasının evine yollamamı bile istediler. Durumu tahmin edebilirsin... Neyse, Tanrı'ya şükür! Her şey düzeldi artık. Anlayacağın –her şeyi açık açık anlatacağım sana– benim Nastasya Yevgrafovna'ya âşık olduğumu, onunla evlenmek istediğimi, kısacası bir felakete sürüklendiğimi sanıyorlardı. Çünkü gerçekten bir felaket olurdu benim için bu: Açıkladılar her şeyi bana. Ben de anladım durumu... İşte, beni bu felaketten kurtarmak için onu kovmaya karar vermişler. Annem düşünmüş bütün bunları. Daha çok da Anna Nilovna... Foma susuyor şimdilik. Ama kuşkularını dağıttım artık. Ne yalan söyleyeyim, senin, Nastasya'nın nişanlısı sayıldığına, buraya da bunun için geldiğine inandırdım onları. Eh, bu biraz yatıştırdı onları, Nastasya gitmiyor, kalıyor... Gerçi temelli değil, denemek için kalmasına razı oldular ya, şimdilik kaldı. Onunla evlenmek istediğini açıklamam üzerine onların gözünde değerin yükseldi bile. Hiç değilse, annem biraz rahatladı gibi... Yalnız Anna Nilovna mızızlanıyor hâlâ! Gönlünü nasıl alacağımı bilemiyorum. Onun, yani Anna Nilovna'nın ne istediğini anlayamadım gitti!

– Dayıcığım, çok yanlış yoldasınız dayıcığım! Nastasya Yevgrafovna'nın yarın gideceğini –şu ana dek gitmediyse kuşkusuz– biliyor musunuz? Babasının bugün onu almaya geldiğinden haberiniz var mı? Bunun kararlaştırıldığını, bunu bana bugün Nastasya Yevgrafovna'nın kendisinin açıkladığını, sonunda da size saygılarını iletmemi benden istediğini biliyor musunuz?

Dayım, ağzı açık kalakalmıştı karşımda. Ürperdi, hafiften inledi gibi geldi bana.

Nastasya ile konuşmamı baştan sona anlattım ona. Nastasya'ya onunla evlenmek istediğimi söylediğimi, onun bunu kesinlikle reddettiğini, beni mektupla çağırarak kadar ileri gittiği için dayıma çok kızdığını anlattım. Nastasya'nın, dayımı Tatyana Ivanovna ile evlenmekten kurtarabileceğini umduğu için buradan gitmek istediğini söyledim. Kısacası, hiçbir şeyi gizlemedim ondan. Hatta burada kötü olan şeyleri bile bile abartarak anlattım. Kesin kararlar verebilmesi için iyice etkilemek istiyordum dayımı. Gerçekten de etkilenmişti. Bir çılgılık atarak başını ellerinin arasına aldı.

Neden sonra, yüzü korkudan bembeyaz, alçak sesle:

– Nerede o, nerede olduğunu biliyor musunuz? diye sordu. Nerede şimdi Nastasya Yevgrafovna?

Umutsuzluk içinde ekledi:

– Oysa ben, aptal gibi içim rahat geldim buraya... Her şeyin düzeldiğini sanıyordum.

– Şu anda nerede olduğunu bilmiyorum. Ancak biraz önce orada bağırıp çağırmalar başlayınca sizin yanınıza diye ayrıldı benden. Herkesin içinde yüksek sesle söylemek istiyordu bunu. İçeri almamış olacaklar onu.

– Bir de alsalardı tam olurdu! Neler yapardı orada, Tanrı bilir! Ah ne coşkun yaradılışlı, mağrur bir kızdır! Peki nereye gidecek? Nereye? Oysa iyi, yakışıklı bir çocuksun sen! Niçin reddetti seni acaba? Saçmalık! Hoşlanması gerekirdi senden. Niçin hoşlanmadı dersin? Cevap versene, Tanrı aşkına cevap ver, niçin açmıyorsun ağzını?

– Rica ederim dayıcığım! Böyle sorular sorulur mu insana?

– Ama bu da olmaz ki! Evlenmek zorundasın onunla, evlenmek zorundasın. Ne diye Petersburg'dan buralara getirdim seni? Onu mutlu etmek zorundasın! Şimdi kovuyorlar onu buradan, ama senin karın olunca benim de öz yeğenim olacak... O zaman kovmazlar. Yoksa nereye gidecek? Ne yapacak? Mürebbiyelik mi? Peki ama anlamsız, saçma bir şeydir onun mürebbiyelik etmesi! Hem sonra, iş buluncaya kadar neyle geçinecek? Yaşlı babasının başında dokuz can var zaten. Açlıktan ölmeme-ye çalışıyorlar. Üstelik bu iğrenç dedikodular yüzünden buradan giderse, o da babası da metelik almazlar benden. Felaket olur sonu! Burası da çalkalanır, biliyorum. Öte yandan, ailenin eksikliklerini karşılamak için birkaç aylığını da peşin almıştı: O bakıyor aileye çünkü. Tatalım ki namuslu, soylu bir aile bulup onu mürebbiye almalarını salık verdim... Aslında soylu, gerçek soylu insanı günümüzde bulmak kolay mı? Tatalım ki, çok var soylu insan, tersini söyleyip de Tanrı'yı gücendirmenin ne gereği var! Ama bunun da tehlikeli yanları var kardeşim: İnsanlara güven olur mu? Ayrıca, yoksul insanın içini kuşku kemirir her daim. Ona yedirilen ekmeğin, gösterilen sevginin karşılığını küçülmekle ödemek zorunda bırakılacağını sanır hep! Hakaret ederler Nastasya'ya. Gururuna düşkünlü kızdır, sonra... Evet ne olur sonra? Ya bütün bunlara bir de aşağılık bir çapkın eklenirse ne olur?.. Yüzüne tükürür Nasta'ya –biliyorum tüküreceğini– ama pis herif gururuyla oynamış olur gene de kızın! Ne olursa olsun, adı lekelenebilir Nastasya'nın, bir gölge, bir kuşku düşebilir üzerine, o zaman da!.. Başım çatlayacak sanki! Of Tanrım!

Ciddi bir tavırla kestim dayımın sözünü:

– Dayıcığım! Kusura bakmazsanız bir şey soracağım size. Gücenmeyin, bu soruma vereceğiniz yanıtın çok şeyi belli edeceğini anlamaya çalışın. Sizden soruma yanıt vermenizi istemek bir bakıma hakkımdır da dayıcığım!

– Nedir, nedir? Ne soracaksın bana?

– Tanrı'nın huzurundaymışsınız gibi açık yüreklilikle, dosdoğru söyleyin: Nastasya Yevgrafovna'ya biraz âşık olduğunuzu hissetmiyor musunuz? Onunla evlenmek istemez miydiniz? İyi düşünün: Bu yüzden kovuyorlar onu buradan.

Dayım sinirli bir sabırsızlıkla kolunu sertçe salladı:

– Ben mi? Âşık mıyım? Ona ha? Bunların hepsi ya keçileri kaçırmışlar ya da bana karşı sözbirliği etmişler... Peki, onların hepsinin deli olduğunu kanıtlamak için değilse niçin çağırdım seni buraya sanıyorsun? Senin onunla evlenmeni niçin istiyorum öyleyse? Ben ha? Âşığım? Ona? Bunların hepsi çıldırmış, evet çıldırmış?

– Öyleyse izin verin her şeyi dökeyim ortaya dayıcığım. Önce şunu açık söyleyeyim, bu iddiada kötü bir yan kesinlikle görmüyorum. Tam tersine, bu kadar sevdiğinize göre mutlu da edersiniz onu. Umarım öyle olur! Umarım seversiniz birbirinizi, mutlu olursunuz!

Dayım dehşet içinde:

– Ama... İnsaf yani, neler söylüyorsun! diye haykırdı. Bunu soğukkanlılıkla nasıl söyleyebildin, şaşıyorum doğrusu... hem... geldin geleli nedense pek telaşlısın... farkındayım! Peki saçma bir şey değil mi senin bu dediğin? Onu kızım görüyorsam nasıl evlenebilirim onunla? Söyle... Ona başka gözle bakmak utanç bile verir bana. Hem gūnahtır! Ben ihtiyarım, oysa o bir çiçek! Foma bile tam böyle açıkladı bana. Benim yüreğim ona karşı beslediğim baba sevgisiyle dolu. Sen tutmuş evlenmekten söz ediyorsun! Minnet duygusundan, belki de evet der bana. Ama sonra, onun minnet duygusundan yararlandığım için küçük görmeye başlar beni. Perişan ederim onu. Bana olan bağlılığı yiter gider! Canımı veririm onun için, benim yavrumdur o! Saşa'yı ne kadar seviyorsam onu da o kadar seviyorum. Gizlemeyeceğim senden, daha bile çok seviyorum onu. Saşa resmen kızımdır, oysa onu sevgimle kızım yaptım. Yoksulluğun içinden çekip çıkardım onu, yetiştirdim. Katyacığım, rahmetli karıcığım da çok severdi onu. Ölürken, onu bırakmamamı, öz kızım gibi sevmemi vasiyet etti. Okuttum onu: Fransızca konuşabiliyor, piyano çalıyor, bol kitap okuyor, bir eksiği yok... Ne tatlı bir gülümsemesi vardır! Fark ettin mi Sergeyciğim? İnsanla alay ediyor sanki, oysa alay ettiği falan yoktur, tersine, sevgisinden gülümser öyle... Oysa ben, sen gelince ona evlenme önereceksin, onlar da, benim onunla evlen-

me niyetinde olmadığımı anlayacaklar bu pis dedikodulara bir son verilecek diye umuyordum. O zaman bizim yanımızda kalır, huzur içinde yaşayıp giderdi. Ne mutlu olurduk! İkiniz de çocuklarımsınız benim, ikiniz de öksüz sayılırsınız, ikinizi de ben büyüttüm... Ne çok severdim sizi, ne çok severdim! Her şeyimi size adardım, hiç ayrılmazdım sizden. Her yerde yanınızda olurum! Ah, ne mutlu olurduk! Şu insanlar niçin yerler birbirini, nefret ederler birbirinden? Her şeyi anlatabilseydim onlara. İçimi olduğu gibi dökebilseydim önlerine, ne iyi olurdu! Tanrım!

– Evet dayıcığım, evet, öyle ama reddetti evlenme önerimi Nastasya Yevgrafovna.

Dayım dalgın:

– Reddetti, evet! dedi. Hım!.. Ama biliyor musun, onun bunu reddedeceği doğmuştu içime.

Birden yükseltti sesini:

– Ama hayır! İnanmıyorum! Olamaz! Ama her şey alt üst olur o zaman! Kim bilir, konuyu uygunsuz bir biçimde açtın ona belki. Gururunu incittin belki. Bir de komplimanlar yapmaya başladıysan... Her şeyi baştan bir daha anlat bana Sergey!

Her şeyi en küçük ayrıntısına varana dek bir kez daha anlattım. Nastasya'nın, buradan gitmekle dayımı Tatyana Ivanovna'dan kurtaracağını umduğunu anlatırken dayım acı acı gülmüşti:

– Kurtarmak! dedi. Yarın sabaha dek kurtarmak!

Dehşetle:

– Dayıcığım, diye haykırdım, Tatyana Ivanovna ile evleneceğinizi söylemek istemiyorsunuz ya?

– Yarın Nastasya'yı kovmamalarını neyle satın aldım sanıyorsun? Yarın evlenme önereceğim! Söz verdim.

– Kararınızı verdiniz demek dayıcığım?

– Elden ne gelir kardeşim, elden ne gelir? Yüreğimi sızlatıyor bu, ama verdim kararımı. Yarın evlenme önerisinde bulunacağım. Düğünü aile arasında, sessiz sedasız yapmaya karar verdiler. Böylesi daha iyi kardeşim. Sen sağdıcım olursun bel-

ki. Bunu çıtlattım onlara, bu yüzden o güne dek kovmazlar seni. Ne yaparsın kardeşim? "Çocuklara büyük bir miras kalır!" diyorlar. İnsan çocukları için ne yapmaz? Ayakları havada, elleri üzerinde dolaşır gerekirse. Hem sonra aslında belki akıllıca bir iş yapmış olacağım. Öyle ya, ailem için birşeyler yapmalıyım hiç olmazsa. Hazır yemek olmaz ki hep!

Yüreğim acıyla burkuldu. Kendimi bilmeden:

– Öyle ama deli bu kız! diye haykırdım.

– Ne delisi canım! Deli falan değil. Yalnızca, biliyor musun, çok çekmiş... Ne yaparsın kardeşim, akıllısını almak istedim ama... Gelgelelim akıllılardan da öyleleri çıkıyor ki! Ama çok iyi yürekli bir kızcağızdır! Yakından tanısan seversin onu, temiz yüreklidir!

Umutsuzluk içinde:

– Aman Tanrım! dedim. Yavaş yavaş alıştırıyorsunuz kendinizi bu düşünceye!

– Alıştırmayıp da ne yaparsın? Benim iyiliğim için çalışıyorlar. Sonra, içime doğdu, kurtuluşum yok. Er geç evlendirecekler beni onunla. Bu yüzden daha bir sürü söz işitmektense evlenirim, olur biter. Sana açıkça söyleyeceğim her şeyi Sergeyciğim: Bir bakıma seviniyorum da buna. Kararımı verdim gitti, hiç değilse bir yükten kurtuldum. Rahatladım biraz... Buraya gelirken öyle hafif hissediyordum ki kendimi! Kaderim buymuş benim! Önemli olan da, Nastasya'nın burada kalmasını sağlamış olmamız. Az bir kazanç mı bu? Bu koşulla razı oldum. Oysa o kaçmak istiyor buradan! (Dayım ayağını yere vurup sesini yükseltti.) Olamaz!

Kararlı bir tavırla ekledi:

– Beni dinle Sergey, burada bekle beni. Bir yere gitme. Hemmen döneceğim.

– Nereye gidiyorsunuz dayıcığım?

– Belki görürüm onu, Sergey. Her şey anlaşılacak, inan her şey anlaşılacak. Hem... hem... evleneceksin onunla. Söz veriyorum sana!

Dayım hızla çıktı odadan. Eve değil, bahçeye gidiyordu. Pencereden izliyordum onu.

XII FELAKET

Yalnız kaldım. Çok kötüydü durumum: Nastasya reddetmişti evlenme önerimi. Oysa dayım handiyse zorla evlendirmek istiyordu beni onunla. Kafamın içi karmakarışık. Mizinçikof'un önerisiyle onun önerisi aklımdan çıkmıyordu. Ne pahasına olursa olsun, dayımı kurtarmak gerekiyordu! Çıkıp Mizinçikof'u aramayı, ona her şeyi anlatmayı bile düşünüyordum. Pe ki ama dayım nereye gitmişti? Nastasya'yı aramaya gideceğini söylemiş, oysa bahçeye doğru gitmişti. Gizli görüşmeler düşünceci bir an geçti aklımdan, çok tuhaf bir duygu sızlattı yüregimi. Mizinçikof'un, gizli görüşmeler üzerine söylediklerini anımsamıştım... Bir an düşündükten sonra, nefretle attım içimden kuşkularımı. Dayım aldatamazdı beni. İnanıyordum ona. İçimdeki huzursuzluk her an artıyordu. Bir şey düşünmeden dışarı çıktım, dayımın gözden kaybolduğu yoldan bahçenin derinliklerine doğru yürüdüm. Ay doğuyordu. Bahçeyi avcumun içi gibi bildiğim için kaybolmaktan korkmuyordum. Bakımsız, yosun kaplı havuzun kenarında bir başına duran eski kameriyeye yaklaşıncaya ansızın olduğum yerde kalakaldım: Kameriyeden sesler geliyordu. O anda içimi nasıl tuhaf bir can sıkıntısının doldurduğunu anlatamam! Kameriyedekilerin dayımla Nastasya olduğundan kuşku yoktu. Adımlarımı çabuklaştırmadığıma, kameriyeye sessizce sokulmaya çalışmadığıma kendimi inandırmaya, içimi rahatlatmaya çalışarak yürüyordum. Ansızın bir öpücük sesi duyuldu, sonra tutkuyla söylenmiş birkaç sözcük, hemen arkasından tiz bir kadın çığlığı... O anda beyaz giysili bir kadın koşarak çıktı kameriyeden, kırılma gibi geçti önümden. Tanınmamak için yüzünü elleriyle kapadığını fark edebilmişim: Anlaşılan ayak sesimi duymuşlardı. Korkarak kaçan kadının arkasından dışarı çıkanın Obnoskin, Mizinçikof'un sözüne bakılırsa buradan çoktan gitmiş olması gereken Obnoskin olduğunu görünce çok şaşırdım! O da beni görünce çok bozuldu: Her zamanki küstah tavrı yoktu üzerinde şimdi.

Gülümseyerek:

– Bağışlayın, ama... Sizinle karşılaşmayı beklemiyordum, diye kekeledi.

Alaycı bir tavırla:

– Ben de sizinle karşılaşmayı hiç beklemiyordum, dedim. Buradan gittiğinizi duymuştum çünkü.

– Yo, hayır... Gitmedim... Annemi yolcu ettim, o kadar. Ama sizden, dünyanın en dürüst insanı olan sizden bir dilekte bulunabilir miyim?

– Nedir?

– Biliyor musunuz, bazı durumlar vardır –sanırım siz de kabul edersiniz bunu– gerçekten dürüst bir insan, gerçekten dürüst başka bir insanın duygularının olanca soyluluğuna baş vurmak zorunda kalır... Umarım anlıyorsunuz beni...

– Hiç ummayın. Bir şey anlamadım sözlerinizden.

– Burada kameriyede benimle olan bayanı gördünüz mü?

– Gördüm, ama tanıyamadım.

– Ya, tanıyamadınız demek!.. Yakında karım olacak.

– Kutlarım sizi. Peki ama benim ne yardımım dokunabilir size?

– Tek şey istiyorum sizden: Beni bir bayanla gördüğünüzü hiç kimseye söylemeyeceksiniz.

“Kimdir acaba bu?” diye geçiriyordum içimden. “Sakın...”

– Vallahi bilemiyorum... dedim. Size söz veremediğim için sanırım bağışlarsınız beni...

Obnoskin yalvarıyordu:

– Hayır, Tanrı aşkına, lütfen... Anlamaya çalışın durumumu: Bir sırdır bu. Siz de evlenmek isteyebilirsiniz: O zaman da ben...

– Şşşt! Biri geliyor!

– Hani?

Gerçekten de, otuz adım öteden belli belirsiz bir erkek gölgesi geçti.

Obnoskin, zangır zangır titreyerek:

– Bu... Yüzde yüz Foma Fomiç'tir! Yürüyüşünden tanırım onu. Aman Tanrım! Şu yandan da ayak sesi geliyor! Dinleyin... Hadi hoşçakalın! Teşekkür ederim size... Yalvarırım da...

Obnoskin gözden kayboldu. Bir dakika sonra, yerden bitmiş gibi dayım çıktı karşıma.

– Sen misin? dedi. Her şey mahvoldu Sergeyciğim, her şey mahvoldu!

Dayımın da zangır zangır titrediğini fark ettim.

– Nedir mahvolan dayıcığım?

Dayım tıkanacak gibi oluyordu.

– Gidelim! dedi.

Kolumdan sıkıca tutup götürdü beni. Ama küçük eve varana dek bir sözcük söylemedi, beni de konuşturmadı. Olağanüstü bir şey bekliyordum. Aşağı yukarı aldanmadım da. Odaya girdiğimizde fenalaştı dayım. Yüzü ölününki gibi bembeyazdı. Hemen su serptim yüzüne. “Böyle bir insan fenalaştığına göre çok korkunç bir şey oldu galiba,” diye geçiriyordum içimden.

– Dayıcığım, neyiniz var? diye sordum.

– Her şey mahvoldu Sergeyciğim! Foma, bahçede Nastasya'yı öperken gördü beni.

Şaşırmıştım. Dayımın yüzüne bakarak:

– Öperken mi? diye haykırdım. Bahçede!

– Evet canım, bahçede. Tanrı şaşırttı! Onu görmek için gitmiştim oraya. Ona her şeyi anlatmak –kuşkusuz seninle evlenmesi konusunda–, akıl vermek istiyordum. Bir saattir bekliyormuş beni orada. Havuzun öte yanındaki kırık sırada... Benimle konuşmak istediği zamanlar sık sık oraya gider.

– Sık sık mı dayıcığım?

– Evet kardeşim, sık sık! Son zamanlar hemen her gece buluşuyoruz orada. Ne var ki, gözetliyorlardı bizi besbelli... Gözetlediklerinden kuşku yok artık. Bu işleri Anna Nilovna'nın çevirdiğini de biliyorum. Bir zaman için ara vermiştik. Dört gündür bir şey olmuyordu. Ama bugün gene gerekti işte. Bunun çok gerekli olduğunu sen de gördün: Başka türlü nasıl anlatabilirdim ona? Onu orada bulmak umuduyla gittim, o da bir saattir beni bekliyormuş: Onun da bana söyleyecekleri varmış...

– Aman Tanrım, ne tedbirsizlik! Sizi gözetlediklerini bile bile...

– Ama durum çok önemliydi Sergey. Birbirimize söyleyecek çok şeyimiz vardı. Gündüzleri yüzüne bakamıyorum: O bu yandaysa, onun varlığından bile haberim yokmuş gibi öte yana bakıyorum. Ama geceleri buluşuyor, doya doya konuşuyoruz...

– Evet dayıcığım, sonra ne oldu?

– Daha iki sözcük söylememiştim ki, nasıl söyleyeyim sana, yüreğim duracakmış gibi çarpmaya başladı. Gözlerimden yaşlar boşandı. Seninle evlenmeye razı olması için dil dökmeye başladım ona. Birden şöyle dedi: “Belli ki sevmiyorsunuz beni... Belli ki farkında değilsiniz bir şeyin.” Birden boynuma sarıldı, ağlamaya, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı! “Yalnız sizi seviyorum ben,” diyordu, “hiç kimseyle evlenmeyeceğim. Çoktan beri seviyorum sizi, ama evlenmeyeceğim sizinle. Yarın gidiyorum buradan. Sonra bir manastıra gireceğim.”

– Aman Tanrım! Sahi böyle mi söyledi? Evet, sonra... sonra, dayıcığım?

– Birden Foma’yı karşımızda gördüm! Nereden bitiverdi orada, anlayamadım? Çalılığın arkasına sinmiş, bu suçu işlememi beklemişti besbelli.

– Alçak!

– Ben olduğum yerde donup kalmıştım. Nastasyacık hemen kaçtı. Foma Fomiç bir şey söylemeden geçip gitmişti önümüzden, parmağını sallayarak gözdağı vermişti bana yalnızca... Yarın kopacak gürültüyü düşünebiliyor musun Sergey?

– Düşünemez olur muyum!

Dayım, oturduğu sandalyeden ayağa fırlayıp, umutsuz:

– Onu mahvetmek, lekelemek, rezil etmek istediklerini biliyor musun? diye haykırdı. Ona bir çamur atıp böylece onu buradan kovmak için fırsat kolladıklarını biliyor musun? Şimdi buldular işte bu fırsatı! Nastasya’nın benimle yasak bir ilişki kurduğunu söylüyorlardı! Namussuzlar, onun Vidoplyasof ile de ilişkisi olduğunu söylüyorlardı aslında! Anna Nilovna’nın uydurmalarıydı bunlar. Şimdi ne olacak? Yarın ne olacak? Foma anlatacak mı dersin?

– Elbette anlatacak dayıcığım.

Dayım dudaklarını ısırarak sıktı yumruklarını.

– Anlatırsa, hele bir anlatsın... diye mırıldandı. Ama hayır, inanmam! Anlatmaz. Anlar beni... Yüce gönüllü bir insandır! Acır Nastasya'ya...

Kararlı:

– Acır ya da acımaz, dedim, her iki durumda da, yapacağınız en doğru şey yarın Nastasya Yevgrafovna'ya evlenme önerisinde bulunmaktır...

Dayım kıpırdamadan bakıyordu yüzüme.

– Bu olay duyulursa kızcağızın onurunu beş paralık etmiş olursunuz dayıcığım. Bunu biliyor musunuz? Bu felaketi elinizden geldiğince çabuk önlemek zorunda olduğunuzu. Herkesin gözünün içine cesaretle, kendinize güvenerek bakmanızın, hiç çekinmeden evlenme önerisinde bulunmanızın, onların sizi bundan vazgeçirmek için öne sürecekleri delilleri elinizin tersiyle bir yana itmeniz, Foma'ya da, Nastasya için kötü birşeyler söyleyecek olursa haddini bildirmanızın gerektiğini anlayabiliyor musunuz?

Dayım, yüksek sesle:

– Dostum! dedi. Buraya gelirken düşündüm bunu!

– Ne karar verdiniz?

– Değişmeyecek artık kararım! Seninle konuşmaya başlamadan önce kesin kararımı vermiştim!

– Yaşayın dayıcığım!

Dayımın boynuna atıldım.

Uzun süre konuştuk. Nastasya ile evlenmesini kesinlikle gerektiren nedenleri, bunun zorunluluğunu anlattım ona. Aslında benden iyi biliyordu bunları. Ama güzel, heyecanlı konuşmaya başlamıştım bir kez, sürdürüyordum konuşmamı. Dayımın hesabına sevinçliydim. Görev duygusu kendini bulmasına yardım etmişti. Yoksa başka türlü silkinip kalkamazdı. Görev, zorunluluk sözcükleri kutsal birer anlam taşırlardı onun için. Öyleyken bu sorunun nasıl çözümleneceğini hiç mi hiç bilemiyordum. Dayımın, kendisine görev benimsediği bir şeyden dünyada vazgeçmeyeceğini biliyordum. Buna kesinlikle inanıyordum. Ama onun evdekilere ayak direyebileceğine sanki inanamıyordum. Bunun için de gençliğimin olanca heyecanıy-

la elimden geldiğince kışkırtmaya, kararını sağlamlaştırmaya çalışıyordum.

– Üstelik, üstelik, diyordum, artık her şey gün ışığına çıktı. İçinizdeki son kuşkular da silinip gitti. Herkesin anladığı, sizden önce farkına vardığı, ama sizin hiç beklemediğiniz şey gerçekleşti: Nastasya Yevgrafovna seviyor sizi! (Sesimi yükselttim.) Bu temiz sevginin onun için utanç veren bir şeye, bir yüzkarasına dönüşmesini istemezsiniz sanırım!

Dayım boynuma sarıldı.

– Hayır, asla! diye haykırdı. Peki ama sevgili dostum, böyle sine mutlu olabilecek miyim sonunda? Nasıl sevebildi beni o? Niçin sevdi? Niçin? Sevilecek bir yanımda yok ki... Ona göre çok yaşlıyım. Hiç beklemiyordum böyle bir şeyi! Meleğim benim, meleğim!.. Beni dinle Sergeyciğim, ona âşık olup olmadığımı soruyordun demin: Bunu sorarken bir bildiğin var mıydı?

– Onu bütün varlığınızla sevdiğinizi fark etmiştim, hepsi o kadar dayıcığım. Seviyorsunuz, ama farkında değilsiniz sevdiğinizin. Düşünün bir kere! Sadece yeğeniniz olsun, hep yanınızda kalabilsin diye beni çağırıyorsunuz, onunla evlenmemi istiyorsunuz...

– Peki sen... Peki sen bağışlayabilecek misin beni Sergeyciğim?

– Aman dayıcığım!..

Gene kucakladı beni dayım.

– Bakın dayıcığım, burada herkes size düşman, yarından tezi yok, dikilmelisiniz karşınıza...

Dayım biraz dalgın:

– Evet... evet dikilmeliyim... yarın!.. diye yineledi. Hem sana bir şey söyleyeyim mi, cesaretle, gerçek ruh soyluluğuyla, kişiliğin verdiği güçle... özellikle kişiliğin verdiği güçle işe koyulmam gerekiyor!

– Korkmayınız dayıcığım!

– Korktuğum falan yok Sergey! Yalnız bir şey var: Nasıl başlayacağımı, işe nasıl gireceğimi bilemiyorum!

– Bunu hiç düşünmeyin dayıcığım. Yarın her şey kendiliğinden olup bitecektir. Bugün rahat olsun içiniz. Düşündükçe

kötü şeyler gelir aklınıza. Foma da ağzını açacak olursa hemen kovun onu evden, haddini bildirin.

– Peki ama kovmadan olmaz mı? Şöyle karar verdim ben kardeşim: Yarın sabah erken, ortalık aydınlanır aydınlanmaz gideyim ona, şimdi seninle konuştuğum gibi açık açık konuşayım, her şeyi anlatayım. Yüzde yüz anlayacaktır beni. Yüce gönüllü bir insandır. Dünyanın en yüce gönüllü insanıdır! Ama beni huzursuz eden bir şey var: Ya annem Tatyana İvanovna'ya, yarın ona evlenme önerisinde bulunacağımı söylemişse? O zaman kötü işte!

– Tatyana İvanovna konusunda gönlünüz rahat olsun dayı-cığım.

Tatyana İvanovna'yı kameriyede Obnoskin ile gördüğümü anlattım. Dayımı çok şaşırttı bu. Mizinçikof'tan hiç söz etmedim.

Dayım:

– Hayalci kızcağız! diye haykırdı. Gerçekten de hayale çok düşkün bu kız! Zavallı! Hepsi çevresini almış, saflığından yararlanmak istiyorlar! Demek Obnoskin de? Oysa gitmişti buradan... Tuhaf, çok tuhaf! Şaşıp kaldım bu işe Sergeyciğim... Yarın bu durumu incelemeli. Gerekeni yapmalı... Bunun Tatyana İvanovna olduğunu kesin biliyorsun değil mi?

Yüzünü görmemiştim ama bazı şeylerden onun Tatyana İvanovna olduğunu kesin bildiğimi söyledim.

– Hım! Çiftlik kızlarından biriyle işi pişirmiştir belki. Orada konuşuyorlardı, sen Tatyana İvanovna sandın? Bahçıvanın kızı Daşa olmasın? Anasının gözü bir kızdır çünkü! Adı çıkmıştır da onun için söylüyorum!.. Anna Nilovna gözetledi onu!.. Ha evet, olamaz! Öyle ya, kızla evleneceğini söyledi sana Obnoskin. Tuhaf şey, çok tuhaf!

Sonra ayrıldık. Ayrılırken kucaklamıştım dayımı, iyi şanslar dilemiştim ona. “Yarın, yarın...” diye yinelemişti. “Yarın her şey belli olacak, sen daha kalkmadan belli olacak her şey. Foma'ya gideceğim, soylu bir şövalye gibi davranacağım, öz kardeşimmiş gibi her şeyi anlatacağım ona. Yüreğimde, içimde ne var ne yok hepsini sereceğim önüne... Hadi iyi geceler sana

Sergeyciğim. Yat uyu, çok yoruldun, bense sabaha kadar gözümü kırpmayacağım sanırım.”

Gitmişti dayım. Yorgunluktan bitkin bir durumdaydım, hemen yattım. Çetin bir gün geçirmiştım. Sinirlerim çok bozuktu. Uykuya dalana dek birkaç kez irkilerek ayıldım. Ancak uyku dünyasına doğru yola çıkarkenki izlenimlerimin tuhaflığı –bu izlenimlerim çok çok tuhaftılar ama– ertesi sabahki uyanışımın tuhaflığı yanında gene de solda sıfırdılar.

İkinci ve Son Bölüm

I

KOVALAMA

Derin bir uykuya dalmıştım. Düş bile görmüyordum. Ansızın, ayaklarımın üzerine on pudluk* bir ağırlığın çöktüğünü hissettim. Bağırarak uyandım. Ortalık aydınlanmıştı. Güneş pırıl pırıldı gökyüzünde. Karyolamda, daha doğrusu ayaklarımın üzerinde Bay Bahçeyef oturuyordu.

Kuşku edilemezdi bundan: Oydu bu, Bay Bahçeyef'ti. Ayaklarımı güçlkle kurtardıktan sonra doğruldum yatağımın içinde, uykudan yeni uyanan bir insanın o bön şaşkınlığıyla bakıyordum Bay Bahçeyef'in yüzüne. Şişko:

– Hâlâ suratıma bakıyor aval aval! diye bağırdı. Ne bakıyorsun öyle, tanıyamadın mı? Hadi kalk canım kalk! Yarım saattir uyandırmaya çalışıyorum seni. Bacağından çekip götürseler haberin olmayacak!

– Ne oldu? Saat kaç?

– Saat daha erken canım, ama bizim aşk meleşği günün ısınımasını beklemeden uçup gitmiş. Hadi kalk, peşine düşeceğiz!

(*) Pud: 16,3 kg. karşılığı, eski bir Rus ağırlık ölçü birimi – ç.n.

– Ne aşk meleginden söz ediyorsunuz?

– Bizim deliden işte canım! Uçtu gitti! Ortalık daha aydınlanmadan kaçmış! Sizi uyandırmak için hemen yanınıza koştum, ama uyandırabilirsen uyandır!.. İki saattir sizinle uğraşıyorum! Hadi kalkın anam babam, dayınız da bekliyor sizi.

Bay Bahçeyef, sesinde hain bir sevinçle, sinirli sinirli ekledi:

– Gördünüz mü bayramı?

Sabırsız:

– Peki ama kimden söz ediyorsunuz siz? diye sordum (Aslında yavaş yavaş anlamaya başlıyordum durumu.) Tatyana Ivanovna mı yoksa?

– Ne demek Tatyana Ivanovna mı? Başka kim olabilir? Söyledim ben, uyardım... Ama kulak asan olmadı! Alın işte şimdi, ne güzel kutladı bayramımızı! Aşk delisi... Aşk çıldırtmış onu! Tuh! Ya ötekine ne buyurulur? O sakallıya?

– Mizinçikof ile mi kaçtı yoksa?

– Hay Allah! Gözlerini aç be adam! Tanrı'nın şu yüce bayramının hatırı için ayl hiç olmazsa! Hâlâ kendine gelemediğine göre, dün akşam yemekte fena hırpalamış olacaklar seni!.. Ne Mizinçikof'u? Obnoskin ile kaçtı, Mizinçikof ile değil. Dürüst, kişilik sahibi bir insandır Ivan Ivanoviç Mizinçikof, şimdi de bizimle geliyor...

– Ne diyorsunuz? diye haykırdım. (Karyolada zıplamıştım bile bağırırken.) Obnoskin ile mi kaçtı?

Şişko, ayağa fırladı:

– Öf be, amma da can sıkıcı bir insansın! dedi. Okumuş bir insan bilip olayı anlatmaya geldim sana, sen hâlâ kuşku ediyorsun! Hadi aslanım, bizimle gelmek istiyorsan çabuk kalk, pantolonunu geçir ayağına. Sana dert anlatacak durumum yok benim. Zaten hayli zamanımı aldın!

Öfkeyle çıktı odadan.

Haber şaşkına çevirmişti beni, karyoladan atladım, çabucak giyindim, aşağı koştum. Görünüşte herkesin hâlâ uyuduğu, olaydan habersiz olduğu evde, dayımı bulma umuduyla sessizce çıktım taşlığın merdivenlerini. Antrede Nastasya ile karşılaştım. Çabucak giyindiği belliydi. Sabahlık ya da gecelik gibi

bir şey vardı üzerinde. Saçları darmadağınktı: Yataktan biraz önce fırlayıp kalktığı, antrede birisini beklediği belliydi.

Yüzü bembeyazdı. Korku kaplıydı. Kısık bir sesle, çabuk çabuk konuşarak:

– Söyler misiniz, Tatyana Ivanovna'nın Obnoskin ile kaçtığı doğru mu? diye sordu.

– Öyle diyorlar. Ben de dayımı arıyorum. Peşlerine düşmek istiyoruz.

– Oo! Bulup geri getirin onu lütfen, çabuk geri getirin! Yoksa perişan olur?

– Peki ama dayım nerede?

– Ahırların yanında olsa gerek. Arabayı hazırlıyorlar. Ben de burada bekliyorum onu. Bakın... söyleyin ona lütfen, bugün ne olursa olsun gitmek istiyorum ben. Kesin kararımı verdim. Babam götürecekti beni. Gidebilirim hemen şimdi gideceğim. Her şey bitti artık! Her şey bitti!..

Nastasya gözlerimin içine umutsuzlukla bakarak konuşuyordu. Birden yaşlar boşandı gözlerinden. Bir sinir krizi başlangıcıydı bu galiba.

Yalvarmaklı:

– Sakin olun! dedim. İşler iyiye gidiyor, göreceksiniz... Neyiniz var Nastasya Yevgrafovna?

Nastasya tıkanacak gibi oluyordu. Ellerimi farkında olmadan sıkarak:

– Ben... bilmiyorum... neyimin olduğunu, dedi. Söyleyin ona...

Tam o anda sağdaki kapının arkasında bir gürültü oldu.

Nastasya elimi birden bıraktı. Çok korkmuştu. Sözünün sonunu getirmeden koşarak çıktı merdiveni.

Bizimkileri, yani dayımı, Bahçeyef'i, Mizinçikof'u arka avluda, ahırların yanında buldum. Bahçeyef'in arabasına, yorgun atların yerine yenileri koşulmuştu. Yola çıkmak için her şey hazırды, beni bekliyorlardı.

Dayım, beni görünce:

– İşte geldi, diye bağırdı.

Yüzünde tuhaf bir anlatımla ekledi.

– Duydun mu olanları kardeşim?

Dayımın bakışında da, sesinde de, hareketlerinde de bir umutla birlikte bir korku, bir şaşkınlık vardı. Kaderinde büyük bir değişikliğin olduğunu hissettiği belliydi.

Her şeyi ayrıntılarıyla hemen anlattılar bana. Bay Bahçeyef, berbat bir gece geçirdikten sonra, köyünden beş versta uzaktaki manastıra sabah ayinine yetişmek amacıyla, gün ağarmadan evinden yola çıkmış. Tam şoseden manastıra ayrılan yola saptığı sırada, karşıdan olanca hızıyla gelen küçük bir araba görmüş. Arabanın içinde Tatyana Ivanovna'yı fark etmiş. Ağlamaktan yüzü gözü şişmiş, korkmuş Tatyana Ivanovna, yardım etmesi için yalvarıyormuş gibi ellerini uzatmış Bay Bahçeyef'e. Hiç değilse Bay Bahçeyef'in anlatmasından öyle anlaşıyordu: "O sakallı alçak da bir köşeye sinmiş, kıpırdamadan öyle oturuyordu," diye anlatıyordu. "Aklı sıra gizlenecekti benden. Ama yağma yok canımın içi, benim gözümünden kaçamazsın!" Stepan Alekseyeviç hiç düşünmeden geri dönmüş, dörtmala Stepançikovo'ya gelmiş, dayımla Mizinçikof'u, sonunda da beni uyardırmış. Hemen kaçakların peşine düşmeye karar vermişlerdi.

Dayım, gözlerimin içine bakarak, bakışıyla bana başka bir şey anlatmaya çalışıyormuş gibi:

– Obnoskin, demek Obnoskin... diyordu. Kimin aklına gelirdi?..

Mizinçikof büyük bir nefretle:

– O aşağılık heriften her türlü alçaklık beklenirdi! diye bağırırdı.

Benimle göz göze gelmemek için başını çevirdi.

Bay Bahçeyef arabaya binerken:

– Evet, gidiyor muyuz, gitmiyor muyuz? dedi. Akşama kadar burada dikilip çene mi çalacağız?

Dayım:

– Gidelim, gidelim! dedi.

Dayıma alçak sesle:

– İşler iyiye gidiyor dayıcığım, dedim. Görüyor musunuz her şey kendiliğinden ne güzel yoluna girdi?

– Yeter kardeşim, günaha girme... Ah dostum! Böyle oldu, planları bozuldu diye ceza olarak onu düpedüz kovacaklardır

şimdi... anlıyor musunuz? Hissettiğim kadarıyla, korkunç şeyler bekliyor bizi!

Bay Bahçeyef bir kez daha bağırdı:

– Ee, Yegor Ilyiç, fiskos mu edeceksiniz, yoksa gidelim mi artık? Hayvanları çözelim bari, ne dersiniz, birkaç kadeh de votka ister miydiniz acaba?

Bay Bahçeyef bunu öylesine öfke dolu bir alayla söylemişti ki, onun istediğini hemen yapmamak olmazdı. Hemen bindik arabaya, atlar dört nala kalktılar.

Bir süre üçümüz de sustuk. Dayım arada bir anlamlı anlamlı bakıyordu yüzüme. Ama Bay Bahçeyef ile Mizinçikof'un yanında konuşmak istemiyordu benimle. Sık sık düşüncelere dalıyor, sonra uykudan uyanmış gibi irkiliyor, heyecanla bakınıyordu. Mizinçikof görünüşte sakindi. Sigara içiyordu, haksız yere gururuyla oynanmış bir insanın ağırbaşlılığı vardı üzerinde. Oysa Bahçeyef hepimizin yerine kızıyor, köpürüyordu. Durmadan söyleniyor; yüzümüze, çevresindeki her şeye nefretle bakıyor, kızarıyor, bozarıyor, oflayıp pufluyor, ikide bir başını çevirip yere tükürüyordu. Bir türlü sakinleşemiyordu.

Dayım birden:

– Onların Mişino'ya gittiklerinden emin misiniz Stepan Alekseyeviç? diye sordu.

Sonra bana dönüp ekledi:

– Buradan yirmi versta ötede, otuz kölelik küçük bir köydür Mişino, dostum. Eski bir il memuru geçenlerde satın aldı orayı. Böyle dalavereci bir adam daha gelmemiştir yeryüzüne! Ben de duyduğumu söylüyorum, öyle diyorlar. Belki de yalandır. Stepan Alekseyeviç, Obnoskin'in kesin oraya gittiğini, bu memurun ona yardım edeceğini söylüyor.

Bahçeyef:

– Eminim tabii! diye bağırdı. Mişino'ya gittiler diyorum size. Ama belki Mişino'da yeller esiyordur şimdi Obnoskin'in yerinde! Avluda üç saat daha boşuna çene çalsaydınız!..

Mizinçikof:

– Merak etmeyin, yetişiriz, dedi.

– Yetişir, yetişiriz! Bekleyecek seni orada kuşkusuz! Herifçi-
oğlu tüydü bir kere, bulabilirsen bul şimdi...

Dayım:

– Sakin ol Stepan Alekseyeviç, sakin ol, yetişiriz, dedi. Bir
şey yapamamışlardır henüz... göreceksin.

Bay Bahçeyef öfkeli:

– Yapamamışlardır! diye yineledi. Yapamayacağı şey var mı-
dır o karının? Öyle sessiz durduğuna mı bakıyorsunuz siz
onun?

Bay Bahçeyef, birisini kızdırmaya çalışıyormuş gibi, sesini
incelterek sürdürdü konuşmasını:

– “Çok sessiz bir kızcağızdır o, çok sessiz!” diyorlar. “Çok
çekti zavallı!” Zavallı dediğiniz, gösterdi işte size sessizlik na-
sıl olurmuş!.. Şimdi de sabahın köründe, dilin iki karış dışarı-
da, koş arkasından! Şu kutsal günde bile dua etmeye bırakmı-
yorlar insanı. Tuh! Tanrı kahretsin!

– Peki ama çocuk değil ki o, dedim. Vesayet altında da de-
ğil... Kendisi istemezse geri çeviremeyiz onu. Ne yapacağız?

Dayım:

– Elbette öyle, dedi. Ama dönmek isteyecektir, inan döne-
cektir bizimle. Bir şey düşündüğünden gitmemiştir Obnoskin
ile... Bizi görür görmez hemen dönecektir. Orasını bana bira-
kın. Onu böyle, kaderiyle baş başa bırakamayız dostum, mah-
volur sonra. Bizim için bir görevdir bu...

Bahçeyef birden üzerime atıldı.

– Vesayet altında değilmiş! diye bağırды. Vesayet altında olma-
masını bırak, salaktır o, aslanım. Salaktır! Dün sana söz etmek
istemedim ondan. Geçenlerde yanlışlıkla odasına girmiştim.
Yalnızdı odasında, aynanın karşısına geçmiş, elleri belinde, oy-
nuyordu! Hele giyinişi: Model dergilerindeki kadınlar gibi gi-
yinmişti! Yere tükürüp çıktım. Her şeyi o zaman anladım işte!

Biraz çekingen:

– Ayıplamamız doğru olmaz onu! dedim. Biliniyor ki Taty-
na Ivanovna'nın... sağlığı yerinde değil... ya da daha doğrusu,
öyle bir tutkusu var ki... Bence bütün suç Obnoskin'dedir, on-
da değil.

Öfkeden mosmor olmuştu şişko:

– Sağlığı yerinde değilmiş! diye kesti sözümü. Gel de konuş bu çocukla! Beni çıldırtmaya yeminlisin galiba sen! Dünden beri buna uğraşıyorsun! Sağlığının yerinde olup olmamasını bırak anam babam, salaktır o, tekrar ediyorum, tam bir salaktır. Küçüklükten beri aşk Tanrısı'yla bozmuştur aklını! Şimdi de iyice delirtti onu bu... O sakallı herife gelince, sözünü etmeye bile değmez! Sevincine diyecek yoktur şimdi paracıkları cebe indirdi, şingirdata şingirdata kaçıyor... İçin için gülüyor-
dur bile.

– Gerçekten, onun Tatyana Ivanovna'yı hemen bırakacağı kanısında mısınız siz?

– Ne sandın ya? Böylesine değerli bir malı peşinde mi gezdirecekti? Ne yapacak onu? Soyup soğana çevirdikten sonra şoseside bir çalının dibine oturtacak, kendi de kayıplara karışacaktır... Senin Tatyana Ivanovna da çalının dibinde otursun, çiçek koklasın!..

Dayım:

– Hayır Stepan, yanıyorsun, olamaz öyle bir şey! diye bağırdı. Hem niçin kızılıyorsun sen? Şaşıyorum doğrusu Stepan, sana ne bundan?

– İnsan değil miyim ben? Kızıyorum işte. Benimle bir ilişkisi olmasa da kızılıyorum işte. Kim bilir, belki de Tatyana Ivanovna'yı sevdiğim için söylüyorum böyle... Hay kahrolasınca dünya! Ne diye geldim buraya sanki? Ne diye döndüm yolumdan? Bana ne? Bana ne bunlardan?

Bay Bahçeyef böyle söylenip duruyordu. Ama ben dinlemiyordum onu artık. Peşinde olduğumuz kızı, Tatyana Ivanovna'yı düşünüyordum. İşte size Tatyana Ivanovna'nın, sonraları çok güvenilir kaynaklardan topladığım, onun serüvenlerinin anlaşılması için gerekli yaşam öyküsü: Sevgi, yakınlık görmediği el evinde büyümüş, zavallı, öksüz bir bebektir Tatyana Ivanovna. Sonra zavallı bir kız çocuğu, daha sonra zavallı bir genç kız, sonunda zavallı bir karta kaçmış kız... Baştan sona acı dolu ömrü boyunca kederin, öksüzlüğün, küçülmenin, ezilmenin silmece dolu kadehini sonuna dek içmiş, başkasının ekmeği-

nin acılığını tam anlamıyla tatmıştı. Doğuştan neşeli, heyecanlı, derin düşünmeyen bir insan olduğu için başlangıçta şöyle ya da böyle dayanabiliyordu kötü kaderine. Arada bir neşeyle, yürekten gülebildiği bile oluyordu. Kaderin ağırlığını göstermesine yıllar yardım etti. Tatyana İvanovna zamanla sararıp solmaya, zayıflamaya başladı. Sinirli, aşırı duyarlı bir kız oldu. Nedeni sinir bozukluğu olan gözyaşlarıyla, hıçkırıklarla sık sık kesilen sınırsız bir hayalciliğe kapıldı. Gerçek onu dünyasal mutluluklardan uzaklaştırdıkça o hayale verdi kendisini, hayal gücüyle avundu. Son umutları da kuşkuya yer bırakmayacak, bir daha geri gelmeyecek biçimde yok oldukça –sonunda tam anlamıyla yok olmuşlardı– asla gerçekleşmeyecek hayalleri de bir o kadar tatlı oluyorlardı. Görülmemiş zenginlikler, solmayan bir güzellik... Prensler, general oğulları, yüreklerini onun için tertemiz tutmuş, sınırsız sevgilerinden onun ayaklarının dibinde ölümle pençelesen zengin, yakışıklı, ünlü kişilerden nişanlılar... nihayet seveceği erkek... Güzelliğin sembolü olabilecek her türlü yetkinliği kendinde toplayan, tutkulu, seven, sanatçı, ozan, general oğlu –hepsi bir arada ya da sırayla olurdu bunların– seveceği erkek yalnızca düşlerini doldurmuyordu, handiyse gündüz bile görünüyordu ona... Akli, ardı arkası gelmeyen esrar dolu bu hayallerin afyonuna dayanamayıp zayıflamaya başlamıştı artık... Sonra kaderi ansızın son bir oyun daha oynadı ona. Dişsiz, huysuz mu huysuz bir kocakarının yanında nedimelik ettiği, her şeyin suçunun ona yüklendiği, yediği her lokma ekmegin, giydiği her eskinin başına kakıldığı –her isteyen bağırıp çağırıyordu ona, savunanı yoktu, acılarını içine atıyor, en çılgınca hayallerle yarattığı kendi dünyasında yaşıyordu– evet, bu kocakarının yanında nedimelik ettiği, olmadık hakarete, acıya katlandığı yaşamının ağır koşulları arasında iyice ezildiği, küçüldüğü bir sırada ansızın bir haber almıştı: Tuhaf bir adam olan, Rusya'nın ücra bir köşesinde kapalı, yalnız, sıkıcı, sessiz bir ömür sürmüş, kafatasından insanın özelliklerini anlama bilimi üzerinde çalışmış, tefecilik yapmış uzak bir akrabası ölmüştü (hiçbir şeyi umursamadığı için, bu akrabasının ölümüyle de ilgilenmemişti Tatyana İvanovna). Ansızın

büyük bir servet, bir mucize olmuş gibi gökten inmiş, Tatyana Ivanovna'nın ayaklarının dibine çil çil altınlar yığılmıştı sanki. Ölen akrabasının tek mirasçısı olduğu anlaşılmıştı. Bir anda yüz bin gümüş rublenin sahibi oluvermişti. Kaderin bu oyunu iyice perişan etti onu. Zaten zayıf olan bir akıl, gerçekleşmeye başlayan hayallerine inanmaz da ne yapardı bu durumda? Zavallı kız böylece, kafasında kalan son damlacık aklını da yitirmiş oldu. Kendi yarattığı, gerçekleşmesi olanaksız hayallerin, tatlı hülyaların göz kamaştırıcı dünyasına (mutluluktan kalbi duracakmış gibi çarparak, bir daha geri dönmek üzere) yollandı. Tüm düşünceler, kuşkular, gerçeğin tüm engelleri, iki kere ikinin dört ettiği gibi kesin, açık seçik, kaçınılmaz yasalar da yoktu artık... Tatyana Ivanovna'nın varlığında otuz beş yaş ile göz kamaştırıcı güzelliğin hayali, sonbaharın hüzün dolu soğuğu ile aşk mutluluğunun sonsuz görkemi, aralarında hiç tartışma bile geçmeden, yan yana yaşıyordu. Hayallerinden biri gerçekleşmişti, ötekiler de gerçekleşebilirdi öyleyse. Seveceği erkek de çıkabilirdi karşısına... Tatyana Ivanovna düşünmüyor, inanıyordu yalnızca. Ama sevdiği erkek –kahramanlık nişanları almış bir asker de oluyordu bu, hiç nişan almamış bir asker de, bir sivil de, bir muhafız subayı da, bir saraylı da, Paris'te bulunmuş ya da Moskova'dan çıkmamış, sakallı ya da sakalsız, favorili ya da favorisiz, İspanyol ya da İspanyol olmayan (ama çoğunluk İspanyol'du) bir ozan da... Evet, seveceği erkek, erkeklerin en kusursuzu olan erkek, nişanlısı giderek daha sık, gece gündüz görünmeye başlamıştı ona. Bu durum ciddi endişeler uyandırıyordu Tatyana Ivanovna'nın çevresinde. Tımarhaneye düşmesine çok az kalmıştı kızcağızın. Bu güzel hayaller parlak, tatlı bir sevgi çemberiyle kuşatmıştı onu. Ayıkken, gerçek yaşamda da her şey hayalle doluydu onun için: Başını çevirip baktığı her erkek hemen vuruluyordu ona. Yanından geçen her erkek İspanyol'du. Ölen her erkek, ona olan aşkından ölüyordu... İşin kötüsü, Obnoskin gibi, Mizinçikof gibi daha bir sürü erkeğin aynı amaçlarla onun peşinde koşmaya başlamaları da buna iyice inandırmıştı onu. Birden, herkes çevresinde fır dönmeye, onu şımartmaya, ona yaltaklanmaya başla-

mıştı. Zavallı Tatyana Ivanovna, bütün bunların parası için olduğundan kuşkulanan bile istemiyordu. Birisinin, elindeki sihirli değneği bir sallayışla bütün insanların bir anda düzeldiğine, hepsini neşeli, cana yakın, iyi, temiz yürekli yaptığına bütün varlığıyla inanıyordu. Seveceği erkek henüz çıkmamıştı karşısına. Ama madem kuşku edilmezdi onun bir gün çıkageleceğinden, madem yaşam bu denli güzel, bu denli çekici, bu denli neşe, iyilik doluydu, öyleyse bekleyebilirdi.. Tatyana Ivanovna şeker yiyor, yaşamın haz çiçeklerini deriyor, roman okuyordu. Romanlar hayalini daha da alevlendiriyorlardı. Çoğunlukla ikinci sayfayı okurken bırakıyordu romanları. Daha birinci satırda aşk üzerine en küçük bir sözcük, bazen bir yerin, bir odanın ya da bir giysinin olağan anlatılışı heyecanlandırıyordu onu. Kendini hayale kaptırıyor, okumayı sürdürmüyordu. Durmadan yeni yeni giysiler, danteller, şapkalar, iğneler, kordelalar, örnek kumaş parçaları, işlemeler, şekerler, çiçekler, küçük köpekler geliyordu ona. Hizmetçiler odasında üç kız, günlerce dikiş dikiyordu. Hanımefendi bile sabahtan akşama dek –geceleri bile– giyip giyip çıkarıyordu dikilenleri, nasıl olduklarına bakıyordu. Sürekli aynanın önündeydi. Mirasa konduktan sonra sanki biraz gençleşmiş, güzelleşmişti bile. Ölen General Krahotkin'in nereden akrabası olduğunu hâlâ bilmiyorum. Bu akrabalığın, Tatyana Ivanovna'yı avcunun içine almak, ne pahasına olursa olsun, dayımı onun parasıyla evlendirmek isteyen general karısının bir uydurması olduğundan hiç kuşku etmemişimdir. Bay Bahçeyef, Tatyana Ivanovna'yı iyice delirttiğini söylediği aşk Tanrısı'ndan söz ederken haklıydı. Tatyana Ivanovna'nın Obnoskin ile kaçtığı haberi üzerine dayımın, onun peşinden gidip gerekirse zor kullanarak onu geri getirme düşüncesine gelince, son derece olumlu bir düşünceydi bu. Koruyucusu olmadan yaşayamazdı zavallı kız. Kötü insanların eline düşerse çok kötü durumlara düşerdi.

Mişino'ya geldiğimizde saat dokuzu geçiyordu. Şose'den üç versta içeride, çukurluk bir yerde, çok yoksul, küçük bir köy-geçizdi bu. Damları simsiyah olmuş samanla, yarım yamalak örtülü, isten duvarları simsiyah, yana yatmış beş altı köylü evi

gelip geçene pek kederli, sevimsiz bakıyorlardı. Dörtte bir versta karelik bir alanda ne bir bahçe ne de bir yeşillik vardı. Yalnızca, yaşlı bir söğüt, havuz dedikleri yeşilimtırak bir su birikintisinin üzerine yalnız başına eğilmiş, uyukluyordu. Böyle bir yer değiştirme, hiç kuşku yok, Tatyana Ivanovna'nın üzerinde neşe veren bir izlenim bırakamazdı. Bey evi, damı samanla çarçabuk kapatılmış, dar, uzun, pencereleri tek sıra, yeni bir yapıydı. Eski bir memur olan bey, çiftlik işleriyle ilgilenmeye yeni başlamıştı. Avlu bile henüz duvarla çevrilmemişti. Ancak bir yanından yeni bir çit döşenmeye başlanmıştı. Fındık dallarından yapılan çitin kurumuş yaprakları dökülmemişti henüz. Çitin hemen yanında Obnoskin'in arabası duruyordu. Kaçakları tepeden inme bastırmıştık. Açık bir pencereden bağırmalar, hıçkırıklar duyuluyordu.

Holde karşılaştığımız çıplak ayaklı bir çocuk yangından kaçır gibi kaçtı bizden. Birinci odada basma örtülü, uzun, arkalıksız bir "Türk" divanında, ağlamaktan gözleri şişmiş Tatyana Ivanovna oturuyordu. Bizi görünce bir çığlık attı. Ellerini yüzüne kapadı. Yanında, acınacak derecede korkmuş, bozulmuş Obnoskin ayakta duruyordu. Öylesine şaşkıındı ki, geldiğimize sevinmiş gibi ellerimizi sıkmaya bile koşmuştu. Yandaki odaya açılan kapının aralığından bir kadın eteği görünüyordu. Bizim fark edemediğimiz bir delikten biri hem gözetliyordu bizi hem de konuştuklarımızı dinliyordu. Ev sahipleri çıkmamışlardı yanımıza: Evde yoklardı galiba. Herkes bir yana sinmişti.

Bay Bahçeyef, arkamızdan odaya daldı:

– İşte kaçagınız! diye bağırdı. Bir de o kocaman elleriyle yüzünü kapıyor!

Mizinçikof sert:

– Taşkınlığı bırakın Stepan Alekseyeviç! dedi. Tuhaf kaçıyor artık. Şu anda yalnız Yegor Ilyiç'in konuşma hakkı var burada. Bizler yabancıyız...

Dayım, Bay Bahçeyef'e sert sert baktıktan sonra, elini sıkamak için yanına koşan Obnoskin'i hiç fark etmemiş gibi, ellerini yüzünden hâlâ indirmeyen Tatyana Ivanovna'ya yaklaştı, yumuşak bir sesle, içtenlik dolu bir tavırla:

– Tatyana Ivanovna! dedi. Size sevgimiz, saygımız öylesine büyüktür ki, niyetinizi öğrenmek için kendimiz geldik. Bizimle Stepançikovo'ya dönmek ister miydiniz acaba? Bugün Ilyuşa'nın isim günü. Annem sabırsızlıkla bekliyor sizi. Saşacığım ile Nastasya yüzde yüz sabahtan beri ağlıyorlardır sizin için...

Tatyana Ivanovna ürkek ürkek kaldırdı başını, parmaklarının arasından baktı dayıma, sonra birden ağlamaya başlayıp boynuna atıldı.

Hıçkırıklar arasından:

– Ah, götürün, götürün, çabuk götürün beni buradan! diyordu. Elinizden geldiğince çabuk götürün beni!

Bahçeyef koluyla dürttü beni:

– Kaçarken pek hızlı gidiyordu, ama yelkenleri suya indiriverdi sonunda, diye fısıldadı.

Dayım Obnoskin'e döndü, onun yüzüne bakmadan, soğuk:

– Bu iş bitti öyleyse, dedi. Tatyana Ivanovna, elinizi verin bana lütfen. Gidiyoruz!

Kapının arkasında bir hışırtı oldu. Kapı gıcırdadı, biraz daha aralandı.

Obnoskin, aralanan kapıya korkuyormuş gibi baktı.

– Öyle ama, duruma başka açıdan bakacak olursak... diye başladı. Düşünün ki, Yegor Ilyiç... benim evimde bu yaptığınız... hem şu da var, yemin ederim, bana selam bile vermediniz Yegor Ilyiç...

Dayım Obnoskin'in yüzüne bakarak sert:

– Benim evimde sizin yaptığınız iğrenç bir şeydi beyefendi, diye karşılık verdi. Hem sizin eviniz değil burası. Duydunuz: Tatyana Ivanovna bir dakika kalmak istemiyor burada. Daha ne istiyorsunuz. Bir sözcük daha... duyuyor musunuz, bir sözcük daha söylemeyin, rica ediyorum! Bu konuda bir daha konuşmak istemiyorum. Böylesi sizin için iyi olur...

Ama Obnoskin öylesine küçülmüştü ki, hiç beklenmedik saçma şeyler söyledi. Utancından ha ağladı ha ağlayacaktı. Besbelli, söylediklerinin oradan duyulacağından korktuğu için ikide bir kapıya bakarak, alçak sesle:

– Küçük görmeyin beni Yegor Ilyiç, diye başladı. Bütün

bunları ben değil, annem yaptı. Bir çıkar gözettiğim için yapmadım bunu Yegor Ilyiç. Öyle oluverdi işte... Elbette birşeyler düşünmüştüm Yegor Ilyiç... ama soylu bir amacım vardı Yegor Ilyiç, elime geçecek parayla iyi şeyler yapacaktım inanın... yoksullara yardım edecektim. Eğitim sorunumuzun çözümüne yardımcı olmak istiyordum. Dahası üniversitede okuyan öğrencilere burs veren bir kuruluşun temelini atmayı düşünüyordum... Elime geçecek parayı böyle yerlerde kullanacaktım işte Yegor Ilyiç. Başka bir amacım yoktu Yegor Ilyiç...

Hepimiz bir tuhaf olmuştuk. Mizinçikof bile kızarmış, başını öte yana çevirmişti. Dayımsa bozulmuştu. Ne söyleyeceğini şaşırmıştı. Neden sonra:

– Pekâlâ, pekâlâ, yeter artık! dedi. Üzülme Pavel Semyonoviç. Ne yaparsın! Herkesin başına gelir böyle şeyler... İstersen yemeğe buyur, kardeşim... sevindirirsin beni...

Ama Bay Bahçeyef'in davranışı öyle olmadı. Öfkeyle:

– Burs verecekmiş! diye bağırdı. Tam da burs verecek adamsın yani! Elinden gelse karşına çıkana soyup soğana çevirirsin... Ayağında pantolon yok, burs vermeye kalkışıyor beyefendi! Ah ne zıpçıktısın sen! İyi, temiz bir kalbi kendine bağladın demek! Ya öteki! Anneciğin nerede? Gizlendi mi yoksa? Odalardan birinde değilse ya da korkusundan bir karyolanın altına girmediyse bana da Bahçeyef demesinler...

Dayım:

– Stepan, Stepan!.. dye haykırdı.

Obnoskin bir anda kıpkırmızı oldu, Bahçeyef'e karşılık vermeye hazırlanıyordu. Ama ağzını tam açmıştı ki, kapı açıldı, Anfisa Petrovna daldı odaya. Gözlerinin içi öfkeyle parlıyordu, yüzü kıpkırmızıydı:

– Nedir bu? diye bağırdı. Ne oluyor burada? Yanınızda bir sürü herifle kibar bir eve dalıyorsunuz Yegor Ilyiç, bayanları korkutuyorsunuz, işler çeviriyorsunuz!.. Neye benziyor sizin bu yaptığınız? Tanrı'ya şükür, bunamadım ben daha Yegor Ilyiç! (Oğlunun üzerine atılıp bağırınmayı sürdürdü.) Ya sen pis mendebur! Hemen zırlamaya başladın onları görünce! Kendi evinde annene hakaret ediyorlar da aval aval bakıyorsun surat-

larına! Bu durumda onurlu bir erkek olduğunu kim söyleyebilir? Erkek değil bir paçavrasın sen, bir sapı siliksin!

Anfisa Petrovna'nın dünkü kırılmaları, kibarlığı, saplı gözlüğü bile yoktu şimdi... hiçbirinden iz kalmamıştı. Tam bir cadıydı, maskesiz bir cadı.

Dayım, onu görünce çabucak Tatyana Ivanovna'nın koluna girdi, odadan çıkıp gitmek istedi. Ama Anfisa Petrovna önlerine geçmişti bile. Yeniden bağırımaya başlamıştı:

– Böyle çıkamazsınız buradan Yegor Ilyiç! Tatyana Ivanovna'yı zorla götürmeye ne hakkınız var? Anneniz ve o salak Foma Fomiç ile birlikte düşürdüğünüz aşağılık ağınızdan kaçıp kurtulması canınızı sıktı galiba! Kızcağızın parasını adice cebe indirmek için evlenmeyi pek isterdiniz onunla değil mi? Bağışlayın, ama buradakiler sizden çok daha dürüst düşünüyorlar! Tatyana Ivanovna, evinizde kendisine kurulan tuzağı, onu perişan etmek istediğinizi fark edip kendi açıldı oğluma. Sizin elinizden onu kurtarması için kendi yalvardı ona. Evinizden gece kaçmak zorunda kaldı... Böyle işte efendim! Kızcağızı ne duruma getirmişsiniz, görüyorsunuz! Öyle mi, Tatyana Ivanovna? Öyleyse, arkanızda bir sürü herifle kibar bir eve izin almadan nasıl dalabiliyorsunuz? Bağırıp çağırmasına, ağlamasına bakmadan, soylu bir kızı zorla götürmeye nasıl kalkışabiliyorsunuz? İzin vermem bunu yapmanıza! İzin vermem! Bununamadım ben daha!.. Tatyana Ivanovna burada kalıyor! Öyle istiyor çünkü! Gidelim Tatyana Ivanovna, kulak asmayın onların sözlerine. Düşmandır onlar size, dost değil! Korkmayın, gidelim! Hemen sepetlerim onları buradan!..

Tatyana Ivanovna korkmuş:

– Hayır, hayır! diye haykırdı. İstemiyorum, istemiyorum! Nasıl koca olur o? İstemiyorum, oğlunuzla evlenmek istemiyorum! Kocalık edebilir mi bana o?

Anfisa Petrovna öfkeden sık sık soluyarak:

– İstemiyor musunuz? diye bağırды. İstemiyorsunuz demek? Buraya kadar geldiniz, şimdi de istemiyorsunuz ha? O halde ne hakla aldattınız bizi? O halde, ne hakla söz verdiniz oğluma, gece kaçtınız onunla? Kendiniz yalvardınız, ne yapacağı-

mızı şaşırttınız bize, masrafa soktunuz bizi... hakkınız var mıydı bunlara? Oğlum sizin yüzünüzden, belki de çok iyi bir kısmeti tepti!.. Hayır efendim! Masraflarımızı vereceksiniz, vermek zorundasınız, elimizde deliller var: Gece kaçtınız...

Bu söylevi sonuna dek dinlemedik. Dayımı aramıza alıp Anfisa Petrovna'nın üstüne üstüne yürüyerek dışarı çıktık. Arabayı hemen getirdiler.

Anfisa Petrovna taşlığa çıkmış, öfkesinden tepinerek bağıyordu:

– Ancak şerefsiz insanların, alçakların yapacağı bir şeydir bu yaptığınız. Dilekçe vereceğim! Ödeyeceksiniz zarar ziyanımı... Aşağılık bir eve gidiyorsunuz Tatyana Ivanovna! Yegor Ilyiç ile evlenemezsiniz. Burnunuzun dibinde o mürebbiyeyi metres tutuyor!..

Dayım ürperdi, yüzü bembeyaz oldu, dudaklarını ısırды, Tatyana Ivanovna'nın arabaya binmesine yardım etmek için koştu. Ben arabanın öte yanına geçmiş, binmek için sıramı bekliyordum ki, birden Obnoskin'i gördüm yanımda. Kolumdan tuttu, yüzünde umutsuz bir anlatım, kolumu var gücüyle sıkarak:

– İzin verin, hiç değilse sizin dostluğunuzdan yoksun olmayayım! dedi.

Ayağımı arabanın basamağına koyarken:

– Ne dostluğundan söz ediyorsunuz! diye sordum.

– Basbayağı dostluktan! Dün tanıdım sizi, çok aydın bir insan izlenimi bıraktınız bende. Beni yanlış anlamanızı istemem... Aslında bu işe annem zorladı beni... Suçsuzum ben. Daha çok edebiyata hevesim vardır... inanın öyle. Hep annemin işleri...

– İnaniyorum, inaniyorum, dedim. Hoşçakalın!

Arabaya bindik, atlar dört nala kalktılar. Anfisa Petrovna'nın bağırp çağırması, bedduaları uzun süre duyuldu arkamızdan. Evin pencerelerinden birden bir sürü baş uzanmış, yabani bir dikkatle bizi izliyordu.

Arabada, beş kişiydik şimdi. Mizinçikof şimdi Tatyana Ivanovna'nın tam karşısına düşen yerini Bahçeyef'e bırakmış, arabacının yanına geçmişti. Tatyana Ivanovna, onu Stepançiko-

vo'ya geri götördüğümüz için çok sevinçliydi. Ama hâlâ ağlıyordu. Dayım elinden geldiğince yatıştırmaya çalışıyordu onu. Dayım üzgün, dalgındı: Anfisa Petrovna'nın, Nastasya ile ilgili sözlerinin yüreğini derinden yaraladığı belliydi. Ancak yanı-
mızda Bay Bahçeyef olmasaydı dönüş yolculuğumuz gene de neşeli geçecekti.

Tatyana İvanovna'nın karşısına oturur oturmaz birşeyler ol-
maya başlamıştı sanki ona. Soğukkanlı olamıyordu bir türlü. Oturduğu yerde bir o yana bir bu yana dönüyor, kızarıp boza-
rıyordu. Gözleri fıldır fıldırdı. Hele dayım Tatyana İvanov-
na'yı yatıştırmak için konuşmaya başlayınca şişko iyice kay-
bediyordu kendini. Kızdırılan bir bulldog köpeği gibi homur-
danıyordu. Dayım ürkek ürkek bakıyordu ona. Sonunda, kar-
şısında oturan Bahçeyef'in olağanüstü ruhsal durumunu Tat-
yana İvanovna da fark etti, dikkatli dikkatli bakmaya başladı
ona. Sonra başını çevirip bize baktı, gülümsedi. Birden şemsi-
yesini aldı, Bay Bahçeyef'in omzuna cilveli bir biçimde hafifçe
vurdu.

Kırıtarak gülümsedi:

– Çılgın! diye mırıldandı.

Hemen yelpazesıyla kapadı yüzünü.

Bardağı taşıran son damla olmuştu bu. Şişko:

– Ne-e-e? diye bağırınmaya başladı. Ne demek oluyor bu yap-
tığınız madam? Şimdi de sıra bana mı geldi?

Tatyana İvanovna:

– Çılgın! Çılgın! diye yineledi.

Birden kahkahayla gülmeye başladı. Ellerini birbirine vur-
du. Bahçeyef arabacıya bağırdı:

– Dur! Dur!

Arabadurdu. Bahçeyef kapıyı açtı, inmek için kalktı yerinden.

Ne yapacağını şaşırılmıştı dayım:

– Ne oluyor sana Stepan Alekseyeviç? diye bağırdı. Nereye
gidiyorsun?

Şişko, öfkeden zangır zangır titreyerek karşılık verdi:

– Yoo, benden bu kadar! Tanrı belasını versin! Aşna fişne et-
mek için başkasına gidin madam, ben kocadım artık. Şose'de

ölür kalırım daha iyi canım!.. Yolunuz açık olsun madam, *ko-*
man vu portevu!

Gerçekten de yürümeye başladı Bay Bahçeyef. Araba onun arkasından yavaş yavaş gidiyordu.

Sonunda sabrı tükenmişti dayımın:

– Stepan Alekseyeviç! diye bağırdı. Aptallığı bırak artık, yeter, bin şu arabaya! Geç kaldık zaten!

Yürümeye alışkın olmayan şişko yorulmuştu. Sık sık solu-yarak:

– Çekilin başımdan! dedi.

Mizinçikof arabacıya:

– Hızlı sür! diye bağırdı.

Dayım:

– Ne yapıyorsun, dur, ne yapıyorsun?.. diye bağırdı.

Ama araba bu arada hızlanmıştı. Yanılmamıştı Mizinçikof: Istenen sonuca hemen varmıştı.

Arkamızdan umutsuz bir ses duyuldu:

– Dur! Dur! diye bağıırıyordu Bay Bahçeyef. Dursana haydut herif! Dur Tanrı'nın cezası herif!..

Sonunda göründü şişko. Yorgun, bitkindi. Alnı boncuk bon-cuk terlemişti. Kravatını çözmüş, kasketini çıkarmıştı. Bir şey söylemeden, asık bir yüzle bindi arabaya. Bu kez ben verdim ona yerimi. Böylelikle hiç değilse, bu olay süresince durmadan kahkahalarla gülen, el çırpan, sonra Stepançikovo'ya kadar Stepan Alekseyeviç'e gülmeden bakamayan Tatyana İvanov-na'nın karşısına oturmamış oluyordu. Stepan Alekseyeviç ise eve varana dek ağzını açıp bir sözcük söylemedi, hep arka te-kerleği, onun dönüşünü izledi.

Stepançikovo'ya vardığımızda öğlen olmuştu. Doğru kendi odama gittim. Gavril a çayımı getirdi. Yaşlı uşağa sorular yağ-dırmaya hazırlanıyordum ki, onun hemen peşinden dayım geldi, dışarı yolladı onu.

II HABERLER

Dayım çabuk çabuk konuşarak:

– Bir dakikalığına uğradım sana kardeşim, hemen haber vereyim dedim... diye başladı. Her şeyi öğrendim. Ilyuşa, Saşa, bir de Nastasya'dan başka hiç kimse sabah ayinine gitmemiş bugün. Annemin sinir krizleri geçirdiğini söylüyorlar. Her yanını ovuşturmuşlar, ovuşturmuşlar da zor gelmiş kendine. Şimdi toplanıp Foma'ya gitmeye karar verilmiş durumda, beni çağırıyorlar. Ancak Foma'yı kutlayayım mı, kutlamayayım mı, bilmiyorum. Önemli bir nokta bu! Sonra bu olayı nasıl karşılayacaklar? İçime kötü, korkunç şeyler doğuyor Sergeyciğim...

Bu kez ben çabuk çabuk konuşmaya başladım:

– Hiç de öyle değil dayıciğim. Her şey çok güzel sonuçlanacak. Biliyorsunuz, Tatyana İvanovna ile evlenemezsiniz artık. Çok önemli bu! Yolda anlatmak istiyordum bunu size.

– Evet dostum, evet. Ama asıl önemli olan bu değil. Bütün bu işler, senin dediğin gibi, Tanrı nasıl isterse öyle oluyor kuşkusuz. Ama benim söylemek istediğim o değil... Zavallı Tatyana İvanovna! Ne işler geliyor kızcağızın başına!.. Alçak Obnoskin! Aslında hakkım yok ona "alçak" demeye. Tatyana İvanovna ile evlenseydim aynı şeyi ben yapmış olmayacak mıydım?.. Neyse, ben de bir türlü gelemiyorum asıl konuya... Anfisa denen o aşağılık kadının demin Nastasya için nasıl bağırdığını duydun mu?

– Duydum dayıciğim. Elinizi çabuk tutmanız gerektiğini anladınız mı şimdi?

Dayım:

– Anladım, dedi. Ne pahasına olursa olsun yapmalıyım bunu! En önemli an geldi çattı. Yalnız, bir şey var kardeşim, dün akşam bir şeyi hiç konuşmadık seninle. Senden ayrıldıktan sonra sabaha dek hep bunu düşündüm: Benimle evlenir mi bakalım Nastasya... Burası önemli işte!

– İnsaf yani dayıciğim! Sizi sevdiğini kendi söylemişken...

– Öyle ama dostum, “Dünyada evlenmem sizinle,” diye de eklemişti.

– Aman dayıcığım! Öyle söylemesi gerekirdi... Hem bugünkü durum bambaşka artık.

– Öyle mi dersin? Hayır, Sergeyciğim, çok nazik bir iş bu, korkunç derecede nazik! Hım!.. Sana bir şey söyleyeyim mi, gerçi üzgündüm ama bütün gece tuhaf bir mutluluk doldurmuştu içimi... Neyse, hadi hoşçakal, gidiyorum ben. Bekliyorlar. Zaten geç kaldım. Seninle birkaç sözcük etmek için uğramıştım. (Birden geri döndü dayım.) Hay Allah! En önemli olanı unuttum! Biliyor musun: Ona, Foma’ya bir mektup yazdım.

– Ne zaman?

– Gece. Sabah olunca da, ortalık daha aydınlanmadan Vidoplyasof ile yolladım mektubu. İki kâğıt doldurdum kardeşim, her şeyi açık açık anlattım ona... anlayacağını, bunu yapmak zorunda olduğumu, yani kesinlikle yapmak zorunda olduğumu açıkladım ona... anlayabiliyor musunuz? Nastasya’ya evlenme önermemin artık bir görev, bir zorunluluk olduğunu yazdım ona... Bahçede Nastasya ile buluştuğumu kimseye söylememesi için yalvardım. Annemi kandırmama yardım etmesi için ruh soyluluğuna başvurdum... Güzel bir mektup olmadı bu kardeşim, ben de biliyorum, ama bütün içtenliğimle yazdım, gözyaşlarımla ıslattım...

– Sonuç? Yanıt geldi mi?

– Henüz gelmedi. Yalnız, Tatyana Ivanovna’nın peşinden gitmeye hazırlanırken antrede karşılaştım onunla. Gecelikleydi. Ayağında terlikler, başında takke vardı. (Takkeyle yatar.) Bir yere gidiyordu. Tek sözcük konuşmadı benimle. Yüzüme bile bakmadı. Şöyle alttan alttan baktım yüzüne... olağanüstü bir şey yok gibiydi!

– Dayıcığım, güvenmeyin ona: Arkanızdan kuyunuzu kazaaktır.

Dayım kollarını sallayarak:

– Hayır, hayır kardeşim, böyle söyleme! diye haykırdı. İnandırın ona. Ayrıca son umudum bu benim. Anlayacaktır beni, durumun önemini kavrayacaktır. Mızımız, kaprisli bir insan-

dır... buna bir diyeceğim yok, ama iş ruh soyluluğuna, yüce gönüllülüğe gelip dayanınca inci gibi parlayıverir... evet, inci gibi. Onun ne denli yüce gönüllü bir insan olduğunu bilmediğin için böyle söylüyorsun Sergey.. Ama, aman Tanrım! Gerçekten açıklarsa dünkü sırrımı, o zaman... O zaman neler olur, ben de bilmiyorum Sergey! Dünyada inanılabilecek ne kalır o zaman? Ama hayır, o kadar küçülemez Foma, o kadar alçak bir insan olamaz. Tırnağı olamam ben onun! Başını sallama kardeşim: Doğrudur, olamam onun tırnağı.

Aşağıdan –açık pencereden konuşmamızı belki de baştan sona dinleyen– Matmazel Perepelitsına'nın soğuk sesi duyuldu:

– Yegor Ilyiç! Anneniz sizi merak ediyor. Bütün evde arıyorlar sizi, bulamıyorlar.

Dayım telaşlandı:

– Aman Tanrım, geç kaldım! Felaket! Dostum, Tanrı aşkına giyin oraya gel! Sana, birlikte gidelim diye uğramıştım zaten... Hemen geliyorum Anna Nilovna, hemen geliyorum!

Yalnız kalınca, Nastasya ile sabahki karşılaşmamı anımsadım. Dayıma bu karşılaşmadan söz etmediğime çok sevindim: Onu daha da üzdim. Büyük bir fırtınanın kopacağı doğuyordu içime. Dayımın, işlerini nasıl yoluna koyacağını, Nastasya'ya nasıl evlenme önereceğini bilemiyordum. Gene söylüyorum: Onun son derece dürüst bir insan olduğunu bilmeme karşın, başarıya ulaşacağından elimde olmadan kuşku ediyordum.

Ama zaman kaybetmeye gelmezdi. Dayıma yardım etmek zorunda hissediyordum kendimi. Hemen giyinmeye başladım. Ancak çok acele etmeme karşın, iyi giyinmek istediğim için biraz geciktim. Mizinçikof girdi odaya.

– Sizi almaya geldim, dedi. Yegor Ilyiç acele çağırıyor sizi.

– Gidelim!

Hazırdım. Çıktık. Yolda:

– Orada yeni bir şey var mı? diye sordum.

Mizinçikof:

– Foma'nın yanındalar, diye karşılık verdi. Foma kapris yapmıyor. Bir dalgınlık var üzerinde. Pek az konuşuyor, dişlerinin arasından sözcükleri tek tek bırakıyor. Ilyuşa'yı öptü bile. Bu,

Yegor Ilyiç'i coşturdu kuşkusuz. Demin Perepelitsına ile isim gününü kutlamasınlar diye haber yolladı Foma. Bizleri denemek istemiş yalnızca... Kocakarı –gerçi hâlâ ispiroto kokluyor ya– Foma sakinleştiği için sakinleşti... Bizim olaydan tek sözcük eden yok. Böyle bir şey olmadı sanki. Foma sustuğu için onlar da susuyorlar. Sabahtan beri hiç kimseyi istememiş odasına Foma. Biz yokken kocakarı, görüşmeleri için çağırmış onu. Yalvararak çağırtmış. Gitmemiş Foma. Kocakarı kendi gitmiş onun kapısına. Ama Foma açmamış kapıyı. İnsanlık için dua ettiği –ya da buna benzer bir şey– yanıtını vermiş. Birşeyler kuruyor: Yüzünden belli bu. Ama Yegor Ilyiç, onun yüzünden bir şey anlayacak durumda olmadığı için, Foma Fomiç'in cana yakınlığını gördükçe coşuyor: Çocuktan hiç farkı yok dayınızın! Ilyuşa birtakım şiirler hazırlamış. Sizi almaya yolladılar beni.

– Ya Tatyana Ivanovna?

– Ne olmuş Tatyana Ivanovna'ya?

– O da orada mı? Onların yanında mı?

Mizinçikof soğuk:

– Hayır, diye yanıt verdi. Odasında. Dinleniyor. Ağlıyor. Belki utanıyordur da. Şu... mürebbiye onun yanında galiba. Ne o? Fırtına yaklaşıyor sanırım. Gökyüzüne baksanıza!

Ufkun bir yanını kaplamış kapkara buluta bakarak:

– Galiba, dedim.

Taraçanın merdivenlerini çıkıyorduk. Mizinçikof'un Obnoskin için ne düşündüğünü çok merak ediyordum. Tutamadım kendimi:

– Obnoskin de çok anasının gözüymüş, değil mi? diye sordum.

Mizinçikof birden durdu. Yüzü kıpkırmızı olmuştu. Ayağını yere vurarak, yüksek sesle:

– Ondan söz etmeyin bana! dedi. O alçağı anınsatmayın bana! Salak herif! Aptal! Böylesine güzel bir işi, böylesine parlak bir düşünceyi perişan etti! Bakın ne diyeceğim: O namussuzun dalaverelerini görememem eşekliktir kuşkusuz... bunu kabul ettiğimi çekinmeden söylüyorum. Belki sizin istediğiniz

de bunu itiraf etmemdi. Ama yemin ederim, işi gerektiği gibi yürütüp sonuçlandırabilseydi belki bağışlardım onu! Aptal, aptal herif! Nasıl yaşama hakkı tanıyor toplum böylelerine, nasıl dayanabiliyor onlara, anlamıyorum! Sibirya'ya nasıl sürmüyorlar, kürek cezasına nasıl çarptırmıyorlar?.. Ama avuçlarını yalarlar! Beni atlatamazlar! Bir kere ağzım yandı, kozumuzu paylaşacağız... Şimdi yeni bir plan hazırlayacağım... Siz de hak verin: Aptalın biri düşüncenizi aşırdı, bir şey beceremedi diye ayağınıza gelmiş nimeti tepmeniz olur mu? Haksızlık bu! Tatyana'nın kocaya varması gerekiyor... Tanrı bunun için yaratmış onu. Şimdiye dek tımarhaneye yatırılmamasının tek nedeni, hâlâ evlenebilecek bir kız olmasıdır. Yeni planımı anlatacağım size...

Sözünü kestim:

– Neyse, sonra anlatırsınız, geldik çünkü...

Mizinçikof sinirli sinirli gülümseyerek:

– Pekâlâ, sonra, dedi, sonra! Şimdi ise... İyi ama nereye gidiyorsunuz? Doğru Foma Fomiç'in yanına gideceğimizi söylemedim mi size? Beni izleyin. Hiç gitmediniz oraya. Yeni bir komedi göreceksiniz... Çünkü artık her şey komediye dönüştü bu evde...

III

İLYUŞA'NIN İSİM GÜNÜ

Foma'ya güzel, geniş iki oda ayrılmıştı. Bu odalar evin öteki odalarından iyi de döşenmişti. Büyük adam tam bir konfor içinde yaşıyordu. Yeni, güzel duvar kâğıtları da, pencerelerin rengârenk ipek perdeleri de, halılar da, duvardaki boy aynası da, şömine de, yumuşak, zarif mobilya da, ev sahiplerinin Foma Fomiç'e büyük ilgi gösterdiklerine, üzerine titrediklerine tanıklık ediyordu. Pencerelerin içlerinde, önlerindeki yuvarlak, küçük mermer masalarda çiçek saksıları vardı. Çalışma odasının ortasında üzeri bir sürü kitap, not tutulmuş kâğıt dolu kırmızı çuha kaplı büyük bir masa vardı. Tunçtan, çok hoş

bir hokka takımıyla, Vidoplyasof'un ilgilendiği bir sürü yazı kalemi Foma Fomiç'in yorucu düşün çalışmasını göstermek amacıyla ortada duruyorlardı. Sırası gelmişken şunu da söyleyeyim. Foma burada yaklaşık sekiz yıl oturmuş olmasına karşın, doğru dürüst bir şey yazmamıştı. Sonraları, o öbür dünyaya göçtükten sonra, ondan kalan notları inceledik. Hepsi çok saçma, değersiz şeylerdi. Söz gelimi, 7. yüzyılda Novgorod'da geçen olayları anlatan tarihî bir romanın başlangıç bölümünü bulduk. Sonra serbest vezinle yazılmış tuhaf bir şiir: "Mezarlıkta bir keşiş." Bir de, Rus köylüsünün önemi, özellikleri, ona nasıl davranılması gerektiği üzerine saçma sapan şeylerle, sosyete yaşamını anlatan, gene bitmemiş, "Kontes Vlonskaya" adında uzun bir öykü... Başkaca bir şey yoktu. Oysa Foma Fomiç kitap, dergi getirterek dayımı her yıl büyük paralar ödemek zorunda bırakıyordu. Ama bu kitapların çoğunu sayfaları bile açılmamış bulduk. Sonraları Foma'yı, başkalarından sakladığı Paul de Kock'un* romanlarını okurken yakaladığım çok olmuştur. Çalışma odasının arka duvarında avluya açılan bir kapı vardı.

Bizi bekliyorlardı. Foma Fomiç geniş bir koltukta oturuyordu. Üzerinde, topuklarına kadar uzanan bir redingot vardı. Ama gene kravatsızdı. Gerçekten çok sessiz, dalgındı. Biz odaya girince hafifçe kaldırdı kaşlarını, bana dikkatli dikkatli baktı. Selam verdim. Hafifçe öne eğilerek, ama oldukça kibar karşılık verdi selamıma. Büyükannem, Foma Fomiç'in bana iyi davrandığını görünce, gülümseyerek başıyla selam verdi bana. Değerli varlığının Tatyana Ivanovna olayını böyle sessiz karşılayacağını hiç beklemiyordu zavallı. Sabahleyin gerçekten ayılıp bayılmış, sinir krizleri geçirmişti, ama şimdi neşelenmişti. Sandalyesinin arkasında –her zaman olduğu gibi– Matmazel Perepelitsına ayakta duruyordu. Dudaklarını büzmüş, soğuk soğuk gülümsüyor, kemikli ellerini ovuşturuyordu. General karısının yanında, asla ağızlarını açmayan, soylulardan, sığıntı iki kocakarı yerlerini almışlardı. Ayrıca sabahleyin gelmiş bir

(*) Paul de Kock (1794-1871): Paris'in en düşük çevrelerindeki yaşamı anlatan, romanları genellikle açık saçık Fransız yazar – ç.n.

rahibeyle, gene sesi soluğu çıkmayan, sabah ayini dönüşü sayın general karısının bayramını kutlamak için uğramış, komşu çiftliklerden birisinin sahibi yaşlı bir kadın vardı. Teyzem Praskovya Ilyiniçna bir köşeye sinmiş, huzursuzluk dolu bakışlarını annesiyle Foma Fomiç'ten ayırmıyordu. Dayım bir koltukta oturuyordu. Gözlerinin içinde olağanüstü bir sevincin parıltısı vardı. Bayramlık kırmızı gömleğiyle, kıvrır kıvrır saçlarıyla o anda bir melek kadar güzel Ilyuşa, babasının karşısında ayakta duruyordu. Saşa ile Nastasya, Ilyuşa'nın, böyle bir günde bilim alanındaki başarılarıyla babasını sevindirebilmesi için gizlice birtakım şiirler ezberletmişlerdi ona. Dayım mutluluktan ha ağladı ha ağlayacaktı: Foma'nın beklenmedik uysallığı, general karısının neşesi, Ilyuşa'nın isim günü, okuduğu şiirler... bütün bunlar tam anlamıyla coşturmuştu onu. Herkesin neşesine ben de katılayım, Ilyuşa'nın okuduğu şiirleri dinleyeyim diye benim de çağrılmamı istemişti heyecanla. Hemen bizim arkamızdan gelen Saşa ile Nastasya, Ilyuşa'nın yanında ayakta duruyorlardı. Saşa durmadan gülüyordu. O anda bir çocuk kadar mutluydu. Nastasya da –bir dakika önce odaya girdiğinde yüzü soluk, kendi neşesiz olmasına karşın– Saşa'ya bakarak gülümsemeye başlamıştı. Geziden dönen Tatyana Ivanovna'yı yalnız o karşılamış, hep yanında oturmuştu. Afacan Ilyuşa da, öğretmenlerine –Saşa ile Nastasya'ya– bakarken gülmemek için sanki güç tutuyordu kendisini. Görünüşe bakılırsa, üçü birlikte çok komik bir şaka hazırlamışlar, şimdi bu şakaya başlayacaklar gibiydi... Bu arada Bahçeyef'i unuttum. Bir köşede sandalyede oturuyordu. Hâlâ sinirliydi. Yüzünün kırmızılığı geçmemişti. Söze karışmıyor, surat asıyor, ikide bir sümkürüyordu. Bu aile bayramında genel olarak neşe kaçırın bir görünümü vardı. Yejovikin, çevresinde dolanıp duruyordu. Aslında herkesin çevresinde dolanıyordu Yejovikin. General karısı ile konuk yaşlı kadının ellerini öpüyor, Matmazel Perepelitsına'nın kulağına birşeyler fısıldıyor, Foma Fomiç'e hizmet ediyor... kısacası, her yere yetişiyordu. Ilyuşa'nın okuyacağı şiirleri o da büyük bir ilgiyle bekliyordu. Ben odaya girince en derin saygılarını, bağlılıklarını anlatmak istiyormuş

gibi, yerlere kadar eğilerek karşıladı beni. Onun buraya kızını korumaya, onu alıp Stepançikovo'dan götürmeye geldiği belli değildi.

Dayım, beni görünce, sevinçle:

– İşte Sergey de geldi! diye haykırdı. Gel kardeşim, Ilyuşa şiirler hazırlamış. Aklımızın köşesinden geçmezdi. Tam bir sürpriz oldu doğrusu! Şaşıtm kaldım vallahi kardeşim, adam yollayıp özellikle çağırttım seni. Sen gelene kadar da beklettim Ilyuşa'yı... Gel otur şuraya! Birlikte dinleyelim. Hadi Foma Fomiç, doğruyu söyle, beni, şu ihtiyar dostunu sevindirmek için bu akli kesin sen vermişsindir onlara. Öyle değil mi canım kardeşim benim? Öyle olduğuna yemin edebilirim!

Dayım, Foma'nın odasında böyle konuşabildiğine göre işler yolunda demekti. Ama asıl felaket, dayımın –Mizinçikof'un dediği gibi– insanın yüzünden bir şey anlayamamasındaydı. Oysa Foma'ya bakar bakmaz, Mizinçikof'un haklı olduğunu kabul etmiştim. Birşeyler beklemenin gerektiğini anlamıştım...

Foma, düşmanlarının bütün kötülüklerini bağışlayan bir insanın ölgün sesiyle karşılık verdi:

– Benimle ilgilenmeyin siz albayım. Bu sürprizi beğenmediğimi söyleyemem kuşkusuz. Çocuklarınızın ne denli duygulu, iyi terbiye görmüş çocuklar olduklarını gösterir bu. Şiir de yararlı bir şeydir. Düzgün konuşmada bile çok yararlı olur... Ama bu sabah şiirle falan ilgilenecek durumum yok benim Yegor Ilyiç: Dua ediyordum... biliyorsunuz... Ama şiir dinlemeye de hazırım.

Bu arada ben Ilyuşa'nın isim gününü kutlamış, öpmüştüm onu.

– Haklısınız Foma, bağışlayın! Unuttum... Senin dostluğundan kuşku yoktur, ama unutmuşum işte! Hadi Sergeyciğim, bir kez daha öp onu! Baksana ne yaman delikanlı oldu! Pekâlâ, başla hadi Ilyuşa! Neden söz ediyor bu? Lomonosof'tan parlak bir kaside olsa gerek?

Dayım şöyle bir kuruldu. Sevincinden, sabırsızlığından yerinde oturamıyordu.

Saşa gülmesini tutmaya çalışarak:

– Hayır babacığım, Lomonosof'tan değil, dedi. Siz asker olduğunuz, düşmanlarla çarpıştığınız için Ilyuşa da savaş şiirleri ezberledi... “Pamba'nın Kuşatılması”nı okuyacak babacığım.

– “Pamba'nın Kuşatılması” mı? Ya! Anımsayamadım. Neresidir bu Pamba dedikleri yer Sergeyciğim, sen biliyor musun? Bir kahramanlık şiiri olsa gerek...

Dayım bir kez daha kuruldu.

Saşa:

– Ilyuşa başla! diye komut verdi.

Ilyuşa, şiir ezberlemiş çocukların çoğunlukla yaptıkları gibi, virgülde, noktada durmadan, berrak, durgun çocuksu bir sesle okumaya başladı:

*Pedro Gometz on yıldır
Kuşatmıştı Pamba Kalesi'ni
Süttü yediği yalnız,
Don-Pedro'nun askeri,*

*Dokuz bin Kastilyalı da,
Ettikleri yemine uyarak,
Ekmekten başka bir şey yemiyor;
Yalnızca süt içiyordu.*

Dayım, bir şey anlamamış gibi baktı yüzüme, yüksek sesle:

– Nasıl? Nedir bu? Ne sütü? dedi.

Saşa:

– Devam et Ilyuşa! diye bağırdı.

*Don-Pedro Gometz her gün,
Pançosuyla yüzünü kapayıp,
Güçsüzlüğüne ağlıyordu.
Onuncu yıla girmişlerdi artık.
Hayin Magripliler sevinç içindeydiler:
Don-Pedro'nun ordusundan,
Topu topu
On dokuz kişi kalmıştı...*

Dayım huzursuz:

– Bu kadarı da fazla artık! diye bağırdı. Olacak şey değil! Koca bir ordudan kala kala on dokuz kişi kalıyor! Nedir bu böyle, kardeşim?

Ama Saşa artık tutamadı kendini, içten, çocuksu kahkahalarla gülmeye başladı. Gerçi gülünecek bir şey yoktu ortada, ama ona bakıp da gülmemek olanaksızdı.

Saşa, çocukça şakasının verdiği büyük sevinçle:

– Güldürü şiiridir bu, babacığım! diye haykırdı. Yazan, okuyanları güldürmek için yazmış bunu!

Dayımın yüzü birden aydınlandı. Yüksek sesle:

– Ya! dedi. Güldürü şiiri demek! Komik şiir yani! Anlamıştım zaten... Evet, gerçekten güldürü şiiri bu! Doğrusu gülünç, çok gülünç bir şey: Ettikleri yemine uyacağız derken, süt içe içe koca ordudan on dokuz kişi kalıyor! Pek gerekliydi sanki bu yemin! Usta bir şakacıymış bu şiiri yazan, değil mi Foma? Anlayacağınız, anneciğim, ozanların bazen yazdıkları güldürü şiirlerinden biri bu... öyle değil mi Sergey? Bazen böyle şiirler de yazıyorlar, değil mi? Çok çok komik bir şiir! Evet Ilyuşacığım, sonra?

Evet on dokuz kişi!

Don-Pedro Gometz topladı onları,

Şöyle dedi:

“Ey on dokuz askerim!

Açalım sancağımızı,

Borularımızın sesi çınlatsın her yanı.

Davullarımız gümbürdesin.

Çekilelim Pamba önlerinden!

Gerçi alamadık kaleyi ama,

Alnımız açık...

Ettiğimiz yemini,

Bir kez olsun bozmadığımıza,

Tam dokuz yıl,

Sütten başka bir şey yemediğimize

Gururla yemin edebiliriz!”

Dayım gene kesti Ilyuşa'nın okumasını:

– Ne salak adam! Avunduğu şeye bakın... Dokuz yıl süt içmiş, bununla övünüyor!.. Erdem neresinde bunun? Her gün birer koyun yeseydiler de, o kadar insan açlıktan ölmeseydi daha iyi olmaz mıydı? Güzel, çok güzel! Anlıyorum şimdi: Bu hiciv ya da... ne diyorlardı, mecaz falan olsa gerek...

Dayım bana döndü, anlamlı anlamlı kaşlarını kaldırıp gözlemini kısarak ekledi:

– Belki de yabancı bir komutanla alay ediyordur burada, öyle değil mi? Sen ne düşünüyorsun bu konuda? Ama hiç kimseyi küçük düşürmeyen soylu, temiz bir hicivdir kuşkusuz... Hoş bir şey! Çok hoş! Asıl önemlisi de soylu olması! Eh, devam et bakalım Ilyuşa!

Dayım Saşa'ya sevgiyle baktı. Yüzü kıpkırmızı olmuş, gülümseyen Nastasya'ya da kaçamak bir bakış attıktan sonra:

– Ah ne yaramazsınız siz! diye ekledi.

*Bu sôylevin coşturduğu,
On dokuz Kastil yalı,
Eyerlerin üzerinde sallanarak,
Ölgün bir sesle bağırdılar:
“Sankto Yago Kompostello!
Don-Pedro'nun olsun,
Şan ve şeref!
Kastilya Aslanı'nın olsun,
Şan ve şeref!”
Oysa onun kapıları Dihero,
Şöyle mırıldanıyordu bir yanda:
“Komutan ben olsaydım,
Yemin ettirirdim askerlerimi!
Yalnızca et yiyeceğimize,
Santurin şarabı içeceğimize!”*

Dayım büyük bir sevinçle:

– Gördünüz mü! diye haykırdı. Ben de aynı şeyi söylemedim mi demin? Koca orduda aklı başında bir adam varmış, o

da kapılanmış! Nedir bu kapılan dedikleri Sergey, onların kapitan'ı* falan mı?

– Rahip, dayıcığım, bir din adamı.

– Ah, evet, evet! Kapılan, kapellan değil mi? Anımsadım, biliyorum! Dadklif'in romanlarında okumuştum. Çeşitli rütbe-
ri vardır onların, değil mi?.. Benediktinler de bunlardandır ga-
liba... Benediktinler diye bir şey var mı sahi?..

– Var dayıcığım.

– Hım! Ben de öyle düşünüyordum. Evet, sonra Ilyuşa? Çok güzel, çok çok güzel!

*Don-Pedro bunu duyunca,
Kahkahalarla gülüp şöyle dedi:
"Bir koyun armağan edin ona,
Çok hoştu yaptığı şaka!.."*

– Kahkahalarla gülecek zamanı tam da bulmuş yani! Amma da aptalmış! Sonunda kendi bile gülünç bulmuş durumunu! Koyun armağan ediyor ha! Demek koyunları varmış. Kendi ne diye yememiş öyleyse? Devam et Ilyuşa! Güzel, çok güzel! Olağanüstü bir ustalıkla dokunduruyor...

– Bitti babacığım!

– Yaa! Bitti demek! Yapacak başka ne kalmıştı ki zaten... öyle değil mi Sergey? Çok güzel Ilyuşa! Çok çok güzel! Gel öp beni bir kez yavrucuğum! Ah sevgili yavrum benim! Kim ver-di sana bu aklı? Saşa sen mi?

– Hayır, Nastasya... Birlikte okuyorduk. Şiiri sonuna dek okuduktan sonra "Ne komik bir şiir!" dedi. "Yarın Ilyuşa'nın isim günü, ezberletelim ona bu şiiri, toplantıda okusun. Her-kes gölsün biraz!"

Dayım bir anda çocuk gibi kıpkırmızı oldu.

– Nastasya söyledi demek? diye mırıldandı. Neyse, teşekkür ederim, çok teşekkür ederim. Bir kez daha öp beni Ilyuşa!

Saşa'yı kucaklayıp gözlerinin içine sevgiyle bakarak:

(*) Yüzbaşı (Rusça).

– Sen de öp beni bakayım yaramaz! dedi.

Sevincinden, daha ne söyleyeceğini bilemiyormuş gibi ekledi:

– Dur hele Saşacığım, senin de isim günün gelecek...

Nastasya'ya dönüp bu şiiri kimin yazdığını sordum.

Dayım heyecanla kaptı ağzımdan sözü:

– Sahi kimin bu şiir? Kimin? Zeki bir ozan yazmış olmalı bunu... öyle değil mi Foma?

Foma:

– Hım!.. diye mırıldandı.

Şiir okunurken alaylı, pis bir gülümseme vardı dudaklarında.

Nastasya, Foma Fomiç'e ürkek ürkek bakarak:

– Vallahi unuttum kimin yazdığını... dedi.

Saşa atıldı:

– Bay Kuzma Prutkof yazdı bunu babacığım, Çağdaş dergisinde çıktı.

Dayım:

– Kuzma Prutkof mu? dedi. Böyle birisini tanımiyorum. Puşkin'i biliyorum!.. Ama değerli bir ozan olduğu belli... öyle değil mi Sergey? Ayrıca üstün meziyetleri olan bir insan da! Apaçık ortada bu! Belki de subaydır... Aferin! Şu Çağdaş da çok güzel bir dergiymiş doğrusu. Böyle değerli ozanlar onda yazıyorlarsa abone olmalı bu dergiye... Ozanları severim ben! Yamandırılar! Her şeyi şiirle anlatırlar! Anımsıyor musun Sergey, Petersburg'da senin odanda bir edebiyatçı görmüştüm. Tuhaf bir burnu vardı... doğrusu!.. Ne dedin Foma?

Oturduğu yerde deminden beri giderek daha çok kıpırdanan Foma Fomiç, bu kez yüksek sesle kıkırdamaya başlamıştı. Gülmemek için kendisini güçlükle tutuyormuş gibi:

– Yo... hayır... bir şey yok... diye mırıldandı. Devam edin Yegor Ilyiç, devam edin! Söyleyeceğimi sonra söyleyeceğim... Bakın, Petersburglu edebiyatçılarla ahabplığınız üzerine anlattıklarınızı Sayın Stepan Alekseyeviç de büyük bir ilgiyle dinliyor...

Biraz uzakta dalgın dalgın oturan Stepan Alekseyeviç, birden kaldırdı başını, kızardı, koltuğunda canı sıkkın, şöyle bir kıpırdandı. Ufak, kanlı gözlerini Foma'ya öfkeyle dikip:

– Bana sataşma Foma, dedi. Rahat bırak beni. Senin edebiyatından bana ne?

Sesini alçaltıp:

– Tanrı sağlık versin bana, başka bir şey istemiyorum... diye ekledi. Dünya umurumda değil... Yazarlarınız da sizin olsun... hepsi Voltaireci'dir!

Yejovikin hemen Bay Bahçeyef'in yanına sokuldu:

– Yazarların Voltaireci olduklarını mı buyurdunuz efendim? dedi. Çok haklısınız, bunu çok doğru söylediniz Stepan Alekseyeviç. Bir konuşmamızda Sayın Valentin Ignatyeviç de aynı şeyi söylemişti. Bana bile Voltaireci derdi... vallahi yalan söylemiyorum! Oysa herkes bilir, pek bir şey yazmış değilim henüz... anlayacağınız, köylü bir kadının bir çömlek sütü kesse, kabahat Bay Voltaire'indir! Bizde böyle alışılmış bir kere!

Dayım pek önemli bir şey söyleyecekmiş gibi bir tavırla kesti Yejovikin'in sözünü:

– Yoo, hayır! Yanlış bir düşüncedir bu! Voltaire kalemi kuvvetli bir yazardı. Kör inançlarla alay etmiştir, ama bizde kullanılan anlamıyla Voltaireci olmamıştır hiçbir zaman! Onun düşmanlarının uydurmasıdır bu. Sahi, ne diye saldırırlar zavallıya bu kadar?..

Foma Fomiç'in alaylı gülüşü duyuldu gene: Dayım endişeyle baktı ona, gözle görülecek derecede bozuldu. Durumunu şöyle ya da böyle düzeltmek amacıyla, mahcup bir tavırla sürdürdü konuşmasını:

– Evet Fomacığım, gördüğün gibi, dergilerden söz ediyoruz hep. Doğrusu, dergilere abone olmamız gerektiğini söylerken çok haklıydın kardeşim. Ben de bunun gerekli olduğu kanısındayım!.. Hım... Gerçekten de, kafaların aydınlanmasında büyük yararı vardır dergilerin! Dergi okumayan bir insan iyi bir yurttaş olabilir mi? Öyle değil mi Sergey? Hım!.. Evet!.. Söz gelimi *Çağdaş*'ı alalım... Ama sana bir şey söyleyeyim mi Sergeyciğim, bence en kuvvetli kalemler şu kalın dergidedir... neydi adı? Sarı kapaklı hani?..

– *Anayurt Notları*, babacığım.

– Ha, evet, *Anayurt Notları* çok güzel bir ad bu, değil mi

Sergey? Anayurt oturup her şeyi bir bir yazıyor sanki... Yüce, soylu bir amacı var! Çok yararlı bir dergi! Hem ne kadar da kalın! Böyle bir dergi çıkaracaksın ki!.. İçinde öyle bilgiler var ki, okurken ağzı açık kalıyor insanın... Geçen gün baktım masanın üzerinde bir sayısı duruyor. Meraktan şöyle bir yerini açtım, başlayınca bırakamadım, üç sayfa okuyuvermişim. Vallahi şaşırdım kardeşim! Her bir şeyin anlamını vermiş: Söz gelimi süpürge ne demektir, kürek, kevgir, kanca ne demektir... hepsini anlatıyor. Bence süpürge süpürgeci; kanca da kanca! Hayır canım, hiç de öyle değilmiş! Kanca bilim yönünden kanca değilmiş de bir amblem ya da mitolojide bir şeymiş. Kancanın mitolojide ne olduğunu hatırlamıyorum, ama bir şey olduğunu biliyorum... Böyle işte! Neler biliyor adamlar!

Dayımın bu yeni çıkışından sonra Foma ne yapmaya hazırlanıyordu, bilmiyorum. Ama tam o anda Gavril girdi odaya, eşikte durdu, başını önüne eğdi.

Foma Fomiç çok şey anlatan bir şekilde baktı ona. Ölgün, ama kararlı bir sesle:

– Hazır mı, Gavril? diye sordu.

Gavril kederli:

– Hazır efendim, dedi.

İçini çekti Foma:

– Bohçamı da koydun mu yük arabasına? dedi.

– Koydum efendim.

Foma:

– Eh, ben de hazırım, dedi.

Ağır ağır doğruldu oturduğu koltuktan. Dayım şaşkın, ona bakıyordu. General karısı ayağa fırladı, telaşlı, çevresine bakınmaya başladı.

Foma mağrur:

– Albayım, diye başladı, şimdi izninizle, edebi kancalar konusunu bir zaman için bırakmanızı dileyeceğim sizden. Ben gittikten sonra devam edebilirsiniz. Elveda derken, son olarak birkaç şey söylemek istiyorum size...

Korku ile şaşkınlık odadakileri kıpırdayamaz bir duruma getirmişti.

Neden sonra dayım:

– Foma! Foma! diye bağırdı. Ne oluyor sana böyle? Nereye gidiyorsunuz?

Foma son derece sakin:

– Evinizden ayrılıyorum, albayım, diye karşılık verdi. Neresi olursa gitmeye karar verdim, bunun için de kendi paramla sade bir köylü arabası tuttum. Bohçam bu arabada şimdi. Büyük değildir bohçam: Sevdığım birkaç kitapla, iki takım çamaşır... hepsi o kadar! Yoksul bir insanım ben Yegor İlyiç, ama dün geri çevirdiğim altınlarınızı dünyada almam!..

Dayımın yüzü kireç gibi bembeyaz olmuştu:

– Tanrı aşkına söyle Foma, ne oldu? diye bağırdı. Ne demek oluyor bu?

General karısı bir çılgılık attı, kollarını Foma Fomiç'e doğru uzatıp, umutsuzca baktı ona. Matmazel Pereplitsına general karısını tutmak için koştu. Sığıntılar oldukları yerde donup kalmışlardı. Bay Bahçeyef ağır ağır kalktı oturduğu sandalyeden.

Hemen yanımda Mizinçikof alçak sesle:

– Eh, komedi başladı! dedi.

O anda ta uzaklarda birkaç kez gürledi gök. Fırtına geliyordu.

IV KOVULMA

Foma, odadakilerin şaşkınlığının tadını çıkarıyormuş gibi mağrur:

– “Ne demek oluyor bu?” diye sordunuz galiba albayım, dedi. Doğrusu insanı şaşırtan bir soru bu! Açıklayın bana lütfen, nasıl bakabiliyorsunuz yüzüme? İnsan utanmazlığının bu son ruhsal sorununu açıklayın bana, o zaman hiç değilse, insan soyunun bozulmuşluğu üzerine biraz daha bilgili giderim buradan.

Ama dayımın cevap verecek durumu yoktu: Gözleri yuvalarından uğramış, ağzı açık, korkmuş, bitmiş bir durumda bakıyordu Foma'ya.

Matmazel Perepelitsına:

– Tanrım! Ne korkunç şeyler! diye inledi.

Foma sürdürüyordu konuşmasını:

– Şimdi bana karşı koymamak, hiç soru sormamak zorunda olduğunuzu anlıyorsunuzdur sanırım albayım... Yaşını başını almış, düşünen bir insan olan ben bile, evinizde ahlakımın temizliği konusunda ciddi olarak endişe duymaya başlıyorum. Şuna inanın ki, soracağınız sorular sizi rezil etmekten başka bir şeye yaramayacaktır.

Dayım:

– Foma! Foma!.. diye haykırdı.

Alnı boncuk boncuk terlemişti. Foma söylevini sürdürüyordu:

– Bunun için izin verin, bir açıklamada bulunmadan, evinizde, sizin evinizde Yegor Ilyiç, size elveda derken son birkaç sözcük söyleyeyim. Olan olmuştur artık, yapacak bir şey kalmamıştır! Neden söz ettiğimi anladığınızı umarım. Ama yalvarıyorum, ayaklarınıza kapanarak yalvarıyorum, yüreğinizde bir tek bile olsa ahlak kıvılcımı kaldıysa, tutkularınıza bir gem vurun! Varlığınızı için için tüketerek kemiren zehir bütün yapıyı sarmadıysa, elinizden geldiğince söndürmeye çalışın yangını!

Yavaş yavaş kendine gelen, sonucu önceden dehşetle sezinleyen dayım:

– Foma! İnan ki yanılıyorsun! diye bağırdı.

Foma, dayımın bağırmasını duymamış gibi, aynı mağrur tavrıyla sürdürdü konuşmasını:

– Tutkularınızda aşırılıktan kaçının. Kendinizi yenin. “Dünyayı yenmek istiyorsan, önce kendini yen!” Her zaman bu ilkeye bağlı kalmışımdır. Bir toprak sahibisiniz siz. Köyünüzde bir elmas gibi parlamanız gerekirdi. Oysa çılgınca tutkularınızla adamlarınıza çok kötü örnek oluyorsunuz! Çok geceler sabahlara dek dua ettim sizin için. Mutluluğunuzu ararken az mı korku çektim... Ama bulamadım, çünkü erdemin olmadığı yerde mutluluk olmaz...

Dayım gene kesti Foma’nın sözünü:

– Ama olamaz, Foma! Yanlış anladın, şimdi de başka şeylerden söz ediyorsun...

Foma, dayımın söylediğini gene duymamış gibi sürdürdü konuşmasını:

– Evet, bir toprak sahibi olduğunuzu hiç unutmayın. Toprak sahibi olan bir insanın yan gelip yatmaya, kendini her türlü tutkuya bırakmaya hakkı olduğu düşüncesinden uzaklaşın. İnsanı mahvedebilecek bir düşüncedir bu! Yan gelip yatmak değil, çalışıp didinmek, Tanrı için, çar için, yurt için çalışıp didinmektir asıl olan! Toprak sahibi çalışmalıdır, köle köylülerinin en değersiz gibi çalışmalıdır!

Bahçeyef:

– Yani köle köylünün yerine ben mi çift süreceğim? diye homurdandı. Nerede kaldı o zaman benim toprak sahipliğim?..

Foma, Gavrilâ ile, kapıda görünen Falaley'e döndü:

– Şimdi sizlere söylüyorum hizmetçiler... diye ekledi. Efendilerinizi sevin, onların emirlerini titizlikle, seve seve yerine getirin. O zaman efendileriniz de sizi seveceklerdir. Albayım, siz de onlara karşı haktanır, merhametli davranın. Onları da Tanrı yaratmıştır. Çar ile anayurdumuz, küçük birer çocuk gibi size emanet etmişlerdir onları. Göreviniz büyük, ama armağanınız da o denli büyüktür!

General karısı dehşetten bayılmak üzereydi. Umutsuzluk içinde:

– Foma Fomiç! Canım benim! Neler düşünüyorsun öyle? diye bağırdı.

Foma, general karısına bile dönüp bakmadan:

– Eh, sanırım yeter bu kadar dedi. Şimdi ayrıntılara gelemim. Gerçi önemsiz şeylerdir bunlar, ama gerekli oldukları kuşku götürmez Yegor İlyiç! Harinskaya Çayırı'nın otu biçilmemiş hâlâ. Geç kalmayın, biçin o otu, bir an önce biçin. Size öğüdüm budur...

– Peki ama Foma...

– Biliyorum, Ziyarovski Korusu'nu kesmek istiyordunuz. Kesmeyin, ikinci öğüdüm de budur. Ağaçları koruyun, çünkü toprağı kuraklıktan korur ağaç... Ne yazık ki bahar ekimini çok geç yaptınız. Nasıl bu kadar geç yaptınız bahar ekimini, şaşılası şeydir!..

– Ama Foma...

– Neyse, yeter artık! Hepsini söyleyeyim desem, söyleyemem... zamanım da yok zaten! Özel bir defteri doldurup yazılı olarak yollayacağım size öğütlerimi. Hadi elveda artık, hepinize elveda! Tanrı yardımcınız olsun! (İlyuşa'ya döndü.) Sen de Tanrı'ya emanet ol yavrum! Gelecekteki tutkularının insanı uçuruma sürükleyen zehrinden korusun seni Tanrı! Sen de Tanrı'ya emanet ol Falaley. Kamarinski dansını çıkar aklından... Sizler de, hepiniz de Tanrı'ya emanet olun... Unutmayın Foma'yı... Eh, gidelim artık Gavrıla! Gel yolcu et beni ihtiyar dostum.

Kapıya yürüdü Foma. General karısı bir çılgılık atarak koştu arkasından.

Dayım:

– Olmaz Foma! Böyle bırakmam seni! diye bağırdı. Koşup yetiştirdi arkasından, kolundan tuttu.

Foma soğuk, mağrur bir tavırla:

– Demek zor kullanmak istiyorsunuz? dedi.

Dayım heyecandan titreyerek karşılık verdi:

– Evet Foma... gerekirse zor kullanacağım! Çok şey söyledin, bunları açıklamak zorundasın! Mektubumu yanlış anlamışsın Foma!..

Foma, patlamak için bu anı bekliyormuş gibi birden ateşlendi, o ince sesiyle:

– Mektubunuzu mu? diye bağırdı. Mektubunuz ha! İşte mektubunuz, işte! Parça parça ediyorum mektubunuzu, tükürüyorum ona! Ayağımın altında eziyorum mektubunuzu, böylece en kutsal insanlık görevimi yerine getirmiş oluyorum! Beni açıklamada bulunmak zorunda bırakırsanız böyle yaparım işte! Bakın! Görüyor musunuz? Görüyor musunuz?..

Küçük küçük kâğıt parçaları dağıldı odanın içine.

Dayım:

– Gene söylüyorum, yanlış anladın! diye bağıırıyordu. (Yüzü giderek daha çok beyazlaşıyordu.) Evlenmek istiyorum. Foma, mutluluğumu arıyorum...

– Evlenmek mi? Kızcağızı baştan çıkardınız, şimdi de onun-

la evlenerek beni uyutmaya çalışıyorsunuz. Dün gece bahçede, çalıların altından görmedim mi sizi?

General karısı bir çığlık atarak yığıldı koltuğa. Korkunç bir kargaşa oldu. Zavallı Nastasya, yüzü bembeyaz, ölü gibi oturuyordu. Büyük bir korkuya kapılan Saşa, Ilyuşa'ya sarılmış, sıtma nöbeti gelmiş gibi titriyordu.

Dayım öfkeyle:

– Foma! diye bağırdı. Bu sırrı açığa vurursan dünyanın en büyük adiliğini yapmış olursun!

Foma ince sesiyle karşılık verdi:

– Açığa vuracağım sırrınızı, böylece de dünyanın en soylu davranışında bulunmuş olacağım! Tanrı beni, dünyanın kötü, iğrenç yanlarını gözler önüne sereyim diye yarattı! Bir köylü evinin saman örtülü damına çıkıp oradan çevredeki toprak sahiplerinin hepsine, gelip geçenlere bu iğrenç, yüz kızartıcı davranışınızı bağıra bağıra anlatmaya hazırım!.. Evet, duyun, hepiniz duyun, dün gece onu dünyanın en masum yüzlü şu kızıyla bahçede, çalılığın arkasında yakaladım!..

Matmazel Perepelitsina:

– Ah, ne rezalet! diye cırladı.

Dayım, yumruklarını sıkarak, gözlerinin içi alev alev:

– Foma! Mahvetme kendini! diye bağırdı.

Foma ince sesiyle ekledi:

– ...Oysa o, Yegor Ilyiç, kendisini gördüğüm için korkup yalan dolu bir mektupla aldatmaya çalıştı beni. Evet beni. Benim gibi dürüst, içi neyse dışı da bir insanı suçuna ortak etmek istedi. Evet, bir suçtur bu yaptığınız!.. Çünkü dünyanın en masum kızını...

– Onu küçük düşürecek bir sözcük daha çıkarsa ağzından öldürürüm seni Foma, yemin ederim öldürürüm!

– Çıkacak ağzımdan bu sözcük. Çünkü dünyanın en masum, en temiz kızını kızların en düşüğü, en ahlaksızı yapmayı başardınız.

Tümcesinin sonunda dayım Foma'yı omuzlarından yakaladı, çöp gibi döndürdü, odadan avluya açılan kapıya doğru fırlattı. Foma gidip gidip hızla çarptı kapalı kapıya, çarpmanın

kuvvetiyle kapının iki kanadı ardına dek açıldı. Foma yedi taş basamağı yuvarlana yuvarlana inip boylu boyunca uzandı avluya. Kırılan kapının cam parçaları basamaklara saçıldı.

Dayım, yüzü ölününki gibi bembeyaz:

– Gavrila, kaldırıp götür onu! diye bağırdı. Arabasına at, iki dakika sonra kokusu bile kalmasın Stepançikovo'da!

Foma Fomiç her şeyi düşünmüş olsa bile, böylesine bir sonucun aklının ucundan geçirmiş olamazdı.

Bu patlamadan sonra ilk birkaç dakikada olanları anlatmaya girişmeyeceğim. Kendisini koltuğa atan general karısının yürek parçalayan çığlığı, şimdiye dek uysal, sessiz dayımın bu beklenmedik davranışı karşısında Matmazel Perepelitsina'nın şaşkınlıktan donup kalması, sığıntıların ah vahları, bayılacak derecede korkan Nastasya ile onun çevresinde dolanıp duran babası, korkudan dili tutulan Saşa, anlatılmaz bir heyecana kapılmış, odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşan, annesinin ayılmasını bekleyen dayım, efendisi için ağlayan Falaley'in hıçkırıkları... bütün bunlar sözle anlatılamayacak bir tablo oluşturuyorlardı. Bir de şunu ekleyeceğim, o sırada bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başlamıştı. Gök giderek daha sık gürliyor, iri yağmur taneleri pencere camlarını dövüyordu.

Bay Bahçeyef başını öne eğerek kollarını iki yana açtı:

– Alın size bayram! diye mırıldandı.

Ben de heyecanlanmıştım, Bay Bahçeyef'e, Foma'yı kovdular, bir daha da geri gelemez artık.

Dayım, annesinin koltuğunun önünde durdu:

– Anneciğim! dedi. Açıldınız mı biraz? Şimdi daha iyi misiniz? Dinleyebilir misiniz beni artık?

Yaşlı kadın başını kaldırdı. Kollarını önünde kavuşturdu, ömründe böylesine öfkeli görmediği oğluna yalvarınaklı baktı.

Dayım sürdürüyordu konuşmasını:

– Anneciğim, bardağı taşırdı artık, siz de gördünüz. Durumu size böyle açmak istemezdim, ama şu anda açmak zorundayım, sonraya bırakmam! İftirayı duydunuz, savunmayı da dinleyiniz. Anneciğim, dünyanın bu en temiz ruhlu, soylu kızını seviyorum, çoktan beri seviyorum, ömrümün sonuna dek

de seveceğim. Çocuklarımı mutlu etti, sizin de saygılı bir kızınız olacak. Buna inanıyorum. Şimdi burada, akrabalarımın dostlarının yanında saygıyla önünde eğilerek, karım olmayı kabul etmekle beni mutlulukların en büyüğüne ulaştırması için yalvarıyorum kendisine...

Nastasya ürperdi, sonra birden kıpkırmızı kesildi, oturduğu koltuktan fırladı. General karısı, ne söylediğini anlayamıyormuş gibi bir süre baktı oğlunun yüzüne. Sonra birden acı bir çığlık atarak önünde yere diz çöktü.

– Yegorcuğum, yavrum benim, Foma Fomiç'i geri getir! diye bağırırmaya başladı. Hemen şimdi geri çevir onu! Yoksa akşama kalmaz ölürüm!

Dayım, astığı astık kestiği keстик, kaprisli annesini önünde diz çökmüş görünce şaşkınlığından kalakalmıştı. Yüzünü bir ıstırap ifadesi kaplamıştı. Neden sonra kendine gelince atıldı, yerden kaldırdı annesini, yeniden koltuğa oturtmaya çalıştı.

Kocakarı bağırıyordu hâlâ:

– Foma Fomiç'i geri çevir Yegorcuğum! Geri çevir onu yavrum! Onsuz yaşayamam ben!

Dayım üzgün:

– Anneciğim! diye bağırdı. Demin size anlattıklarımı duymadınız mı? Foma'yı geri çeviremem... Anlamaya çalışın beni! Onun bu onur ve erdem meleşine ettiği adice, aşağılık iftirasından sonra yapamam bunu, yapmaya hakkım yok. Anneciğim, bunu yapmak zorunda olduğumu, vicdanının bana, gururuyla oynanan bir erdem meleşini yeniden gururuna kavuşturmamı emrettiğini anlayabiliyor musunuz? Duydunuz: Bu kızla evlenmek istiyorum, onunla aramdaki bağı kutsamanız için yalvarıyorum size.

General karısı gene fırladı yerinden, bu kez Nastasya'nın ayaklarına kapandı. Ağlayarak:

– Anacığım benim! diyordu. Öz anamsın sen benim! Evlenme onunla! Evlenme onunla, Foma'yı geri getirmesini söyle! Yavrumsun sen benim Nastasya Yevgrafovna! Onunla evlenmezsen her şeyimi sana vereceğim, varım yoğum senin olacak. Bu gördüğün ihtiyarın da birşeyleri vardır, rahmetli kocamın

bana bıraktığı paraları bitirmedim daha. Hepsi senindir anacığım, hepsini sana vereceğim, Yegor'um da çok şeyler verecek sana, yeter ki canlı canlı mezara koyma beni, Foma Fomiç'i geri getirmesini söyle!..

Onun, parayla tutulmuş bir mürebbiyenin önünde yere diz çökmüş durduğuna üzülen Perepelitsına ile öteki sığıntı kadınlar çığlık atarak, inleyerek koşup yaşlı kadını yerden kaldırmaya çalışmasaydılar, daha uzun bir süre ağlaşıp duracaktı orada. Nastasya korkusundan ayakta zor duruyordu. Perepelitsına öfkesinden ağlamaya bile başlamıştı. Dayıma karşı:

– Öldüreceksiniz annenizi, öldüreceksiniz! diye bağıyordu. Öldürecekler kadıncağızı! Sizin de, Nastasya Yevgrafovna, ana oğulun arasını açnamanız gerekirdi. Tanrı bile yasak etmiştir böyle şeyleri...

Dayım:

– Anna Nilovna, kesin sesinizi! diye bağırdı. Yeterince sabrettim!..

– Ben de sizden yeterince çektim. Öksüzlüğümü başıma kakmak mı istiyorsunuz? Öksüzü ezmek kolaydır kuşkusuz. Köleniz değilim ben! Bir yarbay kıziyım, efendim! Bir daha ayağımı basmayacağım evinize, basmayacağım... Hemen bugün gidiyorum!..

Ama dayım dinlemiyordu onu: Nastasya'nın yanına gitmiş, sevgi dolu bir saygıyla elini tutmuştu. Onun yüzüne üzgün, hemen hemen umutsuzluk içinde bakarak:

– Nastasya Yevgrafovna! dedi. Önerimi duydunuz mu?

Nastasya çok üzgün:

– Hayır Yegor Ilyiç, hayır! diye karşılık verdi.

Dayımın elini sıktı, gözlerinden yaşlar boşandı.

– Boş şey bunlar, diye ekledi. Dünkü olaydan sonra gerekli gördüğünüz için böyle bir karar verdiniz... Ama olacak şey değil bu, siz de görüyorsunuz. Yanıldık Yegor Ilyiç... Velinimetim olarak ömrümün sonuna dek unutmayacağım sizi... Her zaman, her zaman dua edeceğim sizin için!..

Hıçkırıklar konuşmasına engel oldu. Bu yanıtı alacağı zavalı dayımın içine doğmuştu görünüşte. İtirazda bulunmayı, is-

rar etmeyi düşünmüyordu bile... Nastasya'nın eli avcunun içinde, onun üzerine eğilmiş, ağzını açmadan, perişan bir durumda dinliyordu. Gözleri dolu dolu olmuştu.

Nastasya:

– Dün söylemiştim size... Karınız olamayacağımı, diye ekledi. Görüyorsunuz, ailenizden istemiyorlar beni... Çoktan beri farkındayım bunun. Anneniz izin vermeyecektir... Ötekiler de. Gerçi pişmanlık duymazsınız sonra –çünkü dünyanın en yüce gönüllü insanısınız– ama gene de, böylesine iyi yürekli bir insan olduğunuz için... Benim yüzümden mutsuz olursunuz...

Nastasya'nın koltuğunun öbür yanında ayakta duran yaşlı babası:

– Evet, çok iyi yürekli bir insandır! diye doğruladı kızının dediğini. Haklısın, iyi yüreklidir! Evet Nastasyacığım, evet! İşte tam bu sözcüğü kullanmak gerekirdi onun için.

Nastasya konuşmasını sürdürüyordu:

– Benim yüzümden evinize tatsızlık girmesini istemiyorum. Beni merak etmeyin Yegor Ilyiç: Hiç kimsenin bir kötülüğü dokunamaz bana, hiç kimse gururumla oynayamaz... Babamın yanına gideceğim... hemen bugün... şimdi vedalaşsak daha iyi olacak Yegor Ilyiç...

Zavallı Nastasya gene ağlamaya başlamıştı. Dayım, onun yüzüne anlatılmaz bir umutsuzluk içinde bakarak:

– Nastasya Yevgrafovna! dedi. Son sözünüz bu mu yoksa! Bir sözcük daha söyleyin... her şeyi feda edeyim sizin için'..

Gene Yejovikin girdi araya:

– Evet Yegor Ilyiç, son sözü budur, son sözü... Hem her şeyi çok güzel açıkladı. Ne yalan söyleyeyim, bu kadarını beklemiyordum ondan. Dünyanın en iyi yürekli insanısınız siz Yegor Ilyiç, evet en iyi yürekli insanısınız. Bizlere de büyük onur başışladınız! Çok büyük onur, evet büyük onur başışladınız bize!.. Ama ne olursa olsun, sizin denginiz değiliz biz Yegor Ilyiç. Size zengin, soylu, güzeller güzeli, aynı zamanda da sözü sohbeti tatlı bir nişanlı gerek. Pırlantalar, devekuşu tüyleri içinde pırıl pırıl parlayacak, evinizin odalarında salına salına dolaşacak bir nişanlı... O zaman Foma Fomiç de sesini çıkar-

maz belki... razı olur! Hem .Foma Fomiç'i geri getirmelisiniz! Boşuna kırdınız kalbini, boşuna! Erdeminden, aşırı heyecanından söyledi bunları kuşkusuz... Bir zaman sonra, onun bunları erdeminden söylediğini siz de anlayacaksınız... görürsünüz! Dünyanın en değerli insanıdır o. Şimdi ıslanıyor yağmurun altında. Geri çevirseniz onu daha iyi edersiniz... çünkü nasıl olsa sonunda getireceksiniz onu buraya...

General karısı:

– Geri çevir onu! Geri çevir! diye bağırınmaya başladı. Doğru söylüyor sana adamcağız!..

Yejovikin:

– Evet efendim, diye ekledi. Bakın boşuna sevgili annenizi de üzüyorsunuz... Hadi çevirin onu! Bu arada Nastasya ile ben de gideriz...

Dayım:

– Dur Yevgraf Larionıç! diye haykırdı. Yalvarırım dur! Son bir sözcük daha söyleyeceğim Yevgraf...

Dayım böyle söyledikten sonra gidip köşedeki koltuğa oturdu, başını önüne eğdi, elleriyle gözlerini kapadı, birşeyler düşünüyormuş gibi öyle kaldı.

O anda tam evin üstünde korkunç bir çatırtıyla gürledi gök. Ev sarsıldı. General karısı ile Perepelitsına birer çılgılık attılar. Korkudan şaşırان sığıntı kadınlar haç çıkardılar. Bay Bahçeyef de onlarla birlikte haç çıkardı. Beş altı ses birden duyuldu.

– Aman İlya Peygamberimiz! diye mırıldandı birkaç kişi.

Gök gürültüsünün peşinden korkunç bir sağanak bastırdı. Stepançikovo'nun tepesinden aşağı bir gölün sularını boşaltmışlardı sanki.

Matmazel Perepelitsına, cırtlak sesiyle:

– Bu yağmurda dışarıda ne yapacak şimdi Foma Fomiç? dedi. General karısı, umutsuz bir sesle:

– Yegorcuğum, geri çevir onu! diye bağırdı.

Çıldırılmış gibi kapıya koştu. Sığıntı kadınlar tuttular onu, ortalarına aldılar. Avutmaya çalışıyorlardı onu. Ağlayıp sızlıyorlardı. Ortalık ana baba gününe dönmüştü.

Perepelitsına:

– Bir redingotla gitti... dedi. Bari bir pardesü alsaydı omzuna! Şemsiye de almadı. Yıldırım öldürür onu bu havada!..

Bahçeyef kesti sözünü:

– Öldürür elbette! Öldürür de, sonra yağmur güzel bir ıslatır.

Bahçeyef'e fısıldadım:

– Bari siz susun!

Bahçeyef öfkeyle karşılık verdi bana:

– İnsan değil mi o? Köpek değil ya. Sen çıkar mısın bu havada dışarı? Eğlence için hadi çık da biraz ıslan bakalım.

Işın sonunun neye varacağını sezinler gibi olduğum, böyle bir şeyden korktuğum için, koltuğunda donup kalmış dayımın yanına gittim. Kulağına eğilip:

– Dayıcığım, dedim, Foma Fomiç'i geri getirmeye razı mı olacaksınız yoksa? Şunu bilersiniz ki, çok çok ayıp bir şey olur bu... hiç değilse Nastasya Yevgrafovna buradayken...

Dayım başını kaldırdı, yüzüme kararlı bir tavırla bakarak:

– Dostum, şu anda kendi kendimi yargıladım, ne yapmam gerektiğini de biliyorum artık, diye karşılık verdi. Korkma, işleri yoluna öyle bir koyacağım ki, Nastasya için bir hakaret söz konusu olmayacak...

Ayağa kalktı dayım, annesinin yanına gitti.

– Anneciğim! dedi, sakın olun. Foma Fomiç'i geri getireceğim, yetişeceğim ona. Çok uzaklaşmamıştır. Ama yemin ediyorum, tek koşulla dönebilir buraya. Burada, ettiği hakarete tanık olanların önünde suçunu kabul edecek, bu soylu kızıdan özür dileyecek. Dedğim olacak! Yaptıracağım ona bunu! Yoksa adımını atamaz evime! Ayrıca yemin ediyorum anneciğim: Buna kendiliğinden, isteyerek razı olursa onun ayaklarına kapanmaya hazırım. Çocuklarımla hakkına dokunmadan her şeyimi, her şeyimi veririm ona! Bundan böyle her şeyden elimi çekiyorum. Mutluluk yıldızım düştü artık! Stepançikovo'dan ayrılacağım. Rahat, huzur içinde mutlu yaşayın burada. Alaya gireceğim yeniden... Cenk fırtınalarında, savaş alanlarında tüketeceğim geri kalan günlerimi... Yeter! Gidiyorum!

O anda kapı açıldı, iliklerine kadar ıslanmış, üstü başı ça-

mur içinde Gavrilâ girdi odaya, şaşkına dönmüş kalabalığın karşısında durdu.

Dayım, Gavrilâ'ya doğru koştu:

– Ne oldu sana? Nereden geliyorsun? Foma nerede?

Onun arkasından odadakilerin hepsi birden büyük bir merakla sardılar yaşlı uşağın çevresini. Gavrilâ'nın üstünden çamurlu sular şıpır şıpır damlıyordu. Ağzından çıkan her sözcük çığlıklara, ahlara, oflara neden oluyordu.

Yaşlı uşak ağlamaklı:

– Kayın ağacı korusunun yanında, buradan bir buçuk versta ötede bıraktım onu, diye başladı. At şimşekten ürktü, hendeğe attı kendini.

Dayım:

– E... diye bağırdı.

– Araba devrildi.

– Sonra... Foma'ya bir şey oldu mu?

– Hendeğe düştü efendim.

– Çabuk anlatsana be adam, meraktan çatlatmak mı istiyorsun bizi?

– Bögrü incindi, ağlamaya başladı. Atı çözdüm, binip haber vermek için buraya geldim.

– Foma orada mı kaldı?

Gavrilâ:

– Kalkıp, bastonuna dayana dayana yoluna devam etti, dedi. Sonra içini çekti, başını önüne eğdi.

Kadınlar bağırıp çağırmaya, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlamışlardı.

Dayım:

– Polkan'ı getirin! diye bağırdı.

Koşarak çıktı odadan. Polkan'ı getirdiler kapının önüne. Eversiz ata atladı dayım. Bir dakika sonra avludaki nal seslerinden Foma Fomiç'in arkasından gidildiğini anladık. Dayım şapkasını bile giymemişti.

Kadınlar pencerelere koşular. Ahların ofların, iniltilerin arasında birtakım öğütler de duyuluyordu. Hemen sıcak bir banyo hazırlanmasından, Foma Fomiç'in bedeninin ispirtoyla

ovulmasının gerektiğinden, ona ıhlamur hazırlanmasından söz ediliyordu. Birisi de Foma Fomiç'in "sabahtan beri ağzına bir lokma bir şey koymadığını, zavallının aç biilaç yollara düştüğünü," söylüyordu. Matmazel Perepelitsına, Foma Fomiç'in giderken unuttuğu gözlüğünü buldu. Bu buluş büyük heyecan yarattı. General karısı koşup eline aldı gözlüğü, iki gözü iki çeşme, çığlıklar atarak ağlıyordu. Gözlük elinde, gene pence-reye koştu, yolu gözetlemeye koyuldu. Sabırsızlık, heyecan sonunda en yüksek noktasına varmıştı... Bir köşede Saşa, Nastasya'yı yatıştırmaya çalışıyordu. Birbirine sarılmış, ağlıyorlardı. Nastasya, Ilyuşa'nın elinden tutmuş, öğrencisiyle vedalaşırken ikide bir öpüyordu onu. Ilyuşa, nedenini bilmeden, hıçkırara hıçkırara ağlıyordu. Yejovikin ile Mizinçikof bir köşeye çekilmiş, birşeyler konuşuyorlardı. Bahçeyef'in, kızlara bakıp bakıp ağlamaya hazırlandığı belliydi. Yanına sokuldum.

– Hayır canım, dedi. Belki çekip giderdi buradan Foma Fomiç, ama zamanı gelmedi daha. Arabasına altın boynuzlu öküzler koşulmadan gitmez o! Hiç merak etmeyin anam babam, ev sahiplerini yolcu eder buradan da, kendi gitmez!..

Yağmur geçmişti. Bay Bahçeyef'in düşüncesini değiştirdiği belliydi.

Birden "Getiriyorlar! Getiriyorlar!" diye bağırdı biri. Kadınlar çığlık atarak koştu kapıya. Dayım gideli on dakika olmamıştı daha: Foma Fomiç'i bu kadar kısa bir zamanda geri getirmiş olamazlardı. Ama bu anlaşılmaz durumun çok olağan olduğu anlaşıldı sonra: Foma Fomiç, Gavril'a'yı geri yolladıktan sonra gerçekten de "bastonuna dayana dayana yoluna devam etmiş", ama fırtınanın, gök gürültülerinin, sağanağın içinde kendini yapayalnız hissedince yüz kızartıcı bir biçimde korkmuştu. Geri dönüp Gavril'a'nın arkasından koşmaya başlamıştı. Dayımla karşılaştığında köyün pek yakınındaymış. Yoldan geçen bir köylü arabasını durdurmuşlar. Köylüler koşup gelmişler, süklüm püklüm Foma Fomiç'i bindirmişler arabaya. Böylece onun durumunu görünce aklını kaçırmamasına pek az kalan general karısının açık kollarının arasına bıraktılar onu doğrudan. Gavril'a'dan daha çok ıslanmış, daha çok çamurlanmıştı. Korkunç bir

kargaşa oldu: Üstünü değiştirmek için hemen üst kata çıkarmak istiyorlardı onu. Bağıra çağıra mürver, kuvvet veren başka şeyler verilmesini söylüyorlar, sağa sola koşuşup duruyorlardı. Her kafadan bir ses çıkıyordu... Ama Foma hiç kimseyi, hiçbir şeyi görmüyordu sanki. Koluna girerek yürümesine yardım ediyorlardı. Koltuğuna kadar yürüdü, olanca ağırlığıyla çöktü koltuğa. Gözlerini kapadı. Birisi bağıra bağıra, Foma Fomiç'in ölmek üzere olduğunu söyleyince korkunç çığlıklar doldurdu odayı. En çok bağırان Falaley'di. Foma Fomiç'in elini bir an önce öpebilmek için kadınlar kalabalığını yarıp onun yanına varmaya çalışırken hüngür hüngür ağlıyordu...

V

FOMA HERKESİ MUTLU EDİYOR

Foma sonunda, gerçek uğruna canını veren, ölmek üzere olan bir insanın sesiyle:

– Nereye getirdiler beni böyle? diye mırıldandı.

Yanımda duran Mizinçikof:

– Pis mendebur! diye fısıldadı. Nereye getirdiklerini görmüyor sanki! Şimdi başlar nazlanmaya!

Dayım:

– Bizim yanımızdasın Foma, dostlarının arasındasın! diye bağırdı. Toparla kendini, sakın ol! Doğrusu, üstünü değiştirsen çok iyi edersin Foma, hasta olursun sonra... Bir şey ister miydin, güç verirdi sana... hı? Hiç olmazsa içinin ısınması için bir kadehçik bir şey iç...

Foma, gözlerini yeniden kapadı.

– Malaga şarabı olsaydı içerdim, diye inledi.

Dayım, Praskovya Ilyiniçna'ya endişeli bakarak:

– Malaga şarabı mı? dedi. Sanınam ki bulunsun bizde!

Praskovya Ilyiniçna, dayımın ağzından kaptı sözü:

– Bulunmaz olur mu! Dolu dört şişe var.

Praskovya Ilyiniçna, sineklerin reçeli sardıkları gibi Foma'nın başına toplanmış kadınların çığlıkları arasında, anah-

tarları şingırdata şingırdata Malaga şarabı almaya koştu. Bu arada Bay Bahçeyef'in sinirleri iyice bozulmuştu. Duyulabilecek kadar yüksek sesle:

– Malaga şarabı çekti beyefendinin canı! diye mırıldandı. Hiç kimsenin içmediği bir şarabı istiyor üstelik! Bu devirde onun gibi alçaklardan başka kim koyuyor ağzına Malaga şarabını? Tuh! Tanrı belanızı versin! Benim de ne işim var burada sanki? Ne bekliyorum?

Dayım, her sözcükten sonra ne söyleyeceğini şaşırarak:

– Foma, diye başladı, gördüğün gibi şimdi... dinlendin artık, gene aramızdasın... yani şunu söylemek istiyorum Foma, anlıyorum, demin dünyanın en masum yaratığını suçladıktan sonra...

Foma ateşler içindeymiş, sayıklıyormuş gibi:

– Nerededir o, nerededir benim ruh temizliğim? diye kesti dayımın sözünü. Nerede o güzel günlerim? Çayırlarda bahar keleklerinin arkasında koştuğum o tertemiz, o güzel altın çocukluğum neredesin? Nerede o günler, nerede? Geri verin bana ruh temizliğimi, geri verin bana!..

Foma kollarını acayip bir biçimde iki yana açmış, onun ruh temizliği birimizin cebindeymiş gibi sırayla hepimize tek tek soruyordu. Bahçeyef öfkesinden çat diye çatlayacaktı neredeyse. Çok sinirli:

– İstedği şeye bakın! diye söylendi. Verin şuna ruh temizliğini! Öpüşmek mi istiyor onunla acaba? Çocukken de şimdiki gibi bir hayduttu belki! Yemin edebilirim öyle olduğuna.

Dayım gene:

– Foma!.. diye başlayacak oldu.

Foma bağırarak kesti sözünü:

– Sevgiye olan inancımı, insanlara olan sevgimi henüz yitirmediğim, insanları kucakladığım, onların göğsünde ağladığım o günler nerede, nerede? Peki şimdi neredeyim ben? Neredeyim?

Dayım:

– Bizim yanımızdasın Foma, kendine gel! diye bağırdı. Bak ne diyecektim sana Foma...

Perepelitsına, yılan gözleri öfkeyle parlayarak, cırtlak sesiyle sözünü dayımın ağzına tıkadı:

– Bari şimdi sussanız biraz!

Foma sürdürüyordu konuşmasını:

– Neredeyim ben? Beni ortalarına alanlar kimlerdir? Boy-nuzlarını üzerime çevirmiş mandalar, öküzlerdir bunlar. Ey hayat, nesin sen? Yaşa, yaşa, onurun bir paralık edilsin, gurunla oynansın, ezsinler seni, küçük düşürsünler, mezarını kumla örttükten sonra anlasınlar insanlar değerini, zavallı kemiklerini, diktikleri anıtın altında ezsinler!

Yejovikin ellerini çırparak:

– Vay canına, anıttan falan söz etmeye başladı! diye fısıldadı.

Foma:

– Oh, anıt dikmeyin mezarıma! diye bağırdı. İstemiyorum! Neme gerek benim anıt! Gönüllerinizde dikin benim anıtımı, başka bir şey istemiyorum, istemiyorum!

Dayım sözünü kesti:

– Foma! Yeter artık! Sakin ol! Anıttan söz etmenin sırası değil şimdi. Yalnız, beni dinle... Bak ne diyeceğim sana, demin bana sitem ederken, için soylu bir ateşle yanıyordu belki. Hak veriyorum sana. Ama yanıldın Foma, erdem konusunda inan ki yanıldın Foma...

Cırtlak sesini yükseltti gene Perepelitsına:

– Susmayacak mısınız siz Tanrınızı severseniz? Elinize düştü diye zavallı bir insanı öldürecek misiniz?

Perepelitsına'nın peşinden general karısı doğruldu, dalkavukları da onu izledi. Hepsi birden, susması için kollarını sallıyorlardı dayıma.

Dayım kararlı:

– Anna Nilovna, siz kendiniz susun, ne söylediğimi biliyorum ben! diye karşılık verdi. Kutsal bir sorundur bu! Onur ile haktanırlık sorunu!.. Foma! Akli başında, iyiyi, kötüyü görebilen bir insansın. Hakaret ettiğin dünyanın en soylu kızından hemen şimdi özür dilemek zorundasın.

Foma olup bitenleri hepten unutmuş, dayımın neden söz ettiğini anlayamıyormuş gibi şaşkın bakışlarını odadakilerin üzerinde dolaştırarak:

– Hangi kızıdan özür dilemek zorundayım? Hangi kıza hakaret ettim? diye mırıldandı.

– Evet Foma, şimdi suçunu kendi isteğinle, mertçe itiraf edersen yemin ederim ayaklarına kapanacağım. O zaman...

Foma:

– Kime hakaret etmişim? diye bağırırmaya başladı. Hangi kıza hakaret etmişim? Nerede o? Nerede o kız? Bu kızıdan söz edin bana, kim olduğunu söyleyin...

Tam o sırada Nastasya mahcup, ürkmüş bir tavırla dayımın yanına sokuldu, kolundan çekeledi. Yalvarımlı bir sesle:

– Hayır Yegor Ilyiç, dedi, bırakın onu, özür dilemesine gerek yok. Ne diye bu kadar üstüne düşüyorsunuz? Bırakın!..

Foma:

– Ay! Hatırladım! diye bağırdı. Aman Tanrım! Hatırlıyorum! (Çok heyecanlıymış gibi yalvarıyordu.) Oh, yardım edin, yardım edin hatırlamama! Söyleyin, beni buradan uyuz bir it gibi kovduğunuz doğru mu? Bir yıldırımın beni yere çarptığı doğru mu, söyleyin! Doğru mu beni kapıdan dışarı fırlatıp attığınızı? Doğru mu? Doğru mu bunlar?

Kadınların hıçkırıkları, çığlıkları Foma Fomiç'in sorularına en heyecanlı birer yanıt oldu. Foma:

– Evet, evet, hatırlıyorum... dedi. Hatırlıyorum, yıldırım beni yere yuvarlayınca kalkıp buraya doğru koşmaya başladım. Gök gürültüsü de peşimden koşuyordu. Görevini yapıp sonsuzluğa kadar kaybolmak için yakalamaya çalışıyordu beni! Kaldırın beni biraz! Şu anda ne kadar bitkin olursam olayım, görevimi yapmam gerekir.

Hemen kaldırdılar onu koltuktan. Foma bir konuşmacı gibi doğruldu, kolunu öne uzattı:

– Albay! diye bağırdı. Şimdi iyice geldim kendime. O gök gürültüsü aklımı büsbütün alıp götürmemiş. Gerçi sağ kulağımda bir uğultu var, ama gök gürültüsünden değil, belki merdivenden düşmemden oldu... Ama ne önemi olabilir bunun! Hem Foma'nın sağ kulağından kime ne!

Foma son sözcüklerine öylesine acıklı bir alay anlatımı katmıştı, sözünü bitirirken öylesine ağlamaklı gülümsemişti ki,

duygulanan kadınların iniltileri duyulmuştu gene. Hepsi birden dayıma sitemli, bazıları öfkeyle bakıyorlardı. Çevresinde herkesin aynı görüşte böylesine birleşmesi karşısında dayım yavaş yavaş ezilmeye başlamıştı. Mizinçikof yere tükürüp pencerenin yanına gitti. Bahçeyef giderek daha kuvvetli dürtüyordu beni dirseğiyle. Olduğu yerde duramıyordu.

Foma mağrur, kararlı bakışını odadakilerin üzerinde dolaştırarak:

– Şimdi itiraflarımı dinleyin! dedi, dinleyin de bahtsız Opiskin'in kaderi üzerine kararınızı verin. Yegor İlyiç! Uzun zamandır gözlüyorum sizi. Büyük bir heyecanla gözlüyordum, sizi gözlediğimden kuşku etmediğiniz için de her şeyi görüyordum. Albayım! Belki yanıliyordum, ama sizin bencilliğinizi, sınırsız gururunuzu, beden zevklerine görülmemiş düşkünlüğünüzü biliyordum. Böyleyken, dünyanın en masum kızının geleceği için elimde olmadan korktuysam kim suçlayabilir beni?

Dayım, Nastasya'nın yüzündeki acılı ifadeye endişeyle bakarak,

– Foma, Foma!.. diye haykırdı. Pek o kadar derinlere inmeden konuşsan iyi olur Foma!

Foma, dayımın uyarısını duymamış gibi sürdürüyordu konuşmasını:

– Bu genç kızın masumluluğu, içten güveni kadar deneyimsizliği de korkutuyordu beni. Onun yüreğinde ince bir duygunun bir ilkbahar gülü gibi açmakta olduğunu görüyordum. Elimde olmadan Petrarca'yı* anımsıyordum. "Masumluk çoğu zaman uçurumun tam ucundadır," demişti Petrarca. İçimi çekiyordum, inliyordum. Gerçi bu, bir inci kadar temiz kızın suçsuzluğundan kuşku edilemeyeceğini bütün varlığımla biliyordum, ama sizin de öyle olduğunuzu kim söyleyebilirdi Yegor İlyiç? Tutkularınızın, engel tanımayan azgınlığını bildiğim, onların bir anlık doyması uğruna her şeyi gözden çıkarabileceğinizden kuşkum olmadığı için, ansızın büyük bir dehşete ka-

(*) Francesco Petrarca (1307-1374): Ünlü İtalyan lirik, hümanist ozan – ç.n.

pıldım, dünyanın en temiz kızının geleceği hakkında endişe duymaya başladım...

Dayım:

– Foma! diye haykırdı. Nasıl düşünebildin böyle?

– İçim sızlayarak izliyordum sizi. Ne çok acı çektiğimi öğrenmek istiyorsanız Shakespeare'e sorun: *Hamlet*'inde anlatacaktır size ruhumdakileri... Her şeyden kuşku eder, dehşete düşer olmuştum. İçimdeki huzursuzluk, öfke her şeyi kapkara görmeme neden oluyordu. Ama herkesin bildiği o şarkıdaki "kapkara" renk değildi bu... kuşkunuz olmasın bundan! Onu bu evden uzaklaştırmak istememin nedeni buydu işte: Kurtarmak istiyordum onu. Son zamanlarda hüysuzlaşmamın, insanlardan nefret etmemin nedeni de buydu. Oh! İnsanlarla kim barıştıracak beni şimdi? Konuklarınıza, yeğeninize karşı, astronomi bilmesini istediğim Bay Bahçeyef'e karşı terslik, haksızlık ettim belki. Hissediyorum bunu, ama o zamanki ruhsal durumum yüzünden kim suçlayabilir beni? Gene Shakespeare'in deyişiyle söyleyeceğim: Gelecek, dibinde bir timsahın yattığı dipsiz, kapkara bir burgaç olarak görünüyordu bana. Büyük bir mutsuzluğu önlemenin benim için bir görev olduğunu, bunun için burada bulunduğumu hissettiysem bunda suçum ne benim? En soylu duygularımı anlayamadınız, hep öfkeyle, nankörlükle, alayla, hakaretle karşılık verdiniz bana...

Dayım çok heyecanlı:

– Foma! diye bağırdı. Öyleyse... elbette anlıyorum...

– Gerçekten anlıyorsanız albayım, lütfedin de sonuna kadar dinleyin beni, sözümü kesmeyin. Devam ediyorum: Bütün suçum, bu çocuğun geleceği, mutluluğu için aşırı üzülmemdir. Çünkü size göre bir çocuk sayılır. İnsanlara olan çok çok büyük sevgim o sıralar bir öfke ve kuşku şeytanı yapmıştı beni. İnsanların üzerine atılmak, onları parçalamak istiyordum. Hem biliyor musunuz Yegor Ilyiç, aksi gibi, bütün davranışlarınız her an doğruluyordu kuşkularımı. Bu kuşkularımın yerinde olduğunu anlatıyordu bana. Dün, beni buradan uzaklaştırmak için altınlarınızı önüme döktüğünüz zaman ne düşündüğümü de biliyor musunuz? "Büyük suçunu rahat rahat işle-

yebilmek için benim kişiliğimde vicdanını uzaklaştırmak istiyor kendinden..." diye geçiriyordum içimden.

Dayım dehşetle:

– Foma, Foma! diye bağırdı. Gerçekten böyle mi geçiriyordun içinden? Aman Tanrım, hiç aklıma gelmemişti!

Foma anlatıyordu:

– Bu kuşkuları Tanrı sokmuştu içime. Şimdi siz hak verin: Şanssız bir rastlantı beni o akşam bahçede o uğursuz sıranın yanına sürüklediğinde ne düşünebilirdim? Bir anda kuşkularımın tümünün en açık bir biçimde doğrulandığını sonunda kendi gözlerimle gördüğüm anda –aman Tanrım!– neler hissettiğimi düşünün... Ama bir umudum daha vardı. Çok zayıf bir umuttu bu elbette. Ama gene de bir umuttu. Ne oldu sonunda? Bu sabah bu umudumu da paramparça ettiniz! Bir mektup yolladınız bana. Evlenmek niyetinde olduğunuzu yazıyordunuz. Sırrınızı açığa vurmamanı için yalvarıyordunuz bana... "Peki ama niçin daha önce değil de şimdi, ben onu yakaladıktan sonra yazdı bunu bana?" diye düşündüm. "Niçin daha önce olanca sevinciyle, güzelliğiyle –aşk insanın yüzünü güzelleştirir çünkü– koşarak gelmedi bana, niçin boynuma atılmadı, başını göğsüme dayayıp sınırsız mutluluğunun gözyaşlarını dökmedi, her şeyi, her şeyi anlatmadı bana?" Sizi canlı canlı yiyecek bir timsah mıyım ben? Yararlı bir öğüt veremez miydim size? Mutluluğa kavuşmanıza yardımcı olmayıp sizi yalnızca ısırarak iğrenç bir böcek miyim ben? "Onun dostu muyum, yoksa böceklerin en iğrenci mi?" Bu sabah kendi kendime sorduğum soru buydu işte. "Nihayet, niçin, diye düşünüyordum, niçin buraya çağırdı yeğenini başkentten, niçin evlendirmek istedi yeğenini bu kızla? Bizleri de, akli bir karış havada yeğenini de aldatmak, bu arada niyetlerin en iğrenci suçunu gizliden gizliye sürdürmek için değil de niçin?" Hayır albayım, karşılıklı aşkınızın bir suç olduğu inancının içimde yer etmesine siz, yalnızca siz neden oldunuz! Ayrıca bu kızcağıza karşı da suçlusunuz. Çünkü beceriksizliğiniz, bencil kuşkuculuğunuz yüzünden bu tertemiz, pırlanta gibi kızı iftiraya uğrattınız, ağır kuşkular altında bıraktınız!

Dayım başını önüne eğmiş, susuyordu: Foma'nın heyecanlı konuşması, görünüşte kafasının içindeki karşıt düşünceleri alt etmişti. Kendini tam anlamıyla suçlu hissettiği belliydi. General karısıyla çevresindekiler ağızlarını açmadan, büyük bir saygıyla dinliyorlardı Foma'yı. Perepelitsına ise öfke dolu bir alayla zavallı Nastasya'ya bakıyordu.

Foma anlatıyordu:

– Şaşkın, bitkin, sinirlerim bozuk bir durumda odama kilitlendim bugün. Tanrı'nın bana doğru yolu göstermesi için dua ettim! Sonunda şu kararı verdim: Son bir kez daha herkesin önünde deneyecektim sizi. Belki gerektiğinden çok heyecanlandım, öfkeme gerektiğinden çok kapıldım... ama en soylu inançlarım yüzünden pencereden dışarı fırlattınız beni! Pencereden aşağı düşerken şöyle düşünüyordum: “Erdemin ödülü her zaman budur işte dünyada!” Tam o anda hızla çarptım yere, gerisini anımsamıyorum.

Bu acıklı anıdan söz etmeye başlayınca çılgınlık, inlemeler kesti Foma Fomiç'in sözünü. General karısı, tam o anda kapıdan giren Praskovya Ilyiniçna'nın elinden çekip aldığı Malaga şarabı şişesi elinde, Foma'nın yanına koştu. Ama Foma çok mağrur, eliyle şarabı da general karısını da yana itti.

– Durun! diye bağırdı. Önce sözümü bitirmem gerek. Yere düşmemden sonra neler oldu, hiç bilmiyorum. Bildiğim tek şey var: İliklerime kadar ıslak, sıtmaya yakalanmaya hazır bir durumda, sizleri mutluluğa erdirmek için buradayım. Albayım! Şu anda açıklamak istemediğim birçok şeyden, aşkınızın –içinde suç unsuru, kuşku var ama– temiz, hatta yüce bir aşk olduğu kanısına vardım. Ben, dövülen, küçük düşürülen ben, onuru uğruna Ortaçağ şövalyeleri gibi kanını son damlasına kadar akıtmaya hazır olan ben, bir kıza hakaret ettiği söylenen ben... kararımı verdim, kendisine edilen hakaretin öcünü Foma Opiskin'in nasıl aldığını göstereceğim sizlere. Elinizi uzatın bana albayım!

Dayım:

– Seve seve uzatırım Foma! diye haykırdı. Bu soylu kızın onuru üzerine her şeyi açıklığa kavuşturduğuna göre... tabii ki... al elimi Foma. Pişmanlığım ile birlikte al...

Dayım, bunun sonunun nereye varacağından hiç kuşku etmeden heyecanla uzattı elini Foma'ya.

Foma, çevresini almış kadınlar kalabalığını araladı. Nastasya'ya bakarak ekledi:

– Siz de verin bana elinizi.

Nastasya kızarıp bozardı, ne yapacağını şaşırdı, ürkek ürkek baktı Foma'nın yüzüne.

Foma, dayımın elini hâlâ bırakmadan, yumuşak bir sesle:

– Yaklaşın, yaklaşın sevimli yavrum benim! diye ekledi. Mutluluğunuz için gerekli bir şey bu.

Mizinçikof:

– Ne domuzluklar düşünüyor gene? diye mırıldandı.

Nastasya korkmuş, eli ayağı titreyerek yavaş yavaş yaklaştı Foma'ya, ürkek ürkek uzattı küçük elini.

Foma bu eli aldı, dayımın avucuna koydu. Ağırbaşlı bir tavırla:

– Sizi birleştiriyor, kutsuyorum, diye ekledi. Hayatta çok çekmiş, acıdan başka bir şey tatmamış bir insanın kutsaması sizin için yararlı olursa, mutlu olun! Foma Opiskin öcünü böyle alır işte! Yaşa!

Odadakiler büyük bir şaşkınlık içindeydiler. Bu beklenmedik bir sonuçtu. Herkes şaşkınlıktan kaskatı kesilmişti. General karısı elinde şarap şişesi, ağzı açık, öyle kalakalmıştı. Perepelitsına'nın yüzünde renk kalmamıştı, sinirinden titriyordu. Sığıntı kadınlar şaşkınlıkla ellerini birbirine vurmuş, oldukları yerde donup kalmışlardı. Dayım zangır zangır titriyordu. Bir şey söylemek istiyor, söyleyemiyordu. Nastasyacık bembeyaz olmuştu. Ürkek ürkek “bunun olamayacak” bir şey olduğunu söyledi... ama iş işten geçmiş, olan olmuştu. Önce Bahçeyef –hakkını vermek gerekir– evet, önce Bahçeyef katıldı Foma'nın “Yaşa!” diye bağırmasına. Onun arkasından ben. Benim arkamdan, babasını kucaklamaya koşan Saşa'nın çın çın öten sesi doldurdu odayı. Sonra Ilyuşa, onun arkasından Yejovikin, en arkadan da Mizinçikof bağırды.

Foma bir kez daha bağırды:

– Yaşa! Yaşa! Hadi yavrularım, dünyanın en iyi annesinin

önünde yere diz çökün! Ana onayı isteyin ondan, gerekirse sizinle birlikte ben de diz çökeceğim önünde...

Dayımla Nastasya, daha dönüp birbirinin yüzüne bir kez bakmadan, ikisi de korkmuş –galiba ne olduğunu anlayamamışlardı henüz–, general karısının önünde yere diz çöktüler. Herkes onların başına toplandı. Ama general karısı, ne yapması gerektiğini bilemiyormuş gibi şaşkın şaşkın duruyordu ayakta. Foma bu duruma da bir çıkar yol buldu: Velinimetinin önünde o da yere diz çöktü. General karısının kararsızlığına bir anda son verdi bu. Hüngür hüngür ağlayarak, bu evliliği onayladığını bildirdi. Dayım ayağa fırladı birden, Foma'ya sarılıp göğsüne bastırdı.

– Foma, Foma!.. diye başladı.

Ama sesi çatallaştı, sözünün arkasını getiremedi.

Stepan Alekseyeviç:

– Şampanya! diye bağırdı. Yaşa!..

Bu arada kendisini toparlayan, durumu kavrayıp olup biteni anlayan Perepelitsına karıştı söze:

– Hayır efendim, şampanya olmaz! Tanrı'ya bir mum yakmamız, tasvirin önünde dua etmemiz, dinine bağlı herkesin yaptığı gibi, yeni nişanlıları tasvirle kutsamamız gerek...

Bu akıllıca öneriyi yerine getirmek için ayaklandı herkes. Korkunç bir kargaşa çıktı. Bir mum yakmak gerekiyordu. Stepan Alekseyeviç bir sandalye çekti, tasvirin önüne mumu koymak için üstüne çıktı, ama çıkmasıyla sandalyenin kırılması bir oldu. Stepan Alekseyeviç koca bedeninin olanca ağırlığıyla yere atladı, ama düşmedi, dengesini bulup ayakta kaldı. Hiç kızmadan, saygıyla Perepelitsına'ya bıraktı tasvirin önüne mum koyma işini. Sıska Perepelitsına çabucak yaptı bu işi: Mum yandı. Rahibeyle sığıntı kadınlar haç çıkarmaya, yerlere kapanmaya başladılar. Ulu Kurtarıcı'nın tasvirini indirdiler duvardan, general karısına getirdiler. Dayımla Nastasya gene yere diz çöktüler. Tören, nişanlılara durmadan “Annenizin ayaklarına kapanın, tasviri öpün!” diye yol gösteren Perepelitsına'nın dindarca sözleri arasında tamamlandı. Nişanlılardan sonra Bay Bahçeyef de tasviri öpmeyi kendisi için bir görev

saydı. Arkasından sayın general karısının elini öptü. Anlatılmaz bir sevinç içindeydi. Bir kez daha:

– Yaşa! diye bağırdı. Şimdi içeriz artık şampanyayı!

Aslında herkes sevinçliydi. General karısı ağlıyordu. Ama şimdi sevinç gözyaşlarıydı gözlerinden akan: Foma'nın onayladığı bu evlenme onun için bir anda hoş, kutsal bir şey oluvermişti. En önemlisi de, Foma'nın büyüklüğünü gösterdiğini, bir daha ondan hiç ayrılmayacağını hissetmesiydi. Sığıntı kadınlar da –hiç değilse görünüşte– paylaşıyorlardı bu genel sevinci. Dayım kâh annesinin önünde yere diz çöküp ellerini öpüyor, kâh koşup beni, Bahçeyef'i, Mizinçikof'u, Yejovikin'i kucaklıyordu. Az kaldı kollarının arasında boğuyordu Ilyuşa'yı. Saşa koşup kucakladı Nastasya'yı, öptü onu. Praskovya Ilyiniçna iki gözü iki çeşme ağlıyordu. Bay Bahçeyef onun ağladığını görünce yanına gitti. Yaşlı Yejovikin duygulanmış, bir köşede –dünkü ekoseli mendiliyle gözyaşlarını silerek– ağlıyordu. Öbür köşede Gavrilâ içini çeke çeke ağlıyordu, büyük bir sevgiyle Foma Fomiç'e bakıyordu. Falaley ise sesli sesli ağlıyor, herkesin elini öpüyordu. Herkes duygulanmıştı. Hiç kimse ağzını açıp bir şey söyleyemiyordu. Her şey söylenmişti sanki. Yalnızca sevinç çılgınları duyuluyordu. Her şeyin böyle birdenbire nasıl değiştiğini kimse anlayamamıştı. Yalnızca, her şeyi Foma Fomiç'in yaptığı, bundan kuşku edilemeyeceği biliniyordu.

Ama herkesin mutlu olmasının üzerinden beş dakika geçmemişti ki, birden Tatyana İvanovna'yı gördük aramızda. Üst katta odasında otururken, dayımla Nastasya arasındaki aşktan, onların nişanlandığından nasıl haberdar olmuştu, bilinmez. Yüzü apaydınlık, gözlerinde sevinç gözyaşları, üzerinde güzel bir tuvalet (üstünü değiştirmeyi becermişti yukarıda) rüzgâr gibi daldı odaya, sevinç çılgınları atarak doğru Nastasya'ya koştu, kucakladı onu.

– Nastasyacığım, Nastasyacığım! Onu seviyordun demek, hiç farkında değildim. Oh Tanrım! Birbirlerini seviyorlarmış. Sessizce, gizliden acı çekiyorlarmış! Gözlüyorlarmış onları! Ne büyük bir aşk serüveni bu! Nastasyacığım, canım benim,

her şeyi olduğu gibi anlat bana: Gerçekten seviyor musun bu çılgını?

Yanıt olarak kucakladı onu Nastasya, öptü.

Tatyana Ivanovna ellerini çırpı.

– Tanrım, ne güzel bir aşk serüveni bu! Dinle beni Nastasyacığım, dinle beni meleşim benim: Erkeklerin hepsi, baştan sona hepsi nankördür, canavar ruhludur, senin aşkına değmez hiçbiri. Ama o en iyileridir.

Dayıma döndü Tatyana Ivanovna, kolundan tuttu.

– Yaklaş bana çılgın! diye bağırdı. Sahi âşık mısın? Sevebilir misin sen? Başını kaldırıp yüzüme bak, gözlerinin içine bakmak istiyorum. Bu gözlerin yalan söyleyip söylemediklerini görmek, anlamak istiyorum. Hayır, hayır, yalan söylemiyorlar: Aşkın parıltısı var bu gözlerde. Ah, ne mutluyum! Nastasyacığım, dostum benim, dinle bak ne diyeceğim, zengin değilsin sen, otuz bin ruble armağan edeceğim sana. Al bu parayı, Tanrı aşkına al! Benim hiç işime yaramaz bu para, hiç... Hem çok param var. (Nastasya'nın itiraz etmeye hazırlandığını görünce bağırmaya, elini kolunu sallamaya başladı.) Hayır, hayır, olmaz! Siz de kesin sesinizi Yegor İlyiç. Sizi ilgilendirmez bu. Olmaz Nastasyacığım, verdim kararımı, sana armağanım olacak bu otuz bin ruble. Hanidir istiyordum zaten sana bunu armağan etmeyi, âşık olmanı bekliyordum... Senin mutluluğuna bakacağım. Almazsan gücendirirsin beni. Ağlayacağım Nastasyam, ağlayacağım... Hayır, hayır, olmaz!..

Tatyana Ivanovna öylesine sevinçli, öylesine heyecanlıydı ki, hiç değilse o anda olanaksızdı ona itiraz etmek. Dahası acırdı insan ona itiraz etmeye. Bu yüzden hiç kimse kalkışmadı böyle bir şeye. Onu yatıştırmayı başka bir zamana bıraktılar. Koşup general karısını öptü. Arkasından Perepelitsına'yı, hepimizi öptü. Bahçeyef büyük bir saygıyla yaklaştı ona, elini öpmesine izin vermesini rica etti.

– Anacığım benim! Canım! Sabahki olay için bağışla bu aptalı... o küçücük altın kalbinden haberim yoktu!

Tatyana Ivanovna coşkulu bir cilveyle:

– Çılgın! diye fısıldadı.

Stepan Alekseyeviç'in burnuna mendiliyle vurdu, kabarık eteğiyle ona çarparak bir rüzgâr gibi uzaklaştı yanından. Şişko, saygıyla yana çekilip yol vermişti ona. Duygulu:

– Çok saygıdeğer bir kız! diye mırıldandı.

Sonra gözlerimin içine sevinçle bakarak, büyük bir sır veriyormuş gibi fısıldadı bana:

– Alman'ın burnunu da yapıştırdık.

Şaşırmıştım:

– Ne burnu? Hangi Alman'ın? diye sordum,

– Şu getirttiğim. Hani Alman, nişanlısının elini öpüyor, kız da mendiliyle gözyaşlarını siliyor... Dün Yevdokim onardı onu. Mişino'dan döner dönmez atlı bir adam yolladım eve... Biraz sonra getirirler onu. Çok hoş bir oyuncak!

Dayım çılgın bir sevinçle:

– Foma! diye haykırdı. Mutluluğumuzun yaratıcısı sensin! Borcumu nasıl ödeyebilirim sana?

Foma yüzünü buruşturdu:

– Borcunuz yok albayım, diye karşılık verdi. Benimle ilgilenmemeye devam edin. Foma'sız mutlu olun.

Canının sıkıldığı belliydi. Genel sevinç, coşkunluk arasında onu unutmuşlardı da ondan...

Dayım, yüksek sesle:

– Sevincimizden oldu bu Foma! dedi. Şu anda nerede olduğumu bile bilmiyorum kardeşim. Bak ne diyeceğim Fomacığım: İncittim seni. Sana yapılan hakareti tüm yaşamımı, kanımın tümünü versem bağışlatamam. Bunun için susuyorum ben de, suçumu bile itiraf etmiyorum. Ama bir gün başım, yaşamım gerekli olursa sana, senin için birisinin dipsiz bir uçuruma atlaması gerekirse bana emret, göreceksin... Başka bir şey söylemeyeceğim Fomacığım.

Dayım, düşüncesini daha güçlü anlatabilecek bir şey ekleyemeyeceğini anlayarak kolunu salladı. Yalnızca, minnet dolu yaşlı gözlerle bakıyordu Foma'ya.

Foma'yı övme sırasını bu kez Matmazel Perepelitsına aldı. Cırtlak sesiyle:

– Böyle melek ruhlu bir insandır işte o! dedi.

Saşa karıştı söze:

– Evet, evet! Sizin böylesine iyi bir insan olduğunuzu bilmiyordum Foma Fomiç. Saygısızlık ediyordum size. Bağışlayın beni Foma Fomiç. Bundan böyle sizi bütün kalbimle seveceğimden kuşkunuz olmasın. Size karşı ne büyük bir saygı duyduğumu bilmenizi çok isterdim!

Bahçeyef kesti Saşa'nın sözünü:

– Evet Foma! Beni, bu aptalı da bağışla! Tanıyamamışım seni, tanıyamamışım! Yalnızca bir bilgin değilsin sen Foma Fomiç, aynı zamanda bir kahramansın da! Evimin bütün kapıları açıktır sana. İyisi mi kardeşim, öbür gün bana gel, anamız general karısını da, yeni nişanlıları da al öyle gel... Ben de ne diyorum! Hep birlikte gelin bana! Güzel bir yemek yeriz. Övmek gibi olmasın ama sizler için yalnız kuş sütü olmayacak soframda! Söz veriyorum!

Bu sırada Nastasya yaklaştı Foma Fomiç'e, bir şey söylemeden sevgiyle kucakladı onu, öptü. Sonra:

– Foma Fomiç! dedi, bizim velinimetimizsiniz siz. Bizim için öylesine çok şey yaptınız ki, size olan borcumuzu nasıl ödeyeceğimizi bilemiyorum. Ama bir şeyi biliyorum: Sizin kız kardeşiniz olacağım. Dünyanın en şefkatli, en saygılı kız kardeşi...

Sözünü bitiremedi Nastasya: Boğazında düğümlenen hıçkırıklar engel olmuştu konuşmasına. Foma alnından öptü onu, gözleri yaşardı:

– Çocuklarım benim, kalbimin yavruları! diye başladı. Tanrı uzun ömürler versin size, günleriniz aydın olsun. Mutluluk anlarınızda da bir gün, evinizden tekme tokat kovulan zavallı bir adamı anımsarsınız belki!.. Kendim içinse şunu söyleyeceğim: Mutsuzluk erdemin anasıdır. Yanılmıyorsam Gogol, hafif bir yazar olan, bununla birlikte bazen elle tutulur düşüncelerine de rastlanan Gogol söylemiştir bunu: Kovulmak bir mutsuzluktur! Artık uzun bastonum elimde, o kent senin bu kent benim, dolaşıp duracağım. Kim bilir? Uğradığım bu mutsuzluk daha da iyi bir insan olmama yardım edecektir belki! Kendimi avutabildiğim tek düşüncem budur şimdi!

Dayım korkuyla:

– Ama... nereye gideceksin Foma? diye bağırdı.

Odadakiler birden ürpermiş, Foma'ya daha da yaklaştı.

Foma, olağanüstü mağrur:

– Deminki davranışınızdan sonra evinizde kalabilir miyim albayım? diye sordu.

Ama sözünü bitirmesine fırsat vermediler. Çıgıllıklar konuşmasına engel olmuştu. Koltuğa oturtular onu, yalvarıp yakardılar, ağlayıp sızladılar... daha neler yaptıklarını anımsamıyorum. “Bu evden” çıkıp gitmeyi aklının ucundan geçirdiği yoktu kuşkusuz. Demin de düşünmemişti bunu, dün de, bostanda evlekleri düzeltirken de... Şimdi onu büyük bir sevgiyle, saygıyla durduracaklarını biliyordu. Özellikle şimdi, herkesi mutlu ettiği, herkesin güvenini yeniden kazandığı, herkesin onu el üstünde taşımaya, üstelik bunu kendileri için bir onur, bir mutluluk saymaya hazır olduğu bir anda onu bırakmayacaklarından, eteklerine yapışacaklarından kuşkusu yoktu. Ne var ki demin gök gürültüsünden korkup ödleğe geri dönmesi anlaşılan biraz gururuna dokunuyordu. Birşeyler yapıp biraz daha kahramanlık göstermesi için kışkırtıyordu onu... En önemlisi de, alabildiğine nazlanmak fırsatı çıkmıştı karşısına, kaçırmak olmazdı böyle bir fırsatı. İsteddiği gibi duygulu konuşabilir, ezilip büzülebilir, bir şeyin üzerinde durabildiği kadar durabilir, kendini övebildiği kadar övebilirdi... Kaçmazdı böyle bir fırsat. Foma da kaçırmadı. Onu bırakmak istemeyenlerin elinden kurtulmaya çalışıyordu. Bastonunu istiyordu. Özgürlüğüne kavuşturulmasına, istediği yere gidebilmesine izin vermeleri için yalvarıp yakarıyordu. “Bu evde” gururunun ayaklar altına alındığını, dövüldüğünü, ama herkesi mutlu etmek için geri geldiğini söylüyordu. Bu “nankörlük evinde nasıl kalacağını, bol yağlı da olsa, dayakla terbiyelenmiş lahana çorbasını nasıl içeceğini” soruyordu. Sonunda, kalkıp kapıya koşmak istedi. Yeniden oturtular onu koltuğuna. Söylevi bitmemişti daha:

– Burada hakaret edilmedi mi bana? diye bağııyordu. Alay edilmedi mi benimle? Siz, evet siz albay, sokak çocukları gibi, her dakika başparmağınızı işaret parmağınızla, orta parmağı-

niz arasına sokup göstermiyor muydunuz bana? Evet, siz yapıyordunuz bunu albayım! Bu benzetme üzerinde duruyorum. Çünkü bana gerçekte öyle şeyler göstermiş olmasanız bile, içinizden gösterdiniz. Bazı durumlarda insanın böyle şeyleri içinden geçirmesi daha da gurur kırıcıdır. Yediğim sopalardan söz etmiyorum artık...

Dayım:

– Foma, Foma! diye haykırdı. Bunu anımsatarak acı çektirme bana! Bu ayıbımı bütün kanımın bile temizleyemeyeceğini söyledim sana. Yüce gönüllülüğünü göster! Unut geçenleri. Bağışla beni. Mutluluğumuzu görmek için kal! Senin eserindir bu, Foma...

Foma bağıırıyordu:

– ...Ben insanları sevmek istiyorum, sevmek istiyorum! Oysa bırakmıyorlar yaklaşayım insanlara, sevmeme izin vermiyorlar, uzaklaştırıyorlar beni! Bir insan gösterin bana, sevebileceğim bir insan! Nerede o? Nereye saklandı? Diyojen gibi elimde fenerle, doğdum doğalı arıyorum bu insanı, bulamıyorum. Onu bulana dek hiç kimseyi sevmeyeceğim. Beni insanlardan nefret ettirenin Tanrı cezasını versin! "Sevebileceğim bir insan verin bana!" diye haykırıyorum, Falaley'i sürüyorlar önüme! Falaley'i mi seveceğim? Sevmek gelecek mi içimden Falaley'i? İstesem bile sevebilir miyim Falaley'i? Hayır. Niçin hayır? Çünkü Falaley'dir o. Niçin sevmiyorum insanları? Çünkü dünyadaki insanların hepsi Falaley'dir ya da Falaley'e benzerler de ondan... İstemiyorum ben Falaley'i, nefret ediyorum Falaley'den, tükürüyorum Falaley'e, eziyorum Falaley'i. İkisinden birini seçmek zorunda kalsam Falaley'i değil, Asmo-dey'i* severim!

Foma, kendisini çevreleyen kalabalığın arkasından, parmaklarının ucunda yükselmiş, son derece masum bir tavırla ona bakan Falaley'e döndü.

– Buraya gel, buraya gel benim başımın belası! diye bağırdı.

(*) Davut Peygamber'in kitabında, Sarah'ın yedi kocasını öldüren kötü ruh; eski Rus destanlarında, şeytanların prensi; Rus şiirlerinde, şeytan, nikâhları bozan, insanı şehvete sürükleyen kötü ruh – ç.n.

Sonra, korkudan dili tutulmuş Falaley'i kolundan yakalayıp çekerek bağırmayı sürdürdü:

– Kanıtlayacağım size albayım! Sözlerimin doğruluğunu, benimle her zaman alay ettiğinizi, o ayıp şeyi bana gösterdiğinizi kanıtlayacağım size! Söyle Falaley, doğru söyle. Bu gece ne gördün düşünde? Eserinizi göreceksiniz şimdi albayım, göreceksiniz! Hadi Falaley, anlat!

Zavallı çocuk, korkudan titriyordu. Umutsuz bakışlarını, bir kurtuluş yolu arayarak dolaştırdı odadakilerin üzerinde. Ama herkes titriyordu korkudan. Dehşet içinde onun yanıtını bekliyorlardı.

– Evet Falaley, cevabını bekliyorum!

Falaley, cevap yerine, yüzünü buruşturdu, ağzını açtı, danelar gibi böğürmeye başladı.

– Albayım! Şu inadı görüyor musunuz? Olağan bir şey mi bu? Son kez söylüyorum sana Falaley, cevap ver: Bu gece nasıl bir düş gördün?

– Şey...

Bahçeyef fısıldadı Falaley'e:

– Beni gördüğünü söyle.

Öteki kulağına Yejovikin fısıldadı:

– Sizin erdemlerinizi gördüm efendim, de!

Falaley çevresindekilerin yüzüne bakıyordu.

– Şey... sizin er... diye kekeleydi.

Sonunda, hıçkırı hıçkırı ağlamaya başladı.

– Beyaz öküzü gördüm! diye bağırdı.

Herkes ah vah etmeye başladı. Ama Foma Fomiç olağanüstü yüce gönüllüydü o anda.

– Hiç olmazsa içtensin Falaley, dedi, farkındayım. Başkalarında yok bu içtenlik. Tanrı korusun seni! Başkalarının akıl vermesiyle, beni kızdırmak için mahsus söylüyorsan bu düşü gördüğünü Tanrı senin de, sana bu akli verenlerin de cezasını versin. Öyle değilse, içtenliğine saygım var. Çünkü senin gibi değersiz yaratıkları bile Tanrı kulu olarak görmeye alışığım ben... Bağışlıyorum seni Falaley! Çocuklarım, kucaklayın beni, kalıyorum!

Herkes sevinçle bağırmaya başladı:

– Kalıyor, kalıyor!

– Kalıyorum, bağışlıyorum da! Albayım, şekerle ödüllendirin Falaley'i. Herkesin bu mutlu gününde ağlamasın çocukcağız.

Bu yüce gönüllülüğü de olağanüstü buldular kuşkusuz. Böyle bir anda Falaley gibi birini böylesine düşünmek! Dayım, şekerle ilgili emri yerine getirmek için koştu. O anda –Tanrı bilir nereden– Praskovya Ilyiniçna'nın elinde gümüş şekerlik beliriverdi. Dayım, elleri titreyerek iki şeker aldı, sonra bir tane daha aldı, sonra düşürdü hepsini. Sonunda heyecandan bir şey yapacak durumda olmadığını anlayınca:

– Eh! diye bağırdı. Böyle bir günün onuruna!.. Tut Falaley!

Şekerlikteki şekerin hepsini döktü Falaley'in kucağına. Ahlak dersi veriyormuş gibi ekledi:

– İçtenliğinin ödülü sana.

Kapıda görünen Vidoplyasof yüksek sesle haber verdi:

– Bay Korovkin!

Hafif bir telaş hissedildi odanın içinde. Korovkin'in şimdi hiç de sırası değildi doğrusu. Herkes soru dolu bakışlarla baktı dayıma. Dayım biraz şaşırmış.

– Korovkin! diye haykırdı. Elbette, çok sevindim...

Foma'ya ürkek ürkek bakarak ekledi:

– Ama onu şimdi... böyle bir anda kabul etsek mi bilmiyorum vallahi. Sen ne dersin Foma?

Foma alçakgönüllü:

– Hay hay! dedi. Korovkin'i de çağırın. Varsın o da katılsın herkesin mutluluğuna.

Sözün kısıası, Foma Fomiç melek gibiydi bugün.

Vidoplyasof:

– En derin saygılarımla bildirmek isterim, dedi, Korovkin uygunsuz bir durumdadır efendim.

Dayım:

– Uygunsuz mu? diye bağırdı. Nasıl yani? Neler saçmalıyorsun?

– Öyle efendim: Biraz çakırkeyifler kendileri...

Ancak dayım ağzını açmaya, kızarmaya, korkmaya, alabildi-

gine bozulmaya fırsat bulamadan, kendiliğinden çözüldü bilmece. Korovkin kendi göründü kapıda. Koluyla yana itti Vidoplyasof'u. Şaşkın kalabalığın karşısına dikildi. Kırk yaşlarında, alabros kesilmiş siyah saçlarına ak düşmüş, kısa boylu, sağlam yapılı bir adamdı. Yuvarlak yüzü kıpkırmızı, ufak gözleri kanlıydı. Arkadan tokayla tutturulmuş kıl kumaştan kalın bir kravat vardı boynunda. Üzerinde koltuk altlarından patlamış, yer yer tüyler, kuru otlar yapışmış çok eski bir frak vardı. Pantolon *impossible* giymişti. Eline alıp havaya kaldırdığı kasketi yağ içindeydi. Adamakıllı sarhoştur. Odanın ortasına gelip tam bir sarhoş dalgınlığıyla, sağa sola sallanarak durdu. Sonra ağzını yavaş yavaş açarak gülümsedi.

– Bağışlayınız baylar, diye mırıldandı. Ben... şey.. (içki anlamına kravatına bir fiske vurdu) aldım da!

General karısı, gururu çok incinmiş bir tavır takındı. Foma koltuğundan, bu tuhaf konuyu tepeden tırnağa alaylı alaylı süzüyordu. Bahçeyef şaşkın şaşkın –bu şaşkınlığında bir halden anlama da vardı sanki– bakıyordu ona. Dayım çok bozulmuştu. Bütün ruhuyla acıyordu Korovkin'e.

– Korovkin! Beni dinleyin! diye başlayacak oldu.

Korovkin kesti sözünü:

– *Atande** lütfen. Önce kendimi tanıtayım: Doğanın bir çocuğu... Ama neler görüyorum? Bayanlar var burada...

Dayıma çapkın çapkın gülümseyerek ekledi:

– Evinde bayanların olduğunu niçin söylemedin kerata? Neyse, zararı yok! Aldırma!.. Sayın bayanlara da tanıtırız kendimizi...

Güçlkle konuşuyordu. Her sözcüğü söyledikten sonra bir süre dinleniyordu.

– Güzel bayanlar! Karşınızda gördüğünüz garip... eh, falan filan işte... Bundan sonrası söylenmez... Çalgıcılar! Polka!

Mizinçikof sakın bir tavırla yaklaştı Korovkin'e:

– Uyumak istemez miydiniz? diye sordu.

– Uyumak mı? Dalga mı geçiyorsunuz siz?

(*) *Attendez*: Bekleyin (Fransızca).

– Hayır. Biliyorsunuz, yoldan geldiniz. Dinlenmek istersiniz...

Korovkin öfkeyle karşılık verdi:

– Asla! Sarhoş sanıyorsun beni, değil mi?.. Hiç de sarhoş değilim... Peki ama yatacak yer var mı burada?

– Gelin ben götürüyüm sizi.

– Nereye? Samanlığa mı? Yo canım, aldatamazsınız beni! Çok uyudum ben samanlıklarda... Hadi neyse, götür bakalım... İyi bir insanla ne diye gitmeyecekmişim?.. Yastık istemez. Asker adam gerek duymaz yastığa. Sen bana şöyle küçük bir divan yapıver canımın içi... (Durdu Korovkin.) Bak ne diyeceğim, iyi hoş bir çocuğa benziyorsun sen, farkındayım. Bir tanecik de şey uyduruver bana... anlarsın ya? Kafam yerine gelsin diye şöyle küçücük bir rom... yani sırf kafam yerine gelsin diye bir kadehçik...

Mizinçikof:

– Pekâlâ, pekâlâ! dedi.

– Oldu... Ama dur hele, hoşçakalın demem gerek. *Adieu, mesdames ve mesdemoiselles!* Ne mal olduğumu hemen anladınız sanırım... Neyse, önemli değil! Sonra anlarız... Başlarken uyandırın beni... ya da başlamadan beş dakika önce uyandırın daha iyi... Sakın bensiz başlamayın! Duydunuz mu? Sakın başlamayın!..

Neşeli adam, Mizinçikof'un peşinden gitti.

Herkes susuyordu odada. Şaşkınlık hâlâ sürüyordu. Sonunda Foma kıs kıs gülmeye başladı. Gülmesi giderek kahkahaya dönüştü. Bunu görünce general karısı da neşelendi. Ne var ki yüzündeki gurur kırıklığı anlatımı gitmemiştii hâlâ. Her yandan tutulamayan gülüşler duyuluyordu. Dayım olduğu yerde, sersemlemiş gibi kıpırdamadan duruyordu. Yüzü, gözlerinden yaş gelecek kadar kızarmıştı. Uzun süre ağzını açıp bir şey söylemedi. Sonunda:

– Tanrım! diye mırıldandı. Kimin aklına gelirdi? Ama öyle ya... doğru, herkesin başına gelebilir bu. Foma, inan çok dürüst, çok soylu, hatta olağanüstü, çok okumuş bir insandır o. Foma... göreceksin!..

Foma gülmekten katılarak:

– Görüyorum, görüyorum efendim... dedi. Olağanüstü çok okumuş, özellikle çok okumuş bir insan!

Yejovikin alçak sesle:

– Demiryolları üzerine öyle güzel konuşuyor ki! dedi.

Dayım:

– Foma!.. diye bağırdı.

Ama odadakiler hep birden kahkahayı basınca duyulmadı sesi. Foma Fomiç katılırcasına gülüyordu. Bunu görünce dayım da gülümsedi. Neşeli:

– Amma da önemsedim bu adamı! dedi. Yüce gönüllü bir insansın sen Foma, altın gibi bir kalbin var. Mutluluğa eriştirdin beni... Korovkin'i de bağışlayacaksınız...

Yalnızca Nastasya gülmüyordu. Sevgi dolu gözlerle nişanlısına bakıyor, sanki şöyle söylemek istiyordu:

“Doğrusu çok iyi, çok temiz yürekli, çok soylu bir insansın. Ne çok seviyorum seni!”

VI BİTİŞ

Foma'nın etkisi tam, sarsılmaz bir etkuydu. O olmasaydı dayımın evinde gerçekten de yoluna girmezdi işler. Dahası, gerçekleşen bu olay onunla ilgili tüm kuşkuları, tüm itirazları da ezip geçmişti. Mutluluğu bulanların minnet duygularının sınırı yoktu. Foma'nın, onların evliliğine nasıl bir durumda evet dediğini hafiften ima yollu anlatacak olduğunda dayımla Nastasya ellerini kollarını sallayarak sözü ağzına tıkıyorlardı. Saşa “İyi yürekli bir insandır Foma, iyi yürekli! Yumuşak yünden bir yastık işleyeceğim ona!” diye bağılıyor; taş yüreklilikle suçluyordu beni. Düşüncelerini kökünden değiştiren Stepan Alekseyeviç, onun yanında Foma Fomiç için kötü bir şey söyleyecek olsam, besbelli, gırtlığımı sıkar, boğardı beni. Şimdi küçük bir köpek gibi Foma'nın peşinde dolaşıyor, gözlerinin içine derin bir saygıyla bakıyordu. Foma bir şey söyledi mi hemen “Dünyanın en soylu insanısın sen Foma! Bir bilim ada-

mısın sen!” diye karşılık veriyordu. Zavallı ihtiyar, Nastasya’nın gönlünü Yegor Ilyiç’e kaptırdığını çok önceden fark etmişti. O günden beri gece gündüz hep, sevgili kızını Yegor Ilyiç ile nasıl evlendirebileceğini düşünüyordu. Bu isteğinin gerçekleşmesi için elinden geleni yapmış, bu işten ancak, vazgeçmekten başka yapacak bir şeyi kalmayınca vazgeçmişti. Şimdi Foma işi yoluna koymuştu. İhtiyar, büyük sevincine karşın, Foma Fomiç’in bu evde tahtını iyice kurduğu, şımarıklığının, arsızlığının artık bir sınırı olmayacağı görüşündeydi. En huy-suz, en şımarık insanların bile, istedikleri olunca hiç değilse bir zaman için duruldukları bilinir. Oysa Foma Fomiç, tam tersine, başarıya ulaştıkça daha da aptallaşıyordu sanki. Bununu daha da dikiyordu havaya. Yemekten biraz önce, çamaşırımlarını değıştirdikten, yeni giysiler giydikten sonra koltuğuna kuruldu gene. Dayımı yanına çağırđı. Bütün ailenin önünde yeni öğütler vermeye başladı ona.

– Albayım! diye başladı. Resmen evlenmeye hazırlanıyorsunuz. Bunun size yükleyeceğı sorumluluğun ne büyük bir...

Anlattı da anlattı. *Journal des Débats*’ın en küçük puntıyla dizilmiş on sayfasını getirin gözünüzün önüne. Bu on sayfada dayımın sorumlulukları üzerine tek bir sözcük yoktu. Yalnızca, Foma Fomiç’in zekâsına, uysallığına, yüce gönüllülüğüne, mertliğine, fedakârlığına yüzsüzcesine övgüyle, saçma sapan şeylerle doluydu bu on sayfa... Herkesin karnı acıkmıştı. Bir an önce sofraya oturmak istiyordu herkes. Gelgelelim hiç kimse sesini çıkarmaya cesaret edemiyordu. Herkes derin bir saygıyla sonuna dek dinledi bu saçmaları. Açlığa hiç dayanamayan Bahçeyef bile, Foma’nın sözü bitene dek kıpırdamadan, saygıyla oturmuştu yerinde. Heyecanlı konuşmaktan doyunca sonunda neşelendi Foma Fomiç. Yemekte, en olmadık şeylere kadeh kaldırarak oldukça çok da içti. Nüktelev savuruyor, şakalar ediyordu. Bunlar yeni evlilerle ilgili nüktelev, şakalardı kuşkusuz. Herkes kahkahalarla gülüyor, alkışlıyordu. Ama bazı şakalar öylesine tatsız, açık saçık oluyordu ki, Bahçeyef bile kızarıp bozarıyordu. Sonunda Nastasya dayanamadı, masadan kalkıp koşarak çıktı odadan. Bu iyice coşturdu Foma’yı. Ama

hemen kurtardı durumu: Kısaca, ama güçlü bir biçimde sayıp döktü Nastasya'nın meziyetlerini. Onun sağlığına kaldırdı kadehini. Bir dakika önce çok bozulan, acı çeken dayım şimdi Foma'nın boynuna atılmaya hazırdı. Aslında yeni nişanlılar birbirlerinden utanıyorlardı sanki... farkındayım. Kutsama töreninden sonra aralarında bir sözcük bile konuşmamışlardı. Birbirlerine bakmaktan bile korkuyorlardı sanki. Sofradan kalkıldıktan hemen sonra dayım kayıplara karıştı. Onu ararken bir ara taraçaya çıktım. Foma koltuğa oturmuş, kahvesini içiyordu orada. Adamakıllı çakırkeyifti. Nutuk çekiyordu gene. Yanında Yejovikin, Bahçeyef bir de Mizinçikof'tan başka kimse yoktu. Durup dinledim. Yüksek sesle konuşuyordu:

– Niçin... inançlarım uğruna ateşe atılmaya niçin hazırım ben? Peki niçin sizler atamazsınız kendinizi ateşe? Niçin, niçin?

Yejovikin alaylı:

– Doğrusu, Foma Fomiç, kendisini ateşe atmak biraz gereksiz bir davranış olmaz mı? dedi. Neye yarar bu? Bir kere, acı çeker insan, sonra yanıp kül olur... geriye ne kalır?

– Ne mi kalır? Soylu bir kül kalır. Ama beni anlamak, benim değerimi bilmek kim, sen kim! Sizler için şu Sezarlardan, Büyük Iskenderlerden başka büyük insan yoktur! Peki ama ne yapmıştır sizin Sezarlarınız? Kimi mutlu etmişlerdir. Göklere çıkarılan Büyük Iskender'iniz ne yapmıştır? Dünyayı mı fetihetmiş? Öyle bir ordu ver bana, ben de fethedeyim dünyayı. Sen de yapabilirsin aynı şeyi, o da... Oysa o tutmuş, erdemli Klitos'u öldürmüş. Ben olsam öldürmezdim erdemli Klitos'u... Çocuk işte! Ne oldum budalası! Bence, insanlık tarihine ünlü biri diye geçirecek yerde güzel bir kırbaçasalar onu daha iyi ederlerdi... Yalnız onu değil, Sezar'ı da!

– Bari Sezar'a acıyın Foma Fomiç!

Foma:

– Acımayacağım salağa! diye bağırdı.

Stepan Alekseyeviç –onun da kafası dumanlıydı– heyecanla bağırdı:

– Acıma ya! Acımaya değmez onlar. Hepsi cambazdır namussuzların, çevirmedikleri dolap yoktur! Reziller! Demin de

biri bilmem ne bursu vermek niyetinde olduğunu söylüyordu. Burs dedikleri de neyin nesidir? Ne demek olduğunu şeytan bilir! Yeni bir namussuzluk olduğuna bahse girebilirim. Ya ötekine ne buyrulur? Kibar bir toplulukta yalpa vura vura rom istiyor adam!.. Bana sorarsanız, içmek kötü bir şey değildir. İçmesine iç, iç ama bir yerde durmasını da bil. Sonra canın isterse gene iç... Acımamalı onlara! Hepsi düzenbazdır! Yalnız sen bir bilim adamısın Foma!

Bahçeyef birisine bağlandı mı gözü kapalı, bütün varlığıyla bağlanırdı.

Dayımı bahçede, havuzun yanında, ıssız bir yerde buldum. Nastasya ile beraberdi. Nastasya beni görünce, suçüstü yakalanmış gibi çalıkların arasına dalıp gözden kayboldu. Dayım, yüzü apaydınlık, bana doğru yürüdü. Gözlerinde sevinç göz yaşları vardı. İki elimden tutup var gücüyle sıktı.

– Dostum! dedi. Mutluluğuma hâlâ inanmıyor gibiyim... Nastasya da öyle. Olaylar karşısında yalnızca şaşıp kalıyoruz, Tanrı'ya dua ediyoruz. Demin ağladı Nastasya. İnanır mısın, hâlâ gelebilmiş değilim kendime. Aklım başımda değil sanki: Hem inanıyorum, hem inanmıyorum! Ne yaptım da hak ettim bu mutluluğu? Ne? Ne yaptım? Hak ettim mi ben bunu?

Heyecanla:

– Bunu hak eden biri varsa o da sizsiniz dayıcığım, dedim. Sizin kadar dürüst, iyi, temiz yürekli bir insan görmedim ben...

Dayım üzölmüş gibi:

– Hayır Sergeyciğim, hayır, bu kadarı da fazla, dedi. İşin kötü olan yanı da, keyfimiz yerinde olduğu zaman iyi olmamızıdır zaten (yalnız kendimden söz ediyorum kuşkusuz) ama keyfimiz yerinde değilken kimse yaklaşmasın yanımıza... Demin Nastasya ile de bunu konuşuyorduk. Foma'nın erdemleri karşımda ne çok parlayıp durdu bilemezsin! Onun kusursuzluğuna seni inandırmaya çalışıyordum, ama bugüne dek tam olarak ben de inanmıyordum ona galiba. Dün, öylesine büyük bir parayı almadığı zaman bile inanmamıştım! Hiç utanmadan söylüyorum bunu! Deminki olaylardan sonra yüreğim sızlıyor! Ama kendimde değildim... Demin Nastasya'dan söz et-

meye başlayınca yüreğime bir şey saplandı sanki. Anlayamadım, bir canavar gibi davrandım...

– Önemli bir şey değil bu, dayıcığım: Belki olağandı davranışınız.

Dayım kollarını sallamaya başladı.

– Hayır, hayır kardeşim, öyle söyleme! Kötü bir insan, iğrenç, açgözlü bir bencil olduğum için, kendimi tutkularıma bıraktığım için yaptım bunu.

Ne denirdi buna? Dayım büyük bir heyecanla sürdürdü konuşmasını:

– Kaç kez sinirlendim, sert davrandım, haksızlık ettim, kırıcı oldum bilmiyorsun Sergeyciğim. Hem yalnız Foma'ya karşı değil... Şimdi hepsini anımsadım. Böylesine bir mutluluğu hak etmek için bir şey yapmamış olmamdan utanç duyuyorum sanki. Demin Nastasya da aynı şeyi söyledi. Doğrusunu istersen, onun ne gibi günahları olduğunu bilmiyorum ama... Bir insan değil, melektir o çünkü!.. Tanrı'ya çok borcumuz olduğunu, bundan böyle daha iyi birer insan olmaya, hep iyi şeyler yapmaya çalışmamızın gerektiğini söyledi... Bunları ne heyecanlı, ne güzel söylediğini görseydin bir!.. Tanrım, ne iyi bir kız bu!

Sustu dayım. Çok heyecanlanmıştı. Bir dakika sonra ekledi:

– Özellikle Foma'yı, annemi, bir de Tatyana Ivanovna'yı el üstünde tutmaya karar verdik Sergeyciğim. Ya şu Tatyana Ivanovna'ya ne dersin? Ne soylu bir insanmış! Ah, herkese karşı ne çok suçluyum! Sana karşı da suçluyum... Ama artık Tatyana Ivanovna'yı küçük düşürmeye kalkışan olursa! O zaman... Neyse, bırakalım şimdi bunları... Mizinçikof için de birşeyler yapmalı...

– Dayıcığım, Tatyana Ivanovna üzerine düşüncem değişti benim. Ona saygı duymamak, acımamak elde değil.

Dayım heyecanla kesti sözümü:

– Evet, evet! Saygı duymamak elde değil ona!

Ürkek bakışını yüzümde dolaştırarak ekledi:

– Söz gelimi, Korovkin'i al. Gülünç buluyorsundur onu sanırım. Demin hepimiz güldük ona biliyorsun. Ama belki de

bağışlanamayacak bir şeydi bizim bu yaptığımız... Belki dünyanın en iyi, en temiz insanıdır... kader... feleğin sillesini yemiştir... İnanmıyorsun ama gerçek olabilir bu dediğim.

– Hayır dayıcığım, niçin inanmayayım?

Ben de heyecanla, dünyanın en düşmüş insanında bile insanca duyguların en yücelerinin bulunabileceğini; insan ruhunun, derinliklerine inilemeyecek kadar derin olduğunu; düşmüş insanları küçük görmemenin gerektiğini anlattım. Tersine, onların iyi yanlarını arayıp bulmak, ellerinden tutmak zorunda olduğumuzu söyledim. Toplumumuzca benimsenmiş iyilik, ahlak vb. kurallarının inandırıcı olmadığından söz ettim... Sözün kısası, iyice coşmuştum. Sanatta natüralist akımdan bile söz açmıştım. Bir şiirle bitirdim sözümü:

“Kötülüklerin karanlığından kurtuluşa...”

Dayım büyük sevinç içindeydi. Duygulu:

– Dostum, sevgili dostum! dedi. Sen çok iyi anlıyorsun beni. Anlatmak istediğim şeyleri sen benden iyi anlattın. Öyle, evet öyle! Tanrım! Niçin kötü olur insanlar? İyi olmak öylesine güzelken, öylesine hoşken niçin sık sık kötü oluyorum? Nastasya da aynı şeyi söyledi demin... (Çevresine bakındı dayım.) Baksana ne güzel bir yer burası. Doğa ne güzel! Görünüm ne hoş! Şu ağaca bak! Bir insanın ancak kucaklayabileceği kadar kalın gövdesi! Yaprakları yemyeşil! Güneş de ne güzel! Yağmurdan sonra her şey neşelendi sanki doğada! Yıkanıp tertemiz oldu!.. Şöyle bir düşününce, ağaçların da kendileriyle ilgili bazı şeyleri anladıklarını, hissettiklerini, yaşamdan zevk aldıklarını sanıyor insan... Yoksa öyle değil midir, hı? Ne dersin?

– Olabilir dayıcığım. Ama ağaçlara göre olur bu kuşkusuz, insanların duygularına benzemez.

– Elbette öyle olacak... Koca Tanrım!.. Bu bahçeyi çok iyi anırsaman gerekir Sergeyciğim: Küçükken ne güzel koşar, oynardın buralarda!

Dayım, yüzünde anlatılmaz bir sevgi ve mutluluk anlatımıyla baktı gözlerimin içine:

– Küçücük bir çocuktun o zamanlar, diye ekledi. Yalnızca, bir başına havuzun yanına gitmene izin vermezdik. Anımsıyor

musun, bir akşam rahmetli Katya yanına çağırıp sevmiştii seni... Biraz önce bahçede koştuğun için yanakların al aldı. Saçların öyle parlak, öyle kıvrır kıvırdı ki... Saçlarınla uzun süre oynadıktan sonra "Bu öksüz çocuğu yanımıza almakla ne iyi etmişsin!" demiştii Anımsıyor musun?

– Anınsar gibiyim dayıcığım.

– Akşam olmak üzereydi, güneş vuruyordu size. Ben de bir köşede oturmuştum. Pipomu içiyordum, size bakıyordum... Sergeyciğim... (Sesini alçaltmıştı dayım, titriyordu sesi, ağlamamak için kendini zor tuttuğu belliydi.) Her ay kente iniyorum, mezarını ziyaret ediyorum. Demin Nastasya'ya söyledim bunu: Bundan böyle birlikte gideceğimizi söyledi...

Heyecanını bastırmaya çalışarak sustu dayım.

Tam o anda Vidoplyasof geldi yanımıza.

Dayım birden ürperdi:

– Vidoplyasof! diye haykırdı. Foma Fomiç mi yolladı seni?

– Hayır efendim, daha çok kendi işim için geldim.

– Güzel! Korovkin'den de haber alırız. Demin sormak istiyordum zaten... Sergeyciğim, Korovkin ile ilgilenmesini söylemişim ona... Ne istiyorsun, söyle bakalım Vidoplyasof.

– Efendim, dün dileğimden söz ederken, her gün karşı karşıya olduğum hakaretlerden beni koruyacağınıza söz vermişsiniz.

Dayım dehşet içinde:

– Gene soyadı işi mi? diye bağırdı.

– Ne yaparsınız efendim? Her dakika hakaret ediliyor bana...

Dayım kısa kesmek amacıyla:

– Ah Vidoplyasof, ah! dedi. Ne yapsam seni bilmem ki! Ne hakareti ediyorlarmış sana bakalım? Bu gidişle basbayağı delirip tımarhaneyi boylayacaksın sen!

Vidoplyasof:

– Aklım başımda benim efendim... diye başladı.

Ama dayım kesti sözünü:

– Haklısın, haklısın, bunu sana bir hakaret olsun diye söylemiyorum kardeşim, senin iyiliğini istiyorum ben... Evet, ne hakareti ediyorlar sana bakalım? Bahse girerim, çok önemsiz bir şeydir.

– İnsana rahat vermiyorlar efendim.
– Kim rahat vermiyor sana?
– Hepsi... özellikle de Matryona. Canımdan bezdirdi beni bu kız, efendim. Siz de biliyorsunuz, küçüklükten beri beni gören saygıdeğer herkes benim –özellikle yüz çizgilerim bakımından– bir yabancıya benzediğimi söyler. Gelin görün ki efendim, bu yüzden soluk aldırıyorlar bana şimdi. Yanlarından geçerken bana ağza alınmayacak şeyler söylüyorlar. Sopa düşmanı bacak kadar çocuklar bile bağırlıyorlar arkamdan efendim... Şimdi buraya gelirken de bağırdılar... Dayanamayacağım artık. Kanadınızın altına alın beni efendim, koruyun!

– Ah Vidoplyasof!.. Ne diye bağırlıyorlar sana peki! İlgiyenmeye değmeyecek saçma sapan bir şeydir yüzde yüz.

– Söylemeye utanırım efendim.

– Söyle, söyle.

– Hollandalı bizim Grişa'cık, yedi bir turunççuk... diyorlar efendim.

– Hay Allah iyiliğini versin! Ben de bir şey var sandım! Boş verip geç, ilgilenme.

– İlgiyenmedim efendim. Bu kez daha çok bağırmaya başladılar.

Ben karıştım söze:

– Bakın ne diyeceğim dayıcığım, buradaki yaşamından hoşnut değilse bari bir zaman için Moskova'ya, o güzel yazı öğretmeninin yanına yollayın onu. Daha önce başka bir yazı öğretmeninin yanında olduğunu söylemişsiniz.

– Ah kardeşim, o adamcağızın sonu da bir felaket oldu.

– Ne oldu?

Soruma Vidoplyasof karşılık verdi:

– Başka birinin malını kendine edinmek gibi bir şanssızlığa uğradı efendim. Büyük bir yetenek olduğuna bakmadan cezavine attılar onu. Orada temelli mahvoldu...

Dayım:

– Pekâlâ, pekâlâ Vidoplyasof, dedi, sen üzülme artık, ben bununla ilgilenirim, durumu düzeltirim... Söz veriyorum sana! Eee, Korovkin'den ne haber? Uyuyor mu?

– Hayır efendim, demin gittiler. Ben de bunu size bildirmek için gelmişim zaten.

Dayım:

– Nasıl, gitti mi? diye haykırdı. Ne diyorsun? Niçin bıraktın onu?

– Yüreğim yumuşak olduğu için dayanamadım efendim. Acıdım. Kendilerine gelip de olanları anımsayınca alnına vurup avazı çıktığıınca bağırımaya başladılar...

– Avazı çıktığıınca ha!..

– Şöyle dersem daha bir saygılı olur efendim: Çeşit çeşit sesler çıkardılar. “Hanımefendilerin karşısına nasıl çıkacağım şimdi?” diye bağırıyorlardı. Sonra da ekliyorlardı: “İnsanların yüzüne bakamam artık.” Öyle acıklı, öyle güzel sözcükler kullanıyorlardı ki!

– Çok kibar bir insandır! Söylemişim sana Sergey... Peki ama Vidoplyasof, ona göz kulak olmanı söylememiş miydin sana, nasıl bıraktın onu? Ah Tanrım, Tanrım!

– Daha çok yüreğimin yumuşaklığı yüzünden efendim. Kimseye haber vermememi rica ettiler. Arabacıları da atlarını doyurdu, arabaya koştı. Üç gün önce kendilerine verdiğiniz para için en derin saygılarını sunduklarını, borçlarını ilk postalardan biriyle yollayacaklarını söylememi buyurdular.

– Ne parası bu dayıcığım?

Vidoplyasof:

– Gümüş yirmi beş ruble borçları olduğunu söylediler efendim, dedi.

– O gün, istasyonda borç vermişim ona, kardeşim. Yoktu parası... İlk postayla yollar sanırım... Ah Tanrım, ne kadar üzuldüm! Arkasından adam yollayıp döndürsek mi onu Sergey?

– Hayır dayıcığım, yollamayın.

– Ben de öyle düşünüyorum. Bak ne diyeceğim sana Sergeyciğim, filozof değilim kuşkusuz, ama bence her insanda iyi yan, aslında dıştan görüldüğünden çoktur. Korovkin de öyledir: Yüzkarasına dayanamadı... Neyse, hadi Foma'nın yanına gidelim! Çok oyalandık, bakarsın nankörlük ettik, ona ilgisizlik gösterdik diye gücenir... Gidelim hadi! Ah Korovkin, ah!

Roman bitti. Sevgililer kavuştular. İyilik perisi Foma Fomiç iyice yerleşti eve. Konumuzla ilgili birçok açıklamada bulunulabilir burada. Ama aslında tam anlamıyla gereksizdir bu açıklamalar artık. Hiç değilse ben öyle düşünüyorum. Her çeşit açıklamanın yerine, öykünün kahramanlarının bundan sonraki yaşamları üzerine birkaç sözcük söyleyeceğim: Bilindiği gibi, bunsuz bitmez bir roman. Kural böyledir.

“Mutlu edilenlerin” düğünü, yukarıda anlattığım olaylardan altı hafta sonra oldu. Her şey sessizce aile arasında, fazla konuk çağırmadan, pek sade bir biçimde oldu. Ben Nastasya’nın sağdııcı oldum. Dayımın sağdıçlığını Mizinçikof yaptı. Konuklar da vardı kuşkusuz. Ama –anlayacağınız gibi– en önemli, en çok ilgi gösterilen kişi Foma Fomiç’ti. Herkes onun gözünün içine bakıyor, onu el üstünde tutuyordu. Ama bir keresinde nasıl olduysa şampanya dağıtılırken unuttular onu. Sitemlerle, feryatlarla, bağırıp çağırımlarla dolu bir olaya neden oldu bu. Foma odasına koşup içeriden kilitledi kapısını. Onu adam yerine koymadıklarını, aileye “yeni kimseler” girdiği için onun artık bir hiç, kaldırılıp atılması gereken bir çöp parçası olduğunu söylüyordu bağıra bağıra. Dayım umutsuzluk içindeydi. Nastasya ağlıyordu. General karısına, her zaman olduğu gibi sinir krizleri geldi gene... Düğün bir cenaze törenine dönmüştü. Zavallı dayımla Nastasya’nın kaderlerinde velinimetleri Foma Fomiç ile bir arada tam yedi yıl böyle bir yaşam sürmek varmış... Ölümüne dek (geçen yıl öldü Foma Fomiç) durmadan huysuzluk etti, nazlandı, ezilip büzüldü, kızıp söylendi, ağzına geleni söyledi. Gelgelelim “mutlu edilenlerin” ona olan derin saygısı azalmak şöyle dursun, onun kaprisleriyle orantılı olarak her gün biraz daha arttı. Yegor İlyiç ile Nastasya birbirine kavuşmaktan öylesine mutluydular ki, mutluluklarını kaybetmekten korkuyorlar, Tanrı’nın onlara hak etmedikleri kadar büyük bir mutluluk verdiğini düşünüyorlar, kendilerini böylesine büyük bir ödüle değer göremiyorlardı. Sonunda bu mutluluklarını büyük bir çileyle, acılarla ödeyecekleri kanısın-

daydılar. Huzur dolu bu evde Foma Fomiç, aklına esen her saçmalığı yapabiliyordu kuşkusuz. Bu yedi yılda neler, neler yapmadı! Avare, her şeye doymuş ruhunun ince, ahlak yönünden Lukullus'un kileri* aratmayacak kaprisler bulup çıkarmada kimi zaman ne denli ileri gittiğini düşünmek bile güçtür. Dayımın evlenmesinden üç yıl sonra büyükannem öldü. Öksüz kalan Foma'yı büyük bir umutsuzluğa düşürdü bu. Dayımın evinde, onun o zamanki durumundan şimdi bile dehşetle söz ederler. Büyükannemin mezarı kapatılırken güçlükle engel olmuşlardı onun mezara girmesine. Onu da aynı mezara koymaları için yüksek sesle ağlayarak yalvarıp yakarıyordu. Tam bir ay ne kaşık ne de çatal verdiler eline. Bir günde dört kişi zorla açtı ağzını da, yutmak istediği toplu iğneyi aldı ağzından. Bu cenkleşmenin görgü tanıklarından biri, Foma Fomiç'in, dört kişi ağzını açmaya çalışırlarken toplu iğneyi isteseydi bin kez yutabileceğini, ama yutmadığını söylemişti. Ama bunu söyleyen evde herkes tam bir nefretle dinlemişti. Onun katı yürekli, kaba bir insan olduğunu söylemişlerdi. Yalnızca Nastasya susuyordu. Belli belirsiz gülümsüyordu. Dayım endişeyle bakıyordu onun yüzüne. Şunu da belirtmek yerinde olacak: Foma Fomiç gerçi eskisi gibi nazlanıyor, huysuzluk ediyordu dayımın evinde, ama dayıma karşı davranışlarındaki eski zorbalığı, küstahlığı yoktu artık. Sızlanıyordu gene, ağlıyordu. Sitemler ediyor, çıkışıyor, her şeyi dayımın başına kakıyordu. Ama eskiden olduğu gibi hakaret etmiyordu... "Ekselansları" olayı gibi olaylar olmuyordu artık. Sanıyorum Nastasya sağlamıştı bunu. Adeta hiç belli etmeden bazı şeylerden vazgeçmek, bazı şeylere boyun eğmek zorunda bırakmıştı Foma'yı. Kocasının küçük düştüğünü görmek istememiş, bunda diretmişti. Foma, Nastasya'nın onu hemen hemen anladığının farkındaydı. Hemen hemen diyorum, çünkü Nastasya da el üstünde tutuyordu Foma'yı. Kocası, akıl hocasını heyecanla övmeye başladığı zamanlar her zaman destekliyordu bile onu. Kocasının her şeyine herkesin saygı duymasını istiyor, bu yüz-

(*) Lukullus (M.Ö. 115-57): Savaş alanlarındaki başarılarıyla, lükse, gırtlığına düşkünlüğüyle ünlü, Romalı bir komutan – ç.n.

den de onun Foma Fomiç'e olan bağlılığını yüksek sesle savunuyordu. Nastasya'nın altın kalbinin geçmiş hakaretlerin tümünü bağışladığına inanıyorum: Onu dayıma kavuşturunca bağışlamıştı Foma'yı. Ayrıca dayımın düşüncesini de bütün kalbiyle paylaşmıştı sanırım. Dayım gibi o da "çok çekmiş", bir zamanlar soytarılık etmek zorunda kalmış bir insandan çok şey beklenemeyeceğini, onun yürek yaralarını iyi etmeye çalışmanın gerektiğini düşünüyordu. Zavallı Nastasya kendisi de küçük düşmüşlerdendi. Acı çekmişti, unutmamıştı o günlerini. Bir ay sonra sakinleşti Foma. Tatlı dilli, güler yüzlü bile oldu... Ama bu arada başka, hiç beklenmedik nöbetler gelmeye başlamıştı ona: Herkesi korkutan, hipnotize edilmiş bir insanın uykusunu andıran bir çeşit uykuya dalmaya başlamıştı. Söz gelimi, bir şey söylerken ya da gülerken ansızın donup kalıyordu. Hem nöbet geldiği anda nasılsa öyle donup kalıyordu. Söz gelimi o anda gülüyorsa, gülümseme dudaklarında donuyordu. Elinde bir çatal tutuyorsa, kalkık elinde, havada kalıyordu çatal. Sonra kendiliğinden iniyordu kolu. Ama Foma Fomiç kolunun indiğini hissetmiyordu. Sonra anımsamıyordu da bunu. Öyle oturuyor, tam karşıya bakıyor, gözlerini bile kırpmıyordu. Ne bir şey söylüyor, ne duyuyor, ne de anlıyordu. Bazen bir saat sürüyordu bu. Evde herkes korkudan ölecek gibi oluyordu kuşkusuz. Herkes soluk almaya çekiniyor, parmaklarının ucuna basarak yürüyor, ağlıyordu. Sonunda çok bitkin bir durumda ayılıyordu Foma, bu süre içinde hiçbir şey duymadığını, görmediğini söylüyordu. Sırf sonra çevresindekilere "Bakın bana, duygularım bile sizinkilerden değişik!" diyebilmek için bu numarayı yapması, nazlanması, bile bile bunca eziyete katlanması gerekiyordu. Foma Fomiç sonunda dayımı "saat başı hakaretleri, saygısızlığı" yüzünden lanetleyerek Bay Bahçeyef'in evine taşındı. Dayımın düğününden sonra da Foma Fomiç ile birçok kez kavga eden, ama her seferinde ondan özür dileyen Stepan Alekseyeviç bu kez olağanüstü bir heyecanla sarılmıştı işe: Foma'yı büyük bir coşkunlukla karşıladı, tıka basa doyurdu karnını. Zaman geçirmeden, dayımla resmen bozuşmaya, hatta onu mahkemeye

vermeye karar verdi. Aralarında tartışma konusu olan küçük bir toprak parçası vardı. Aslında dayım burayı hiç sesini çıkarmadan Stepan Alekseyeviç'e bıraktığı için şimdiye dek bu konuda bir tartışma geçmemişti aralarında. Bay Bahçeyef kimseye bir şey söylemeden arabasını hazırlatıp acele kente gitmiş, orada bir dilekçeyle mahkemeye başvurmuş, bu toprak parçasının mahkeme kararıyla kendisine verilmesini, zarar ziyanının ödettirilmesini, malı zorla alan suçlunun cezalandırılmasını istemişti. Bu arada Foma, Bay Bahçeyef'in evinde sıkılmış, özür dilemeye ayağına gelen dayımı bağışlamıştı. Devrisi gün de Stepançikovo'ya dönmüştü. Kentten dönüp Foma'yı evde bulamayan Bay Bahçeyef'in öfkesi korkunç olmuştu. Üç gün sonra başı önünde, Stepançikovo'ya geldi, yaşlı gözlerle özür diledi dayımdan, dilekçesini de geri aldı. Dayım hemen o gün Foma Fomiç ile barıştırdı onu. Stepan Alekseyeviç de Foma Fomiç'in arkasında gene bir köpek gibi dolaşmaya, eskiden olduğu gibi ağzından çıkan her sözcüğe "Dünyanın en soylu insanısın sen Foma! Bir bilim adamısın sen!" diye karşılık vermeye başladı.

Foma Fomiç, şimdi general karısının mezarının hemen yanındaki mezarında yatıyor. Mezarının üstünde, baştan sona acıklı sözlerle, övgülerle dolu beyaz mermerden, pahalı bir anıt var. Yegor Ilyiç ile Nastasya, dolaşmaya çıktıklarında, Foma'yı ziyaret etmek için derin bir saygıyla uğruyorlar kilise bahçesine. Ondan söz ederlerken hâlâ duygulanıyorlar. Her sözünü, ne yediğini, neleri sevdiğini anımsıyorlar. Eşyalarını kutsal birer eşya gibi saklıyorlar. Dayımla Nastasya, onun ölümünden sonra kendilerini tam anlamıyla öksüz hissettikleri için daha da bağlandılar birbirlerine. Çocukları olmadı. Bu çok üzüyor onları. Ne var ki yakınmaya cesaret edemiyorlar. Saşa iyi bir gençle evlendi. Ilyuşa Moskova'da okuyor. Böylece dayımla Nastasya köyde baş başa kaldılar. Birbirlerinin üzerine titriyorlar. Hastalık ölçüsünde düşkünler birbirlerine. Nastasya durmadan dua ediyor. Ikisinden biri ölürse sanırım bir hafta yaşamaz öteki. Tanrı uzun ömür versin onlara! Herkesi yürekten bir sevinçle karşılıyorlar. Dara düşmüş biriyle her

şeylerini paylaşmaya hazırlar. Nastasya azizlerin yaşam öykülerini okumayı pek seviyor. Ufak tefek hayır işlerinin yetmeyeceği, insanın varını yoğunu fakirlere dağıtıp yoksulluk içinde mutlu olmasının gerektiği görüşünü büyük bir heyecanla savunuyor. Ilyuşa ile Saşa'yı düşünmese yapar da bunu dayım, çünkü her bakımdan aynı görüşte karısıyla. Praskovya Ilyiniçna onların yanında kalıyor. Her hizmetlerine seve seve koşuyor. Ev işlerini yürütüyor. Dayımın düğününden hemen sonra Bay Bahçeyef evlenmek istedi onunla. Ama o kesinlikle reddetti bunu. Praskovya Ilyiniçna'nın bu öneriyi reddetmesinden, onun manastıra kapanacağı sonucunu çıkardılar. Ama kapanmadı. Praskovya Ilyiniçna'nın yaradılışının çok ilginç bir özelliği var: Sevdği insanların karşısında küçülür, onların yanında göze batmamaya çalışır, onların gözünün içine bakar, her çeşit isteklerine boyun eğer, arkalarında dolaşır, onlara hizmet eder. Şimdi, general karısının, yani annesinin ölümünden sonra kardeşinin yanından ayrılmamayı, Nastasya'ya her yönden yardımcı olmayı kendisi için bir görev sayıyor. Yaşlı Yejovikin hâlâ sağ. Son zamanlarda giderek daha sık gelmeye başladı kızına. Başlangıçta, kendisiyle birlikte ufaklıklarını da (çocuklarına böyle diyordu) Stepançikovo'dan hemen hemen tam anlamıyla uzaklaştırdığı için hayli üzmüştü dayımı. Dayımın çağırımları etkilemiyordu onu. Gururlu olduğundan çok duyarlı, kuşkucu bir insandı. Onuruyla ilgili konularda bazen aşırı kuşkucu olurdu. Onun gibi bir yoksulu Stepançikovo'daki zengin evine acıdıkları için soktukları, onu arsız, sırnaşık bir insan saydıkları düşüncesi acı veriyor olmalıydı ona. Kimi zaman Nastasya'nın yardımlarını bile kabul etmiyor, ancak gerekli olanı alıyordu. Dayımdan kesinlikle bir şey almıyordu. Nastasya o gün bana bahçede, babasının onun için soytarılık ettiğini söylerken çok yanılmıştı. Gerçi kızını kocaya vermeyi çok istiyordu ihtiyar. Ama işi soytarılığa dökmesinin asıl nedeni, içinde birikmiş hınca bir çıkış yolu bulmak isteğiydi. Alay etmek, şunu bunu iğnelemek gereksinimi içine işlemişti. Söz gelimi, en iğrenç, en yaltakçı bir dalkavuk olarak çıkardı karşınıza, ama aynı zamanda bunu sırf gösteriş olsun diye yaptı-

ğını açık seçik anlatırdı size davranışlarıyla. Hem, yaltaklanışı ne denli bayağı olursa, bu yaltaklanışındaki alay da o denli zehirli, açık oluyordu. Davranışlarının bir özelliği idi bu. Çocuklarını Moskova'nın, Petersburg'un en iyi okullarına yerleştirmeyi başardılar. İhtiyar, Nastasya ona bunu kendi parasıyla, yani Tatyana İvanovna'nın ona armağan ettiği otuz bin ruble ile yapacağını kesin kanıtladıktan sonra razı olmuştu ancak çocuklarının bu okullara verilmesine. Gerçekte almamıştı Tatyana İvanovna'dan bu otuz bin rubleyi. Üzülmesin, gücenmesin diye, aileye para gerektiğinde ondan isteyeceklerine söz vererek yatıştırmışlardı kızcağızı. Öyle de yaptılar. Yalandan, iki kez borç para aldılar ondan. Oldukça büyük paralardı bunlar. Ancak üç yıl önce öldü Tatyana İvanovna. Nastasya otuz bin rublesini aldı gene. Zavallı Tatyana İvanovna'nın ölümü birdenbire oldu. Bütün aile, bir toprak sahibi komşunun evinde verilecek baloya gitmeye hazırlanıyordu. Tatyana İvanovna tuvaletini giymiş, beyaz güllerden tacını başına yeni takmıştı ki, birden fenalaştı, koltuğa yığıldı, orada ölüverdi. O taçla da toprağa verdiler onu. Nastasya'yı perişan etmişti bu olay. Tatyana İvanovna'yı evde el üstünde tutuyorlar, ona bir çocuk gibi bakıyorlardı. Vasiyetnamesindeki sağduyu şaşırttı herkesi: Nastasya'nın otuz bin rublesi dışında bıraktığı kâğıt para, aşağı yukarı üç yüz bin rublenin yoksul, öksüz kız çocukların öğrenimine harcanmasını, geri kalanının da okulu bitirmelerinden sonra onlara ödül olarak verilmesini yazıyordu. Onun öldüğü yıl, general karısının ölümünden sonra dayımın evinde Tatyana İvanovna'ya yaklaşmak umuduyla kalan Matmazel Perepelitsina da evlendi. Bu arada Mişino'nun, Tatyana İvanovna yüzünden Obnoskin ve annesiyle aramızda o olayın geçtiği küçük köyün sahibi memur toprak sahibi dul kalmıştı. Bu memur büyük bir dalavereci idi. Birinci karısından altı çocuğu vardı. Perepelitsina'nın paralı olduğunu sandığı için çöpçatan koydu araya. Perepelitsina hemen kabul etti onun evlenme önerisini. Ama meteliksizdi Perepelitsina: Topu topu üç yüz gümüş rublesi vardı. Onu da düğün hazırlıkları başladığında Nastasya armağan etmişti ona. Şimdi karı koca sabahtan akşa-

ma dek birbirlerini yiyorlar. Perepelitsına üvey çocuklarını, saçlarından yakalayıp yerlerde sürüyor, rastgele yerlerine tek-meyi yapıştırıyor, kocasının yüzünü gözünü tırmalıyor (öyle diyorlar) bir yarbay kızı olduğuyla övünerek hakaret ediyor kocasına. Mizinçikof da yoluna koydu işini. Akıllılık edip Tat-yana Ivanovna ile ilgili niyetlerinden vazgeçti. Yavaş yavaş çiftlik işlerine alıştırmaya başladı kendini. Dayım, Stepançikovo'dan seksen versta uzakta üç bin kölelik bir mülkü olan, malikânesine seyrek uğrayan, toprak sahibi zengin bir konta salık verdi onu. Kont, Mizinçikof'un yetenekli biri olduğunu görünce –dayımın salık vermesini de dikkate alarak– ünlü Alman dürüstlüğüne karşın, onu kaz gibi yoldukça yolan, kov-duğu eski kâhyasının yerine, mülkünün kâhyalığını Mizinçikof'a önerdi. Beş yıl sonra kontun mülkü tanınamayacak ölçü-de değişmişti: Köylüler zenginleşmiş, işlere eskiden verilme-yen bir yön verilmiş, gelir handiyse ikiye katlanmıştı. Kısacası, kontun yeni kâhyası çiftlik işlerindeki üstün yetenekleriyle büyük bir ün kazanmıştı çevrede. Herkes ondan söz ediyordu. Mizinçikof tam beş yıl çalıştıktan sonra bütün ricalara, ücreti-nin yükseltilmesine karşın, çalışmayı kesinlikle reddedip emekliye ayrıldığında kontun şaşkınlığı, üzüntüsü büyük ol-muştu! Kont, onu komşu toprak sahiplerinin, hatta başka bir ilden bir toprak sahibinin ayarttığını sanıyordu. Mizinçikof'un emekliye ayrılmasından iki ay sonra, Ivan Ivanoviç Mizinçikof eski arkadaşı, varının yoğunun altından girip üstünden çıkmış bir süvari subayının, kontun malikânesine tam kırk versta uzaktaki, yüz kölelik, çok iyi durumda çiftliğini satın alınca hepimiz çok şaşırmıştık! Bu yüz köleyi hemen ipotek ettirdi Mizinçikof, bir yıl sonra çevrede altmış kölelik bir yer daha al-dı. Şimdi bir toprak sahibidir, diyecek yoktur çiftliğine. Onun durup dururken parayı nereden bulduğunu merak ediyor her-kes. Bazıları da başını sallıyor yalnızca. Ama Ivan Ivanoviç'in gönlü rahat. Elde ettiklerini hak ettiğine inanıyor. Mosko-va'dan kız kardeşini, o Stepançikovo'ya gelirken çizme alması için ona son üç rublesini veren kız kardeşini getirtti. İlk gençlik yıllarını geride bırakmış, çok sevimli, uysal, içi sevgi dolu,

aydın ama ürkek bir kız bu. Moskova'da yaşlı bir kadının yanında nedimelik etmiş. Çok çekmiş orada. Şimdi ağabeyine tapıyor. Onun evini çekip çeviriyor. Her isteğini bir yasa gibi benimsiyor. Mutluluk içinde geçiyor günleri. Ağabeyi pek yüz vermiyor ona. Dahası biraz hizmetçi gibi kullanıyor onu. Ne var ki kızcağız farkında değil bunun. Stepançikovo'da çok seviyorlar onu. Ortalıkta dolaşan söylentilere bakılırsa, Bay Bahçeyef hiç de ilgisiz değil ona karşı. Reddedileceğinden korkmasa hemen evlenme teklif edecek. Ancak Bay Bahçeyef'ten başka bir zaman, başka bir öyküde daha ayrıntılı söz etmek niyetindeyim.

Kahramanlarımızın hepsi bu kadardı sanırım... Sahi! Unuttum: Gavrila iyice yaşlandı. Fransızca'yı da büsbütün unuttu. Falaley usta bir arabacı oldu, zavallı Vidoplyasof'a gelince, uzun zamandır tımarhanede... Sanıyorum öldü de orada... Birkaç gün sonra Stepançikovo'ya gidiyorum. Onunla ilgili son haberleri alacağım dayımdan.

1859

SONSÖZ
STEPANÇIKOVO KÖYÜ VE SAKINLERİ
JOSEPH FRANK

Stepançikovo Köyü, *Amcanın Düşü* ile aynı düzeyde bir yapıt olarak nitelendirilmesine ve onun gibi fars öğeleri kullanılarak yazılmış olmasına rağmen, ondan çok daha iddialı bir kitaptır. *Stepançikovo Köyü*'nü o zamana kadar yazdığı kitapların en iyisi olarak kabul eden Dostoyevski, onun görüşlerini en doğru biçimde yansıtan kitabı olduğunu düşünür. Erkek kardeşine "Bu kitaba ruhumu, etimi ve kanımı koydum," der. "Ama gene de, burada kendimi tümüyle ifade edebildim demek istemiyorum, bu saçmalık olur! Zira daha ifade etmek istediğim çok şeyim var. Ayrıca romanda romantik açıdan ilgi çekecek fazla bir şey de yok (örn. *Kibarlar Evi*'nde olduğu gibi tutku ögesi); ama üzerinde beş yıldan fazla çalışarak *yarattığım ve sözcüklere döktüğüm*, son derece tipik, iki kusursuz (bana göre) karakter var. Bunlar baştan aşağı Rus karakterler, şimdiye kadar Rus edebiyatında sadece kötü örneklerini gördüğümüz karakterlerden farklı." Dostoyevski burada belli ki, aralarındaki tuhaf ilişkiyle romanın merkezinde yer alan iki ana karakterden, Foma Fomiç Opiskin ve Albay Rostanef'ten söz etmektedir.

Aradan geçen zaman, bu karakterlerden en azından ilki, Foma Fomiç (soyadı olan Opiskin, yazım hatası ya da kalem sürçmesi anlamına gelmektedir) için Dostoyevski'nin "son de-

rece tipik" bir karakter yarattığı biçimindeki inancının doğru olduğunu göstermiştir. Benzer biçimde Thomas Mann da onu "Shakespeare ve Moliere'inkilerle boy ölçüşebilecek, çok güçlü, birinci sınıf bir komik karakter" olarak nitelendirmiştir. Gerçekten de "Foma Fomiç" adı, İngilizce'deki Uriah Heep ve Pecksniff gibi, Rusça'da küstah, terbiyesiz, ikiyüzlü, dalkavuk ve asalak kişiler için kullanılan bir deyim haline gelmiştir. Mann'ın Moliere değinisinin gösterdiği gibi, Foma Fomiç'in Albay Rostanef'in malikânesinde oynadığı rol, büyük ölçüde Moliere'in ünlü oyunundaki Tartuffe'ü hatırlatmaktadır ve bu yapıt hiç kuşkusuz Dostoyevski'nin esin kaynaklarından biri olmuştur. Dostoyevski, bundan daha önemsiz başka kaynaklardan da (Turgenyev'in az bilinen ve 1857'de *Sovremennik*'te (Çağdaş) yayınlanmış olan *Pansiyoner* adlı komedisi gibi) esinlenmiştir. A.A Kraevski'nin ileri sürdüğü gibi, son yıllarında gaddar ve zorba bir misafir olarak ev sahiplerine son derece çirkin davranan Nikolay Gogol'ün kendisi de, Dostoyevski'nin gerçek hayattaki esin kaynağı olabilir. Yuri Tynianov da yıllar önce, Foma'nın konuşmalarının çoğunun (tümü değilse de) Gogol'ün *Dostlarımla Yazışmalarımdan Seçilmiş Pasajlar*'dan –Dostoyevski'nin bu yapıtı hatırlamak için iyi bir nedeni vardır– yapılmış alıntıların açık bir parodisi olduğunu belirtmiştir.

Bu ve diğer esin kaynakları kadar önemli, ancak onlardan daha aydınlatıcı bir başka şey de, Foma'nın, Dostoyevski'nin 1840'larda sık sık çizdiği bir tipten yeni bir versiyonu olarak nitelendirilmesi olabilir. Dostoyevski'nin ilk yapıtlarındaki çoğu başkahraman gibi, Foma da muğlak sosyal statüsünün onda yarattığı yaralayıcı utancı fark edecek kadar eğitim görmüş, ezik (ya da bir zamanlar ezilmiş) karakterlerden biridir. Foma'nın geçmişte pek çok işe bulaştığını öğreniriz; devlet memurluğu yapmış (kendisini olduğundan iyi göstermenin gerekçesi olsa da, muhtemelen "iyi bir nedenle" bu işten ayrılmış) ve hatta uyduruk bir tarihsel romanla edebiyata el atmıştır. Sonunda sakat bir generalin paralı refakâtçisi ve kitap okuyucu olarak iş bulmuştur. Onun işten kaytarmasıyla dalga geç-

meyi seven bu sert general şöyle der: "Generalin evinde yediği bir lokma ekmek için katlanmadığı hakaret yoktu." (s. 9)

Dostoyevski, daha önceleri bu türdeki karakterlere hep bir miktar sempatiyle, zaman zaman da *Öteki*'nde olduğu gibi ironik bir küçümsemeyle karışık bir yakınlıkla yaklaşmıştı. Ama Sibirya'ya gitmeden önce yazdığı son yapıtı olan *Netočka Nezvanova*'da bu kuralın dışına çıktı. Dostoyevski, bu kitabında kendini beğenmiş, başarısız müzisyen Yefimov'u tasvir eder; bir dâhi olduğuna inanan Yefimov'un yaşadığı hayal kırıklıkları, kölesi durumundaki zavallı karısına sadistçe davranmasına ve masum küçük üvey kızını duygusal açıdan istismar etmesine yol açar. Dostoyevski, Yefimov'un dünyaya duyduğu hincin sosyal bir nedeni olmadığını açıkça vurgular; bu hınç onun Romantik egosunun sağlıklı bir biçimde şişmesinden, üstünlük iddiasını, uygulamada pek az kanıtlayabilmesinden ya da hiç kanıtlamamasından kaynaklanmaktadır. Yefimov, kendi kendine yarattığı aşağılanma iddiasına yalnızca başkalarından intikam alarak karşılık vermektedir. Dostoyevski onu bir yandan acınası bir karakter olarak çizerken, diğer yandan da ailesinin kaderine kayıtsız kalan alçak ve hasta ruhlu bir adam olarak göstermiştir.

Dostoyevski, bu bitmemiş romanında artık, daha önce genellikle yaptığı gibi psikolojik irdelemelerini ağırlıklı olarak bireyin sosyal durumuna dayandırmıyordu. Bunun yerine, kişinin eylemlerinin sonuçlarına ilişkin ahlaki sorumluluğun doğrudan o kişiye ait olduğu düşüncesine yönelmeye başlamıştı. Ama meslek yaşamına saflarında başladığı ve değerlerini benimsemeyi sürdürdüğü Doğalcı Okul'un insancıl varsayımlarına açıkça karşı çıkma konusunda hâlâ çok çekimserdi. Bu nedenle dar anlamda tam da bir toplum kurbanı olmayan Yefimov'un ahlaki olarak suçlanması, Doğalcı Okul'un yoksulluk içinde yaşayan ve düşük sosyal statüleri nedeniyle acı çeken düşkünlere karşı gösterdiği hoşgörüyü doğrudan çatışmaz. Ayrıca Dostoyevski'nin Yefimov'a yönelik sert yaklaşımı, Belinski ve onun etkisi altındaki genç yazarların Romantizm'e karşı yürüttükleri mücadeleyle de uyum içindedir. Dostoyevs-

ki, sonunda Foma Fomiç karakteriyle Doğalcı Okul'un ahlaki varsayımlarına kesinkes karşı çıkmış ve sonunda onları tam olarak reddetmiş oldu.

Belli ki Foma Fomiç, düşük sosyal statüsü nedeniyle en korkunç aşağılamalara katlanmak zorunda kalmıştır ve sadistçe davranışları kendisine acı çektirenlerden intikam alma isteğinden kaynaklanmaktadır. Dostoyevski'nin Foma'nın şansının dönmesinden ve onun güçlü bir konum elde etmesinden sonraki davranışlarına yönelttiği suçlamada da anlaşılmayacak bir şey yoktur. "Şimdi siz söyleyin," diye yazar anlatıcı, "ömrünce sürünmüş, ezilmiş, belki gerçekten ayakaltına alınıp ezilmiş Foma'dan ne çıkardı başka? Tepeden tırnağa tutku, gurur olan Foma'dan, edebiyat alanında hayal kırıklığına uğramış Foma'dan, açlıktan ölmek için işi soytarılığa dökmüş Foma'dan, önceki hiçliğine, güçsüzlüğüne karşın, zorba ruhlu olan Foma'dan, övünmekten ölesiye hoşlanan, amacına ulaşmış küstah Foma'dan; birden istediği kadar onura, gurura kavuşmuş budala bir kadın koruyucuyla her şeye razı –uzun süre süründükten sonra evine düştüğü– bir erkek koruyucunun el üstünde tuttuğu, şımarttığı Foma'dan başka ne beklenirdi?" (s. 16-17) Ne beklediği, sözü dolaştırmadan açıklanır: "Çektiklerinin acısını çıkarma fırsatı geçmişti eline! Ezilmekten kurtulan aşağılık bir insan bu kez başkalarını ezmeye başlar." (s. 17) Her ne kadar, anlatıcının da kabul etmeye hazır olduğu gibi, var olan "çirkin bir biçimde gelişen, büyüyen bu gurur –belki de ilk kez, daha bir çocukken, gözlerinin önünde annesinin, babasının küçülmesiyle horlanan– geleceğin yersiz yurtsuzunun baskıyla, yoksullukla, çevresindeki pislikle küçülen kişiliğinin düzme, başlangıçta bozulmuş, kokuşmuş duygusu" (s. 15) olsa da, Foma'nın geçmişindeki hiçbir şey onun iğrenç davranışlarını haklı gösteremez ya da onlar için gerekçe oluşturamaz. Bu gerekçelerin hiçbiri, Foma Fomiç'i, yaşadığı aşağılanmaları ve acıları unutmak için başkalarını aşağılama ve onlara hükmetme isteğine gem vuramayan biri, kısacası "aşağılık biri" olmaktan kurtarmaz.

Kitapta Foma Fomiç'in çevresinde iki karakter daha vardır.

Romandaki tematik işlevleri bildiğim bütün eleştirmenlerin gözünden kaçmış olan bu karakterler, belli ki yazarın Foma'nın alçaklığına ilişkin yargısını vurgulamak için "sözde ötekiler" olarak kullanılıyor. Konuksever Albay Rostanef'in evindeki misafirlerden biri de kişisel tarihi Foma'nınkiyle tam bir paralellik gösteren, zengin mirasçı Tatyana Ivanovna'dır. Tatyana da şans eseri mirasa konmadan önce "Baştan sona acı dolu ömrü boyunca kederin, öksüzlüğün, küçülmenin, ezilmenin silmece dolu kadehini sonuna dek içmiş, başkasının ekmeğinin acılığını tam anlamıyla tatmıştı." (s. 183-184) Büyüklük kompleksine kapılsa da ve büyük romantik bir tutkuyla ayaklarına kapanıldığını düşlese de, karakterindeki doğuştan gelen tathlık ve iyilik, sosyal statüsü bir gecede aniden değiştiğinde de aynı kalır. Foma'ya daha yakın bir karakter, Albay Rostanef'in âşık olduğu genç mürebbiye Nastasya'nın yoksul düşmüş babası kâtip Yejovikin'dir. Tıpkı Foma gibi Yejovikin de, kendinden daha iyi olanlara karşı kızgınlıkla karışık bir kıskançlık duyar; "en iğrenç, en yaltakçı bir dalkavuk" olduğunu söylerken, boyun eğdiği kişileri taklit etmekte ve onlarla açıkça alay etmektedir. Ama aynı zamanda, gerçekten dürüst ve haysiyet konusunda "duyarlı ve hassas" bir kişi olduğu için, kendi çıkarları için başkalarını istismar etmez ve hatta Albay'ın bütün iyi kalpliliğiyle sunduğu temel mali yardımın dışında yardım kabul etmez.

Dostoyevski *Stepançikovo Köyü*'nde, romanın anlatıcısı aracılığıyla kendi geçmişini eleştirel bir biçimde yeniden gözden geçirir. Anlatıcı, Albay'ın yeğeni olan ve onun yanında büyüyen St. Petersburg Üniversitesi'ni yeni bitirmiş genç bir adamdır. Stepançikovo'da neler olduğu, onun olaylara şaşkınlık ve inanmazlıkla bakan gözlerinden yeniden anlatılır; genç adamın yaşadığı değişim tematik açıdan büyük önem taşır. Anlatıcı, kendisini "büyük adam" ilan eden Foma Fomiç'le karşılaşmadan önce –dramatik bir etki yaratmak için ortaya çıkışı özellikle ertelenmiştir– ona ilişkin bütün söylentilere üniversite eğitimi sırasında edindiği ilerici, insancıl ilkeler –bunlar, Dostoyevski'ye esin kaynağı olmuş, basitleştirilmiş ve parodi-

ye dönüştürülmüş halleriyle 1840'lardaki yapıtlarına yer almıştır—doğrultusunda yanıt verir. Duraksayarak, Foma “belki de acılarla ezilmiş, yetenekli biriydi ve bu nedenle insanlıktan intikam alıyordu,” der. “Anlıyor musun: soylu bir ruh... çok okumuş... soytarılık yapmak zorunda kalmış... bütün bunlar yüzünden insanlara kırgın... az bulunur, özel bir insan.” Ama sonradan Foma'nın yaptıklarını görünce bu görüşünü terk eder; bu fikir değişikliği, Dostoyevski'nin önceki yapıtlarına egemen olan ideolojiden bilinçli bir biçimde koptuğuna işaret etmektedir. Dostoyevski'nin 1840'lardaki yapıtlarına büyük ölçüde egemen olan sosyal-psikolojik bakış açısı, bu tarihten sonra yerini kişinin ahlaki sorumluluğunun her şeyden önce geldiği görüşüne bırakır.

* * *

Anlatıcının doğru bir biçimde gözlemlediği gibi, aynı derecede dikkat çekici bir karakter olan malikâne sahibi Albay Rostanef olmasaydı, Foma Fomiç, Stepançikovo'da “küstahça bir hâkimiyet” kuramamış olacaktı. Dostoyevski'nin önceki yapıtlarında Rostanef'in bir benzeri yoktur. İyi kalpliliği nedeniyle pejmurde kılıklı Makar Devuşkin'e yüz ruble veren *İnsancıklar*'daki General'in ya da kahramanı küçük bir yetimken evlat edinen ve ailenin bir üyesi gibi büyüten Netoçka Nezvanova'daki müzik aşığı Prens X'in onun bir benzeri olduğu düşünülebilir. Ama eğer Albay Rostanef tam boy bir portre ise, bu iki karakter yalnızca gölgeli birer taslak olabilir.

Yefimov'un Foma Fomiç'i öncelediği gibi, Albay Rostanef'in habercisi olan hiçbir Dostoyevski karakteri yoktur. Bununla birlikte Albay karakteri, varlığı daha Netoçka Nezvanova'da görülen tematik eğilime bağlanabilir. Dostoyevski bu kitabında yapıtın sosyo-psikolojik çatısına ters düşmeden, Yefimov örneğinde görüldüğü gibi aşağılanmış ego için içgüdüsel bir dürtü olan karşılık verme isteğini bastırma gerekliliğini ele almıştır; her önemli bölümde bir biçimde, bağışlamayı ve hatta merhamet etmeyi beceremeyecek kadar içe dönük bir egoizmin yarattığı yıkımın ve hincin bastırılammamasının çirkin ahlaki so-

nuçları tasvir edilmiştir. *Stepançikovo Köyü*, Dostoyevski'nin bu tematik motifini, tek bir karakterde olumlu bir biçimde cisimleştirmeyi denediği ilk yapıtı ve yaşamının geri kalan bölümünde tekrar tekrar döneceği "kusuruz iyi insan" idealini yaratma yolundaki ilk girişimidir. Foma ve Albay'ın yan yana getirilmesiyle bir ikili oluşturulması – Rus entelijansiyasının ego manyak bir üyesi ile ve sevgi dolu, yardımsever, basit bir Rus arasındaki taban tabana zıtlık, Dostoyevski'nin sonraki yapıtlarının çoğunda görülen benzer bir örüntünün habercisidir.

Dostoyevski, bildiğimiz gibi Sibiry'a'da bulunduğu yıllarda kusursuz bir iyi insan olmanın tipik ahlaki ön koşullarından olan yardımseverlik ve diğerkâmlığın ahlaki bir gerçeklik olarak –belki dikkatli bakmayanların göremeyeceği, ama her şeye rağmen mevcut– sıradan Rus yaşamının köklerinde bulunduğu inanmaya başlamıştı. Bu inanç büyük ölçüde köylü hükümlülerle kurduğu ilişkiden kaynaklanıyordu, ama en kötü zamanlarında ona yardım edenler ordudaki subaylar olmuştu. Bu durum, ilk ideal kişisini neden eğitim ve zekâ açısından dikkat çekecek özelliklere sahip olmayan, bütün yaşamını orduda geçirdikten sonra emekli olup *Stepançikovo*'daki mülklerini yöneten alışılmadık bir subay kisvesi altında sunduğunu açıklayabilir. Dışarıdan kendine güvenen, erkeksi güç ve sağlığa sahip biri görünümündeki Albay Rostanef, ılımlılığı, yumuşak huyluluğu ve kendini önemsemeyişiyle ahlaki açıdan bir melek gibidir. "Gerçekten de, kırk yaşında bir çocuktur. Coşkun yaradılışlı, hep neşeli, bütün insanları melek sanan. ... Bir başkasında kötü bir yan olduğunu düşünmekten bile utanan, yakınlarını her türlü erdemle bezemek isteyen. ... Kendilerine yarattıkları güzel bir dünyada yaşayıp giden, uğranılan başarısızlıklarda da herkesten önce kendini suçlayan." (s. 17)

Albay Rostanef kelimenin en iyi anlamıyla "zayıf" bir karakterdir; Dostoyevski, onun hakkında fikir sahibi olabilmemiz için özelliklerini sıralarken Çernişevski–Annenkov tartışmasına da gönderme yapar. Ama hiç kimse bu olasılığı fark etmiş gibi görünmemektedir; yoksa anlatıcı niye şöyle itiraz etme gereği duysun ki: "Onun –dayımın– korkak, kişilikten yoksun,

zayıf bir insan olduğunu söyleyecek biri de çıkabilir. Evet, zayıf, hatta aşırı derecede yumuşak yaratılışlı bir insandı dayım. Ama kişiliğinin zayıflığından değildi bu. Başkalarını gücendirmek, sert davranmış olmak korkusundandı. Başkalarına –daha doğrusu insanlara– olan aşırı saygısındandı. Bununla birlikte yalnızca kişisel çıkarı söz konusu olduğu zamanlar korkak, kişilikten yoksun oluyordu. Aslında kişisel çıkarlarını umursamaması, küçümsemesi ömrünce onunla alay edilmesine yol açmıştı.” (s. 18) Foma Fomiç, Albay üzerinde ilk olarak Albay’ın annesinin maiyetine girdiğinde hâkimiyet kurmaya başlar; bir generalin dul eşi olan anne, Foma’yı soytarısı gibi kullanır (istismar eder) Foma yaşamının bu zor döneminde bile, en az onun kadar bencil ve kendini düşünen, ancak onun kadar zeki ve kurnaz olmayan, bu batıl inançlı, saf kadını denetimi altına almayı başarır. “Yüksek sesle din kitapları okuyor, Hristiyanlığın erdemlerinden gözyaşları dökerek söz ediyor, hayatını, yaptığı büyük işleri anlatıyor, öğlen ayinlerine hatta sabaha karşı ayinlerine gidiyor, bazı kehanetlerde bulunuyor, özellikle, düş yorumlamasını pek iyi beceriyor, tanıdık insanları ustalıkla eleştiriyordu.” (s. 9) Anlatıcının iğneleyici bir dille belirttiği gibi: “Dayımın, sırf annesidir diye kendini ona derin saygı duymaya zorunlu saydığı bunak bir kadın...” (s. 18) Sonuçta, Albay’ın annesine duyduğu saygı Foma’ya yönelir ve Foma bu evlat bağılılığını sömürerek Albay’ı, hasta ruhlu bir yamağın kaprislerini affettirdiği bir oyuncağa dönüştürür.

Bize ayrıntılı (çok ayrıntılı) olarak gösterildiği gibi Foma, Albay’a sert davranmaktan ve onu aşağılamaktan sadistçe zevk alırken, çaresiz ve talihsiz kurban, kabul edilmeli ki safdilliliğin sınırlarını zorlayan bir tavırla kendisine zulmedilmesine izin verir. “Bu iki budala, dayıma, onun kaba, sabırsız, görgüsüz, en önemlisi de son derece bencil olduğunu sayıp dökmekle başlamışlardı işe. Çok tuhaftır, bunak kocakarı, söylediklerine kendi de inanıyordu. Evet, sanırım Foma Fomiç de –hiç değilse bir ölçüde– inanıyordu buna. Dayımı, –ruhunu kurtarması, gemi azaıya almış tutkularını dizginlemesi için– Foma’yı ona Tanrı’nın yolladığına, onun mağrur bir insan olduğuna, zen-

ginliğiyle övündüğüne, yedirdiği bir lokma ekmeği Foma Fomiç'in başına kakabilecek kadar zayıf yaradılışı olduğuna inandırmışlardı. Çok geçmeden, günahkâr bir insan olduğuna bütün varlığıyla inanmaya başlamıştı zavallı dayım. Saçını başını yolmaya, bağışlanması için yalvarıp yakarmaya hazırdı." (s. 18-19) Bütün bunlar gerçeğin tam tersidir, Albay'a atfettiği günahları işleyen ahlaki açıdan tam bir hilekâr olan Foma'dır, ama başkalarında suç bulamayan ve kendisini suçlamaya hazır olan Albay, Foma'nın Gogol'ün *Seçilmiş Pasajlar*'ından (ve daha az bilinen daha pek çok yerden) alıntılayıp sürekli tekrarladığı âlicenap konuşmalarından çok etkilenir.

Foma çoğu zaman, Albay'ı taciz etmek ve aşağılamak ve aynı zamanda eski bir dalkavuşun doymak bilmez kibrini göklere çıkarmak için, önceden hesaplanmış maharetli bir hınzırlıkla icat etmiş olduğu araçları kullanır. Bunların bazıları, Foma'nın Albay'ın kendisine "Ekselansları" (yalnız generaller için kullanılan bir unvan) diye hitap etmesinde ısrarcı olması örneğinde görüldüğü gibi tam kaba komedi düzeyindedir "Bu ders olur size," diye açıklar Foma, "başkaları da sizin o generallerinizin tümünden çok daha üstün, çok daha değerli olabilecekken, generalleri gözünüzde öyle büyütmezsiniz bir daha!" (s. 82)

Anlaşılan Dostoyevski başka motifleri de kaba komedi ögesi olarak kullanmıştır, ancak bunlar o zamanların anlayışı içinde yanlış anlamalara yol açmış olabilir. Örneğin Foma, iyi ve örnek bir toprak sahibi olan Albay'ın köylülerin zihinsel gelişimini ihmal ettiğine karar verir ve onlara hiçbir zaman işlerine yaramayacak olan astronomi ve Fransızca telaffuz dersleri vermeye girişir. Gerçekte neredeyse köylüleri küçümseyen davranışlar sergileyen Foma'nın onların eğitimine olan sözde ilgisi, kendisini yüceltmek için yaptığı bir numaradan başka bir şey değildir, ama Dostoyevski'nin hicvi pekâlâ köylülerin eğitilmesi davasına bir saldırı olarak anlaşılmış olabilir. Gerçekte Dostoyevski, bu tür eğitimin kararlı bir savunucusuydu, ama aynı zamanda yüzeysel Batı düşüncesinin benimsenmesinin Rus köylüsüne yarardan çok zarar getireceğine inanıyordu. Bu tehlikeyi göstermek için, Foma'nın hizmetinde çalışan rafine bir

serf-uşak karakteri yaratmıştır; çok kötü şiirler yazan bu uşak, diğer köylüler her defasında “kaba” kafiyeler bularak dalga geçtikleri için adını sürekli değiştirmektedir. Bu talihsiz ahmağın, kibrini ve mağrur tavırlarını taklit etmeye çalıştığı Foma ile olan ilişkisi, *Karamazov Kardeşler*’de Ivan Karamazov’un uşak ve aşçı Smerdiyakov ile olan ilişkisinin habercisidir, ancak buradaki ton daha komiktir ve yanlış yola sapmış olan zavallı ev kölesi sonunda tımarhaneye düşer.

Kitaptaki daha önemli bir entrika da, Foma ile Albay’ın annesinin, Albay’ı Tatyana Ivanovna ile evlenmeye zorlamak için yaptıkları plandır. Gerçekte Albay, ilk evliliğinden olma iki çocuğunun yoksul, genç mürebbiyesi Nastasya’ya âşıktır. Albay’ın eğiliminin farkında olan Foma ve *Madame la générale*, Nastasya’yı kaçırmak için ona acımasızca baskı yapmaya başlarlar. Bunun üzerine Albay genç yeğenini, Nastasya’yı ikna edebilirse onunla evlendirmek üzere Stepançikovo’ya çağırır. Ancak sonunda durum açığa kavuşur ve anlatıcı amcasını entrikacılar karşı çıkmaya ve Nastasya’yla evlenmeye ikna eder.

Sonunda Foma daha da ileri giderek, herkesin önünde Albay’ı genç kadını baştan çıkarmak ve ayartmakla suçlar. Uzun zamandan beri acı çeken Albay bunu kaldıramaz ve Nastasya’yı küçük düşüren sözlerle çok öfkelenerek Foma’yı cam kapıdan dışarı fırlatıp evden atar. Yenilmez Foma, çok geçmeden geri döner, dövülmüş, hırpalanmış ve tarzını değiştirmesi gerektiğini anlayacak kadar cezalandırılmıştır. Şimdiye kadar bütün yaptıklarının bu evliliğin lehine olduğunu iddia ederek evliliği kutsar ve minnettar çiftle refah içinde bir hayat sürer. Yapmacık davranışları, vaaza benzer konuşmalarıyla hayatını eskisi gibi sürdürse de, artık sonunda çizilmiş olan çizgiyi aşmama konusunda çok dikkatlidir: “Kocasının küçük düştüğünü görmek istememiş, bunda direktmişti.” (s. 252)

* * *

Stepançikovo Köyü, basmakalıp ve alışlagelmiş olay örgüsüne rağmen, nefret uyandırıcı Foma’ya verilen iyi zamanlanmış cezayla (itiraf etmeli ki çok tatmin edici) başlangıçta kabul

edilmiş olabileceği yüzeysel ve eğlendirici bir yapıtan çok daha fazlasını içerir. Dostoyevski onu “eti ve kanıyla” yazdığını ilan ederken tümüyle doğru söylüyordu; kitabın sayfalarında Dostoyevski’nin Sibirya yıllarının bazı önemli sanatsal sonuçları görülebilir. Bu sonuçlar en belirgin biçimde Foma Fomiç karakterinde gözlenir; Dostoyevski bu karakterde aşağılanmanın psikolojisini önceki yapıtlarında olduğundan daha güçlü ve etkili bir biçimde vermiş, hınç ve hayal kırıklığının insan kişiliğinin mantıksız derinliklerinde kaynayan patlayıcı gücünü çok daha iyi anladığını ortaya koymuştur. Yefimov’da yalnızca Romantik egonun sapkınlığı olarak ortaya konulan durum, burada insan doğasında saklı olan ve kolayca aşağılanma bağımlılığına dönüşebilecek yaygın bir eğilim olarak gösterilmiştir. Anlatıcının belirttiği gibi, Foma’nın sınırsız kibri, özel bir durum gibi görülebilir, ama gerçekte, “Kim bilir, kaderin ezdiği bu yersiz yurtsuzların, soytarılarının, meczuplarının bazılarında gurur küçülmekle yok olmuyor da, sırf bu küçülmeye, bu meczuplukla, soytarılıkla, asalaklıkla; boyun eğme, kişisizliğe ömür boyu bu zorunlulukla daha da çoğalıyor belki, alevleniyor... baskıyla, yoksullukla, çevresindeki pislikle küçülen kişiliğinin düzme, başlangıçta bozulmuş, kokuşmuş duygusudur belki.” (s. 15) Bu tür bir yorum doğrudan Dostoyevski’nin insanın her şey pahasına kişiliğini korumaya çalıştığını gördüğü hapishane yıllarındaki unutulmaz anılarından kaynaklanmaktadır.

Foma Fomiç “yeraltı insanı”nın ilk taslağı –muhtemelen önemsiz bir erken doğum olsa da– olarak görülebilir. Genelde Foma son derece mantıklı davranır: Yaptığı her şeyi duyduğu hınç nedeniyle yapmış olsa da, bunların hepsi sonunda onun lehine sonuçlanır. Albay Rostanef üzerinde kurduğu hâkimiyetle çok sevdiği lüks yaşamı sürdürebilen Foma, konumunun sağladığı menfaatler tehdit edildiğinde hemen başka yollara başvurur. Davranışları bir bütün olarak “yeraltı insanı”nın kendisine bilerek zarar verme eğilimiyle pek benzerlik göstermese de, bir sahnede “mantıksız” bir ego tatmini için kendi çıkarlarını feda etmeye istekli olduğunu görürüz. Albay, Stepan-

çikovo'yu terk edip yakındaki bir köye yerleşmesi için ona büyük miktarda para ve yeni yerleşeceği yerde bir ev satın almayı önerdiğinde, Foma bunu büyük bir küçümsemeyle reddeder ve öfkeyle haykırarak "şeref"inin çiğnendiğini söyler. Olayı duyan bir başka karakter, durumu şöyle yorumlar: "Bunu yaparken Foma'nın bir düşündüğü olduğunu sanıyorum. Oynak zekâsı olmayan bir adamdır. Bir çeşit ozandır. ... Biliyor musunuz, alırdı bu parayı, ama sızlanmak ne soylu bir insan olduğunu göstermek fırsatının çekiciliğine kapılmıştır. Tutamamıştır kendisini." (s. 141) Ekonomik hesapların yerini alan böyle- si duygu yüklü bir dürtü, Foma'nın durumunda yalnızca anlık bir davranıştır, ama gene de psikolojisinin zaman içinde olgunlaşıp "yeraltı adamı"nın* dönüşeceğine işaret eder.

* * *

Stepançikovo Köyü, en çok Foma'nın tiratlarında, zaman zaman da Albay'ın ona verdiği cevaplarda gördüğümüz sayısız edebi ve ideolojik parodiyle de derinlik kazanmıştır. Bunların hepsinin üzerinden geçmek gereksiz (ve sıkıcı) olabilir; ancak aralarında romanın tefrika edildiği (Dostoyevski aslında romanını burada yayımlatmak niyetiyle yazmamıştı) *Otyecestvenniye Zapisky* (Anavatan Üzerine Notlar) adlı dergideki bazı iğnелейici dokundurmaların da bulunduğunu söylemek gerekir. Dostoyevski, romanını yayımlama konusunda kaygılar duymasına rağmen, kitabından satirik taşlamaları çıkarma konusunda taviz vermedi. Bunlardan bazıları yalnız saçmalıklar ve aptallıklarla dalga geçen komik yan unsurlardır; diğerleri ise edebi beğenileri ve tercihleri, zihninin sıradan sığlığını ve gös-

(*) Geleceğin "budala"sı olan Albay Rostanef'te, "yeraltı insanı"nın izlerini bulmamızdan başka, kitabın alt olay örgülerinden birinde, Raskolnikov'un ön taslağını görebiliriz. Kültürlü, ama Foma karakterinden daha alçak, pejmürde kılıklı bir servet avcısı, Tatyana Ivanova'yı gizlice kaçırmaya ikna eder. Suçüstü yakalanıp durdurulduğunda, bunu "para için yapmadığını" söyleyen *avant a lettre* bir Raskolnikov'a dönüşür. "elime geçecek parayla iyi şeyler yapacaktım inanın..." diye mırıldanır. "Yoksullara yardım edecektim. Eğitim sorunumuzun çözümüne yardımcı olmak istiyordum. Dahası üniversitede okuyan öğrencilere burs veren bir kuruluşun temelini atmaya düşünüyordum..." (s. 189)

terişçi tavrının abartısını gösteren Foma'yı tasvir etme amacı-na hizmet eder. Daha önce söylediğimiz gibi, yapıt, Gogol'ün *Seçilmiş Pasajları*'na göndermeler yapan parodiler içermekte ve metin eleştirmenlerin çoğunun dikkatini daha çok bu özelliğiyle çekmektedir.

Tynianov'un iddia ettiği gibi Foma Fomiç'in, Gogol'ün kişiliğinden ve onun talihsiz kitabının retoriğinden esinlenerek tasarlanmış olup olmadığı yalnızca bir spekülasyon olarak kalmıştır. Foma'nın fiziksel olarak Gogol'e benzediğini ya da davranışlarının Aksakov'ların evinde ayrıcalıklı bir misafir olarak bulunduğu dönemde yaptıklarının bir taklidi olduğunu ispat etme çabaları inandırıcı kanıtlarla desteklenmemiştir. Öte yandan Dostoyevski'nin daha 1846'da Gogol'ün davranışlarındaki tuhaflıklara ilişkin haberlere alaycı bir dille tepki gösterdiği* ve yapıtlarında tümüyle kişisel bir parodiyi kullanmaya karşı olmadığı bilinmektedir. Kraevski'nin açıklamalarından o dönemde Dostoyevski'nin kitabını okuyanların aklına hemen Gogol'ün geldiğini de biliyoruz. Bir şey kesindir: Tynianov, Foma'nın bazı tıratlarında Gogol'ün *Seçilmiş Pasajlar*'ının ve daha önceki *Vasiyet* adlı yapıtının bazı bölümlerinin hicvedildiğini büyük ölçüde kanıtlamıştır. Bununla birlikte, pek çok başka yazar da saygısızca benzer hırpalamalara maruz kaldığı için, Tynianov'un özel olarak Gogol'ün metinlerine yaptığı yanıltıcı olabilir.

V.V. Vinogradov, Foma Fomiç'i, görüşleri "yalnız Gogol'ün *Seçilmiş Pasajları*'ndan değil, N. Poleyov, Kukolnik ve diğerle-

(*) Dostoyevski 1846'da kardeşi Mihail'e yazdığı mektupta, "Gogol hakkında bir şey söylemek istemiyorum," diyordu, "ama durum şu: *Sovremennik* (Çağdaş) gelecek ay Gogol'ün bir makalesini yayımlayacak. Bu, onun bütün yapıtlarını reddettiği, onları yararsız ve hatta kötü olarak nitelendirdiği manevi vasiyeti. Görevi dua etmek olduğu için yaşamının geri kalan bölümünde kalem eline almayacağını söylüyor; hasımlarının ona yönelttikleri eleştirileri de kabul ediyor. Portresinin çok sayıda kopyasının dağıtılmasını ve gelirlerinin Kudüs'e gitmekte olan hacılara verilmesini istiyor, vb. İşte görüyorsun. Ne düşüneceğine sen karar ver."

Gogol'ün yakın bir arkadaşıyla yaşanan tartışmaya dayanan bu açıklama, Foma Fomiç karakterinden ve onun parodisinden izler taşır; Dostoyevski, Foma'nın tıratlarından birinde *Vasiyet*'ten bir pasajı alaya almaktan geri kalmaz. EM. Dostoyevski, *Pisma*, I: 13; Eylül 5, 1846.

rinin edebi faaliyetlerinden” kaynaklanan (ve onların hicvi olan), “yalnız basit bir insan değil, temsili bir tarihi karakter” ve “1840’ların gösterişçi, kötü yazarlarının toplu tiplmesi” biçiminde tanımlayarak bir denge kurmayı başarmıştır. Dostoyevski, başlangıçta Gogol’ün kitabına duyulan antipatiden etkilenmiş olabilir, ama kınamak istediği ruhsal şarlatanlığın aynı türde başka edebi örneklerini de bularak, Foma’yı çok daha genel bir tipe dönüştürmüştür. Saldırının hedefi artık belirli bir kitap ya da kişi değil, Foma’nın kendi kendini yüceltmesi ve tanrılaştırmasıdır. Dostoyevski’nin hapisshanedeyken çok iyi fark ettiği gibi, kendini böylesine şişirme, Binbaşı Krivtsov gibi “alçak biri” başkaları üzerinde güç sahibi olduğunda çok korkunç sonuçlara yol açabilmektedir.

Tynianov’un Gogol’ün ünlü metnini bir parodi kaynağı olarak tanıtması, Dostoyevski’nin Gogol’ün değerleriyle olan ilişkisine dair bazı yanlış anlamalara neden olmuştur. Eleştirmenlerin çoğu, *Stepançikovo Köyü’nü* Gogol’ün konumunun reddi olarak nitelendirirler. K. Mochulsky gibi çok önemli bir okuyucu bile Dostoyevski “Seçilmiş Pasajlar’ın muazzam manevi ve sosyal önemini takdir etmediği” için hayıflanır; haklı olarak işaret ettiği gibi bu yapıt, Dostoyevski’nin “dünya görüşünün temellerini” oluşturacak pek çok şey içermektedir. Bu hayıflanma ilk bakışta haklı gibi görünse de, gerçekte Dostoyevski’nin parodisine temel oluşturan karmaşık yapıyı gözden kaçırmaktadır.

Dostoyevski’nin Foma Fomiç tarafından dile getirilen ve kendi ahlaki ideallerine (“İnsanlara karşı elinden geldiğince şefkatli, hassas, güler yüzlü ol,” Foma Albay’a tembihler: “Başkaları için kendini unut, o zaman unutulmazsın. ... Sabırlı ol, çalış, dua et, umut besle...” [s. 133]) uygun öğüt ve uyarılar içeren görüşlere karşı olduğuna inanmak çok güçtür. Dostoyevski’nin hicvettiği, *içeriklerine* karşı çıkmayı hiçbir biçimde düşünmediği Hristiyanlığın bu son derece saygın önerilerinin gerçek anlamı değil, bunların başkaları üzerinde egemenlik kurmak ve bunu haklı çıkarmak için saptırılarak kullanılmasıdır. Dostoyevski, Foma’ya karşı olduğunu göstermek için onu

Rostanef'le yan yana getirir; Rostanef, Foma'nın sürekli olarak dile getirdiği, ama gerçekte karşı çıktığı ahlaki değerlerin cisimleşmiş halidir. *Amcanın Rüyası*'nda da benzer bir teknik kullanılmıştır. Bu yapıttaki romantizm saldırısı, onun hakiki değerlerine yönelik değildir: Zina, *samimiyetle* kendini Vasya için feda etmeye hazırlarken, annesinin fedakârlığı yüceltmesinin nedeni sadece kötü amaçlarını gizleyen bir ikiyüzlülüktür. *Insancıklar*'da da Dostoyevski'nin Gogol'le ilk çatışmasını hatırlatan yerler vardır; Dostoyevski burada Gogol'ün *Palto*'daki insancıl çağrısından yola çıkarak, sempati ve merhameti Gogol'ün aptal Akaki Akakiyeviç karakterinden çok daha fazla hak eden bir karakter (Makar Devuşkin) yaratmıştır.

Bütün bu durumlarda, Dostoyevski gerçekte parodi kaynağının değerlerini *kabul etmekte*, ancak cisimlendikleri *biçime* karşı çıkmaktadır; bu nedenle benim görüşüme göre Foma Fomiç, Gogol'ün *Seçilmiş Pasajlar*'ının hatırlattığı ideal Hristiyan Ütopyası'na temel bir karşı çıkışı ifade etmez. Dostoyevski'nin karşı çıktığı, bu idealin sosyal haksızlıkları örtmek (Gogol'ün köleliği savunması) ve kendi gücünü artırmak için suiistimal edilerek ve kötüye kullanılarak çarpıtılması ve küçük düşürülmesidir. Dostoyevski'nin yıllar sonra not defterine yazdıklarının bu okumayı desteklediği söylenebilir. Bu yazılarında, *Seçilmiş Pasajlar*'a ilişkin düşüncelerinin değişmediğini gösteren Dostoyevski, 1876-1877 yılları arasında bir zamanda, "Gogol'ün ideali tuhaftır," diye yazar, "içten içe Hristiyanlıktır, ama onun Hristiyanlığı Hristiyanlık değildir." Albay Rostanef, Dostoyevski'nin gerçek bir Hristiyan'ın "dışarıdan" görünümünden ne anladığını göstermek için yarattığı ilk karakterdir.

* * *

Bununla birlikte, Dostoyevski'nin Gogol'le ilişkisi hikâyenin yalnızca önemsiz bir konusudur ya da daha önemli bir konunun, geçmişinin değerleriyle olan ilişkisinin bir parçası olarak devreye girmektedir. Anlatıcının insancıl duygularının Foma'yı gözleriyle gördüğünde değiştiğine daha önce değinmiştik; Dostoyevski, Albay tiplemesine bir başka önemli öğe ekler.

yerek, kitabın sonlarında bu ana motifi tekrarlar ve pekiştirir. Foma, denetim altına alındıktan ve yatırıldıktan sonra, Foma motifi, Albay'ın tesadüfen yolda tanışıp Stepançikovo'ya davet ettiği bir başka "büyük adam" ve "bilgi ışığı" –Korovkin– ile kurulan ilişki bağlamında tekrarlanır. Olaylar zirvedeyken ortaya çıkan, çevresi neşeyle çevrili bu değerli beyefendi, fitil gibi sarhoş olur ve yağlı paçavralar içinde gezer. Albay, hemen hemen daha önce anlatıcının Foma için kullanmış olduğu sözcüklerin aynısıyla, onun adına özür dilemeye başlar: "Belki dünyanın en iyi, en temiz insanıdır... kader... feleğin sillesini yemiştir... İnanmıyorsun ama gerçek olabilir bu dediğim." (s. 247) Bunun üzerine, sevecen bir kişi olan anlatıcı, utanç içindeki amcasını rahatlatmak için onunla aynı fikirdeymiş gibi yapar: "Ben de heyecanla, dünyanın en düşmüş insanında bile insanca duyguların en yücelerinin bulunabileceğini; insan ruhunun, derinliklerine inilemeyecek kadar derin olduğunu; düşmüş insanları küçük görmemenin gerektiğini anlattım. Tersine, onların iyi yanlarını arayıp bulmak, ellerinden tutmak zorunda olduğumuzu söyledim. Toplumumuzca benimsenmiş iyilik, ahlak vb. kurallarının inandırıcı olmadığından söz ettim... Sözün kısası, iyice coşmuştum. Sanatta natüralist akımdan bile söz açmıştım. Bir şiirle bitirdim sözümü: 'Kötülüklerin karanlığından kurtuluşa...' " (s. 247)

Söz konusu dizeler, Nekrasov'un, sosyal önyargıları hiçe sayıp bir fahişeyle evlenerek onu "kurtaran", âlicenap bir "ilerici" âşığın yüce gönüllüğüne övgüler düzen şiirinden (Dostoyevski, aynı şiirinden daha uzun bir alıntıyı *Yeraltından Notlar* adlı kitabında epigraf olarak kullanmıştır) alınmıştır. Anlatıcı, Albay Rostanef'in sözlerine bu şiirde olduğu gibi hiç düşünmeden, iyiliksever bir tavırla cevap vermiştir. Tam da kendisinin kurtulmayı yeni başardığı bir tavırla. Bu nedenle, şiirden, alaycı bir biçimde, iyi niyetli, ama naif hayallerin dile düşmüş ifadesi diye söz eder. Albay ise bütün masumiyetiyle, anlatıcının sözlerini gerçek kabul eder; anlaşılmaya vardıklarını varsayarak söyledikleri, anlatıcının ilerici yakarısından çok farklıdır. "Dostum, sevgili dostum!" der, duygulu bir sesle "sen çok

iyi anlıyorsun beni. Anlatmak istediğim şeyleri sen benden iyi anlattın. Öyle, evet öyle! Tanrım! Niçin kötü olur insanlar? İyi olmak öylesine güzelken, öylesine hoşken niçin sık sık kötü oluyorum?” (s. 247) Bana göre Dostoyevski bu noktada okuyucunun, Albay'ın iç dökmeleri ile anlatıcının, sıradan iyilik-sever davranışlarına –bunlar Foma'yla ilgili ana olayda ortaya çıkmıştır– ilişkin şaka yollu ifadeleri arasındaki kesin farkı görmesini istemektedir. Ancak bu, açıkça belirtilmek yerine öngörülen bir fark olduğu için, bu ifadeler arasındaki ince ayırım, eleştirmenlerin dikkatini çekmemiştir. İki tavır arasındaki fark, Albay örneğinde şudur: Albay'ın başkalarına doğal bir yakınlıkla yaklaşması, onun kendi zayıflığına ve insanın yanılabilirliğine olan inancından kaynaklanmaktadır. Doğalcı Okul'un insancılığında böylesi bir yaklaşıma rastlanmaz; orada tam tersine, “arayıp bulunması ve yetiştirilmesi” gereken “düşkün” karşısındaki himaye ve üstünlük duygusunun yarattığı gizli bir kendinden memnuniyet duygusu vardır.*

Bu tür bir yorumun kanıtları, Dostoyevski'nin, Nastasya'nın aynı türdeki fedakârlığından söz ettiği kısa sonsöz bölümünde bulunabilir. Nastasya, Albay'la evlendikten sonra da Foma'yı kontrol etmeyi sürdürür; anlatıcı, onun mutlu olduğunu ve Foma'yı bağışladığını fark eder: “Ayrıca dayımın düşüncesini de bütün kalbiyle paylaşmıştı sanırım. Dayım gibi o da “çok

(*) K. Mochulsky, Albay'ın cevabındaki bir başka noktaya, doğanın yüceltilmesi-ne dikkat çekti. Albay kendi kötülüğüne değindikten sonra, şöyle devam eder: “Baksana ne güzel bir yer burası. Doğa ne güzel! Görünüm ne hoş! Şu ağaca bak! Bir insanın ancak kucaklayabileceği kadar kalın gövdesi! Yaprakları yemyeşil! Güneş de ne güzel! Yağmurdan sonra her şey neşelendi sanki doğada! Yıkanıp tertemiz oldu!.. Şöyle bir düşününce, ağaçların da kendileriyle ilgili bazı şeyleri anladıklarını, hissettiklerini, yaşamdan zevk aldıklarını sanıyor insan... Yoksa öyle değil midir, hı? Ne dersin?” (s. 247)

Mochulsky, çok doğru bir biçimde bu konuşmayı, *Karamazov Kardeşler*'in, Kısım IV, Bölüm 4'teki “yeraltından ilahi”sinin ön tasarısı olarak nitelendirir; doğaya ilişkin böylesine kendinden geçiş duygusu, Dostoyevski'nin kendi duyarlılığının önemli bir özelliğini ortaya koyar. Ama bunun *Stepançikovo Köyü*'nde kullanılışı tamamen rastlantısal ve benim görüşüme göre tematik açıdan Dostoyevski'nin meslek yaşamının bu döneminde Albay'ın kendini bir günâhkar olarak nitelendirmesinden daha az önemlidir. K. Mochulsky, *Dostoyevsky, His Life and Work*, çev. Michael A. Minihan, Princeton, 1967, 177-178.

çekmiş”, bir zamanlar soytarılık etmek zorunda kalmış bir insandan çok şey beklenemeyeceğini, onun yürek yaralarını iyi etmeye çalışmanın gerektiğini düşünüyordu. Zavallı Nastasya kendi küçük düşmüşlerdendi.” (s. 253) Dostoyevski burada bir kez daha, *kendini* kurban ya da acı çekenle özdeşleştirme duygusuna dikkat çekmektedir- bu, zımni olarak mesafeli ve hiyerarşik bir sosyal merhamet kuramından değil, ahlaki-insani açıdan bağışlayanı bağışlananla aynı düzeye yerleştiren bir zihin ve kalpten kaynaklanan bir şefkat duygusudur.

Erich Auerbach, 19.yüzyıldaki diğer Avrupa edebiyatlarından farklı olarak, Rus Gerçekçiliği’nin, “sosyal sınıfına ve konumuna bakılmaksızın, her insanın yaradılıştan gelen bir itibara sahip olduğu biçimindeki Hıristiyanlık ve geleneksel patriyarka kavramına dayandığını” ve “bunun temelde modern Batı Gerçekçiliğinden çok, eski Hıristiyanlıkla ilişkili olduğunu” ileri sürmüştür. Yukarıda değinilen ifadede, Dostoyevski’nin 1840’lardaki Batı temelli inaçlarından uzaklaşmaya başladığı ya da daha kesin bir dille ifade edecek olursak, daha önce bağlı olduğu Hıristiyanlık değerlerinin temel sosyal vurgusunu değiştirerek, kötülük ve günah karşısında ortak ahlaki suçluluk ve ortak sorumluluk duyulması gerektiğini savunan, daha geleneksel bir Hıristiyanlık anlayışına yöneldiği anlatılmak istenmiş olabilir. Böylesi bir anlayıştan kaynaklanan sadece insanın başka insanlara duyduğu sevgidir; başka bir biçimde söylecek olursak, bunu gerçekleştiren kişi, aşağılayıcı küçümseme ve ikiye bölme kibrin yükümlülüğünden uzak durabilen, aynı zamanda hem affeden, hem de yargılayan biri olacaktır.

İngilizce’den çeviren ÇİĞDEM KARABAĞLI

“Şaşılacak bir şey değil bu: Foma Fomiç’in kara cahilliği, onun edebiyat alanındaki başarısını engelleyemezdi kuşkusuz.”

Dostoyevski, Stepançikovo Köyü ve Sakinleri’ni Semipalatinsk’teki bu evde yazmıştı.

Dostoyevski’nin “Sibirya Dönemi”nde yazdığı iki romandan biri olan *Stepançikovo Köyü ve Sakinleri*’nde, bambaşka bir yazarla karşılaşırız. Dostoyevski, hem alışık olduğu büyük şehir hayatından uzak olmasının hem de sansür korkusunun etkisiyle bu dönem kitaplarında daha çok köy hayatı hakkında ve yarı mizahi bir üslupla yazmıştır. Gogol’e bir selam niteliği taşıyan ve 1859’da yayımlanan *Stepançikovo Köyü ve Sakinleri*, Dostoyevski’nin genç bir üniversite öğrencisi, Foma Fomiç’in hayatını anlatır bize. Pek çok açıdan *Budala*’ya benzer olan bu harika romanı Ergin Alkan’ın çevirisi ve Dostoyevski uzmanı Joseph

İLETİŞİM 1305
DÜNYA
KLASİKLERİ 39

ISBN-13: 978-975-05-0584-3

9 789750 505843